

UGOR FÜZETEK.

ADALÉKOK AZ UGOR NYELVEK ISMERETÉHEZ ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSÁHOZ.

11. SZÁM.

A

VOGUL NYELVJÁRÁSOK

SZÓRAGOZÁSUKBAN ISMERTETVE

MUNKÁCSI BERNÁT

AKAD. L. TAGTÓL

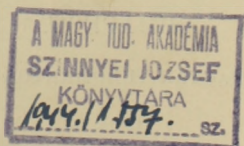
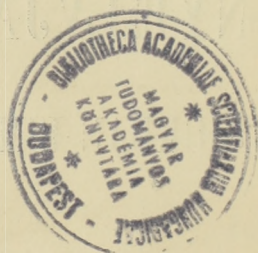
KÜLÖNNYOMAT A NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEKBŐL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1894.

175969

A vogul nyelvjárások szóragozása.

A Magyar Tud. Akadémia vogul nyelvészeti tanulmányútam eredményeinek kiadását határozván el, szükségesnek tartom addig is, míg egy részletes vogul grammatika megírására kerülhet a sor, előleges tájékoztatót nyújtani a vogul nyelvjárások ragozására nézve s megkönnyíteni ezzel is gyűjtéseim nyelvészeti használatát. Hat, egymástól határozottan különváló nyelvjáráson beszél a vogul nép, melyeket szorosabb rokonságuk szerint ismét két főbb csoportra oszthatni, ú. m. I. éjszakira, mely a felső Lozva (*Lüsm*), éjszaki Szoszva (*Jäni' Ta'it*) s mellékfolyói a *Tapés-jä*, *Sakw-jä* (oroszúl: Szigva, vagy Lyapa), *Män Ta'it*, *Völ-jä* (oroszúl: Vogulka), továbbá az Ob (*Äs*) folyam vogul lakosságának a nyelve; — II. délire, melynek ágai: 1. a kiveszés utolsó stadiumában levő közép lozvai nyelvjárás *Tärëx-pöl* (Persina) faluban; — 2. az alsó lozvai, melyet *Pats-pöl* (Gornije), *Nqlém-pöl* (Arja), *Sint-jä-pöl* (Szindjej), *Tëlém-tit-pöl* (Raskini), *Jqul-tit-pöl* (Kuzjini) és *Tqp-tit-pöl* (Tanjsini) falvakban beszélnek még; — 3. pelimi a Pelimka (*Pqlm*) és Vaglya (*Völ-jö*) folyók felvidékein; — 4. kondai a Konda folyó (*Khöntiñ*) felvidékén az osztják határtól, *Mut-uš* (osztjákúl: *Mažet-voš*, oroszúl: Nachracsi) egyházas falutól kezdve; — 5. tavdai a Tavda (*Täut*) folyó alvidékén a kosuki voloszt következő falvaiban: *Čoumitär-poul* (Csandiri), *Äžet-poul* (Janjicskova), *Ilpëñ-tö-p.* (Sajtanszkaja), *Utëñ-khuli-p.* (Kuzajeva), *Säuluñ-p.* (Jepszejkova), *Šou-jä-poñ-p.* (Piljkina) és *Äli-p.* (Gorodok). Mindezen nyelvjárások közül csak a kondai részesült eddigelé behatóbb grammatikai ismertetésben, jelesen Hunfalvy Pál «A Kondai Vogul Nyelv» című könyvében (NyKözl: IX. és X.), mely a Popov Gergely-féle Máté- és

Márk-evangelium-fordításokon alapszik. Nagy lelkiismerettel dolgozza fel e mű a forrásából meríthető nyelvi anyagot, mely azonban oly fogyatékos, hogy pl. az igeragozás teljes schémája sem vehető ki belőle s e mellett eredeti orosz orthographiájával nem eléggé megbízható alakban közli a nyelvi adatokat. Illik részben ez a megjegyzés ama rövid grammatikai vázlatra is, melyet Reguly hagyományai alapján ugyancsak Hunfalvy Pál közöl «Egy vogul monda» című akadémiai székfoglaló értekezésének bevezetésében (l. Magy. Akad. Értesítő. 1859. IV. sz.). Mert bármily elismeréssel adózzunk Reguly kitűnő nyelvészeti tehetsége s úttörő munkái iránt, ki kell jelentenünk elfogulatlanul, hogy igen meglátszik összes följegyzésein a kellő nyelvészeti előkészültség hiánya. Különösen tökéletlen eljárása a vogul hangok jelzése dolgában,¹⁾ melyre nézve hogy csak pár példát említsünk, felhozzuk azt, hogy a *χ* (déli *kh*) és *γ* hangokat igen ritka esetben különbözteti meg a *k*-, illetőleg *g*-től; pedig ilyen alakok, mint: *kum* férfi, *kaŋgi* hág, *kumle* hogyan, *kosä* hosszú, *toko* úgy, *ŋaŋga* föl, *jägü* atyja, *poŋgen* mellé (*Väta-kum*) ezek helyett: *χum*, *χāŋgi*, *χumle*, *χasä*, *toχ*, *nāŋχä*, *jäχä*, *pāχén* sehol az egész vogulságban nem hallhatók.²⁾ Regulynál gyakran találunk a szó közepén *g*, *b*, *ž*, *z* zöngés mássalhangzókat, mi pedig jóformán az egész vogulságnak, de különösen az éjszaki nyelvjárásnak hangtani alkotásával ellenkezik; így van pl. Regulynál: *mogem* (Vog. Föld és nép 203. l.) magzatom e h. *mokém*, *égva* (144. l.) asszony e h. *ēkwä* | *nobel* -hoz, felé e h. *nūpél* (vagy szígvai nyelven: *numpél*), *šqbiti* készít e h. *šāpiti*, *robiti* dolgozik e h. *rūpiti*, *pubi* bálvány e h. *pupi'* | *kāzing* kedves e h. *kāsiŋ*, *kvonziŋ* karmos e h. *kwonsiŋ*, *kinzém* keresek e h. *kinse'im* |

¹⁾ Rövidség kedvéért e munkában a Regulytól származó idézeteket csupán a magam átírásában adom; ott a hol Reg. eredeti följegyzése, vagy magyarázata idéztetik, ez külön idéző jellel («—») van megkülönböztetve.

²⁾ V. ö. Gondattyi «Слѣды язычества у инородцевъ сѣверо-западной Сибири» («A pogányság nyomai Szibéria éjszaki nyugati részének idegen ajkú népeinél. Moszkva. 1888.») művének következő írásmódját: *хумъ* «férfi» (15. l.), *хурипъ* «alakú» (21. l.). Ha a Szoszván, vagy Szígván e szók *kum*, *kurip* hangzásuk volnának, mint Reg. közli, az orosz kutató bizonyára így írta volna őket: *кумъ*, *курипъ*.

raž kavicsos part e h. *rās*, *aže* e h. *āsä*. Még határozatlanabb a magánhangzók jelölése; a déli nyelvjárások *o*-je nincs megkülönböztetve az *ä*-től *) (*mām* nép e h. *mōm*, *kāp* ladik e h. *khōp*, *vuāt* rövid e h. *vōt*); az oroszban oly közönséges *i* hang az *i*-től (*pi* fiu e h. *pī*, *éri* ének e h. *ērī*, *mail* mell e h. *ma'il*, *la'il* láb e h. *la'il*); az *e* hangot jelölheti *o*, *u*, *q*, *a*, *ä*, *e* betű (*vārem*, *vārom* = *vārem* csinált, *māgom*, *māgum* = *māgem* nép, *tālüh* = *talēz* csúcs, *kaqlah* = *khqlēz* nép) stb. Tekintettel e körülményekre helyén valónak látszott a még teljesen ismeretlen nyelvjárások mellett a már némileg földolgozott kondai és éjszaki nyelvjárásokat is fölvenni jelen vogul nyelvi tájékoztató keretébe, a mint kiterjeszkedtem az alsó lozvai vogul nyelv ismertetésére is, noha erre A h l q v i s t úti levelei nyomán szintén vannak tudósításaink (l. Schiefner közleményét a Bulletin de la classe des sciences historiques etc. de l'Académie d. sc. de St. Petersburg. XVI. tom. 1., 2., 4. és 5. számaiban, valamint kivonatát Hunfalvy említett értekezése toldalékában).

Az egyes nyelvjárások vázlataihoz mutatványokat is mellékeltem gyűjtéseimből, maguktól a közlőktől eredő jegyzetekkel s fordításokkal. E mutatványok megválasztásánál szem előtt tartottam a változatosságot, vagyis hogy meg legyenek bennük példái mind a főbb műfajoknak, melyekből saját gyűjtésem s Reguly déli vogul hagyományai állanak. Ez utóbbiak megfejtése egyik főczélja volt vogul nyelvészeti tanulmányútamnak; hogy minő volt tulajdonképpen ez a «megfejtés» munkája, a pelími nyelvre átirított *Khqis*-éneken mutatom be, összehasonlítás czéljából melléje állítván Regulytól származó eredetijét. Alkalmas erre az éjszaki nyelvre átirított *Kul-ātēr kaj-saw* is, melynek lozvai nyelvű eredetijét Hunfalvy közölte «Vogul föld és nép» művében (166. l.). Ez utóbbinál tanulságos egyszersmind a fordítások egybevetése, melyből látható, hogy Regulynak immár kiadott éjszaki vogul hagyományai is mennyit

*) Csak déli vogul utazásainakvége felé, a pelími nyelv kutatása alkalmával, jut Reguly e hangok különbségének határozott tudatára. A pelími szótári adatokban ugyanis többször találjuk az orosz *l* betűt, hol a déli vogul kiejtés *o*-t hallat, pl. *lāl* = *löl* láb, *kēp* = *khōp* hajó, *mukt* = *mōt* máj. Az *o* hang — ép úgy mint a pelímiben — gyakori a közép és alsó lozvai nyelvjárásokban is; de Regulynak innen való terjedelmes szótári és textusgyűjtéseiben nincs külön jegy számára.

nyernek világos érthetőség dolgában az újonnan szerzett ismeret-anyagtól.

Az alkalmazott írásjegyek általában ismeretesekek nyelvészeti irodalmunkban; azért csak röviden ismétlem, hogy az *ä* igen nyílt, az *é* igen zárt (*i* felé hajló) *e*-hang; az utóbbinak hosszúja (pl. *e* szóban: *vělt* ,arcz') azonos a magyar *é*-vel. Az *o* akusztikai benyomása az *ö* és *é* közötti átmenettel jelezhető, azonos a *o* votják *o*-vel; de nem — mint *e* jegyet rendesen értik (l. MUGSz. Előszó. XIV.) — az észet *ö*-vel, mely utóbbi hátsó nyelv-íny szűkülettel képződik s a mi jelzésünk módja szerint *ě*. Az *o* és *ö* a csuvasban, volgai tatárban és kazáni votjákban is észrevett, körülbelől a magyar *ó*, *ö* magánhangzóknak megfelelő rövid hangok (l. bővebben NyKözl. XXI: 4—7. ll.); az *u* vegyes hangzó, mely az *u* és *ü* közötti átmenet hatását teszi a fülre. A *χ*, *γ* torokhangú spiransok mellett előfordulnak *ž*, *ž'* is; amaz a német *ich* mássalhangzója, emez a megfelelő média. A vogul *ś* nem a közönséges *s* (magy. *sz*) palatalizált alakja (minő pl. az orosz *сѣть* szó kezdőhangja); hanem egy *ś* felé hajló hang. A nyelv hegyének a kemény ínnyel való érintkezési pontja mindkettőnél ugyanaz; a különbség közöttük csak az, hogy a *ś*-nél a nyelv érintkező lapja nagyobb, az *s*-nél csak a nyelvhegy legvége érintkezik. A *w* interlabialis spirans, melyet ezen sajátjáért Reguly *s* az orosz írók *u*-val is jeleznek, pl. *kuali* kél = *kwāli*, *sau* sok = *saw*. Figyelemre méltó különöségek a vogul nyelv *s* különösen az éjszaki nyelvjárás hangjai között a ' jeggyel jegyzett gégehangok. A szó végén *e* jegy egy *a* *h*-nál erősebb, a *χ*-nál gyengébb hehezetet jelöl; a szóközépén pedig ugyan *e* hangnak mediáját. Ez a hang Reguly éjszaki gyűjtéseiben legfeljebb gyér nyomokban *) mutatható ki; pedig igen gyakori s hogy mennyire feltűnő, mutatja Gondattyi orosz ethnographiai utazó eljárása, ki azt fölül vesszővel megkülönböztetett *x*-val jelöli s úgy határozza meg, hogy «alig hallhatólag ejtődik» (это *x* произносится чуть слышно); v. ö. pl. Gond. művéből (l. fönt 2. l. jegyz.) a következőket: яныхъ (6. l.) nagy = Reg. *jāni* = corr. *jāni'* | сахъ (15. l.) hajfonat, hajfürt = Reg. *sāu* = corr. *sa'i* | Тахътъ

*) Ilyen nyomok: *taileg* telire, *teli* (pl. tölti), *aleg* csaknem, *mājnē*, *mūlagi* körül (pl. forog) ezek helyett: *ta'ilāi'*, *ālāi'*, *mūlāi'* *mowlāi'*.

(21. l.) Szoszva = Reg. *Tait* = corr. *Ta'it* (ellenben: *tajt* ujj) | хурых'ъ (24. l.) zacskó = Reg. *kuri* = corr. *çuri'* (ellenben: *çuri* alak, kép) | куалых'ъ (24. l.) kötél = Reg. *kuali* = corr. *kwālī* (ellenben: *kwālī* kél) | войзихъ (u. o.) hímvesző = Reg. *voži* = corr. *voši'*. Ugyanilyen nyomok Szorokinnál (Путешествие къ Бору-ламу.*) Казань. 1873.), kinek szógyűjteménye a felső Lozva vidékéről való: китыхъ kettő = Reg. *kitā*, *kiti* = corr. *kitāi'* | тарыхъ fenyő = Reg. *tāri* = corr. *tari'* | морлъ mell = Reg. *mail* = corr. *ma'il* | ляглъ láb = Reg. *lail* = corr. *la'il*. A Popov-féle kondai evangelium is a *kitāi'* «kettő» szót китаръ nak, a *ta'il* «tele» szót tagle-nak, *a'it* «hinni» szót agt-nak, a dualis -i' végzetét -arъ-nak írja, melyekben a r orosz módra h-féle hangot jelöl. E gégehangok pontos megjelölése annál fontosabb, minthogy a szó grammatikai bővülésénél erősebb *ç* (illetőleg *ç*) alakban jelentkezik, pl. *ērī* ének: plur. nom. *ērēt*, *ērçuñkwē* énekelni; *çuri'* zacskó: személyragozva; *çurēm*, *çurēn*, *çurä* (s nem: *çuritā*, a hogyan a *çuri* alak' szó harmadik személyi birtokosalakja hangzik); *pī'* fiu: dual. *pīçī'* két fiú, *pīçärem* két fiam; v. ö. éjsz. vog. *minēim* megyek és kond.-vog. *mēnçēm*, vagy *mēnam*. Az összehasonlítás is fontos, etymologikus értékűnek bizonyítja ezen — a folyó beszédben gyakran elmosódó gégehangot, pl. vog. *ma'il* mell = oszS. *maugel*, lp. *miälga* | vog. *va'i* erő = oszS. *vok*, lapp *väkke*, *vike* | éjsz. vog. *Ta'it* Szoszva; v. ö. oszjtj. *Tañat* Irtsis (vogL. *Tait* Tavda, vogT. *Täut* id.) stb. — Az itten tárgyalt ' jegy mellett, ennek fordítottja ' egyszerű hiányjel, melyet különösen szóvégi magánhangzók el-
sioja alkalmával szoktam jegyezni, pl. *ēkw'-āūs* férfi és a felesége (v. ö. *ēkwä* asszony), *jäç'-āçitā* testvére (e h. *jäçä* *āçitā* atyja leánya), *akw'-sāli* egy rénszarvas (v. ö. *akwē* egy). A kötőjel hangsúlybeli egybetartozást jelez különösen összetett szók, hátul járó viszony-
szók, kötő- és nyomosító szócskák, továbbá kopott végű határo-
zókból alakult előljáró igekötők s megfelelő főszavuk között. Ha három, vagy több szó csatlakozik egy hangsúly-egységbe, a szoro-
sabbán összetartozó részek kettős kötőjellel (=) vannak megkülöm-
böztetve. Megjegyezzük végül, hogy a vogulban általában a szó
első tagjára esik a főhangsúly s a harmadikra s a mellékhangsúly.

*) Nyelvészeti szempontból ismertette Budenz «Szorokin vogul szójegyzéke» czímen (l. NyKözl. XVI, 470—484. II.).

Ép úgy mint a magyarban az igekötő elenyészteti az alapszó hangsúlyát s hasonlóképpen a tagadó és tiltó szócskák is az utánuk következő igéét, vagy igerzerű névszóét. Ez általános hangsúly-törvénytől csak a tavadai nyelv tér el sok tekintetben, ezért ebben a hangsúlyt minden egyes szón külön jelzem.

I. Éjszaki vogul nyelvjárás.

A) Névszó-ragozás.

1. §. Névszó-tő.

A grammatikai végzetek alapjául szolgáló névszó-tő az éjszaki vogulban rendszeren változatlan, pl. *kwol* ház, *mā* föld, *sāli* rén-szarvas: iness. *kwoltē*, *māt*, *sālit*, elat. *kwolnēl*, *mānēl*, *sālinēl*, birtokragokkal: *kwolēm*, *mām*, *sālim* (házam stb.), *kwolä*, *mätä*, *sālitä* (háza stb.). Csak bizonyos hangtani feltételek közt tapasztalunk egyes végzetek előtt változott, illetőleg gyengült hangtestű melléktöket; ilyenek:

a) *γ* spiranssal végződő tök, melyek e mássalhangzójukat a nominativusban s a kötőhangzó nélkül csatlakozó -*tē*, -*nē* és -*nēl* ragok előtt hehezettel ejtett *i*-vá vocalisálják, pl. tő *vaγ-*: nom. *va'i* erő, lat. *va'inē*; de birtokragokkal: *vaγēm*, *vaγēn*, *vaγä* | tő *jāγ-*: nom. *jä'i* atya, abl. *jä'inēl*; de birtokragokkal: *jāγēm*, *jāγēn*, *jāγä* | *sa'i* hajfonat: *saγēm*, *saγä* | *pī* fiú: *pīγēm*, *pīγä* | *lē'i* fark: *lēγēm*, *lēγä*. Ugyanígy alakúl a melléktő, ha a *γ*-t mássalhangzó előzi meg, pl. tő *ērγ-*: nom. *ēri* ének, lat. *ērīnē*; birtokragosan: *ērγēm*, *ērγēn*, *ērγä* | *kwālī* kötél: plur. *kwālīēt*, dual. *kwālī'i* | *jāni* nagy: transl. *jānγ'i* | *sāni* tetűserke; birtokragosan: *sānγēm*, *sānγēn*, *sānγä* | *āni* ángy: *ānγēm*, *ānγēn*, *ānγä*; dat. *ānīnē*. Az analogia hatása alatt elvértve kötőhangzóval kapcsolódó rag előtt is fellép efféle melléktő, pl. *va'i* erő: instrum. *va'il*, pl. *manēräi* *ti jānit va'il aje'in?* miért iszol ily nagy mennyiségben (nagy erővel)?

b) Többtagú szók utolsó tagjának *a*, *ä* hangzója a nominativusban s a kötőhangzó nélkül csatlakozó ragok előtt gyakran *e*-vé gyöngül, pl. tő *sētāp-*, *nēpāk-*, *matār-*: nom. *sētēp* czérna, *nēpēk* könyv, *matēr* valami; iness. *nēpēktē* lat. *sētēpnē*; de instrum. *sētāpēl*, *matārēl*; birtokragosan: *nēpākēm*, *nēpākä*.

c) Tővégi mássalhangzó-csoportnak *e*-vel való szétbontása utján is keletkeznek melléktők, pl. *tārem* ég, *ūlēm* álom, *muēm* izzadság, *posēm* kormány, *polēx* takony, *ńqwel* hús: loc. *tāremtē*, *posēmtē*, lat. *ūlēmne*, *muēmne*, elat. *ńqwelnel*; de instrum. *ūlmēl*, *polxel*, *ńqwlēl*; birtokosragokkal: *muēmēm*, *tārmūw*, *ńqwlānl*. — Az efféléknél, mint: *jūntēp* tű, *vāñxēp* kalapács, *χūntēp* lapát az instrum. *jūtpēl*, *χūtpēl*, *vāxpēl* alakokban mutatkozó melléktő elisíó és mássalhangzó-gyengülés utján származott (v. ö. az utóbbira nézve: *tēnk* ék: lat. *liχnē*, *χāñχi* hág: *χāχmil* hágó, hegyhát, *lūnś* siralom: *lūśśi* *lūnśilēm* siralommal siratom). A birtokragozás alakjai ezeknél: *jūntapēm*, *jūntapā*. — A *lātiñ* «beszéd, szó» ragos alakjai ugyanily módon: instrum. *lātxēl*, birtokr. *lātxēm*, *lātxēn*, *lātxā*; v. ö. plur. nom. *lātxēt*.

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — Különös végzet nélkül, de esetleg a tővégek hangtani megváltozásával képződik (l. 1. §.). A ket-tős szám *-āx* képzője a nominativusban *-i* *), pl. *āmp* eb: dual. nom. *āmpi* (de: *āmpāyēm* két kutyám), *kwol* ház: *kwoli*, *pi* fiú: *piχi*, *sāli* rén: *sāliχi*, *lūw* (lū) ló: *luwi*. Megjegyezzük itt alkalmilag, hogy a pluralis képzője *-t*, mássalhangzón végződő szóknál kötőhangzóval (*-ēt*), pl. *āmpēt*, *kwolēt*, *piχēt*, *ērχēt* (*ēri* ének) | *sālit*, *lūt* (lovak), *jāt* (*jā* folyó), *ājkāt* (*ājkā* gazda, öreg). Ezekén kívül van a vogulnak egy viszonyossági dualis (két dolognak egymáshoz való tartozását jelölő) számképzője is, mely az éjszaki nyelvjárásban *-iñś* alakú, pl. *mēn* *raqwñ-utiñś* mi ketten rokonok vagyunk (мы двое родны), *tēn* *ńusmiñś* v. *ńūpiñś* ők (ketten) nászszülők (они двое сватовья).

2. Locativus. — Ragja *-tē*, *-t*, mely kötőhangzó nélkül kapcsolódik a többöz, pl. *kwol*: loc. *kwoltē* (de kötőhangzóval: *kwolēt* házak), *vit* víz: loc. *vittē*, *tūjt* hó: loc. *tūjttē*, *pāx* oldal: *pāxēmt* olda-

*) A páros részekből álló tárgyak neveinél gyakran találko-zunk *-ā* végzettel, mely nyilván a dual. *-āx* képzőnek egy más-fele hangbeli változata (v. ö. *kitāi* kettő, e mellett *kiti*). Ilyenek: *vājā* egy pár rénbőr-harisnya (de: *aku* *vāj* = *vājā*-pāl fél harisnya), *ńārā*, rénbőr-botos, *pāssā* rénbőr-kezttyű, *χaptā* olló, *josā* hótalp.

lomnál | *mā* föld: loc. *māt*, *jā* folyó: loc. *jāt*. — Használatára való példák: a) superessivusi értelemben: *kwolēm jā-vātat āli* házam a folyó partján van | *mā-χart jāli* a föld felületén jár; — b) inessivusi értelemben: *χul vittē āli* a hal a vízben él | *āšēm kwoltē unli* atyám a házban ül; — c) időhatározó értelemben: *ta ārēmtē joχts* azon időben jött. — d) állapothatározói értelemben: *takkāt āli* magában él (самъ собою живеть).

3. **Lativus.** — Ragja -*nē*, -*n*: *kwolnē*, *vitnē*, *tūjtnē*, *āmpnē* | *mānē*, *sālinē*. — Használatára való példák: a) dativus: *āqwēl āmpnē mistā* a húst a kutyának adta | *tawān lāwi* neki szól; — b) illativus: *vitnē pats* beleesett a vízbe | *kwolnē minēs* bement a házba; — c) allativus: *jā-vātan joχts* a folyó partjához ért | *jūwnē χāñχēs* a fára hágott | *sunēm jūwnē ta'imats* szánom fába ütközött (мои сани заѣли за дерево) | *jāmēs ēlēm-χqlēsē likmāsēm* jó emberhez jutottam (хорошему человеку попалъ); — d) ablativus (főkép szenvedő igékkel): *ā'ān rātwēs* megveretett az atyjától | *ērīñ sormiñ* *χātelnē χātławēm* lehet, hogy halál napja virrad reám (быть можетъ смертной день будетъ) | *samēm pors-tawrin patwēs* szemembe forgácsdarabka esett (въ мой глазъ сориночка пала); — e) terminativus: *vit kit tulā-nak palitnē āntēs* a víz két ujj-ízületnyire áradt (на два вершка прибыла вода) || *tārēm moššākwān vitnē titēlmatilēm* kendőmet vízbe mártom (nyomogatom) egy kevésbé (свой платокъ маленько въ воду макну) | *taw arχān poterti* ő sokat beszél (онъ лишно говорить)

4. **Elativus-ablativus.** — Ragja -*nēl*: *kwolnēl*, *āmpnēl* | *sālinēl*, *jānēl*. — Használatára való példák: a) elativus: *kwolnēl kwon minēs* kiment a házból | *sāli vōrnēl jūw pōsawē* a rén haza hajtatik az erdőből; — b) ablativus: *ānēmnlēl vāssī' manā nqmt kinse'in?* én tőlem micsoda tanácsot akarsz (keressz) még? *manēr nañ am pajtā-χēmnlēl vote'in?* mit simogatsz te arczomon (tkp. törölsz arczomról; что ты гладишь мои щеки?) || *ūmēs pusēn pilētnēl atiññūw* a málna minden bogyónál édesebb | *taw ānēmnlēl jāñi'* ő nagyobb nálam. — c) eredethatározó: *tās mānēl āli* készből (kész helyből) él (изъ готоваго живеть); *šqwēl rāktēl pošqawē* a tűzhely agyagból rakatik; — d) okhatározó: *polēm vitnēl sorñēχle'im* fagyos víztől reszketek (отъ холодной воды сдрагиваю).

5. **Translativus.** — Ragja -*i'*, -*āi'*: *kwoli'*, *viti'* | *sālijī'*, *māi'*. — Használatára való példák: a) translativus: *jāñk viti'* *jēm̄ts* a jég

? < -*nol*
(vi. 82.
-*to* < -*tol*
instrum.
157. l.

vízzé változott | *nañ pul-tawritaʒts, rawi' minés* a kenyér szétmállott, morzsákra ment szét (хлебъ измолося) || *tolmésäi' rawné ʒum tol-mácsságra* alkalmas ember (удобный человекъ въ толмачы) || *ti rumam-jot ālné ʒātälém ʒanäl lúšši' ta lūnšilém, tissi' ta tistilém* ezen barátommal együtt élt napjaimat valamikor siralomná fogom sírni, gyászszá fogom gyászolni (объ этомъ весельѣ потомъ плакать буду, кручиниться стану) || *ʒūs tāli' jēmtsēm, vagy ʒūs tāl naʒtpäi' jēmtsēm* húsz évensé (h. év koruvá) lettem || *jā tit kityi' tqwili* a folyó itt ketté (kettővé) ágazik; — *b*) terminativus: *ʒasäi' jēmts* soká lett | *kwāli' ʒasäi' tāremtawé* a kötel hosszúra eresztetik; — *c*) módhatározó: *torʒénüi' polwäsēm* egész a reszketésig megfáztam (до того замерзъ, что дрожду) | *akwäi' pul-titsēm* egészen átáztam (я весь перемокъ).

6. Instrumentalis-comitativus. — Ragja -l, mely mássalhangzón végződő tőkhöz kötőhangzóval csatolódik: *kwolél, vitél, āmpél | sālil, pērnäl* (keresztel). — Használatára való példák: *a*) instrumentalis: *rās nālél ališlawé* a vadréce nyíllal vadásztatik | *kātél pūʒéstā* kézzel fogta; — *b*) módhatározó: *taw tūlmaʒél kwon ʒaltēmtaʒts* ő lopva kiosont (онъ крадчи на улицу вытянулся, вывернулся) | *ti urél vārāln!* ezen módon csináld! | *aw kēmél, akw' sawitél misaʒä* egyformán, egy mennyiséggel adott mindkettőjüknek (въ одну мѣру далъ обѣимъ) | *lā lātʒél at ʒölé'im* osztják nyelven nem értek (hallok) || *ulā sultmél nē'ili* a tűz szikrázik (szikrával jelentkezik; изъ огня искры летаютъ) | *ńolém kēlpél šurri* csorog az orromból a vér || *pali' ma'ilél ul ālén!* meztelen mellel ne légy! (пологрудой не будь) | *tārwiññ la'ilél āli* terhes (nehéz lábbal van a nő) | *kakér-patitél tistuji* szivéből (keble-fenekével) szomorkodik; — *c*) tárgyhatározó: *am nañén nañél mīlém én* kenyeret adok neked | *nañ ānēm tārél lausāslén* te énnekem kendőt ígértél; — *d*) anyaghatározó: *votā vitél ta'intānti* a kártus megtelik vízzel (тесокъ наполняется водой).

A birtokosragos alakokon bővebb -tél rag fejezi ki az instrumentalis viszonyt s átviteleit, pl. *sāʒimtél jol lēpsaʒte'im* subámmal betakarózom (шубою одѣнусь) | *am supēmtél tātāpēmné ta'ilé'im* ingemmel a lábamba akadok (я рубахой задѣваю о ящикъ) | *manēr nañ nēlmentél saw raute'in* mit zagyválnsz (fecsegsz) annyi nyelveddel? (что ты такъ много болтаешь языкомъ?) | *ti paul-kan palitātél pusén taljāslém* ezt a falu terét hosszában egészen fölmér-

!!
т.к. 'эн негет
kenyérrel atlak

193

30- tem öllel | *samäṛätel rapši* szemeivel pillog (мираеть). — Ez a *-tél* rag minden valószínűség szerint a *ta'il* «teli» szónak mása, mely amúgy is használatos comitativ értelemben a vogulban, pl. *pusén, kwol-ta'il joṛtüst* mindnyájan, egész házzal (házastúl, családostúl) jöttek (вся семья пришла) | *pus ūs-ta'il tot ālēs* az egész város, mindnyájan együtt ott voltak | *taw luwiñ lūtiñ ta'il jol ujis* ő lovastúl, holmistúl együtt alámerült (совсѣмъ съ лошадыю утонулъ) || *mān-ta'il tit āli* kis kora óta (k. korával együtt) itt van | *mōnt-ta'il nañen lāwe'im* régóta mondom neked. Ugy látszik a *ta'il*-nak *tél* alakú összerántása van e szóban is: *jotél* később (pl. *taw jotél joṛts* ő később jött), mely az időhatározó *mān-ta'il, mōnt-ta'il* analógiája szerint *jui-ta'il*-nak vehető; v. ö. *jui* utó: *jui-pāl*t utórész L. Budenz fejtegetését a magy. *-astúl, -estül* ragra nézve: NyKözl. XVIII, 158.

3. §. Birtokosragozás.

Az éjszaki vogul nyelvnek külön alakjai vannak az egyes, kettős és többes számú birtok és birtokos jelzésére, melyeknek valamint a képzésükkel esetleg járó tövátváltozásoknak bemutatására szolgáljanak a következő példák:

a) Egyes számú birtok.

kwol ház jā'i atya ēri' ének tātēp ládika potēr beszéd

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwolēm házam</i>	<i>jāṛēm</i>	<i>ērēm</i>	<i>tātapēm</i>	<i>potrēm</i>
2. <i>kwolēn házad</i>	<i>jāṛēn</i>	<i>ērēn</i>	<i>tātapēn</i>	<i>potrēn</i>
3. <i>kwolä háza</i>	<i>jāṛä</i>	<i>ērä</i>	<i>tātapä</i>	<i>poträ</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwolēmēn kettőnk háza</i>	<i>jāṛēmēn</i>	<i>ērēmēn</i>	<i>tātapēmēn</i>	<i>potrēmēn</i>
2. <i>kwolēn kettőtök</i>	„ <i>jāṛēn</i>	<i>ērēn</i>	<i>tātapēn</i>	<i>potrēn</i>
3. <i>kwolēn kettőjük</i>	„ <i>jāṛēn</i>	<i>ērēn</i>	<i>tātapēn</i>	<i>potrēn</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwolūw házunk</i>	<i>jāṛūw</i>	<i>ērūw</i>	<i>tātapūw</i>	<i>potrūw</i>
2. <i>kwolān házatok</i>	<i>jāṛān</i>	<i>ērān</i>	<i>tātapān</i>	<i>potrān</i>
3. <i>kwolānl házuk</i>	<i>jāṛānl</i>	<i>ērānl</i>	<i>tātapānl</i>	<i>potrānl</i>

lūw ló lūw csont mā föld pērnü kereszt sālī rén-
szarvas.

Egyes számú birtokos.

1. lūm	lūwēm	mām	pērnēm	sālīm
2. lūn	lūwēn	mān	pērnēn	sālīn
3. lūwā	lūwā	mātā	pērnātā	sālītā

Kettős számú birtokos.

1. lūmēn	lūwēmēn	māmēn	pērnēmēn	sālīmēn
2. lūwēn	lūwēn	mān	pērnēn	sālījin
3. lūwēn	lūwēn	mātēn	pērnētēn	sālītēn

l'autnāt
nātimāt

Többes számú birtokos.

1. lūwūw	lūwūw	māūw	pērnūw	sālīūw
2. lūwān	lūwān	mān	pērnān	sālīān
3. lūwānl	lūwānl	mānl	pērnānl	sālīānl

b) Kettős számú birtok.

kwolī' két ház pī'ī' két fiú ē'ī' két ének tātapi' két ládika

Egyes számú birtokos.

1. kwolāyēm két házam	pī'āyēm	ēr'āyēm	tātapāyēm
2. kwolāyēn " házad	pī'āyēn	ēr'āyēn	tātapāyēn
3. kwolāyā " háza	pī'āyā	ēr'āyā	tātapāyā

Kettős számú birtokos.

1. kwolāyēmēn kettőnk	$\left\{ \begin{array}{l} 2 \text{ házam} \\ v \text{ házai} \end{array} \right.$	pī'āyēmēn	ēr'āyēmēn	tātapāyēmēn
2. kwolāyēn kettőtök		pī'āyēn	stb.	stb.
3. kwolāyēn kettőjük		pī'āyēn		

Többes számú birtokos.

1. kwolāyūw kettőnk	$\left\{ \begin{array}{l} 2 \text{ házam} \\ v \text{ házai} \end{array} \right.$	pī'āyūw	ēr'āyūw	tātapāyūw
2. kwolāyān kettőtök		pī'āyān	stb.	stb.
3. kwolāyānl kettőjük		pī'āyānl		

lūwī' 2 ló tqwlī' 2 bőr (sing. tqwēl) pērnāi' 2 kereszt sālīji' 2 rén

Egyes számú birtokos.

1. lūwāyēm tqwlāyēm	1. pērnāyēm	sālīāyēm
2. lūwāyēn tqwlāyēn	2. pērnāyēn	sālīāyēn
3. lūwāyā tqwlāyā	3. pērnāyā	sālīāyā
stb.	stb.	

c) Többses számú birtok.

kwolet házak p̄iγēt fiak ēryēt énekek tātapēt ládikák tqwlēt bőrök

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwolänēm házaim</i>	<i>p̄iγänēm</i>	<i>ēryänēm</i>	<i>tātapänēm</i>	<i>tqwlänēm</i>
2. <i>kwolänēn házaid</i>	<i>p̄iγänēn</i>	<i>ēryänēn</i>	<i>tātapänēn</i>	<i>tqwlänēn</i>
3. <i>kwolänü házai</i>	<i>p̄iγänä</i>	<i>ēryänä</i>	<i>tātapänä</i>	<i>tqwlänä</i>
	stb.	stb.	stb.	stb.

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwolänēmēn kettőnk</i>	$\left\{ \begin{array}{l} \text{házai} \\ \text{stb.} \end{array} \right.$	<i>p̄iγänēmēn</i>	<i>tqwlänēmēn</i>
2. <i>kwolänēn kettőtök</i>		stb.	stb.
3. <i>kwolänēn kettőjük</i>			

luwēt lovak p̄ernüt keresztek sālīt renek

Többses számú birtokos.

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwolänūw házaink</i>	1. <i>luwanēm</i>	<i>p̄ernänēm</i>	<i>sālīänēm</i>
2. <i>kwolän házaitok</i>	2. <i>luwanēn</i>	<i>p̄ernänēn</i>	<i>sālīänēn</i>
3. <i>kwolänl házaik.</i>	3. <i>luwanä</i>	<i>p̄ernänä</i>	<i>sālīänä</i>
	stb.	stb.	stb.

Megjegyzendők:

1. A dualis -*äγ* s a pluralis -*än* birtokképző a folyó beszédben igen gyakran -*aγ* és -*an*-nak is hallik (pl. *ēryänēm* énekeim, *γulänēm* halaim, *samaγēm* szemeim), amint a rövid *a* és *ä* hangzók egyébként is számos esetben váltakoznak.

2. A *w* spiranssal végződő tök e mássalhangzójukat a birtokragozásban vocalisálják, pl. *lēkw* sógor, a férj fitestvére (деверь): 1. *lēkum*, 2. *lēkun*, 3. *lēkwä* | *rakw* gallér: 1. *rakum*, 2. *rakun*, 3. *rakwä*. Ezek mellett járatosak az ilyen alakok is: *lēkwēm*, *rakwēn*. Az *ēkwä* „asszony” szó ugyanily módon ragoztatik *ēkum*, *ēkun*, *ēkwatä*, vagy *ēkwäm*, *ēkwän*, illetőleg *ēkwam*, *ēkwan* alakokban.

3. A *γum* „férfi” szó töje voltaképen: *γumi*, mi kitűnik a következő birtokosragos alakjaiból: *γumim*, *γumin*, *γumitä*; *γumimēn*, *γumijin*, *γumitēn*; *γumiūw*, *γumiän*, *γumiänl* | *γumiäγēm* stb. | *γumiänēm* stb.

4. A birtokos személyragokat fölveszik a névutók is, pl. *am* *tāräm* én mellettem el, *na n̄* *tārän*, *taw* *tārätä* | *mēn* *tārämēn*, *nēn*

tārēn, tēn tārētēn | man tārāuw, nan tārān, tan tārānl || am nūpélēm
én hozzám, felém, nañ nūpélēn, taw nūpélä | mēn nūpélēmēn, nēn
nūpélēn stb.

5. A *mā'ēs* 'miatt' szó személyragos alakjai: *am mā'ēslēm* *no. tárgy*
miattam, *nañ mā'ēslēn*, *taw mā'ēstā* | *mēn mā'ēslēmēn*, *nēn mā'ēslēn*,
tēn mā'ēstēn | *man mā'ēslūw* stb. Ugyanígy képződik a *voipi*, hasonló-
minőségű szóból (*manā voipi ēlēm-χālēs* ? micsoda ember ?): *am voi-*
pilēm, *nañ voipilēn*, *taw voipitā* stb. (pl. *am voipilēm hāri' kātēp māñ*
āri magamféle zsenge kezű kis lányka. Reg. Numél *vai'lēm ēri'*).

4. §. Névmások.

a) Személynévmások.

Nominativus: Sing. *am* én, *nañ* te, *taw* ő

Dual. *mēn* mi ketten, *nēn* ti ketten, *tēn* ők ketten

Plur. *man* mi, *nan* ti, *tan* ők.

Accusativus: Sing. *ānēm*, *nañēn*, *tawä*

Dual. *mēnēmēn*, *nēnēn*, *tētēn*

Plur. *manauw*, vagy: *manūw*, *nanān*, *tanānl*.

Dativus: Sing. *ānēm*, *nañēn*, *tawān*

vagy *ānēmne*, *nañēnne*

Dual. *mēnēmēn*, *nēnēn*, *tētēn*

vagy *mēnēmēnnē*, *nēnēnnē*, *tētēnnē*

Plur. *manān*, *nanān* vagy *nanānnē*, *tanānnēnl*

Ablativus: Sing. *ānēmnel*, *nañēnnel*, *tawānel*

Dual. *mēnēmēnnel*, *nēnēnnel*, *tētēnnel*

Plur. *manaūnel*, *nanānnel*, *tanānnēnl*

A költői nyelvben a *mēn* «mi ketten» névmásnak ilyen alakját
is találjuk: *mēri'* (pl. *Māi'tārmā' sāszaŕtālēm ē.*), hasonlóképen a
man «mi» névmásnak is van *mai'* alakja (pl. *Tēk-ājkā tērn. ē.*).

Nyomatékosított személynévmások (v. ö. jelen-
tésükre nézve: *sāt uj coriñ χum amki ti āsem* hét medvét legyő-
zött férfiú, ime én vagyok, *nañkin joŕtsēn* egyedül jöttél, *takwitān*
vistā maga magának vette, *takkāt jāli* egyedül, magánosan járkál):

Nominativus: Sing. *amki* én magam, *nañki*, *takwi*

Dual. *mēnki* csak mi ketten, *nēnki*, *tēnki*

Plur. *manki* csak mi, *nanki*, *tanki*

vagy

Sing. *amkim*, *nañkin*, *takkāt*

Dual. *mēnkimēn, nēnkēn, tēnkitēn*

Plur. *mankiūw, nankān, tankānl.*

Accusativus: mint a nominativus személyragos alakja

Dativus: Sing. *amkimnē, nañkinnē, takwitān*

vagy *nañkin*

Dual. *mēnkimēnnē, nēnkēnnē, tēnkitēnnē*

Plur. *mankiūwnē, nankānnē, tankānēlnē*

Ablativus: Sing. *amkimnēl, nañkinnēl, takwitānēl* stb.

A még erősebb nyomósítás jelölésére ilyen alakok használatosak: *am amkim* én egymagam, *nañ nankin*, *taw takwi* s viszonyragozva is: *amkim ānēmne (mistā)* én nekem egyedül (adta), *nañkin nañēnnē* stb.

Az önálló birtoki névmások (enyém, tied stb.) a személynévmások és az *ut* «holmi, valami, mi» szó birtokosragos alakjainak összetételéből keletkeznek, pl. *ti kwol* *χāχā kwol?* ez a ház ki háza? (этотъ чий домъ?): *am kwōlēm* az én házam, vagy *am utēm* az enyém, *nañ utēn* a tied, *taw utā* az övé | *am utājem* az én két holmim | *nañ utanēn* tied stb.

b) Mutató névmások:

ti ez; *ti-ti, añ-ti, ti-nāñki* ime ez; *titi-k* (pl. *tārem*) ez a (világ); *akw' ti* ugyanez | *ta* az, *ta-ti, añ-ta, ta-nāñki* ime az; *tati-k* (pl. *tārem*) a más (világ), *akw' ta* ugyanaz, | *ton* az, amaz: *ton-āremt* abban az időben, *ton mañtiñ* azalatt, pedig.

Birtokosraggal: *titim, titin, tititā, titimēn* stb. | *titiājem* stb. | *titiānēm* stb. Ugyanígy: *tatim, tatin* stb. s ezenkívül *tajim, tajin* stb. *tajānēm* azjaim, amaz enyéim (pl. *Tēk-ājikā tērn. ē.*). — Minőségmutatók: *tamlē* ilyen, olyan; *ti χurip, ti-kēm* ilyen, *ta χurip, ta-kēm* olyan; *akw tamlē* ugyanolyan.

c) Kérdő és visszamutató névmások: *χāñχā* ki, a ki; ki? kicsoda, *χā* (Szigva) id. (*χāñχā tū minī, mujlēptavē* a ki oda megy, megvendégtetig; *χāñχā joxts?* ki jött, *χā mētelayti?* ki szegődik bérbe?) | *manēr* mi || *χoti, manā, manēr-sir, manā-sir, matvajpi* minő, micsoda? (*χoti lāñχnē minēs?* minő útra ment? *manā vārmēl' vāri* micsoda dolgot cselekszik? *manā χul toti, akw-mūs māñ* a micsoda halat hoz, mind apró) || *manēχ, man-sawit, manā-kēm, manēχ-kēm* mennyi, hány? (pl. *manēχ pot vislēn?* hány pudot vettél? *man-sawit joxtsēt?* hányan jöttek? *tinā manēχ-kēm jēmti?* mennyire rúg az ára?)

d) Határozatlan névmások: *χαtpä* valaki, *akw' χαtpä* egy valaki, *nēm-χαtpä* vagy *nē-mat χαtpä* senki, *χoti χαtpä* akárki || *matēr* valami, *matēr-sir* *matēr* valami, egy valami (pl. *m. s. m. tot ta vānsiti* valami mozgolódik ott, кто-то такой там метлится; далеко, видать не ясно) || *akw'-matēr* egy valami, *nē-mätēr* semmi, *matēr-kāsiñ* akármi, bármi, *matēr-sir* *mat* valamiféle (pl. *m. s. m. māñ jākwē* valamiféle kis folyócska. *Polēm-talēz* uj ē.) | *kwoss-manēr* bármi, *manēr-sir* *man* minő, micsoda (pl. *m. s. m. jāñ ālēm* micsoda folyóm volt. u. o. | *mat* bármely (*mat vārmēl' vāri*, *akw'-mūs l'ul* bármely dolgot cselekszik, egyre rossz) | *akw'-mat* (*χum*) valamilyen [ember], *akw'-mat-ért* egyszer csak, egy valamikor || *tā* némely (*tā χum joztī*, *tā χum at* némely ember jön, más nem; *tā ért* olykor, néha), *tāu* (Szígyva) némely (*tāu māñ kētītā* némely helyre küldi) || *mōt* más, *mōt-mōt* egyik-másik, *mōt χαtpä* más valaki; *mōtēñ* más (pl. *mōt nāñk-nor-ziw sirej taktēpāli*, *supi' ta jāktawē*, *ās mōtēñ jiw*; *mōtēñ jiw ās tūp sirej taktēpāli*, *ās mōtēñ jiw* az egyik vörösfenyő-gerendafát érinti a kard, ime ketté vágatik s ismét másik (gerenda) jő; a másik fát alighogy a kard érinti, ismét másik jő. *Lār-ūs ātērt tēñ. ē.*) || *mat-kēm*, *matā-kēm* néhány, valamennyi (pl. *matā-kēm mir mināst* néhány ember elment, несколько людей уехали, *mat-kēm totsūw* einiges brachten wir. Reg.)

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók.

Névmási többől származottak: *tit* itt, *tot* ott; *tit-ti* ime itt, *tot-ta* ime ott; *akw' tit* ugyanitt, *akw' tot* ugyanott | *tīl* innen, *tūl* onnan, *tīlnēl* ettől fogva (*tīlnēl vāssi' ālīm* ettől fogva nincs több), *akw' tīl* ugyaninnen, *akw' tūl* ugyanonnan | *tī'* ide, *tū* oda, *tīl'ē* ide felé, *tūl'ē* oda felé, *akw' tī'* ugyanide, *akw' tū* ugyanoda, *tīl'ē-tūl'ē* ide-oda || *χot* hol, *χot-tē* valahol (pl. *χot-tē taw jol rošēs* ő valahol kesett, онъ гдѣ-нибудь замѣшкался), *nēm-χot* sehol | *χotēl* honnan, *χotēl-uit* honnan, merről (*nañ χotēl-uit kapalēm ēlēm-χalēs?* te honnan került ember vagy? откуда ты взялся, откуда приѣзжій человекъ ты? : Regulynál: *χotēl-uit ti χurip-ut am at ti vāšintāsēm*, *nañ ās χotēl-uit visāyēñ?* én ilyesmit még sohasem láttam, ugyan honnan vetted te őket?!) *Vāta-χum* 21, 7.), *nēm-χotēl* sehonnan | *χotā*, *χotāl'* hová, *χotā-mos* meddig, *nēm-χotāl'* sehová.

Egyéb névszói tövekből valók:

ēl (*ēli-pāl* előrészt, *ēli aul* elővég): *ēlən* a távolban, előtt | *ēləl* távolból, messziről (*ēləl at kinsawē* messziről nem kerestetik); *ēləl-ēləl*: *ē. ē. tūjt-lāmtət* szétszórva, egymástól távol hódarabok vannak (гдѣ есть снѣжокъ, гдѣ нѣтъ) *Kāsmēx* *vuor jəri*. jegyz. | *ēlā*, *ēlāl* előre, távolra (*ēlā jāmilī* előre megy; *ēlānūw tqwān!* evezetek előbbre!), *ēlā-jūw* előre-hátra (*ēlā-jūw nupjenti* előre hátra sétál, впередъ и назадъ ходитъ, гуляетъ). Igeköltői alakja: *ēl*, pl. *ēl-mini* előre megy, *ēl-tqwente'im* előre evezek (впередъ гребучь), *ēl-ūnli* továbbra túl, elül, *ālnēm* *ēl-jonjāslēm* eljátszottam a pénzem. Mint névutó csak az *ēli-pāl* összetételben szerepel: *kwol ēli-pālt jūw tūli* a ház előtt fa áll, *sāli ēli-pālnē minēs* a rén elé meggyen, *sun ēli-pālnēl jūw-joxts* a szán elől vissza jött.

jū (*jui-pāl* hátsó rész, utó, *jui-aul* utóvég, *jui lāñx* vissza felé való út. *Polēm-talēx uj-ēri'*): *juit* hátul, után, *jūw*, *jūwlē* hátra, vissza, *jūil* hátulról. Mint igekötő «vissza» jelentésben gyakori a *jūw*: *jūw-minēs* visszament, *jūw-joxts* visszajött, *ālnā jūw vistā* visszavette a pénzét. Néha a *juit* is szerepel ilyen minőségben, pl. *juit-koilāti* nyomozza, nyomában jár (*Saxwāsānē ē.*). Névutós alakjai: *jui-pālt* után, *jui-pālnē* utóra, utóljára, *jui-pālnēl* hátulról.

jū: *jūn* benn a házban, *jūw* be, a házba.

kwon (*kwoni-pāl* külrészt), *kwon kün*n (*kwon āli kün*n van), *kwonā*, *kwonāl* ki, *kwonēl* kívülről. Mint igekötő szerepel a *kwon* (pl. *kwon-mini* kimegy) és *kwonēl* (pl. *kwonēl jāñxilēm* kikerülöm; *at jūw-sajnlēl kwonēl-mowēltāln* őt fa mögől kerüld ki. *Numēl va'ilēm ē.*).

num (*numi-pāl* v. *num-pāl* felső rész, *numi tārēm* felső ég, *numi aul* felső vég): *numēn* fönt, *numēl* felülről, *nāñx*, *nāñxāl* föl, fölfelé. Az utóbbi gyakori igekötő is, pl. *nāñx-χāñxi* fölhág, *nāñx-joxti* fölérkezik, *sisānl isēltañkwē nāñxi'* *χulitaxtē'it* hátukat melegíteni fölmerülnek (*Māi'tārmī' sāsχatilēm ē.*)

jol (*joli-pāl* alrészt, *joli-aul*): *jolēn* alant, *jolā*, *jolāl* alá, *jolēl* alúlról. Igeköltői alakja: *jol*, pl. *jol-va'ili* leszáll, *jol-pati* leesik, *jol-rāti* lever.

al (*ali sup* a folyónak felvidéke, *ali vōt* felszél, *ali sārīs* felső tenger): *al-ā*, *al-āl* a folyón fölfelé (*a. tqwle'im* fölfelé evezek, къверху поребучь), *alēl*, *alēl-uit* (v. ö. *χotēl-uit*) felülről (a folyón), *alēn* a folyó felvidékén.

lu (*lui sup* a folyó alvidéke, *lui vōt* alszél, *lui sārīs* alsó

tenger): *luin* az alvidéken, *luil* az alvidékről, *lāñχä*, *lāñχäl'* a folyón lefelé (pl. *tawle'im*).

puj (*puji-pāl* a folyótól fölfelé eső vidék, tehát az erdő, hegy; az ágyanak a felfelé eső része; a szobának a tűzhelytől távolabb eső része): *pujin* (*taw kwolä pujin āli*, *ātä jā-vātat* az ő háza beljebb van a folyótól, nem a folyóparton), *pujit* id. (*nañ pujit χujén*, *am nalmít χuje'im* te aludjál belül az ágyban, én szélről fogok aludni), *pujil* (ablat.), *pā*, *pā'*, *pālē* befelé (a folyótól, ágyszéltől), fölfelé (az üstből, tűzhelyről, pl. *pālē sunse'im*, *pā'* *pūχtsēmēn* fölnézek, felkapaszkodunk a partra. *Sakw-sünt tārēm tēr. ē.* — *pānūw lakwēn!* húzódjál kissé beljebb az ágyban). Igeköttöi alakja: *pā*, pl. *pā-kwālēn* kelj ki a partra! *pūt pā-vojāln!* emeld föl az üstöt a tűzről, *pā-χuni* kanalaz (fölfelé) az üstből.

nalm (*nalmi-pāl* a folyó felé eső vidék, partvidék; az ágy külső széle; a tűzhely közele): *nalmēn*, *nalmít* (loc.), *nalmēl* (ablat.), *nalwä*, *nalwäl'* lefelé a parthoz v. folyóhoz. Igeköttöi alakja: *nal*, pl. *nal-va'ili* leszáll a folyóhoz, *pūt nal-ünttāl'n!* tedd le az üstöt a tűz fölé.

χasü hosszú: *χasüt* messzi, távol (*paul χasüt āli* a falu messze van), *χasän* távolra (*suji χasän sujti* híre messze hangzik), *χasit* hosszában, mentében (*quw χasit χiulēn* evez a vízfolyás mentében, по струе бѣл).

lapä közel: *lapüt* közelben, *lapä*, *lapän* közelre (*lapä rāwuñkwē at rāwi* közelébe érni nem lehet, нельзя приблизиться).

lakw kör, karika: *lakwä* szét, széllzel. Gyakori mint igekötő pl. *kwolēs lakwä-sāsentawēs* a liszt szétöntetett, *lakwä-mine'it* szétmennek, *lakwä-urtitü* szétosztja, *lakwä-sakwali* szétszakad.

akwē egy: *akw'* *pāl* félre, egy oldalra (*akw'* *pāl minēn!* félre innen! takarodj!) | *akwät* együtt (*a. āle'it* együtt élnek), *akwän* együvé, össze. Az utóbbi mint igekötő is használatos, pl. *vēltü akwän-ñosērmatēstü* összeránczolta homlokát, *akwän-joytāst* összejöttek, *nqmtēn akwän-patsi'* egy gondolatra jöttek (ketten), egyazon akaratuk jött.

sup rész, darab (*jiw-sup* fadarab, *lui sup* a folyó alvidéke, *ali sup* felvidéke): *supi'* keresztül, át; pl. *ti jā supi'* *tāsēs* ez a folyó keresztül (teljesen) száradt, kiszáradt (эта рѣчка пересохла); *kwāli' supi'* *jāktēstü* a kötelet ketté vágta, átvágta.

Névtő szerepű helyhatározók:

qntsəl, ontsəl mellett, vlminek a tájékán, közelében, pl. *jiw-qntsəl tū lūlente'im* a fa mellé állok oda (возлѣ дерева стану) | *vōr-ontsəl jāmīte'im* az erdő tájékán járok (около леса хожу) | *āsū kātā-ontsəl sa'irēpētā* atya keze közelében vágta el (около руки отца перебил). *Lār-ūs q̄tērt tērn. ē.*)

ūltte által, keresztül (loc.), *ūltā* át, által (lativ.), pl. *mān jākwē-ūltte lūpi-sup xujī* a kis folyón keresztül egy fatörzs-darab fekszik (*parne ē.*) | *tūr-ūltte tqwimātā* a mint a tavon által evez (*Purxēn tūr q̄jkā ē.*). || *jām-ūltā jāmsem* folyómon át mentem (*Polēm-talēx uj-ē.*). Az *ūltā* ablativus-féle jelentésben is előfordúl, pl. *Numi-Tarēm āsem-ūltā rēriñ vōt rējin jissentawēm.* N. T. atyám felől meleg szél heve jó hozzám (*Numel va'ilēm ē. Anjū-pault*) | *am ūltām joutwēs* tőlem (отъ меня) vétetett meg (Reg.) | *am ūltām lātiñ minēs, tot-tē ti sir-ut uj āli* részemről (отъ меня) üzenet ment, hogy ime ott efféle vad *van.* (Reg.) — L. *tūl-ūlt* az időhatározók között.

kiwr «belső»: *kiwert* belül, benn, *kiwérne* be, *kiwérnel* belől, pl. *kwol-kiwert* a házban, *kwol-kiwérne jūw-totitā* beviszi a házba.

χal «köz»: *χalt* közt, közben, *χalne* közé, *χalnel* közöl, pl. *kit jiw-χalt* két fa között, *sāt χum-χalnel* hét férfi közöl. — L. egyéb alakját és jelentéseit az időhatározók közt.

χūt: *χūtāi'* mögé, pl. *χāsep-pqal χūtāi' āñkwätāsem* az ágy függöny mögé («hinter den schleier» Reg.) tekintettem. (*Saywāsane ē.*); *jiw-χūtāi'* a fa mögé.

jot «együtt, -vel»: *am jotēm* velem, *taw jotā* vele, *nēt-jot* a nőekkel. Regulynál még teljesebb *jurt* alakja is található pl. *am jurtlēm teñkwē ajuñkwē q̄s at kwale'in?* én velem enni inni nem jösz-e ismét? *Vāta-χum.* 19, 4; *nañ jurtlēm te veled* u. o. 19, 13, *mēn jurtlēmēn* mi kettőnkkel u. o. 19, 15, *χān jurtel* a chánál u. o. 19, 8, *akw' jurtel* u. o. 19, 16, = *akw' jot* együtt. Ez a *jurt* szó «társ, pajtás» értelemben közkeletű. A *jot* mint igekötő is szerepel, pl. *jot-totitā* magával viszi.

jor «hely» (*ēntēp-jor* öv helye, *kwol-jor* házhely): *am jorēm* én helyettem, *taw jorāt* ő helyette; *purpā uj-jornē patimē* harapós állat helyébe esett (olyan dühös lett, mint egy medve. *Rēs-pāχ-pēltañ-χuj ē.*)

tārā keresztül át, pl. *as-tārā* a lyukon keresztül. Igekötő is lehet, pl. *tārā-mini* keresztül megy, *tī ēri' tārā at ērjililūw* ezt

az éneket teljesen végig nem énekeljük (эту пѣсню всю не пропѣваемъ) — L. módhatározó jelentését alább.

tarés: *ti kwolt ma'il-tarés ünle'it* ezek a házak egymás mellett állanak (эти дома рядомъ сидятъ) | *lqu tal qsit kër-kartä ma'il-tarés tärä ti sa'iréstën* a tíz öl vastagságú vas sánczot egymás mellett [dolgozva] ime összetörték (рядомъ прорубили ихнүю десяти-саженную толщины крѣпость. *Lār-ūs ātért*).

tarm fölé, vlminek a tetejébe, *tarmël* vlmî fölött, pl. *akw'-tarm pinä-jën!* tedd őket egymás fölé! *lūw-tarmël ünli* lovon ül, *jāñk-tarmël žal'ji* a jelen csúszkál. *tarm* mint ígекötő is használá-tos, pl. *uj potitü tarm-ünlitü* a medve földbe kapart zsákmányát üli (rajta ül). Regulynál ugyanígy *tarmël* is, pl. *la'ilēm tarmël jāméséstü* lábomra hágott. Közönséges határozó használata van a *tarmël*-nek az ilyen szólásban: *tarmëlñūw minäst* (vlmely czélpont-nál) tovább mentek (дальше шли). — L. időhatározó jelentését alább.

tori' ellen, szembe, felé, pl. *nañ xumlē xātél-lalt v. tori' lūlē'in?* minek állasz a nap felé? *posiñ-tori' voss sunsileūw* «bei licht sollen wir es sehn» Reg. — L. időhatározói használatát alább.

saj «mög»: *sajñé, sajin mögé, sajñel mögöl, sajit mögött, pl. jiw-sajin üntteuw!* ülünk a fa mögé! *at jiw-sajñel kwonël mowéltäln!* öt fa mögöl kerüld ki! (*Numël va'ilēm ē.*).

sis «hát»: *sisi' hátra, mögé, sist hátul, mögött, sisñel hátúlról, mögül* pl. *aw-sisi'ta minimën* a vízfolyás mögé megyünk (*Sakw-sünt tārēm tērñ. ē.*) | *kwol-sisüt žal' lūli* a ház mögött nyirfa áll (*Māi' tārmi' sāsžatilēm ē.*). — L. időhatározó jelentését alább.

nūpël, a Szigva mellékén *numpël* felé, -hoz, irányában, pl. *am-nūpëlēm lāwi* hozzám szól | *Ta'it nūpël jāle'im* a Szoszva felé utazom | *taw-nūpël law āñsé'im* neheztelek reá (на его злость есть у меня) || *vāt nūpël akwē* harmincz felé egy = huszonegy, *nali-mën-nūpël kitāi'* harminczkettő.

pāž «oldal»: *pāžét* mellett, oldalt, *pāžën* mellé, *pāžñel* mel-lől, pl. *kwol-pāžät lūli* háza mellett áll, *āri-pāžën mini* a leány mellé megy.

pas: *past* táján, vidékén, *pasñé* -ig, *pasñel* tájáról, mellől, *pasël* -ig, táján, pl. *ñār-past* bei dem gebirg (Reg.), *vör-pāsñé mini* az erdőig megy (до лѣсу), *ēntēp-žor-pasël supi' ti sa'irépéstü* az

övhely tájékán (по поясу) ime ketté vágta (*Lār-ūs ātērt tērn. ē.*), *kātēm jiw-taw lāpi pasēl joxti* kezem a fa ágernyőjéig ér.

pāl, pqał fél, oldal; *ēli-p.* előrész, *jui-p.* utórész, *numi-p.* felső rész, *joli-p.* alsó rész, *kwoni-p.* külső rész: *ēli-pālt* előtt, *ēli-pālné* elé, *ēli-pālnél* elől, pl. *am ēli-pālēm* én előtttem, *sun ēli-pālné* mini szán elé megy. Ugyanígy *jui-pālt* után, *joli-pālnél* alól stb., pl. *nor joli-pālnél* a gerenda alól.

mūēl, a Szigva mellékén *mowēl* körül, pl. *sqpām-mowēl xūrēm-sos jānχāsēm* a sirkerítés körül háromszor jártam (*Numēl va'ilēm ē.*). Mint igekötő szerepel az effélékben: *mūēl-jāmīti* körül járkál (кругомъ ходить), *mūēl-jānχi* körülforog (кругомъ vorочится). A Reguly jegyzeteiben található *mūlagi* (pl. *ma m.* um die welt herum, *m. jāngi* «vokrug voroitsa») nyilván a *mowēl* lativ képzése: *mowläi'.*

mos, mosä -ig, pl. *paul- mos* a faluig, *man-mosau* mi hozzánkig.

lał «ellenfél» (*lū pun jāmēs l'al'kwē joxtipēl, sei-nāmpēr vārikānēm* ha mint a lovon a szőr temérdek, annyi jó ellenségecske jön, mint homok-morzsa, úgy aprítom őket össze. *Tēk-ājkā tērn. ē.*): *lałt* ellen, pl. *am-lałtēm* ellenen, *māxēm-lałt* mini a nép ellen megy. Mint igekötő használatos az effélékben: *lałt-kwāli* szembe-kél, *lałt-mini* szembe-megy.

b) Időhatározók.

Névmási többől származottak: *tīl* ettől fogva, ezen időtől fogva (pl. *tīl ālné xātēl ēlēm-xālēs jisiñ tārēm tēli* ezután az ember korabeli idő áll elő. *Rēs-pāx-pēltañ-χuj ē.*; *tīl tajēx* ennél később); *titil* ezzel, ezután (*titil kwon-minēs* ezzel kiment); *tī'-mos* eddigelé, ezen ideig (*añ tī'-mos tī'at joxtēlālē'im* eddigelé ide nem jártam, до-сѣлѣ не бывалъ сюда) | *tūl* azután, *tūl-ult* id. (*tūl-ult xāt-pā at va'i, kit xal pattuwēs* azután nem ismer senkit, megbolondúlt) | *tajēx*, szigvai *taχ* később, azután | *tōnt* akkor || *χqman* hol (időh.), némelykor (*χqman kuleitē'im, χqman šaj aje'im* hol sétálok, hol téát iszom, тотъ и гуляю, тотъ чай пью) | *χūñ* mikor, *at-χūñ* soha, *kwoss-χūñ* bármikor, *kwoss-χūñ ta'il* mindig, bármikor (*kw. χ. t. toχ nqmsuñwkē pate'im* mindig úgy fogok gondolkozni, хоть когда, всегда такъ буду думать), *χūñtē, χūñt* amikor; valamikor (pl. *Numi-Tārēm āsēm xulax-nol solit xol χūñt pūnsēm* a midőn N. T. atyám

holló orrát derezö reggelt nyitott az égen. *Numël va'ilëm ë.*; *χūnt ërmili, nañ vōwāln!* a mikor kell, hívd! Reg.; *am χūnt nārt ālsëm* én valamikor a hegységben laktam. Reg.), *χūnt-ta'il* valamikortól fogva, «seit jeher» (Reg.); *nēm-χūnt* soha || *mōlāl, mōl, mōl-ti* minapában, régen, előbb (*añ mōlāl tit āls* nem régiben itt volt), szigvai *mōlāl ët = χūrmit ët* tegnapelőtt, *mōlāl-ta'il, mōl-t.* régtől fogva | *mōlēχ* azelőtt, előbb (*mōlēχ ālketën mowinti, jǝnɣi* azelőtt való létükben nevet vala, játszik vala. Reg. *Vāta-χum*, 22, 2.) || *mōnt* régebben, előbb, minapában (*mōnt jim lāñχā χāsit mini* minapában idejött útja hosszában megy), *mōnt-ta'il* régtől fogva (*am m-t. lāwë'im nañën, nañ ānëm at a'ite'in* én régtől fogva mondom neked, te nekem nem hiszel). | *mat ā - k ëmt āleuw* «einige zeit leben wir hier», *mat ā - k ëmt joχtāls?* mely időben jött? (въ которое время приходилъ?) Reg.

Időt jelentő alapszókból való határozók: *ārt* «idő, kor» (Szigva): *ti jui-ārtāt* ezután | *ārem* «idő»: *ton-āremt* akkor, *ton-ārem-këmt* azon időtájt, *taw joχtënë āremtë* az ő jöttekor | *rt:* *akw'ërt, akw'-mat-ërt* egyszer, *moš ërt* rövid idő alatt, gyorsan; *tā ërt* néha (*tā ërt ërptilëm, tā-ërt kantle'im* néha szeretlek, néha haragszom); *latiñ ërt* ritkán (*taw l. ë. tī'* jelenti ő ritkán jár ide); *morsiñ ërt* id. Regulynál rendszeren *ërtn* alakot találunk (l. Budenz: *Vāta-χum* közlés. Ny. Közl. XIX, 323. l.) | *jis* idő, kor: *ti jist* ezen korban, mai világban, *pēs. jist* hajdan; *jist* régen, hajdan (v. ö. a *jis* specialis «őskor» jelentését pl. e kifejezésben: *jis-χum* régi, ősember, *jis porāt* a hajdankorban, *ëri'-jis* az ének őskora) | *porä* kor = orosz (въ той) порѣ azon időben: *ta porāt* akkor, *ti porāt* ekkor, ezen időtájt, *taw joχtënë porāt* az ő jöttekor | *kum* pillanat: *ti kumtë* ebben a pillanatban, *ti kumkwël (ālā ti joχtāslëm)* ezen pillanatban (majdnem hogy utólértem) | *šqs* idő, óra = orosz час: *akw'-ti-šqs* rögtön, ebben a perczen = сейчас || *χol* reggeli idő (subst.): *χoli* reggel (*χoli χaństëm χaństapëm* reggel tanított tanításom. *Numël va'ilëm ë.*), *χolit, χolitän* holnap | *ët* este (subst.): *ëti, ëtiän* este, esti időben; *ëtäliñ* (olyan képzés mint *toχaliñ* úgy; v. ö. *jolāl, ëlāl* stb.) = «*ëti χātlën'-mos*» az est a nappalodásig (Reg. *Vāta-χum* 15, 2), éjen át: *ëtäliñ üləmtal χumlë-mūšëχ āle'im?* hogyan leszek álom nélkül az éjen át? (u. o, 17: 2, 3; 18: 2); *ëtä-χātelätel mini* éjjel nappal megy; *ëtä jāme'im, χātelä jāme'im* éjjel-nappal járok (*Numël va'ilëm ë.*); *ëti-pālāi'* jēmts este felé haj-

lott (az idő) | *ití* éjjel; *ití-ḡātel* éjjel-nappal | *tí ḡātel* ma, *mōl ḡātel* tegnap, *ḡātel-jattē* délben, *ḡātel-jatné* délre, *ētiñ-ḡātel* v. *ētiñ-ḡātelä-tel* jüli éjjel nappal jár, *añiñēn ḡātelñiñēn toḡ ti āli* (mesevég) mind e mai napig úgy él | *ālpēl* korán reggel, *ālpēl-ta'il* korától fogva (*ālpēl ta'il akw'-mūs toḡ ti jāme'im* üntelmattal kora reggeltől fogva folytonosan így járok leülés nélkül. Reg.; *ālpēlnūw* korábban || *tāl* tél: *tēli*, *tēliān* télen, *tēli-pālāi'* jēmts télire vált az idő | *tūjā* tavasz: *tūjāi'*, *tūjāyān* tavasszal | *tūw* nyár: *tuji*, *tujān* nyáron | *takwēs* ősz: *takwsi*, *takwsiān* ősszel | *tí tāl* ez idén, *mōl tāl* tavaly.

Őn áli ő, nem származott szóval fejezik ki az időhatározást: *an* most, *an-ti*, *an-maniñ*, *an maliñ* épen most, *an-mōnt* az imént, *añiñēn* (l. az előbbi pontban) | *us*, szígvai is még most, mégcsak most; majd, majd csak, pl. *us tēlēm mān āḡiris* csak nem régiben született leányka, *is jānimēnē mān nāñk* éppen most növekedő kis veresfenyő; *taw moš ĩusi-pēl*, *us minēuw* ha ő egy kissé megjavul (a bajából), akkor megyünk csak; *tí ḡātel at minē'im*, *ḡolit us* ma nem megyek, majd csak holnap; *us-ti (joḡti)* még csak most (jön); *mōnt manēr* minés, *an us minī* a minap a mily gyorsan ment, most még inkább megy Reg.; *us-ta* most már, pl. *ḡumin-pālt us-ta ālme-jāsēm* férjem mellett most már letelepedni kezdtem. *Jurkin-ēkwā ē.* | *iñ* még, *iñ-ēt* még nem, pl. *taw iñ ḡuji*, *iñ-ēt kwals nāñḡ* ő még fekszik, nem kelt még fel. | *vāssi'* tovább, még, pl. *vāssi' at kantlē'im* nem haragszom tovább.

Helyhatározók képes használata mutatkozik a következő időhatározókban: *tarmēl* «rajt»: *ēt-kwoťelnēl tūp tarmēlnūw* minés alig ment az idő túl az éjfélnél. *Tōma-ē.* | *ēlā* «előre»: *ēlā ālnē ēlā nāmt ēl ta višsēntimēn* a jövőre való előgondoskodást kezdünk meg (veszünk) immár. *Sakw-sünt tārēm tēr. ē.*; *āḡiñ pīḡiñ kwol ēlāl ta nāmēlmatāslēm* család alapításra gondoltam íme a jövőben. *Jurkin-ēkwā ē.* | *ēlniñ* előbb, pl. *ēlniñ at tastāsēm*, *tūl tastlāḡtsēm* előbb nem mertem (вперед не смѣлъ), azután neki merészedtem. | *jotēl* később, pl. *j. joḡtēs* később jött, *tīl jotēl* ennél később.

Ilyenek jó részt a következő névutó szerepű időhatározók is:

ālu át, valamely idő lefolyása alatt, pl. *tí ēt alu* ezen éj alatt, *tí tāl ālu* ezen télen át.

ūltā «át, által»: *ḡum-uj at ēt-ūltā jēkwawē* a hím medvét öt.

napig ünneplik meg lánczezal | *tāl-ültä* tot *χuji* a télen át ott fekszik || *χātēl-ült joxtāli* minden másodnap jön (каждой другой день придеть). Reg.

kastēl: *nañ joxtnēn-kastēl am akw'-mūs taste'im, manēr ātim* a te megjöveteledre én mindent beszerzek a mi csak kell (къ твоему приходу все приготовлю, припасу, чего надо); *sātēr χātēl-kastēl ās jāmēs ūlēm isten āldjon örökre!* (tkp. ezer napra továbbra is jó életet!); *sāt-puñk χātēl-kastēl mis* «bis sonntag gab er es» (Reg.), *tāl-kastēl taw-pālt āle'im* a télre, télen át nála leszek «на зиму». Reg.; *am ti vārmēl-kastēl āle'im taw-pālt* én ezen dologra vagyok nála, «я за это дѣло у его» Reg.

χalt «közben»: *toχ jāmimēm-χalt mialatt* úgy járok, *tēm-ajnem χalt* étkezésem közben.

tori «felé»: *am la'inēm-tori' taw joxti* a mely időben mondtam, azon jön meg (я въ которое время сказалъ, въ то время онъ и будетъ) | *mēnki akw tori' lakwäsimeñ* mi/egyszerre v. egy időben mozdulunk (въ разъ подвинемся).

sajit «mögött»: *au-kit χātēl-sajit jelpiñ χātēl āls* egy-két nap előtt (за два-три дня) ünnep volt.

sis «hát»: *lāñχ kisnēm-sis mialatt* az utat kerestem (пока дорогу искалъ), *nātnātä-sis úszása közben* | *ti-sisä mañtiñ* ezalatt (*Rēs-pāχ-p. χ.*).

nūpēl, numpēl «felé»: *χatit χātēl-numpēl āñtiñ uj jāmēs jirēl* ti *lūlilawēm* a hatodik napra szarvas állat jó áldozatával állanak előttem. *Muññ-kēsīñ uj ē.*

pasnēl: *jolēl jāñimamēm-pasnēl tamliñ vārmēl at vāsintāsēm* mióta fölnevekedtem v. fölnevelkedésem óta ilyen dolgot nem láttam (отъ порождениа не видалъ такого дѣла); *nqtem-pasnēl* a mióta élek, életemben (pl. nem láttam) | *manä-pasēl* «seit wann» Reg.

lapēl «-ként»: *χātēlā-lapēl sātpeñ āln rūpité'im* naponként hetven pénzt keresek (dolgozom; каждой день семь гривень роблю).

jēmt-ke: *χātēlā jēmt-ke* minden nap, *tālā jēmt-ke* minden télen; 1. alább 29. 1.

c) Mód- és állapothatározók.

Névmási többől képzetek: *toχ* úgy, *toχ-ti* így; *toχin*, *toχālīñ* úgy, olyan, v. ilyen módon, olyaténképpen, pl. *nqmse'im*: *ul kāsēlawēm*, *χāpēm χāsīt jol-χujipäsēm*, *sāsēl lap pantēpaxtsēm*, *ñol toχālīñ jāysēm* azt gondoltam vala, vajha észre ne vegyenek; ladikom hosszában lefeküdtem, nyírhéjjal betakaróztam s olyan módon jártam körül a partfokot. *Jurkin-ēkwā ē.*; *ta ñol toχālīñ jāñχi*, *vōr-vāta saji* jēmti az a partfok úgy fordul, hogy az erdő széle [a szél ellen] védelmünkre (tkp. möggé) lesz. *Vāta-χum*. 14, 6. Reguly jegyzetei között «*tokāl*, *tokāle*» alakok is előfordulnak. || *tik* «így»: *vās kāsēlenē χum χarā māt ness vāñχi*, *tik āti ness ñori* egy vadkacsát észrevező ember nyílt (fától szabad) helyen csak úgy *vāñχi* (térden mászik) vagy ha így nem (értsd: ha más szóval akarod kifejezni), hát csak úgy *ñori* (csúszik). | *ta-kēm* annyira, oly módon, *ti-kēm* ennyire ily módon, *manā-kēm* mennyire, mily módon, pl. *ālā χāli*, *ta-kēm mūwinti* majdnem meghal, annyira nevet; *am manā-kēm pōse'im*, *taw ās ta-kēm pōsi* a mennyire én hajtok, ő is annyira hajt. *Tāmpūsēm paulin Tārja ē.* || *χum*, *χumlē*? hogyan? pl. *ās χum!* no még hogyan! no persze! *taw χum χańsītā?* ő hogyan tudja? (Reg.) | *χum-mūs*? hogyan, miképpen; pl. *an χum mūs vārilēm?* most hogyan csináljam? *χumlē-mūsēχ* id., pl. *ūlēm̄tal χumlē-mūsēχ* (Reg. írása szerint: *mosah*) *āle'im*?! álom nélkül hogyan legyenek?! (Reg.) | *χumlē-kāsiñ* (*Vāta-χum* 14, 6), *kwoss-χumlē* akárhogyan || *χotēm* valahogyan, valamikép, pl. *mēnki χotēm akwān voss rumalaxtnuwēmēn* mi ketten barátkoznánk meg valahogyan (намъ бы съ тобой какъ-то бы подружиться), *χotēm-kēpēl āleuw* valahogyan élünk (коекакъ живемъ); *mōlēχ-χajtēl at āli*: *akw'-mūs χotēm tistimē āli* úgy mint előbb nem él: valamiképpen folytonosan szomorkodik | *χotēm-kāsiñ* akárhogyan (какъ-нибудь), pl. Reg. *Kaltēs-mājt*, 15.) | *nēm-χotēm* sehogysem, pl. *n. χ. at tai* никакъ нельзя. Reg. | *χotēm-mūs*, *χot-mūs* valamiképpen. || *mōtāl*: *ñālā mōtāl vāruñkwē ērēs*, *taw poχri' vāritā* nyílát másképpen kellett volna csinálni, ő gömbölyűre csinálja (Reg.). A *χūñ* «midőn» átvitelesen szintén jelenthet «hogyan»-t, pl. *nañ χuripēn űūrēm kwosspä kwonsiñ uji'-ke tēlsēm*: *tas χum pāχwtne pākw-pālēt am χūñ tēñm*?! ha én magadféle erős karmú karmos vadnak születtem volna: idegen ember hajigálta

fenyőtoboz-darabokat én hogyan ennék! (*Numel va'ilēm ē.*); *mēnki xalmēnt manēr at potertimēn kwoss, akw'-mūs ēlēm-χglēsne lāwē-pāntuñkwē χūñ?*! mi ketten egymás között a mit csak beszélünk, hogyan kotyogjuk ki másnak mindig?! Ugyanígy a *χotēl* «honnan» is; pl. *akw lumšāsēm-pēl χotēl tauuli* ha egyszer belemelegedtem [a munkába], hogyan volna elég; *nan-ke at tārätälän, χotēl mine'im?* ha ti nem eresztetek, hogyan menjek? (Reg.)

Egyéb névszókából következő ragokkal alakúlnak módhatározók:

1. -is, pl. *tākis* erősen (*t. nēritā* erősen köti), *pēpiš* gyorsan (*p. χajtiti* gy. fut) ezektől: *tāk* erős, *pēlp* gyors. Különösen az -iñ képzős mellékeveknél gyakori, pl. *tārwtiñis* nehezen, *tulsinīs* rosszul, *χaliñis* ritkán, *sujinīs* hangosan, *aumiñis* fájdalmasan. Ez utóbbiak analogiájára -iñis módhatározó végzet jelentkezik esetleg olyan mellékeveknél is, melyeknek -iñ képzős alakja nem használatos, pl. *mañsi* vogul: *mañsiñis* vogulúl (*taw m. χāsi* ő tud vogulúl), *mōt* más: *mōtiñis* másképpen. Különös alakja van e ragnak ezekben: *ūlmiñsiñ* álmosan (*ū. nāñχ saχrāts* álmosan föl-ugrott), *χāteliñsiñ* nap szerint (*χ. jāñχi* nap szerint fordul, по солнцу воротится). Ezekben az -iñsiñ végzet nyilván az -iñis összerántásából és -iñ képzővel való bővítésből ered, mi mellett megjegyzendő, hogy az -iñ ilyen rag után föllépő szerepe más példákön is látható, mint: *ētālñ, toχaliñ*; v. ö. *toχñ, tōññ, mōntñ, ēlnñ*. Ugyanígy alakult az -i módhatározó raggal (l. alább 5. pont): *sāñsi* «ferdén, oldalvást» mely mellett *sqwi* alak is járja, pl. *sāñsi* v. *sqwi tqwlēn!* oldalvást evezz! (на косыхъ гребняхъ). *jāmēs* «jó» szó módhatározó alakja: *jāmēsäkw* (pl. *j. χansäln!* jól írd!); ez nyilván **jāmēsisiñkw*-féle alak összerántása. (v. ö. végzetére nézve: *moš, mošsü* kevés | *mošsükwē* kevésse).

2. instrum. -l, pl. *man'urēl?* minő móddal? (v. ö. *ur* mód) *ti urēl* ilyen módon, *ta urēl* olyan módon (*man' urēl tñ' joχtāsēn* miként jöttél ide?) | *soχtēl* egyenesen (*tū s. minuñkwē ēri* oda egyenesen kell menni; v. ö. *soχt* egyenes) | *χāp pēs jēr ēl χuji* a ladik oldalvást fekszik, на бокъ лежитъ (v. ö. *pēs* csipő, *jēr*, irány, táj) | *ti lātiñ kit la t ēl āli* ez a szó kétféleképpen van, это слово на два оборота идетъ; *jārēn vaj saw la t ēl jüntχati* a szamojéd botos sokféleképpen varródik, на всякия формы, *χumitā la t ēl nētā jis* férjeképpen v. férje helyett neje jött (v. ö. *la t* érték, minőség) |

kātāyēn manērāi' ti jānit v a' il puniñei' kezeid mért oly nagyon (tkp. oly nagy erővel; *va'i* «erő») szőrősek (такъ шибко мохнаты) *ti jānit v a' il manērāi' vinā aje'in?* ily nagy mértékben minek iszol pálinkát? (зачѣмъ такъ шибко пьешь?) | *na m ēl potértāsēm* szándékosan, készakarva (нарочно) beszéltem (v. ö. *nam* név) | *lā šēl mini* lassan megy; v. ö. magy. *lassú* | *kēpēl* «képpen, -ként» (v. ö. magy. *kép*), pl. *ḡotēm-kēpēl āleuw* valamiképpen (коекакъ) élünk; *mōtēn kēpēl vāri* másképpen csinálja, на другоѣ образѣ дѣлаетъ (Reg.); *ḡatpā-kēpēl ḡatpā nāñki* mintha valaki látszanék [ott], точно какъ человекъ видно (Reg.) | *kēmēl* módon: *ti kēmēl vāri* ezen módon csinálja (v. ö. *kēm* mód mennyiség); *aw kēmēl misaḡā* egyformán ajándékozta meg őket. Pyeneknek látszanak, bár alapszavuk nem világos előttem: *ma ŋ t ēl jāmīti* gyalogosan jár (пешкомъ ходитъ) | *akw'-ti jol-ūsmēm pū s m ēl ālsēm* csaknem hogy meghaltam (почти что мертвый былъ); *akw'-ti vitnē patilēm pūsmēl ālsēm* majdnem, hogy a vízbe estem (почти что, все равно какъ-бы въ воду падалъ). E kifejezések. *vāti ḡa ḡ joḡti* gyakran jön, *ḡasū ḡal joḡti* ritkán jön, a mennyiben a *ḡal* e helyett valónak látszik: *ḡalēl* szintén e rovatba sorozhatók.

Ugyancsak ezen -l raggal alakúlnak a distributiv számnevek, pl. *akwēl* egyenként, *kitḡēl* kettenként (по двумъ), *ḡūrmēl* hármanként (по тремъ), *ñilāl, atēl, ḡatēl, sātēl, ñollowēl, qntēllowēl, lowēl*; *ḡūsēl* huszanként, *vātēl, ñalimānēl, atpānēl* stb. | *supēl* felenként, részenként, pl. *pusēn akw'-tori' totuñkwē at vērmawāst, supēl-supēl totwāst* mindet nem birták egyszerre elvinni, részenként vitték el (Reg.) | *sawēl* sokat, nagy számban, pl. *vās-saḡ mēsiñ saw jā sawēl ḡōlte'im* mint kacsá béle kanyargós sok folyót nagy számban járok be (fogyasztok). *Polēm-talēḡ uj-ē.*; *kēlp vinā saw ta'il sawēl aje'im* vörös pálinkás sok pohárkát nagy számban iszom. *Mēsi-pauliñ Kātā ē.*

3. lativus -i', pl. *ilti'* hirtelen, rögtön, azonnal, pl. *i. sorēmñē patēs* hirtelen meghalt, вдругъ померъ (v. ö. *ilt sorēm* gyors halál, скорая смерть) | *kāsi'* v. *ness kāsi'* hiába, ok nélkül (*kās kedv*), pl. *kāsi'* *ul kantlēn* hiába ne haragudjál | *akwāi'* folytonosan, egyre, mindig, pl. *ti űawrēm akwāi'* *lūñsi* ez a gyermek egyre sír (*akwē egy*). Pyenek látszanak: *rotti'* rögtön (*r. rakwēltaḡts* rögtön meg-eredt az eső, вдругъ задожжало) | *vārmēli'* nagyon, igen (v. *saw* igen sok, v. *lūñsi* igen sír).

4. -n raggal alakúlt módhatározók: *pusèn* egészen, teljesen (*pus* egész), pl. *pusèn ātīm* teljességgel nincs, *tì paul māẓmanā* *pusèn ẓālèst* e falu népe teljesen kihalt | *torẓèn* derekasan, helyesen, kellőleg (*toriñ* helyes, tisztességes), pl. *torẓèn at ẓaństílèn* nem tanítasz helyesen (хорошенко, ладно не учишь), *nañ sālì manèràü'* *torẓèn at ẓōsilèn?* miért nem hajtod jól a rént? *torẓèn urkèn!* hazudjál csak derekasan! | *vonśäln, vunśäln* teljesen pusztán, tökéletesen megsemmisítve (*vonśäl* pusztá, éppenséggel semmi: *śār vonśäl* вообще нѣтъ ничего), pl. *atpèn ẓum vunśäln totipimèt* ötven ember tökéletesen elsodortatott (elhordatott, megöletett — 50 человекъ убили, чисто все унесъ). *Lār-ūs ātèrt tērn. ē.* || *arẓān* fölösen, sokat (*ari'* fölös, *a. potér* fölös beszéd), pl. *taw arẓān potèrti* ő fölötte sokat beszél (онъ лишно говорить), *śāñim arẓān taẓès* anyám fölötte szigorú (моя мать слишкомъ строгая). *Tāmpū-sēm pauliñ Annä ē.* | *tātèlān* üresen (*tātèl* üres), pl. *tì kwol tātèlān ūnlì* ez a ház üresen áll.

5. -i módhatározó rag mutatkozik a következő szókban: *ẓani* hanyatt, hátra, pl. *ẓ. pats* hanyatt esett, *ẓ. sitẓats* hátra-felé hajolt назадъ сгибалось; (alapszavára nézve v. ö. magy. hanyatt) | *ẓami* arczczal lefelé, pl. *ẓāpā ẓami-rautsaẓtès* felfordult a ladika, *ẓ. pats* arczra borult (l. alapszavára nézve Budenz MUGsz. *homorú* cikkét) | *jèri* oldalvást (*jèr* irány, oldal), pl. *polwès jèri ẓuji* a gyertya oldalt áll [a tartóban] | *sawi, sāñsi* ferdén, oldalvást (l. fent 25. l.).

Más végzetekkel jelentkező módhatározók: *jassä* egyenesen, pl. *j. taẓènläln!* egyenesen céloldz (прямо нарови, наметь)! *j. tū mini* egyenesen oda megy | *sama, soma* egyenesen, éppen; meredeken, pl. *lāñẓ sama tū mini* az út egyenesen oda megy; *sama lūlīñ-vāta* meredeken emelkedő (крытой) part; *la'il-talẓèn soma lūlì* a lábad hegye egyenesen fölfelé áll; *kwolāẓēmēn akw'-soma lūlèi'* házaink szemben állanak (другъ противъ дружку стоять); *mōl ẓātèl soma joẓtnè ẓātèlūw āls* harmadnap éppen kellő napja volt megérkezésünknek (прямо вчера намъ придти надо было) Reg. | *tārā* «át, keresztül» képes; értelemben «behatóan, részletesen», pl. *nañēn tārā ẓoltilēm* részletesen megmutatom neked (подробно, на сквозъ покажу); *tārā potèrti* «er spricht unaufhaltsam» (Reg.). || *ẓalèt-ẓalèt* = *ẓaliñis'* ritkán, gyéren (ettől: *ẓal* köz) pl. *taw ẓ. ẓ. tī'* *joẓtèlì* ő ritkán jár ide (редко онъ сюда приходитъ) | *tūlit* = *tūlmaẓèl* titkon, lopva pl. *tūlmaẓ tūlit lakẓati* a tolvaj lopva búvik

(по тихонько, чтобы не видали), *tūlit mini titkon megy || mołēx gyorsan*» a *mołēmlī mołēmtaxti* «siet» igékhez viszonyítva olyan képzésűnek látszik, mint *ūnlēx* «ülve» ettől: *ūnl-* «ülni».

Fi F.

1. VIII. 203.

Ige kötésként szereplő mód-, illetőleg állapothatározók: *ʒot-*, mely olyformán mint a magyar *meg*, *el*, *ki* igekötők a vele kapcsolt ige cselekvésének különös intensivitását, illetőleg bevégzettségét jelöli. Példák: *ʒulanēm ʒot-saje'it* halaim elrothadnak, *ēntapēm ʒot-līnmēs* ővszijam meglazult (ослабъ), *šorit ʒot-sulātast* a virágok elhervadtak (посохли), *tī tār ʒot-lātʒati* ez a kendő megfakul (полиянеть), *tī saw ʒot-ūārmēs* ez a bőr megkopaszodott (рога стала). Az eredeti eltávolodás, elválás-féle jelentés még inkább mutatkozik az effélékben: *kasājēm sipelānēl ʒot at sēti* késem nem jön ki (не можно вынуть) a hüvelyéből; *kwālī' ʒot-ojtitā* a kötelet leoldja, *ʒury'-asnēl kwolās ʒot-sul'ʒi* a zsáklyukból a liszt kiszoródik, *tūjt ʒot-tolēs* a hó felolvadt (растаял), *ūaw-rēm šākwnēl ʒot-ʒaństawē* a gyermeket elszoktatják (отучать) a csecstől, *āʒwtēs am ʒot-līlem* a követ eldobom. Megfelelőleg ezen jelentéssel a déli nyelvjárásokban rendszeren *kwān* «ki» igekötőt találunk, hol az éjszaki *ʒot*-ot alkalmaz, pl. *kwān aʒti* leold, *kwān-šēti* kijön, *kwān-ūārmī* megkopaszodik, *kwān-tali* elolvad stb. Tekintve a magy. *meg-* igekötőnek *megē*, *mögē*-ből való fejlődését valószínűnek látszik, hogy a *ʒot* a vogul *ʒūtāi'* «mögé» névutó (l. fönt a helyhatározók közt) kopott alakja, melynek alapjelentését a magy. *hát* «dorsum» világosítja meg (l. MÜgsz. 92. l.).

pal- a magyar «szét-, fel-» igekötőknek felel meg, pl. *jiw pal-ʒalīls* a fa széthasadt (раскололось), *tī sun pal-lāšīls* ez a szán szétbomlott (эти сани развалились), *āwi pal-vāñʒritētā* az ajtónak akasztóját fölnyitotta (крючкомъ отперъ), *tūjt pal-tolēs* a hó fel- v. szétolvadt, *tātēp pal-pūnsitā* fölnyitja a ládikát.

lap- a *pal-* igekötőnek ellentéte «földről való elzárás, befödés»-féle jelentésű igéknél, pl. *āwi lap-vāñʒritētā* az ajtó akasztóját lezárta (крючкомъ заперъ), *tī sulī pulpēl lap-mařilēm* ezt az üveget dugóval bedugom (затычкою заткну), *tātēp lap-pantētā* betette a ládika tetejét, *ulū lap-ʒarītitā* eloltja a tüzet (Reg. Özönvizmonda), *jāt sūntānl ārpil lap voss vārawē* a folyóknak torkolata zárassék el halászó sövénynyel (Reg. *Mā ʒulītēm mājt*).

pul' «szét-, össze-» jelentésű «apró darabokra szétoszlást» kifejező igéknél, pl. *ānū pul'-sakwalēs* az edény összetört, *ńań pul'*

tauritā a kenyeret szétmorzsolja, *nēpakēm pul-mantētā* papirosom szétszakította (изорвалъ). Képes alkalmazásban mutatkozik e példákban: *am akwāi' pul-titsēm* én teljesen átáztam (я весь перемокъ), *pul-tur'im āmp* megveszett eb (одурѣлая собака).

šam- igekötő a magyar «agyon»-nak felel meg az «agyonver, agyonnyom»-féle igékben, pl. *šam-rātītā* agyonveri, *šam-alitā* agyonöli, *šam-ajtītā* (*lūl tērpil*) agyonitatja v. megmérgezi (rossz orvossággal), *šam-pōlwēs* (élőkről mondva) megfagyott (замерзъ), *šam-tañértitā* agyonnyomja.

Névutó szerepű módhatározók:

ḡajtēl, szigvai *ḡajilt* -ként, -képpen, -módon, -gyanánt, pl. *katrā oxsēr pot-ḡajilt pūwi* ócska rókabört adóképpen vesz, *am ḡajtēlēm ḡot lūli?* hol van olyan mint én? *toḡ ul vārēn, ti ḡajtēl vārēn*, úgy ne csináld, ekképpen csináld! | *mōlēḡ ḡajiltēl at āli* nem úgy él mint előbb. (Reg. *Vāta-ḡum.* 22).

mūs «szerént» pl. *am ḡaństanēm-mūs ālēm!* az én tanításom szerint élj! (*Numēl va'īlēm ē.*), *ti-mūs sānkwēltavē* így, ilyen módon játszsza a hárfán | *akw'-mūs* folytonosan, egyre || *mūsēḡ: ūlēm-tal ḡumlē-mūsēḡ ālē'im?* álom nélkül hogyan leszek el? (Reg.). Ez utóbbitól: *mūsēḡ: nētā vārī-mūsēḡ* «dem verlangen seines weibes gemäss» (Reg.); tkp. a mint neje csinálja; *am-mūsēḡlēm* én szerintem (по моему), *kit ḡāp-mūsēḡ kwolās totwēs* két ladik szerrel hozatott a liszt (на двухъ лодкахъ привезъ) Reg. | *matēr lāwi, mūsēḡl lāwitā* a mit mond, helyesen mondja (что скажетъ, правильно), *mūsēḡl latiñ* helyes, megfelelő szó (настоящее, вѣрное слово), *mūsēḡlā ti* «a rendje, módja ez» (Reg.)

lāpēl -onként, pl. *paulā-lāpēl, akw' kwolā-lāpēl jāli* falonként, házanként jár; *sunā-lāpēl kitḡēl kērim* szánonként kettő van befogva (Reg.); *sāmā-sām-lāpēl Tārēmnēl jor māḡēm ti tārātawēs* vidékenként hős népet bocsátott alá T. (Reg.)

Névutói szerepűvé vált ezen igei szerkezet is: *jēm-t-ke*, mely e helyett való: *jēm-ti-ke* «ha lesz, ha jön» s mint a *lāpēl* névutó «onként» jelentésben használatos, pl. *ēlēm-ḡqlēsū jēm-t-ke tit ālsēt* minden (каждой) ember itt volt; *ḡumit jēm-t-ke akw' sālil alēsūw* férfianként (minden férfira számítva) egy rént öltünk (Reg.); *hawrēmā jēm-t-ke mosnē patē'it* akár hány gyermek van, mind betegségbe esik (Reg.). E szerkezetnek eredeti értelme főkép időhatározói használatában tetszik ki világosan, pl. *ḡātēlā jēm-t-ke jōḡti napon-*

ként jön, tkp. a mint egy napja lesz, jön; *tälä jëmt-ke tit āli* minden télen itt lakik, tkp. a mint egy tél jön stb. | *akw'-jëmt-ke* folytonosan, egyre, mindig. Reg. egyszerűbb *jëmt* alakját is jegyzi, pl. *au žātël jëmt minësiw* mindennap elmentünk «каждый день ушли»; *akw' tälä jëmt jălenti* ő telenként megy.

Megemlítjük itt a *ta'il* «teli» szónak némely módhatározó használatát, mint pl. *lilīn-ta'il minësi'* elevenen mentek el | *pusta'il āli* egészségben van. Időhatározói (*māi-ta'il* kis kortól fogva) s comitativusi értékére nézve l. példákat föntebb 10. l.

Egyéb különös módhatározó szók és szerkezetek: *saka* nagyon, igen, szerfölött, pl. *taw ānëm saka ërptitā* ő engemet nagyon szeret, *ti ur saka lūlīn* ez a hegy igen magas | *jelpiñ* id. (tkp. szent, tisztelendő): *jelpiñ molëž minën!* igen gyorsan menj! *ti vinā jelpiñ* kort ez a pálinka igen erős | *pilišmä* id. (tkp. félelmes, rettenetes): *pilišmä žqsä jälsëm* igen v. rettenetes messze jártam, *pilišmä-saka āln āiši* rettenetes sok pénze van | *jortal* teljesen, tisztán, tökéletesen (tkp. nyomtalanúl) *jortal pusën žāläst* elhaltak egyig valamennyien (до чиста, всё вымерли); *ëti sëri-pos jortal ti žarils* az estfény tökéletesen elaludt (megszűnt). Reg. | *voss* superlativus-jelölő, pl. *taw voss jui-aul žatpā* ő a legutolsó, *voss vāssi' pī'* a legkisebb fiú, *voss aulā* a legvége, *voss jāni'* a legnagyobb | *sār*, *sar* éppenséggel, pl. *sār vonšāl* v. s. *ālim* éppenséggel semmi sincs, *sār ālpī žum* éppenséggel megélő ember, szegény e. (коёкакъ живеть, бѣдною), *sar ault* legelsőben || *ness* hiában, úgy, amúgy, ingyen: *manërūi' jožtsën?* miért jöttél? — *ness* csak úgy, ok nélkül; *sālītā ānëm ness mistā* ingyen adta nekem rénjét; *Numi-Tārem āsū puñkā tārātim ness ūnli* N. T. atyja fejét leeresztve csak úgy űl. (Reg. *Mā žulītëm m.*), *ness lis* félrelőtt, elhibázta a célt, *ness žāli* minden különös ok nélkül, csak amúgy hal meg | *vonšāl*, *vunšāl* = *vonšālñ* (l. fentebb): *kamkām̃t vonšāl nē-mätër žul ālim* a varsámban semmi, semmi hal sincs || *janës* külön, eltérőleg, pl. *am janës minë'im* én külön (pl. uton) megyek, | *pat* csak, egyedül, pl. *pat nañën ërptilëm* csak tégedet szeretlek.

Az állítás bizonyosságának, illetőleg különböző fokú valószínűségének kifejezésére szolgáló módhatározók: *tël* bizonyára, nyilván, valószínűleg, pl. *pusën tël ti minäst* bizonyára mindnyájan elmentek (видно всё ушли), *umpi vitën tël totwës* a merőkanalat nyilván a vízhez (folyóhoz) vitték | *akw'-ti-pël* úgyis, min-

denesetre, pl. *nañ ānēm akw'-ti-pël xūl'ilen* te engem úgyis elhagysz v. bizonyosan elh. | *kēmël* körülbelül, pl. *sālī-pos kēmël mināsēm* körülbelül egy rénnyugvót (10 versztet) mentem | *ālā, ālāi* majdnem, csaknem, pl. *ālā xāli, ta-kēm mūwinti* majd meghal, annyira nevet; *ti jiw ālā sakwali* ez a fa csaknem leroskad; *pū-ǵermatsēm, nañ-tarmël ālāi' patsēm* a hogy felfordúltam, majdnem reád estem (Reg.) | *ālā-pël* mintha, csaknem úgy: *kwon ālsēm, ālā-pël ulā nānki* künn voltam, mintha tűz látszanék («такъ покажется, какъ-бы огонь былъ» Reg.) | *jār, jārpël, jār-mantik* mintha, úgy tetszik, pl. *kukkukēt jār āmpēt ūtente'it* a kakukok mint kutyák (ровно какъ собаки) ugatnak. *Sāt sārj tūlilēp*; *ulā jār-pël nānki* mintha tűz látszanék (ровно такъ, огонь видать); *jār-mōnt tit-ti āls* úgy tetszik, itt volt (ровно онъ здѣсь былъ); *jār-mantik ātā taw nē'ilēpālēs* mintha nem ő jelent volna meg (ровно не онъ былъ); *jār-mantik ašērēm vitēl sāsīpawāsēm* mintha hideg vízzel öntöttek volna le (Reg.) | *tūp* alig, pl. *tūp joxtēs, ēl-minēs* alighogy megjött, elment; *ēt-kwotēlnēl tūp tarmēlnūw minēs* alig ment túl (az idő) éjfélnél | *tūp-jēr* csaknem, mintha, pl. *tūp-jēr āmp pūli* csaknem úgy fal (kap az étel után), mint egy kutya (ровно собака хватаетъ) | *ērīñ* talán, lehet, pl. *ērīñ joxti, ērīñ-pël at* talán eljön, talán nem | *ērīñpi* id., pl. *ērīñpi kit xātēl xuje'in, ērīñpi xūrēm xātēl xuje'in* talán két napot fekszel, talán három napot (Reg. *xasilaq-ē.*) | *mat-namiñ, matēlē* talán, aligha, pl. *Šojiñ ājkā mat-namiñ* v. *matēlē joxti* S. öreg aligha jön (*at joxtunkwē namsitā; joxtuñkwē-ke namsitā, tox lāwi: ērīñ joxti* azt hiszi, hogy nem jön; de ha azt hiszi, hogy jön; így mondja: «ērīñ» jön); *mat-namiñ nañ, ērīñ am!* jó ha te, de hátha én! (хорошо ты, а можетъ быть я!); *mat-namiñ atīñ, ērīñ-ke at atīñ* édes talán? hátha nem édes! (сладко-ли? можетъ-быть нѣтъ) | *vēk* valószínűleg, bizonyára, pl. *pākw tot vēk xāntnūm* ott bizonyára találnék fenyőtobozt. *Polēm-tqllēx uj-ē.* Az egyenes «igen» felelet az éjszaki vogulban: *a-á*, pl. *am-jotēm joxtējēn-ā?* jössz-e velem? — *a-á, joxtē'im* igen jövök. Erősgető kifejezések: *ossa!* hogyne, persze, természetesen, pl. *kātēn a'imēlti?* fáj a kezed? — *ossa!* hogyne (fájna)! (какъ-же не болитъ, не-ужъ не болитъ?!) | *ās-xum!* persze! *ās-ti!* id.

A tagadás kifejezője az igei alakok előtt: *at*, pl. *at joxti* nem jön, *at rātawēs* nem veretett meg. A «még nem» kifejezésére ez az *at* a comparativus -*nūw* képzőt veszi fel, pl. *kwotlēn atnūw*

joɣtsūw még nem jutottunk a közepéig (до половины еще не дошли); — vagy pedig *iñ-ét* alakban az *iñ* „még” határozóhoz csatlakozik, pl. *tí āɣiris iñ-ét taɣtíli* ez a leány még nem serdülő (эта дѣвушка не въ полномъ росту еще), *taw iñ-ét joɣti* ő még nem jön. A föltétes szólásban a «ha» jelentésű hátúljáró *-kē, -ke* kötőszó a tagadó szóhoz (*at-ke*); nem pedig, mint rendesen, az igéhez csatlakozik, pl. *taw lāwi-ke: mine'im*; *at-ke lāwi: at mine'im* ha ő mondja: megyek; ha nem mondja: nem megyek | *āln āńsé'in?* — *kwoss at-kē-pēl āńsé'im, nañen manēr!* van pénzed? — ha nincs is, neked mi közöd hozzá!

A «nincsen» kifejezése: *ātim*, pl. *nañ ātim* nincs kenyér, *taw ātim tot* ő nincs ott. A kedveskedő *-kwé* diminutivummal is használatos, pl. *nañ āńsé'in?* — *atimākwé* van-e kenyered? — nincs édesem. A szigvai nyelvben föllép az *ātim* az *āl-* lenni ige előtt *at* helyett is, pl. *Tomil' āsēm sāt uɟi' jēmtuñkwé akw' uɟä ātim āls* T. atyám, hogy hét medve leterítője legyen, még csak egy hiányzott (nem volt). *Tōmil-ē. | ēlēm-ɣglēs-pīkänēm susmanl ātim ālilālēm* (ott) nem láttak engem emberfiacskáim (tkp. látásuk nem volt). *Mir-susnē-ɣum va'iltēnē ē.* Különös alkalmazása van az *ātim*-nak e szólásban is: *nañ joɣtnēn-kastēl am akw'-mūs taste'im, manēr ātīm* a te megjöttödíg én mindent elkészíték, akármi legyen v. a mi csak kell (что только надо).

A «nein»-féle egyszerű tagadás szava: *atī, at* (rövid magánhangzóval), pl. *taw jiw-ä?* — *atī* v. *at* ő jön-e? — nem. Ugyane tagadó szó használatos, ha közös alanyú összevont mondatokban az egyiknek állító igéje, a másokban tagadólag ismétlődnék, de el van hallgatva, pl. *tā ɣum joɣtēs, tā atī* (e h. *tā at joɣtēs*) némely ember eljött, némelyik nem (t. i. nem jött) | *vās kāsēlēnē ɣum ɣarä māt ness vāñɣi, tik atī, ness nōri* vadkacsát észreévő ember tágas (fátlan) helyt csak úgy mászik, ha nem így, hát csúszik. Mint a tárgyalásban levő szó érdekes továbbképzése, figyelmet érdemel itt *atīñ-ke*, melynek jelentése kiviláglik a következő párbeszédből: *tí lātīñ ānēm lāwāln, manēr-sir lātīñ?* — *am at lāwē'im, ēsērmā nañen lāwuñkwé.* — *ul ēssēmten! manēr ēssēmtañkwé?! — atīñ-ke lāwē'im* mond meg (magyarázd m.) nekem ezt a szót, micsoda szó? — Én nem mondom, szégyen neked mondanom — Ne szégyenkezzél! minek szégyenkezni?! — Nohát (ha nem kell, hát) megmondom (he то, да скажу).

A névszóra vonatkozó tagadás kifejezője: *ātā* pl. *titi pāχ-āwrem*, *ātā χumitānēl ālnē āwrem* ez fattyúgyermek (oldalgy.), nem férjétől való gyermek; *am Jāni'-paultē*, *ātā χal-paultē āle'im* én Nagyfaluban, nem Közfaluban lakom; *mān āpitā*, *ātā jānχ'āpitā* a kis leánya, nem a nagy leánya. — *ātā-ātā* «sem-sem», pl. *ātā āln*, *ātā tēn'-ut at ān'si* sem pénze, sem enivalója nincs.

A tiltó szó alakja a vogulság nagy részében: *ul*, pl. *tū ul minēn!* oda ne menj! *taw ul voss jiw!* ő ne jöjjön! Ezenkívül használatos ez az *ul* a bizonyosság erősítésére, körülbelől úgy, mint a magy. «hogyne!», pl. *sālit lapāt āle'it?* a rének közel vannak? — *ul lapāt āle'it!* hogyne volnának közel! | *taw kwon āli?* ő künn van? — *kwon ul āli* bizonyára künn van | *Ta'itnē jiwēn?* jössz-e a Szoszvához? *pus-ke ālnūm*, *ul minnūm!* bizony mennék, ha egészséges volnék! | *taw jāni' χum!* ő nagy tisztviselő! — *ul, ul!* hogyne, hogyne (volna így)! || *ul-pēl: tot ul-pēl āmp χarti* ott alighanem v. bizonyára kutya ugat.

Ezeken kívül előfordúlnak, mint a tagadás jelzői *nē* és *nēm* a névmásokon és belőlük származott határozókon (pl. *nē-māter* semmi, *nēm-χatpā* senki, *nēm-χūn* soha stb.); l. ezekre nézve az illető rovatokat.

Mennyiség határozók. — A collectiv «ketten, hárman»-féle számnevek alakjai: *kitān* ketten, *χūrmēn* hárman, *nīlān* négyen, *atnē* öten, *χatnē* hatan, *sātēnē* heten, *nāllqwnē* nyolczan, *qntēllqwnē* kilenczen, *lqwnē* tizen, *χūsēnē* huszan, *vātēnē*, *nalimānnē*, *atpānnē* stb. | *pusēn* mindnyájan || *sāχā* v. *sāχā-ta'il* id., pl. *sāχā-t. kwon-mināst* mindnyájan kimentek a szobából (всѣ вышли изъ избы); *sāχā-mosā sunseslūw* «alle, bis auf alle haben wir sie gesehen» Reg. Megjegyezzük itt, hogy az éjszaki vogulban a bizonytalan collectiv számjelzésnek külön alakja van, így: *sātēχ-kēm jōχt-sēt* körülbelül heten jöhettek, *kitēχ-kēm* mintegy ketten, *χūrmēχ-k.*, *nīlēχ-k.*, *atēχ-k.*, *χatēχ-k.* stb. Ez alakok jelzőileg is szerepelnek, pl. *kitēχ jānχēp jēm̄ti* körülbelül két hónapja lehet, *χūrmēχ-kēm sāt* körülbelül három hét.

A «hányszor» (*manēχ-šos*) kérdésre megfelelő határozók *akw'-šos* egyszer, *kit-š.* kétszer, *χūrēm-š.* háromszor, *sāt-s.* hétszer stb. — A *χoti-šos* «hanyadszor» feleletei: *sar-ault* elsőben, először, *kitit-šos* másodszor, *χūrmit-š.*, *nīlit-š.*, *atit-š.* stb. *jui ault*, *voss jui-ault* utóljára, legutoljára | *kitēntāi'* másodszorra (pl. *kitēntāi' ti vāri* másod-

szorra csinálja meg. *Lār-ūs ātērt tērn. ē.*), *χūrmināi* harmadszorra (*χ. ti mini* harmadszorra megy. *Rēs-pāχ-peltañ-χuj ē.*), *ñilintāi* negyedszerre stb.

A distributív számnevek alakulását l. fentebb 26. l.

Egyéb e rovatba tartozó határozók: *ās* meg; megint; szintén, is, pl. *ānēm ās majāln, at tauli* adj nekem még, nem elég; *taw ās joχti* ő szintén jön; *mōlēχ tit āls, ań ās jiw* minap volt itt s most már megint jön | *tīl āsā* ennél tovább, ehhez még || *iñ* még, pl. *paul iñ jāmēs χāsā* a falú még jókora távol van (l. időhatározói használatát és *iñēt* «még nem» összetételét fent 22. és 32. ll.)

d) Okhatározók.

Névmási többől valók: *tōnū* azért, a miatt, a végett, *tōniñ* id. (pl. *tōniñ tēl at ti jis* «úgy látszik azért nem jött» Reg.), *ti-til* ezért (pl. *ti-til saw ti vis* «ezért vett oly sokat»; *saka aumiñ mā'ēs, ti-til χultēs* «weil er sehr krank war, darum blieb er aus» Reg.) | *manērāi*, *manri*? miért? mi miatt? *manēr-mā'ēs*? id. *manēr* mit? minek? mi célból? (pl. *manēr ēssēmtaχtē'in*? minek széknyezel).

Névtő szerepű okhatározók:

mā'ēs -ért, miatt, végett, pl. *am mā'ēslēm joχts* én értem jött, *χumitā-mā'ēs tisti* férje miatt búsul.

rē'il miatt, vminek következtében, pl. *šayl-rē'il mā sar-χi* a mennydörgés következtében a föld reszket (отъ грома земля дрожитъ) | *ašērēm-rē'il jiw-sim pokli* a hideg miatt a fa belseje hasadoz (отъ стужи сердце дерева трещитъ) | *ēlēm-χālēsakūtā ta-rē'ikwēl ań-ti χātēl-mos ta ūnle'it* emberkéi annak (t. i. a *Kaltēs* istenasszony kakukjai énekének) erejénél fogva élnek mind e mai napig. *Māi' tārmi' sāsχatilēm ē.* || *rē'inēl* id., pl. *ašērēm-rē'inēl tor-χe'im* reszketek a hideg miatt (отъ стужи дрожу). — V. ö. *rē'i* hő, melegség.

ñūwnē miatt, pl. *pūχēlnē-kwoltē puñkēm rē'i-ñūwnē jol-tajwēs* a fürdőházban fejem a hőség miatt elkábult (въ банѣ жарко было, голова отъ жару огорѣла).

e) Mondatszerkesztő határozók
(kötszók, nyomatékosítók).

A vogul, mint általában azon rokon nyelvek, melyek eredeti mondatszerkesztésüket hívebben megőrizték, a mondatok kapcsolata helyett igenévi és gerundiumi szerkezetet kedvell, vagy pedig minden összekötő szó nélkül egyszerűen egymás mellé állítja az egymással viszonyban levő mondatokat, pl. *taw nañen ěrptēnemā'ēs tī' jālenti* ő azért jár ide, mert téged szeret (tkp. ő téged szeretés miatt jár ide); *toχ jāmimätä χāntestä* amint úgy járt (tkp. úgy járván ő), találta | *nañ totēn, solwēl totēn!* hozz kenyeret és sót (tkp. hozz kenyeret, hozz sót); *am vōwē'im: taw at mīχ* én kérek, [de] ő nem ad; *toχ ul vārēn, ti-mūs vārēn!* ne úgy tégy, [hanem] így (tégy)! *am tōnä joχtsēm, nañen mater lāwuñkwē qāñsē'im* én azért jöttem, [mivel] valami mondani valóm van számodra. Csak aránylag kevés határozói, vagy névmási eredetű szó van, mely mondatszerkesztő minőségben alkalmazódik, ilyenek:

q̄s «szintén, megint, még» és «is», pl. *taw q̄s man-jotūw mini* ő is velünk megy. Használódik a magyar «hát» jelentésében is, pl. *χumin q̄s χot q̄li?* hát férjed hol van? v. férjed meg hol van? *ti puś-kāt manēr űnlēptawē: vinä, man q̄s manēr?* ezen hordóban mi helyeztetik el: pálinka vagy pedig mi? Az *at* tagadó szóval «sem» jelentésű, pl. *taw q̄s at jiw* ő sem jön. A «sem—sem» kifejezése: *ātä—ätä* (l. föntebb).

man, a-man vagy, avagy, akár, pl. *manēr ěri, man tēn'-ut ěri* *man masnē ulām ěri, man q̄ln ěri: am sēlēn'-utēm ti voss tē'i, voss q̄ñsi* a mi csak kell, akár étel kell, akár öltöző ruha kell, akár pénz kell: az én szerzeményemet ime hadd egye, hadd bírja! (Reg. *Vāta-χum*) | *taw joχti, a-man at?* jön-e ő, avagy nem?

ta mutató névmás, mint «hát, úgy, akkor» jelentésű kötőszó is szerepel, pl.: *āñēm mā-kiwērnē űnttilēn-ke: ta űnttilēn; lilim ālmilēn-ke: ta ālmilēn* ha engem a földbe helyezel: hát v. akkor [oda] helyezel; ha lelkem fölemeled: hát fölemeled.

kwoss 1. «a mint», pl. *ēlä kwoss sunsile'im* amint előre nézek, *tū kwoss joχte'im* a mint oda jövök; — 2. «habár, akár» pl. *q̄ln q̄ñsē'in?* — *kwoss at-kē-pēl q̄ñsē'im, nañen manēr?! pénz*ed van? — ha akár nincs is, mi közöd hozzá?! *vōwē'im kwoss, at jiw* habár hívom, nem jön. — 3. «legalább», pl. *titi vārunkwē at tāñ'e'in,*

kwoss titi vārēn! ezt tenni nem akarod, «legalább ezt tedd» Reg. | *kwoss-pəl* habár... is, bár, ugyan, pl. *kwoss-pəl vōwītā, at m̃γ* «bár ugyan kéri, nem adja» Reg. | *ti-kwoss, ta-kwoss* bárhogyan, pl. *ta-kwoss nāwlāslēm, jūil at joxtāslēm* bárhogy űztem, nem értem utól (я сколько не доганивалъ, не могъ достигъ). *Təmpūsēm pauliñ Tārja ē.*

ton-mańtiñ: *taw nqmsi xum, ton-mańtiñ āri* ő azt hiszi, hogy férfi, hát pedig leány. Reg.

ērtēm «mintha», pl. *taw lāwi, am ērtēm tot at ālsēm* ő azt mondja, mintha én nem lettem volna ott («онъ скажетъ будто я тамъ не былъ-бы» Reg.)

Hátúljáró particulák:

-ā? (kérdő szó) -e? vajjon?, pl. *tit xujew-ā?* itt alszunk-e? *nañ jurtēn mēnki jotmēn jiw-ā?* a te társad velünk jön-e? *jāmāγ-ā?* járnak-e ők ketten? Megiegyzendő, hogy névszókhoz is csatlakozik ez az -ā felkiáltó szólásban, mi arra mutat, hogy a kérdő -ā? indulatszói eredetű, pl. *xum̃γ-ā!* hé, férfiak! *jāγ-ā!* hé, atyus! *nēt-ā!* nők!

-ke «ha, midőn», pl. *nañ-ke mine'in, am q̃s minnūm* ha te mész, én is mennék | *Ās-tēp, tūr-tēp pinuñkwē-ke, manā jāmēs sānkwēt!* ha obi eledelt, tavi eledelt kell beletenni, milyen jó nyír-héjedenyek! *Lār-ūs q̃tērt tērn. ē.* — Igei alakokkal való használatát l. alább 47. l.

-pəl «is» pl. *taw-pəl jiw* ő is jön, *añ-pəl vāri* most is csinálja | *at-pəl* «nem is, sem», pl. *lakwā mināst, at-pəl xāntlāst* szétmentek s nem is hadakoztak («ушли въ разномъ и даже не воевали» Reg.); *akw' pūl-pəl at tajēpāsēm* egy falatot sem ettem, одинъ кусокъ что есть, не съѣлъ | *toxa-pəl* «mindamellet, mégis», pl. *minuñkwē at jēmtāls, toxa-pəl minēs* nem akarózott neki menni, mégis ment (Reg.); *vārmēl tox kwoss āli, am toxa-pəl at mine'im* habár a dolog úgy áll, én mégsem megyek | *kwoss-pəl* «habár is» l. föntebb. | *ēriñ-pəl* talán, lehet... is, pl. *ēriñ joxti, ēriñ-pəl at joxti* lehet, hogy jön, lehet is, hogy nem jön (Reg.) | *mana-pəl* «vagy pedig»; pl. *nañ nōxsēl ojtālñ, mana-pəl ālnēl pinālñ!* «du bezahle mit zobel, oder auch mit geld» (Reg.) | *jār-pəl* mintha» (l. fönt 31. l.). — A -pəl használatát igei alakokon l. szintén alább 47. l.

B) Igeragozás.

A vogul — ép úgy mint a rokon osztják, magyar és mordvin nyelvek — kétféle: alanyi és tárgyi igeragozás-rendszert fejlesztett ki az igén. Amabban a cselekvő alany személye és száma, továbbá a cselekvés módja és ideje van megjelölve a végzetekben: emebben mind e momentumokon kívül a cselekvés tárgyának meghatározottsága és száma is. Az alanyi ragozásban az ige cselekvő és szenvedő volta, a tárgyi ragozásban a tárgy egyes, kettős és többes száma szerint oszlanak meg az alsóbb ragozási rovatok, melyeket elsőben is változatlan tövű példákön mutatunk be.

6. §. Alanyi igeragozás.

Ige tők: *min-* menni, *tot-* hozni, vinni.

1. Jelentő mód.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Praesens

Praeteritum

Praesens

Praeteritum

Sing. 1. *mine'im* 2)2. *mine'in* 1)3. *mini*Dual. 1. *minimēn**ijin* - 2. *minijin*3. *minei'*Plur. 1. *mineuw,**minūw,*2. *minijin*3. *mine'it* 2){ *minäsēm, totsēm*{ *minäsēn, totsēn*{ *minēs, tots**minēsēmēn,**totsēmēn**minēsēn, totsēn**minēsī', totsī'**minēsūw, totsūw*vö: *minäsän, totsän**minäsēt, totsēt**totawēm**totawēn**totawē**totawēmēn**totawēn**totawēi'**totaweww**totawän**totawēt**totwäsēm**totwäsēn**totwäs**totwäsēmēn**totwäsēn**totwäsēi' v. totwäsēi'**totwäsūw**totwäsän**totwäst*vö. *minejēn-pēl*

47. l.

vö. *nēpāk-~**nēpāk-*

1. §. b)

vö. *minejēt-pēl* 47.

2. Föltétes mód.

Cselekvő alak

Szenvedő alak

Sing. 1. *minnūm v. minnuwēm*2. *minnūn v. minnuwēn*3. *minnūw*Dual. 1. *minnuwēmēn*2. *minnuwēn*3. *minnuwēi'**totnūwēm**totnūwēn**totnūwē**totnūwēmēn**totnūwēn**totnūwēi'*

Sorra?!

< *totwēnūwēm?*

Plur. 1. minnuwūw	totnūwūw
2. minnuwän	totnūwän
3. minnūt v. minnuwēt	totnūwēt

3. Parancsoló mód.

Cselekvő alak	Szenvedő alak
Sing. 2. minén!	(voss) totawén!
3. minä!*) v. (voss) mini!	(voss) totawé!
Dual. 2. minēn!	(voss) totawēn!
3. (voss) minei'!	(voss) totawei'!
Plur. 2. minän!	(voss) totawän!
3. minēt! v. (voss) mine'it!	(voss) totawēt!

7. §. Tárgyas ragozás.

Igető: rāt- verni, ütni.

a) A cselekvés tárgya egyes számú:

(taw āmpä rātītä: ő veri a kutyáját.)

1. Jelentő mód

Praesens	Praeteritum
Sing. 1. rātīlēm	rātāslēm
2. rātīlēn	rātāslēn
3. rātītä	rātēstä
Dual. 1. rātīlēmēn	rātēslēmēn
2. rātīlēn	rātēslēn
3. rātītēn	rātēstēn
Plur. 1. rātīleuw v. rātīlūw	rātēslūw
2. rātīlän	rātēslēn
3. rātīänl	rātēsänl

1. 37. l.

ē ? *) 1. praes. stb.

ä ? *)

2. Föltétes mód	3: Parancsoló mód
Sing. 1. rātnülēm	—
2. rātnülēn	rātäln!
3. rātnütä	rātätä v. (voss) rātītä

*) A voss mini mellett ritkábban használt alak; íme példái: nāmtēnnē tūl ul ālā! ne legyen rossz emlékezetednek! (Saxwäsānē-ēri') | gltēn tañxpä tañxiñ xul tātēl sūmlēx lāxāt, tot ālā! arany hát-szárnyú hal az üres kamara zugában, ott legyen! (Vit-sātmil).

több: nyelvjárás
(kivéve a tav-
a melyben nincs
egyszerűsítés)
nāl. l. = plur. l.
in, Al. - lan,
n)

Dual.	1. <i>rātnūlēmēn</i>	—
	2. <i>rātnūlēn</i>	<i>rātēlēn!</i>
	3. <i>rātnūtēn</i>	<i>(voss) rātītēn!</i>
Plur.	1. <i>rātnūleuw</i>	—
	2. <i>rātnūlän</i>	<i>rātēlän!</i>
	3. <i>rātnuwänl</i>	<i>(voss) rātiänl!</i>

b) A cselekvés tárgya kettős számú :

1. Jelentő mód.

	Praesens	Praeteritum
	<i>(taw āmpäyā rātiäyā : ő veri két kutyáját.)</i>	
Sing.	1. <i>rātiäyēm</i>	<i>rātsäyēm</i>
	2. <i>rātiäyēn</i>	<i>rātsäyēn</i>
	3. <i>rātiäyā</i>	<i>rātsäyā</i>
Dual.	1. <i>rātiäyēmēn</i>	<i>rātsäyēmēn</i>
	2. <i>rātiäyēn</i>	<i>rātsäyēn</i>
	3. <i>rātiäyēn</i>	<i>rātsäyēn</i>
Plur.	1. <i>rātiäyūw</i>	<i>rātsäyūw</i>
	2. <i>rātiäyän</i>	<i>rātsäyän</i>
	3. <i>rātiäyänl</i>	<i>rātsäyänl</i>
	2. Föltétes mód	Parancsoló mód
Sing.	1. <i>rātnuwäyēm</i>	—
	2. <i>rātnuwäyēn</i>	<i>rātäyēn! v. rāte'in!</i>
	3. <i>rātnuwäyā</i>	<i>(voss) rātiäyā</i>
Dual.	1. <i>rātnuwäyēmēn</i>	—
	2. <i>rātnuwäyēn</i>	<i>rātäyēn!</i>
	3. <i>rātnuwäyēn</i>	<i>(voss) rātiäyēn!</i>
Plur.	1. <i>rātnuwäyūw</i>	—
	2. <i>rātnuwäyän</i>	<i>rātäyän!</i>
	3. <i>rātnuwäyänl</i>	<i>(voss) rātiäyänl!</i>

c) A cselekvés tárgya többes számú :
(taw āmpänä rātiänä : ő kutyáit veri.)

1. Jelentő mód.

	Praesens	Praeteritum
Sing.	1. <i>rātiänēm</i>	<i>rātsänēm</i>
	2. <i>rātiänēn v. rātiän</i>	<i>rātsänēn v. rātsän</i>
	3. <i>rātiänä</i>	<i>rātsänä</i>

Dual. 1.	<i>rātiänemēn</i>	<i>rātsänemēn</i>
2.	<i>rātiänēn v. rātiän</i>	<i>rātsänēn v. rātsän</i>
3.	<i>rātiänēn v. rātiän</i>	<i>rātsänēn v. rātsän</i>
Plur. 1.	<i>rātiänūw</i>	<i>rātsänūw</i>
2.	<i>rātiän</i>	<i>rātsän</i>
3.	<i>rātiänl</i>	<i>rātsänl</i>
2. Föltétes mód		Parancsoló mód.
Sing. 1.	<i>rätñuwänēm</i>	—
2.	<i>rätñuwänēn v. -ñuwän</i>	<i>rätän!</i>
3.	<i>rätñuwänä</i>	<i>(voss) rātiänä!</i>
Dual. 1.	<i>rätñuwänemēn</i>	—
2.	<i>rätñuwänēn v. -ñuwän</i>	<i>rätän!</i>
3.	<i>rätñuwänēn v. -ñuwän</i>	<i>(voss) rātiän!</i>
Plur. 1.	<i>rätñuwänūw</i>	—
2.	<i>rätñuwän</i>	<i>rätän!</i>
3.	<i>rätñuwänl</i>	<i>(voss) rātiänl!</i>

A vogul igeragozás itten felsorolt alakjaihoz csatlakoznak mint külön *kedves kedő*, illetőleg precativ mód kifejezői a diminutiv *-riš* és *-kwē* (*-ké*) képzőkkel alkotott igeformák. Példák: *jätel rumakēm āsēn, nān at āñširišēm* kedves barátom vagy, nincs kenyerem szegénykének | *nalmēt karaplīt xujirišēm* lenn a parton, a hajóban fogok szegényke aludni (*Vāta-xum*) | *minērišēn jūw!* menj kedvesem, haza! (u. o.) || *sa'irēpū tot ta xujilālikwē* fejszéje ott fekszik, a kedves (*xūperi-xū ēri'*) | *nēn mānēri' sōptal ujkwē ūnlikēn* ti ketten minek ültök kedveseim, mint valami néma állat? (*Polēm-talēx ājkā tērniñ ēryä*) | *xār-ñelm pāxwēñ gutā ālīñētnē xumlē tox xaj-tawākēn?* a kik jávorbika nyelvével egyszélességű kopjával vannak, azoktól hogyan lehet úgy [büntetlenül] körül futkostatnod magadat [medvécském] (*xoli-ēri'*) | *awrēx pāl-ke xāntikeu rāš'* rātīlilū ha meredek partmagaslatot találunk, mi [derék hősök] lapos kavicsparttá veregetjük (*Tēk-ājkā tērñ. ē.*) | *nuj-piīt ti ūnlēsakēn ime* [édes medve] posztós fészekben ültél (*parñē ē.*) | *pā-jälākēn sar jer föl,* [kérlek] a partra! (*Sakw-sūnt tārēm tērñ. ē.*) || *jäy'-āriänl kätä-ke qššä sorkwē tārā pūwlikälēm, kal' tūlmaḡ wāli ūsilakwēl tārā wānt-tikälēm* húguk kezének gyöngé száracskáját [gyöngéden] átfogom s nöstény borznak apró lépteivel [szépecskén] keresztül vezetem

(u. o.); *sāt űāl pinēm samiñ tautkēm kātēn voss pattnükälēm száz nyíl rakta szemes tegezkémet, kezembe ha keríthetném* (u. o.) | *jámēs jonī' ti sunsēsükälēn szép játékot nézdegéltél* [medvécske]; *nañ žölä-kälñ!* halld csak!

Megemlítendő mint az optativusnak a rendestől eltérő kifejezése a praeteritumnak *voss* és *mōnt* «hadd, bár, vajha» szókkal való szerkezete, pl. *Tārēm sātēm jamēs žātēl ēlū voss püssēn, ēlū vōss űntsēn!* Isten teremttette jó napot bár deritenél (nyítnál) föl [számunkra] a jövőben, bár alkotnál (ülepítenél) számunkra a jövőben! (*Polēm-tārēm kāsťulä*) | *man ti pojkenē űoys-pojkū oss žō-läslēn!* ezen mi imádkozó nyuszt [-bőr áldozatos] imádságunkat bár meghallgatnád! (*Mir susnē žum kajä Muuñ-kēsť*) | *sqrñi šērmut tī' voss pūwäslēn mōnt* bár ide fognád az aranyzabolát (u. o.). Ugyanígy fejezhet ki optativust a praeteritum jelzésére használatos -em nomen acti birtokragos alakja is (l. alább 8. §.), pl. *āsēnnēl nañ voss pojkilāmēn!* könyörögnéd bár atyádtól! (*Pasēť pupī' kaj-sq̄w*). Különösen alkalmas e szerkezet az optativus praeteritumának (magy. «írt volna») jelzésére, pl. *jāřēm, āñkwēm at-ke sakwätawēs-mōnt* : *añ kwolēnnē ness va'ilenūm mōnt* ha apám, anyám nem szidalmaztatott (töretett) volna [tőled], most én [medve] egyszerűen [minden veled való harc nélkül] leszállanék a te házadba (*Tōmīl-ērī'*) | *tūr-tēp, Ās-tēp ta'iliñ sōmjēž žāñtsēn* : *ma'ilentēl totäslēn* ; *nañ žūrēm žiw űrtēm sajñēl kwonēl voss jāñžäslēn, añ āsēn žañstēm žañs-tapä nañ voss nāmäslēn* ; *añ akw' űirñē, akw' pumñē at lapñūn tavi* eledellel, obi eledellel teli erdei kamrárt találtál : te [medve] melleddel elvitted azt; neked három fa-köznyi távolságból (három fa elválasztotta mögéből) kellet volna körüljárnod, atyád tanított tanítását neked akkor eszedben kellett volna tartanod s akkor most egy vesszőág, egy fűszál [lesoványodott, gyöngye testedet] föl nem emelné. (*Sās űārāñ žum Tārēm-pī' numēl va'ilem ēržä*).

Analog alkotás az itt tárgyalt szerkezettel a költői nyelvben néha előforduló kapcsolata az -s praeteritum- és -nūw optativusképzőknek, pl. *molēž patñē rakw-sam ātēr, tī' voss p a t s ē n u w ē n mōnt* mint gyorsan hulló esőszem, esnél óh ide [egedből], fejedelem! (*Mir-susnē žum kajä Muuñ-kēsť*) | *nañ āři-pī' ti āsñēn, nē āsñēn nañ ās manēri' āñēm at lāwē'in?!* am nañēn mōl kēsťēñülēm ; *āřin-pīřēñ tī' tātñkwē manēri' at taji?!* hogy neked lányod, fiad van, feleséged van, miért nem mondd vala énnekem? én téged rég

elküldtelek volna; lányod, fiad ide hozni mért nem lehetséges?! (Reg. *Vāta-χum*). Ezen alakot Hunfalvy «föltételező múlt»-nak veszi, («Egy vogul monda» 306. l.), de mint az itt idézett első példából kitetszik, vonatkozhatnak a vele jelzett óhajlás a jövőre is, amint az előbbi pontban is volt alkalmunk látni, hogy a praeteritum képzővel való szerkezet jelenre, vagy jövőre célzó óhajlást fejez ki. A vogul praeteritum képzőnek ilyen szerepe eredetibb intensív (momentánféle) jelentésén alapszik, a mely oknál fogva esetleg praesens, vagy imperativusi alakokon is föllép, pl. *lunt-la'il lūliñ pasän χān űntse'in* lúdláb magasságú trónt (asztalt) ülsz meg óh khán! (*Mir s. χ. kajä Muuñ-kēst*); *Numi-Tārēm jājēn pupi' sāt pišēntēl nañ lūlsäln!* *Numi-Tārēm* atyádat bálványka hét fogásoddal álld (értsd: állj előtte fogásaiddal kierőszakolva tőle azt a mit mi kérünk. Reg. *Sarñi-ātēr kaj-saw*); *pānkä tot lautsäln!* piszokját ott mosd le! (v. ö. *lauti, lūti* mos. Reg. *Tārēm-sātmēl*) | *la'ilä-ke mēkēs āls* : *kēr la'ilēl tot natäsäln!* ha lába erőtlen volt : told meg azonhelyt vaslábbal (v. ö. *nati, natäsi* наставитъ. u. o.); ellenben egy másik változatban: *tot natilütä* toldja meg azt! Nomen verbale-val való továbbképzésre is alkalmas a praet. -s képzője, pl. *ērī-jis χum lūlsēm jiriñ kantē kāstawēn* hol az ének őskorának embere állott (tkp. ember, állotta), azon az áldozatos téren idéztetel [istenke] (*Vit-jelpiñ sātmiñ Jüñi'-pault*) | *ātēm χalnē va'īlsēm āš-pīrēsän* az emberek közé leszállott atyátokfia (*Saχwāsänē-ērī'*) L. a vogul -s moment. képzőnek egyéb példáit: Budenz, Ugor alaktan 74.

8. §. Igenevek és gerundiumok.

1. Infinitivus. — Végzetei: -*uñkwē* és -*añkwē*, pl. *minuñkwē* menni, *totuñkwē* hozni, *rātuñkwē* verni, | *jāñχtuñkwē* és *jāñχtañkwē* forgatni, *malēsłañkwē* tapogatni, *tolmēsłañkwē* tolmácsolni, *taltañkwē* fölrakni (vlmit szánra v. csónakba), *janitlañkwē* magasztalni, *tatlēmtañkwē* kiüresíteni, *patēmtañkwē* löni, *posimtañkwē* füstölteni.

Nyilván azonos az infinitivus képzőjével azon -*uñkwē*, -*añkwē* módjelölő, melyet a költői nyelv néha a nyomatékosabb felszólítás kifejezésére használ s az imperativus módjára személyragoz, pl. *molēχ patnē rakw-sam ti kwol-sāmñē patuñkwēn!* mint sebesen eső esőszem essél ezen háznak szögletébe [istenke]! (какъ дождь чтобы

приѣхалъ!) *Mir-susné-ɣum sātmiŋ Jānī pault.* | *āwi jamēs lūw-ŋol tot pūnsuŋkwā!* a jó ló orra nyissa meg ott az ajtót! (*Tārēm-sātmiŋ*. Reg.). A középlozvai nyelvjárásban ezen alak gyakori a közbeszédben is mint a conjunctivus passivi kifejezése, pl. *saj-mōn untiwen, vuotné ul khajjāŋkhwa!* üljünk egy félreeső helyre, hogy a széltől ne éressünk! (на тихое мѣсто сядемъ, чтобы порога не хватила!), *ām saj-mōn untēm, vuotné ul khajjāŋkhēm* én... ülök, hogy... ne éressem, *tāu... unti... ul khajjāŋkhwā* ő ül... hogy... ne éressék. A tavdai nyelvben is járatos a fölszólítás illetén kifejezése passiv formában, pl. *uss am āluŋgēm!* hadd veressem én! (пускай меня бьютъ), *uss nou āluŋgwēm!* hadd veressél te! stb. Érthető ezen analogiák után, hogy az éjszaki énekekben található példák között is előfordulnak passiv értelműek, mint: (*lūw*) *vī-ir ālpā ālpēn na'irēl tot sāpituŋkwā!* vörös festésű nyereggel szereltessek fel ott a ló! (Reg. *Tārēm-sātmiŋ*) | *ɣul' ɣajtpū sāt tājɣ urēn sāt kasaj talɣel, sājā tātētankwēt!* a kőr futó hét út hét oldalas kés hegyével, mindnyája metszessék! (u. o.) | *nē patné mā-sajlēn mā ālēs-ke : jamēs lūw-tāŋɣpānēl, tot sastēltaŋkwā!* ha nőnek estét okozó földhalom volt: jó lópatájútól ott hadd egyengettessék simára! (u. o.) | *kis jāŋɣēm sāt tārēm ton jui-pālt jāŋɣtānkwēt!* a hét abroncskerék alakra forgó ég azután hadd forgattassék! (u. o.).

2. Participium praesentis. — Rendes képzője: -né, pl. *minné ɣum* menő ember, *sa'irēnē jiw* levágni való fa | *namā lawēltanē, sujā sujtēltanē 'Sēs-jām, taw ti ālēm* a neve beszélt, híre hangzó *sēs* folyóm, íme az volt (*Polēm talēɣ nē-uj ēri*). Concessivus-féle mellékértelemmel lép fel az efféle szólásokban: *nalmēt, karaplimt ɣujirīsēm, ta lawné jamēs* lenn a parton a hajómban fogok aludni, azt jónak lehet mondani v. az okos lesz (Reg. *Vāta-ɣum*) | *mōlāl at tārātānē jāɣēm-āŋkwēm naŋ āsne āɣinnē manēri lautawēs* a minap — mit meg nem lehet engednem — apám, anyám miért szidalmaztatott a te szülött leányodtól? (*Tōmīl-ēri*) || *tārātēnē kwoss tārātīlēm* bocsátani bár bocsátalak (*Numēl va'ilēm ēri*). Fölvéve a birtokragokat a folyamatos jelen kifejezésre szolgál, pl. *tīl kwoss sunsi : paul nāŋknūtā* aztán, a mint nézi: hát egy falu látszik (*Ākw-ēri*) | *rusiŋ tār pinēm nāj tīt lūlīlənātā* rojtos kendőt öltött hölgy áll itten (*ɣānt-tārēm tēriŋ ē.*) | *ērɣ-aul jānī saw ta totīlanēm* nagy nyomorúságot viselek el íme, a milyen csak az énekekben lehetséges. (*Numēl va'ilēm ē. Anjā-pault*). Ugyanilyen

L. vö. *Látást látam*
(*Sim. Mtat. II, 300*)

alakban gyakori szerepe a *nomen actionis* is, pl. *lānχ kisnēm sis* mialatt az utat keresem (út keresésem alatt) | *manau roχtēptanēn mā'ēs* mivel bennünket megijesztettél (tkp. megijesztésed miatt). *Tomil'-ē*.

3. Egy másik, a közbeszédben elavult participium praesentis képző: -p, -pā, pl. *Sqrñi-ātēr māt jāχpā χum, kwālpā χātēl saχiñ ātēr!* Arany-fejedelem, a földeket körüljáró férfi, kelő napsugaras fejedelem (Reg. *Sqrñi-ātēr kaj-saw*) | *ti vaχ sirpā siriñ kwol-tarmēl ū n lēp jirēñ ma'ilpā akw šitēn* ezen vas rúdú rudas házon ülő áldozatos mellű egy magzatocskád (u. o.); *mol urtpā nē-āχi* vagyonszító leány asszony (Reg. *Tārēm-sātmił*) | *χul χajtpā lānχ* betegség futó út (u. o.). Az eredeti participialis jelentés világosan kitetszik az efféle vele képzett tárgynevekben is, mint: *jüntēp tū* (jünt-varrni), *χāñχeltēp* hágszó, lépcső (*χāñχ-* hágni), *ēntēp ōv* (ēnt-övezni), *tātēp* ládika (*tāt-*, *tot-* viselni, tartani), *sa'irēp* fejsze (*sa'ir-* vágni), *tēp* táplálék (*tē-* enni), *χajtpā* híd (*χajt-* futni); — úgyszintén -ñ nom. possessoris képzővel való összetételében, minő pl. *ā š p i ñ χum* jó módú, tehetős ember (естетной человек), innen: *āñs-* habere. Nomen acti szerepe van pl. ez idézetben: *am ti ēli χañštēm, χoli χañštēm jāmēs χ a n š t a p ē m jāmēsükw χōntlālñ!* ezen este tanított, reggel tanított jó tanításomat hallgasd meg jól! (*Numēl va'ilēm ēri'*).

4. A költői nyelvben gyakran található alakja a participium praesensnek az indicativus praesensének harmadik személye, mely ilyenformán — mint sok más nyelvben — egyszerű igenévnek bizonyul. Példák: *jüntēp p ū χ i, ū r i nāj* tű fogó, tartó hölgy (bókszólás) | *χansä jūkt i jāmēs kasāj* hímzés metsző jó kés | *kis jāñχ i sāt tārēm* mint abroncskarika forgó hét ég (Reg. *Tārēm-sātmił*) | *χul χajti sāt lāñχ-tqwił* kör futó hét keresztút (u. o.) | *pē' jon χ i jonχēñ kwol vāri, (āχi kāsīñ kāsīñ kwol vāri)* fiú-játszó játszó házat csinál, (leánymulató mulató házat csinál) (*Pupχēñ tūr ājkā uj-ē.*) | *kātā pēri, la'ilā pēri jāmēs jon' keze* forgó, lába forgó jó játék (medvedalok).

5. Participium praeteriti. — Rendes képzője -m (-ēm) pl. *minēm lānχā* ment útja, *totēm sālītā* hozott rénje. Állítmányi szerepére való példák: *Numi-Tārēm āsēm sorñi saχip jāmēs χātēl ti pūnsēm* N. T. az én atyám aransugaras szép napot nyitott meg íme (*Sakw-sunt ājkā tērn. ē.*) | *kātēm šāmtal ta-porūt ālmi-*

lém kezem erőtlen volt abban az időben (*χānt-tārēm tēr. ē.*) | *ta χāntluñkwē patīlamēt* most harcolni kezdtek. (u. o.). A birtokosragokkal mint állítmány kifejezheti az alany személyviszonyát is, pl. *nañ ti χātēl at tēmēn* te ma nem ettél | *χotēl nēn totmēn sar?* ugyan honnan hoztad nődöt (*Sakw-sūnt ājkā tēr. ē.*) | *āsīkēm kēr ālnē χāñχēltēp ti tārātāmā* atyuskám vasból való hágsót eresztett ime alá (*Muuñ-kēsīñ uj ē.*) | *jārēm tārēmne χā jī l ā l m ū* inséges időtől érettünk (i. idő érkezett reánk) *Pasēt-pupī' kaj-sqw* | *manā tqliñ ūqul' tqlnē χājēmān?* minő kóros hús kórjától vagytok érintve? (u. o.). — A locativus -t raggal gerundiummá alakúl, pl. *manā jarēmne χāj ā m* | *ñt jāle'in?* micsoda inségtől érintetvén jársz? (*Sakw-sūnt ā. tēr. ē.*) | *ūsērisēmne joxtmēmēnt* a mint ketten beérkeztünk a városunkba. (*χānt-tārēm tēr. ē.*). Hasonló kifejezés az efféle: *nāñχ s a j k ē l a m ē m-kēm* a midőn felébredtem (*Tārēm-pī' va'iltēnē ē.*) | *jū sāltmēm-kēm* *ur-mis nāj-āñk χot-mōwēlālēm* a midőn beléptem, a hegyi tündérke elmosolyogta magát. — Kapcsolatban a nom. possessoris -ñ képzővel különös praeteritumi jelentése elhomályosúl s a part. praes. -nē képzővel válik egyértékűvé, pl. *māñ nē tot m i ñ* (v. *totnē*) *χātēl* lakodalom napja (день сватанія) | *taw-χal jālmiñ māñ tārmi' χūñ jēmtmū?* ágak közt járkáló kis istenné mikor lettünk? (*Pasēt pupī' kaj-sqwā*) | *jir χoltmiñ jiriñ* Sorñi áldozatot fogyasztó áldozatos Arany-fejedelem.

6. A participium praeteriti egy másik képzője -im, mely azonban ilyen értelemben ritkább használatú az előbbinél. Példák: *posimēl min l i m ūqwēl* füsttel járatott hús (копченное мясо) | *χot tū j i m mā-lqmt* hava olvadt földdarab (безенъжная полянка) | *akw' kwālīn nēyim sāt jir* egy kötélre kötött hét áldozat-[rén] (*Sakw-sūnt tārēm tēr. ē.*) | *χot a l i m χum tot alimē* a hol leölt ember ott öletett le (értsd: a hol érte az embert, ott ölte le — *Lqpiñ-ūs ājkā kaj-s.*). Mint az előbbi képző állítmányképpen is használatos, pl. *jelpiñ χālēn-titēn Numi-Tārēm āsēnnē jol t i l m ē n* szent nyírfád tövéhez vagy rendelve N. T. atyádtól (*Polēm tārēm kāsulā*). A létigével kapcsolatosan a praesens passivi («megvan írva») egy mellékformája, pl. *kēr-līñk tākīs jol rātīm āli* a vasszeg erősen le van verve (гвоздь крѣпко заколочена).

Nyilván egybetartozó e képzővel az -imē gerundium, mely a birtokragokkal az alany személyviszonyát is kifejezheti, pl. *ti χūrēm urkēm t i s t i m ē ūnlē'it, l' ū ū s i m ē χulte'it* ezen három hegycském

szomorkodva fog állani, sirva fog hátra maradni (*Təmpūsēm pauliñ Tārja ē.*) | *sālikānēm jui-pālt jā m i m ē nārākājēm pāslēseī* rén szarvaskáim után járkálván czipőcskéim elkoptak (u. o.) || *ēr r i m ā t ā namēl ti namtsanū* éneklése közben névvel nevezte őket (*Lār-ūs ātērt tērn-ē.*) | *χasā n ā t i m ā t χalt* hosszas hajózása (úszása) közben (*Ākw-ē.*) | *toχ ūnlimātū* a mint úgy ül | *toχ χā n t l i m a n l a m nūpēlēm joχtē'it* a mint így hadakoznak én felém jönnek | *ētū sāt, χātēlū sāt toχ j ā m i m ē m, akw'-mat ērt χōntlilēm* hét éjjel, hét nappal így járván (én), egyszer csak hallom (*Numēl va'ilēm ē.*) | *jolū v o r ā t i m ē n porūt* midőn lefelé akartál minden áron jönni (u. o.) | *tit amkēm ālimēm saka tājšētāsēm* itt egymagam élven, nagyon megúntam magam. — Állitmányi szerepben is előfordul ez az alak, pl. *χot alim χum tot a l i m ē* (l. az előbbi pontban) | *a m χāprišēm kit pālñel pūwimē* az én ladikocskám két oldalról meg van fogva (*Sakw-sūnt tārēm tērn. ē.*)

7. Az ének nyelvében egy -ñ (-iñ, -ēñ) alakú melléknévi ige-név is járja, hol végzett, hol folyó cselekvés értelmével, pl. *sāt jā χum-pi' tū štēñ nolū siltēm sāt pārēn* hét folyóvidék férfja állította orra hasított hét csikó (Reg. *Tārēm-sātmił*) | *qsmān χ q j t ē ñ* *kwol jāřū* párnájára kórral feküdt családatya (u. o.) | *tērn-kēpēl rē χ t ē ñ suj a* kórszellem ruhaaljának rázkódó (*rēχti tpecetb, rāz*) hangja (u. o.) | *sakwñē v ā χ t ē ñ nāl* a földbuczkára hajított nyíl (*ēl vāχti ópocitb, hajít*) (u. o.) || *χār-nēlm pāχwēñ autā ā l i ñ ē t n ē χumlē toχ χajtawākēñ?* kiknek bikanyelv szélességű kopjájuk van, azok miképpen futkoshatnak téged körül [medvécske]?! (*χoli-ē.*) || *χuj-ñoχs sūliñēl voss sūlpāli, kāl-ñoχs lusiñēl tot luspālā* mint himnyuszt ugrándozik, hadd ugrándozzék; mint nőstény nyuszt kűszva ereszkedik, ereszkedjék ott alá (Reg. *Tārēm-sātmił*).

8. Időhatározó gerundium. — Egyik gyakori alakja a névszói személyragokkal s locat. -t raggal kapcsolatos *kē, -ke* képző, pl. *nūrēm-uj sařiñ puñkēm ās j ā ñ χ t ā l k ē m t: χūrēm uj ositi' jēmtmēm* réti állat (medve), midőn fürtös fejemet egyszer ismét hátrafordítom: hát három állat vastagnyira nőttem (*Numēl va'ilēm ē. Anjā-pault*) | *mōlēχ nañēn kātēlēkeut* a minapában, midőn téged idéztünk (*Mir-susnē-χum kajā Muuñ-kēst*) | *mōlāl nañēn jārmēlēkeut* a minapában midőn reád szorultunk (u. o.) | *kwol-kan sānkēšlēkēt* midőn dobogtatja a szobapallót (Reg. *Ēri' suχtsēñ' ańs ē.*). A locativus -t helyett a «-kor, időben» jelentésű *ērt* szó is

járja, pl. *taɣtəkēm ert* midőn fonok (когда пряду) | *taɣlēm taɣtəkēm ert* midőn szárnyamat hordozom (*Jūtim-sās ātēr-pī' kaj-s.*) || *mujluñkwē minkēn ertēn* midőn vendégségbe mész (Reg. *Vāta ɣum*) | *tumai kinsuñkwē jiken-ertēn* ha tanácsot jöttél kérni (Reg. *Mā ɣulītēm mājt*). A gerundialis -*kē*-nek puszta személyragos példáira is akadunk, mint: *ānēmnel nqmt kisskēn: am vāssi' nañēn ɣumlē tāwilēm?* ! ha én tőlem tanácsot kérsz: én hogyan mondjam neked még?! (u. o. 18.) | *mōlēɣ ālkētēn mōwinti, jonɣi:* előbbi létükben (dual.) nevetgél vala, játszik vala (Reg. *Vāta-ɣum*).

Az idő, illetőleg állapot igével való meghatározása egyébként a verbum finitum alakjaihoz csatlakozó -*pēl*, -*ke* szócskákka is történhetik, pl. *joli mān joɣteɣēn-pēl* ha az alsó földre érkezel (*Numēl va'ilēm ē.*) | *tū mineɣēm-pēl* ha odamegyek, *mineɣēt-pēl* ha mennek | *takusi-pēl, vāti ɣātēl vāri-pēl* midőn ősszel (*N. Tārem*) rövid napokat csinál (medvedalok) | *āsēm joɣtipēl* ha atyám megjön | *akw' lum sāsēm-pēl, ɣotēl tauli?* ! ha már egyszer belemelegedtem [a munkába], hogyan volna elég (hogyan hagynám abba)? ! || *jol-ke ɣālē'im* ha meghalok | *ānēm mā-kiwérnē ūnttilēn-ke: ta ūnttilēn; lilim ālmilēn-ke: ta ālmilēn* ha engemet a földre helyezel: hát [oda] helyezel; ha fölemeled lelkemet: hát fölemeled.

9. Ritkábban használt gerundiumszerű módhatározók az effélék: *ɣajtēl ɣajti v. totēltaɣti* futván fut v. hordja magát (бѣгомъ бѣжитъ v. несутся) | *lūw sūltēl sūlinti* a ló nagyot szökik (скакомъ скачетъ) | *ɣumim sis-pāl ālnē ta'ilīñ ɣū'lēl ta ɣūlās-lēm* férjemet egész hátralevő életre való teljes elhagyással elhagytam (*Jurkin-ēkwā ē.*) || *ūnlēɣālēn!* maradj űlve! | *ēl ūnlēɣālē* továbbra is űlve marad (*Pupɣēñ tūr ājkā ē.*). Úgy látszik ez utóbbi alaknak analogiája van a *mōlēɣ* «gyorsan, sietve» határozóban, mely a *mōlēmli, mōlēmtaɣti* «siet» szókkal együtt közös **mol-* igei alapszóból származtatható (v. ö. Budenz MÜgsz. *bolyog* cikkét).

FLF. 442.
VIII. 203.

9. §. Változó tövű igék ragozása.

mā- «adni»: ind. præs. *māɣēm, māɣēn, māɣ; māɣmēn, māɣin, māɣi'*; *māɣūw, māɣin, māɣēt* | præt. *misēm, misēn, mis; mismēn, misēn, missi'* etc. | opt. *minūm, minūn, minūw* etc. | imp. *mājēn! taw voss māɣ!*; *nēn mājēn; nan mājān!* || passiv alak: præs. *māwēm, māwē* etc. | præt. *majwāsēm* etc. || Tárgyi ragozás: Egyes tárgy

ind. præs. *mīlēm, mīlén, mīti*; *mīlēmēn, mīlēn, mītēn*; *mīlūw, mīlān, mīḡānl* | præt. *mislēm, mislén, mistā* etc. | opt. *minūlēm, minūlén, minūtā* etc. | imp. *majāln! nēn majēlēn! nan majēlān!* — Kettős tárgy: ind. præs. *mīḡārem, mīḡāren, mīḡāyā* etc. | præt. *misārem* etc. | opt. *minuwārem* etc. | imp. *majāren! nēn majāren! nan majāran!* — Többestárgy: ind. præs. *mīḡānēm, mīḡānēn, mīḡānā* etc. | præt. *misānēm* etc. | opt. *minuwānēm* etc. | imp. *majān! nēn majān! nan majān!* || infinitivus: *miḡkwé, part. miné, mim.*

vī- «venni»: ind. præs. *vīḡēm, vīḡén, vīḡ*; *vīḡmēn, vīḡin, vīḡi*; *vīḡūw, vīḡin, vīḡēt* | præt. *visēm, visén, vis*; *vismēn, visén, vissi* | opt. *vinūm, vinūn, vinūw* etc. | imp. *vojēn! nan vojān!* || passiv alak: *vīwēm, vīwēn, vīwé* etc. | præt. *vojwāsēm* etc. || Tárgyi ragozás: Egyes tárgy. ind. præs. *vīlēm, vīlén, vītā*; *vīlēmēn, vīlén, vītēn*; *vīlūw, vīlān, vīḡānl* | præt. *vislēm* etc. | opt. *vinūlēm* etc. | imp. *vojāln! nēn vojēlēn! nan vojēlān!* — Kettős tárgy: ind. præs. *vīḡārem, vīḡāren, vīḡāyā* etc. | præt. *visārem* etc. | opt. *vinuwārem* etc. | imp. *vojāren! nēn vojāren! nan vojāran!* — Többes tárgy ind. præs. *vīḡānēm* etc. | præt. *visānēm* etc. | opt. *vinuwānēm* etc. | imp. *vojān! nēn vojān!* || infinitivus: *viḡkwé, part. viné, vim.*

lī- «vetni, lőni»: ind. præs. *līḡēm, līḡén, līḡ*; *līḡmēn, līḡin, līḡi*; *līḡūw, līḡin, līḡēt* | præt. *lisēm* etc. | opt. *linūm* etc. | imp. *lajēn! nēn lajēn! nan lajān!* || passiv alak: *līwēm, līwēn, līwé* etc. | præt. *lajwāsēm* etc. || Tárgyi ragozás: Egyes tárgy. praes. *līlēm, līlén, lītā* etc. | præt. *lislēm* etc. — Kettős tárgy: *līḡārem* etc. — Többes tárgy: *līḡānēm* etc. (mint a két előbbi ige) || infinit. *liḡkwé, part. liné, lim.*

tē- «enni»: ind. præs. *tēḡēm, tēḡén, tē'i*; *tēḡmēn, tēḡin, tēḡi*; *tēḡūw, tēḡin, tēḡēt* | præt. *tēsēm, tēsén, tēs*; dual. 3. sz. *tēssi* etc. | opt. *tēnūm* etc. | imp. *tajēn! nēn tajēn, nan tajān!* || passiv alak: *tēwēm, tēwēn, tēwé* etc. | præt. *tajwāsēm* etc. || tárgyi ragozás: Egyes tárgy ind. præs. *tēilēm, tēilén, tēitā*; *tēilmēn* etc. præt. *tēslēm* etc. | opt. *tēnūlēm* etc. | imp. *tajāln!* etc. — Kettős tárgy: *tēḡārem* etc. — Többes tárgy: *tēḡānēm* etc. || infinit. *tēḡkwé, part. tēné, tēm.*

vā- «látni»: ind. præs. *vā'ēm, vā'en, vā'i*; *vā'ēmēn, vāḡin, vāḡi*; *vāḡūw, vāḡin, vā'ēt* | præt. *vāsēm* etc. | opt. *vānūm* etc. | imp. *vajēn! nan vajān!* || passiv alak: *vāwēm, vāwēn, vāwé* etc. | præt. *vajwāsēm* etc. || Tárgyiragozás. Egyes tárgy. præs. *vā'ilēm, vā'ilén, vā'itā* etc. | præt. *vāslēm* | imp. *vajāln!* — Kettős tárgy: praes.

vāḡärem etc. | imp. *vajären* etc. — Többses tárgy: præs. *vāḡänēm* etc. || infinit. *vāñkwé*, part. *vāné*.

jiw- «jönni»: ind. præs. *jiwém* v. *jiüm*, *jiwén* v. *jiün*, *jiw*; *jiwmén*, *jiwén*, *jiwi*; *jiwūw*, *jiwän*, *jiwét* v. *jiut* | præt. *jisém*, *jisén*, *jis*; dual. 3. sz. *jissi'* etc. | opt. *jinüm* etc. | imp. *jäjén!* *nén jäjén!* *nan jäjän* || infinit. *jiñkwé*, part. *jiné*, *jim*.

āl- «lenni» ige ind. præsensének szabályos *āle'im*, *āle'in* alakja az «élni, lakni» jelentésre szorítkozott (*am tit āle'im* én itt élek, itt lakom, *ḡāsä at āle'im* soká nem élek), míg a «vagyok, vagy» kifejezésére egy továbbképzett *ās-* (nyilván e. h. **āls-*) tö szolgál, pl. *tit āsém* itt vagyok, *nañ jāmés ḡum āsén* te jó ember vagy; de 3. személy; *āli*, pl. *taw ḡot āli?* ő hol van?

Ejszaki vogul nyelvmutatványok.

1.

Ās-kwoṭl ājkä, Ajäs-tārem tērniñ ērḡä.

1 *Manä namiñ ātēr namēm namejawé!*

manä sijiñ ātēr sijēm sijejawé!

akw' pāl vitēm: vitä ḡarä, ḡarä Ās; —

Numi-Sorñi òn āsémne

5 *Ajäs-tārem ājkä tē' joltwäsém.*

akw' pāl vitēm: jelpiñ vit aumäñ jelpiñ tür; —

Numi-Sorñi òn āsémne

Ajäs-tārem ājkä tē' sätwäsém.

ti ūnlénē ḡotäl' ālné sāt sām,

10 *ti ūnlénē ḡotäl' ālné sāt mā-lqmt,*

pusén am jārémtél ūnlé'it;

sawiñ sāḡip saw kuñärém,

pusén am jārémtél ūnlé'it.

Manä namiñ ātēr namēm totawé!

15 *manä sijiñ ātēr sijēm totawé!*

- akw' pāl vitēm sunsilēm :
 jelpiñ vit aumāñ jelpiñ tūr sunse'im,
 vās nāpmiñ ɣat ɣōñɣelt ūnle'im,
 lunt nāpmiñ sāt ɣōñɣelt ūnle'im.
- 20 akw' pāl vitēm sunsilēm :
 tēpiñ Ās ɣarā vit ūnle'im,
 ɣuliñ Ās ɣarā vit ūnle'im.
 ti ūnlēnē mām̄t
 sawiñ sāɣip saw ɣumim,
- 25 sawiñ sāɣip saw nēm
 tqliñ ḡqul tqlnē-ke ɣōjawēt,
 mosiñ lu mosnē-ke ɣōjawēt :
 am pāltēm pojksuñkwē joɣte'it.
 ti vitā ɣarā, ɣarā Ās-vātamt,
- 30 nājiñ-ke sāt sām
 pusēn ānēm sunsiänl,
 ātriñ-ke sāt sām
 pusēn ānēm sunsiänl.
 ēfi vōwnē jirēm-aul
- 35 ɣolin at joɣtiänl,
 ālpēl vōwnē jirēm-aul
 ētin at joɣtiänl.
 akw' kwālɣēn nēɣim sāt jirēl
 tan totile'it,
- 40 akw' kwālɣēn nēɣim ɣat jirēl
 tan totile'it,
 kēmpliñ sāɣi kēmplim pojke'it,
 tajtiñ sāɣi tajtēm pojke'it.
 tēren-ke ɣulilēs :
- 45 tēren-kēmplinēl nāñɣ vīɣänēm,
 ɣul-ke ɣulilēs :
 ɣul-kēmplinēl nāñɣ vīɣänēm.
 ɣoti mā la'il-mosnē-ke ɣājnē ɣum,
 ɣoti mā kāt-mosnē-ke ɣājnē ɣum
- 50 am-pāltēm pojksuñkwē joɣti-ke nāñɣ vīlēm,

- la'il mostal, kāt-mostal, pusēn tārätilem. —
 mōt-mōt sāmēt nāñrā tārēmnē ūnlawēt,
 mōt-mōt sāmēt vā-riñ tārēmnē ūnlawēt:
 sāt nālpā tērēn āśné xum,
 55 xat nālpā tērēn āśné xum,
 am num-pālēm̄t nē-mat tquliñ tārēm̄ at vā'em,
 am num-pālēm̄t nē-mat la'iliñ pupi' at vā'em

* * *

- Ponsēm sosi' kitī' sam sunsentālei'-ke:
 sāt tūr ūltā sunsei',
 60 sāt Ās-mēsi ūltā sunsei';
 xoti jer-numpēl tū-ke pattiäyēm:
 manēr vārmēl, manēr nak aku'-mūs nāñki.
 aku'-mat-ērt tox susnēm xaltē xumlē sunsilēm:
 Ās ālēm pālñēl, xoli pālñēl
 65 mir ta'ilēp ta'iliñ xāp ta jināt nāñki.
 lapā joxtēmā-kēm̄t
 ponsēm sosi' kitī' sam xumlē sunsilēm:
 'Nārēs-nāj ēkwā xānt-xāpā ti joxtilālēm.
 ti xarū vitēp xarū Ās-vatan
 70 taw āśné ajāñ xum saw pīṛā
 pāi' ti pūxtāst, pāi' ti kwālsēt;
 ta jui-pālt 'Nārēs-nāj ēkwā ās pāi' ti jāmi.
 Ajās-tārēm ājkā, tēp tēnē tēpiñ nqmtēm
 xumlē nqmēsī:
 75 «ti kem ārt māxum mā'ēs
 manā jgūt viñkwē ēri,
 manā nāl viñkwē ēri?!
 kwon kwālēm̄, šaxnil rātiānem». —
 āwiñ kwol āwim kwoni-pālēm̄
 80 kwon kwālsēm̄, šaxnil rātiānem̄.
 mōtān junite'im: tīlē rāṛāti,
 mōtān junite'im: tūlē rāṛāti,
 vātēm̄ pil xqjilt pusēn vātsanēm̄.

vātēm pīl ʒajilt vātmēm jui-pālt
 85 ań 'Nārēs-nāj ēkwā tīl ti jami.
 'Nārēs-nāj ēkwā ʒumlē lāwi :
 «Ajās-tārēm ājkā ʒamēsmaʒtimēn !
 vāssi' ʒānti' at lape'im ;
 tajtiñ sāʒin tajtēn pojke'im,
 90 kēmpliñ sāʒin kēmplin pojke'im :
 ānēm liliñ-ta'il tārātāln !»
 Ajās-tārēm ājkā tēp tēnē tēpiñ naṁtēm
 ʒumlē pati, ʒumlē lāwe'im :
 «am nañēn ēnkajil śāpitilēm,
 95 am nañēn ʒuśél śāpitilēm ;
 nañ ūnlēnē kwonsiñ lē'in ʒantal ūsēn,
 nañ ūnlēnē puñkiñ lē'in ʒantal ūsēn
 'Nārēs-naj ēkwā akw' toʒ totawēn.»

— — — — —
 — — — — —
 Sāt tārēm ʒalāt,

100 ʒāt tārēm ʒalāt
 Numi-Sorui āsēm lāwsēm
 vitā ʒarā, ʒarā Ās-pāʒēmt
 jelpiñ mā-lqmtēm ēlāl ta ūnlilēm.
 toʒ ūnlēnē ʒalēmt
 105 ēri' totné ēri'-q̄tēr,
 mōjt totné mōjt-q̄tēr
 Ajās-tārēm ājkā toʒa-ta-pēl
 ētā sāt, ʒātēlā sāt
 sāt tūr ūltā kwoss sunsē'im,
 110 sāt Ās-mēsi ūltā kwoss sunsē'im,
 akw'-mat-ērt ponsēm sosi' kitī' sam
 ʒumlē sunsilēm : lui aulnēl
 mir ta'ilēp ta'iliñ ʒāp ti jiw.
 vātinū, ʒasné pasné ālā joʒti,
 115 sunsilēm : kwofliñ ʒāp kwoflūt,

Tēk-ā̄tēr, taw ūnlēnāt nāñki ;

kēlp oxsēr tōrpā xum,

sēmēl oxsēr tōrpā xum,

taw jinūt nāñki.

120 *tāltin ūs taltēmne joxtēmānl-kēm,*

ñālt turpā turiñ rāñx pusēn rāñxmēt.

pāi' ti pūxtāsēt, pāi' kwālmānl-kēm

ñālt turpā turiñ rāñx ās ti rāñxmēt.

tul-ūltē kaniñ paul kanēmt,

125 *kaniñ ūs kanēmt,*

matēr vārne sij ti sijti.

sirej-sisiñ jāmēs kātēl

kwon ti kwālsēm,

ponsēm sosi' kiti' sam

130 *xumlē sunse'im :*

an Tēk-ā̄jkā xāp-tāltēt lūli.

tox lūlnātū kantiñ xum kantēm ti joxtēm,

lawiñ xum lawēm ti joxtēm.

sirejim tīlē totipilēm :

135 *ur-pum, vōr-pum xājilt mir raupi,*

sirejim tūlē totipilēm :

ur-pum, vōr-pum xājilt mir raupi.

an mir xālēmā jui-pālt

Tēk-ā̄jkā-pālt nalu ti jāme'im

140 *ngmsēkēm : ti sirejim*

ti Tēk-ā̄jkā tārmēl puli' ti sa'irilēm.

nalu-joxtēmēmt Tēk-ā̄jkā lāwili :

« Ajās-tārēm ā̄jkā ! am nañēn sa'iruñkwē

manā ngul ā̄ñsé'im,

145 *manā lu ā̄ñsé'im ? !*

nañ ās ānēm liliñ-ta'il

oss tārätäslēn mōnt !

ñoxs-pojkēl pojkilēm,

uj-pojkēl pojkilēm,

150 *ānēm ūltā oss tārätäslēn mōnt ! »*

- Ajäs-tārém ājkä*
tēp tēnē tēpiñ nāmtēm xumlē nāmēs:
taw tīl alkēmt manä nāmtēm soxtēmlī ? !
tī tārä Tārēmnē liliñ-ta'il oss āñśawē !
155 *tūl Tēk-ājkä sāl' jāññ' sāl' ta vislēm.*
Tēk-ājkä añ ās xumlē pojksí :
«Ajäs-tārém ājkä ! am amkim jāñitēl
xotä jū joxtē'im ? »
Ajäs-tārém ājkä xumlē lāwe'im :
160 *«Tēk ājkä ! nañēñ jū totuñkwē*
nē-mat ajāñ xum at āñśe'im ;
nañ oxsēr-xuril jāñxe'in,
jū tox ti minilēñ ! »
añ Tēk-ājkä sirejā ānēm ti mujlēstā,
165 *taw ta oxsēr-xuril ta minēs.*
añ sirej-numpel kwoss sunse'im :
ajāñ xum-pīrāñēm posxāñl tot lūlēit.
ajāñ xum pīrāñēmñē xumlē lāwe'im :
«ti talxiñ sirej sijiñ nāri
170 *jelpiñ vit qumāñ tūrēmnē totēlāñ,*
posxä xot loutēlāñ ! »
añ talxiñ sirej sijiñ nāri
loutuñkwē ta totwēs.
loutēmä jui-pālt am pāltēm ti totwēs.
175 *ti sunsililēm : tamlē jāmēs*
talxiñ sirej sijiñ nāri ālālālēm !
Ajäs-tārém ājkä añ xumlē lāwe'im :
«ēlēm-xālēš jisiñ tārēm ūntnātkä jui-pālt,
ēlēm-xālēš notiñ tārēm ūntnātkä jui-pālt,
180 *tī talxiñ sirej sijiñ nāri*
jir vinē jiriñ pupxi' ēl oss ūnti,
puri vinē puriñ pupxi' ēl oss ūnti !
tox sātmēm jui-pāltē,
ta mārtēs jārēm tārēm-ke tēli,
185 *ta mārtēs monśēm tārēm-ke tēli :*

*χoti mānēl χānt-ke joχti,
kāt-qntēs, la'il-qntēs oss vāri ! »*

- Ań ētä sāt jol χujäsēm,
χātēl sāt jol χujäsēm ;*
- 190 *akw'-mat-ērt nāñχ sajkéläsēm.
tēp tēnē tēpin nqmtēm
akwäi' at soχtēmlī ;
vit ajnē vitiñ nqmtēm
akwäi' at soχtēmlī.*
- 195 *nqmse'im : am ti palit χujäsēm,
paulēm ēriñ paul-supi' vārwēs,
ūsēm ēriñ ūs-supi' vārwēs.
ponsēm sosi' kiti' sam
sāt tūr ūltā χumlē sunsilāle'im,*
- 200 *sāt Ās-mēsi ūltā χumlē sunsilāle'im :
akw'-mat ērt sāt χāp-ta'il ta jināt nānki ;
χat χāpēmtē akw'-mūs āntiñ ujit lūle'it,
sātīt χāpēmtē χansāñ lū lūli.
χasā jimānl jui-pālt,*
- 205 *vāti jimānl jui-pālt,
ti tāltiñ ūs tāltēmne ti pūχtāst,
ań āntiñ ujit pāi' ti totwāsēt ;
ań χansāñ lū ās pāi' ti totwēs.
am āwiñ kwol āwim kit pālnē*
- 210 *χār ne'ine tāk kwālχēl
tī' ti nē'iwāst,
uj nē'ine tāk kwālχēl
tī' ti nē'iwāst.
ań tan āsne nājt-χumiānl*
- 215 *pēnχuñkwē ti ūnttuwēs.
Ajās-tārem ājkā re'il ti pināslēm,
ti jisēm, χumlē ti lāwe'im :
« sawiñ sāχip saw kuñérakānēm,
kātān tortal pus-ta'il ālān,*

- 220 *la'ilän tortal pus-ta'il älän !*
ti jui pält akwän nē'im
χūrēm sāt āntiñ ujin alälän,
ta jui-pält ti χansän luvän alälän !
tül-ülté akw' nurpä sāt put tayätän !
- 225 *sēñkwiñ āni sēñkwä vī'ēm,*
posimiñ āni posimä vī'ēm.
tül ti χūrēm sāt āntiñ ujim sqwänä
jilpēl jänimēm māñ jiw tqwēn nāñχ-tayätän,
ti χansän lū sqwä ās tū nāñχ-tayätälän !
- 230 *Numi-Sorñi āsän portiñ sam sunsi,*
Numi-Sorñi jāγün pamiñ sam sunsi.
ti jui-pält nan ūnlēnē nājiñ kwol sāmännē,
nan ūnlēnē ātriñ kwol sāmännē
Tārēm jot χūrēm paš'i minän,
- 235 *Tārēm jot kit pašä minän ! »*
- χūrēm sāt āntin uj ti alwēs,*
ta jui-pält an χansän lū ti alwēs,
tül ūlté akw' nurpä sāt pūt tayätawēs ;
sēñkwiñ āni sēñkwä vislēm,
- 240 *posimiñ āni posimä vislēm.*
tül ti χūrēm sāt āntiñ uj sqwänä
jilpēl jänimēm māñ jiw tqwēn nāñχ-tayätawäst,
ti χansän lū sqwä ās tū nāñχ-tayätawēs.
tül nalu ti tālsēt.
- 245 *jelpiñ vit qunē jelpiñ tūr,*
kwotliñ tūr kwotlän joγtmanl-kēmt
nālt turpä turiñ rāñχ ti rāñχsēt :
« Numi-Tārēm āsünē rāñχ-sijū nāñχ oss χōlawē,
Numi-Sorñi jāγünē rāñχ-sijū nāñχ oss χōlawē ! »

Az Obközép öregének, *Ajäs*-¹⁾istennek²⁾ hős
éneke.

- 1 Minő neves fejedelemnek neveztetik az én nevem!
Minő híres fejedelemnek híreszteltetik az én hírem!
Egy felől való vizem: a vize tágas,³⁾ tágas Ob; —
Numi-Sorúi ⁴⁾ fölséges atyámtól
- 5 *Ajäs*-isten öreg ide rendeltettem.
Más felől való vizem: szent víz folyta ⁵⁾ szent tó; —
Numi-Sorúi fölséges atyámtól
Ajäs-isten öreg ide igéztettem.
Ezen elterülő (ülő), mindenfelé levő hét vidék,
10 ezen elterülő, mindenfelé levő hét földrész:
mind az én hatalmammal áll fönn;
nyomorúságos ⁶⁾ subájú sok szegényem (t. i. híveim)
mind az én hatalmammal áll fönn.
- Minő neves fejedelemkép terjesztetik (vitetik) az én nevem!
- 15 Minő híres fejedelemkép terjesztetik az én hírem!
Egy felől való vizem [ha] nézem:
szent víz folyta szent tavat nézek,⁷⁾
vadrécze bukdácsoló hat folyócskát lakom (ülök),
vadrúd bukdácsoló hét folyócskát lakom.
- 20 Másfelől való vizem [ha] nézem:
a tápláló Ob tágas vizét lakom,
a halas Ob tágas vizét lakom.
Ezen lakó helyemen
nyomorúságos subájú sok férfiam,
- 25 nyomorúságos subájú sok nőm,
kóros ⁸⁾ hús kórjától ha érintetnek,
beteg csont betegségétől ha érintetnek,
én hozzám imádkozni jönnek.
Ezen vize tágas tágas Obom partján
- 30 istennőcskét ⁹⁾ [szolgáló] hét vidék,
mind engemet tisztel (néz);
istenkét [szolgáló] hét vidék,
mind engemet tisztel.
Este követelt áldozatomat ³⁴⁾

- 35 reggelre nem halasztják (juttatják) ¹⁰⁾;
 reggel követelt áldozatomat
 estére nem halasztják.
 Egy kötélre kötött hét ¹¹⁾ áldozatot
 hoznak ők;
- 40 egy kötélre kötött hat áldozatot
 hoznak ők.
 Szárnyas ¹²⁾ subám szárnyát imádják,
 ujjas subám ujját imádják.
 Ha ragadós kór támadott: [öket;
- 45 a ragadós kór ruhaszárnyától ¹³⁾ fölemelem (fölveszem)
 ha emésztő betegség támadott:
 az emésztő betegség ruhaszárnyától fölemelem őket.
 Bármilyen tájék (föld) lábkór érte férfia,
 bármilyen tájék kézkór érte férfia,
- 50 ha én hozzám könyörögni jön: fölemelem;
 lábkór nélkül, kézkór nélkül, egészségesen bocsátom el. —
 Más-más vidékeket [is] hatalmas istenek lakják,
 más-más vidékeket [is] erős istenek lakják:
 [de] én, hét nyilas fegyvert viselő férfiú,
- 55 hat nyilas fegyvert viselő férfiú,
 magam fölött semmi szárnyas istent nem ismerek,
 magam fölött semmi lábas istenkét (bálványt) nem ismerek.
- * * *
- Érett ribiszke két szemem, ¹⁴⁾ ha nézdegél:
 hét tavon által néz,
- 60 hét Obkanyarulaton által néz;
 a mely irány felé [szemeimet] oda vetem,
 bármily dolog, bármily vétség, minden látszik.
 Egyszer csak a mint nézdegelek, ím hogyan nézem: —
 Az Ob bal feléről, kelet felől
- 65 néppel telidesteli hajó, annak jövele látszik.
 A mint közelre jő,
 érett ribiszke két szemű ím hogyan nézem: —
 'Nārēs fejedelemhölgy ¹⁵⁾ hadi hajója érkezett íme meg.
 Ezen tágas vizű tágas Obpartra
- 70 az ő alattvaló (birtokolta) sok fegyveres szolgálí ¹⁶⁾
 íme fölkapaszkodtak, íme följöttek;

s aztán íme 'Nārēs fejedelemlölgy szintén fölfelé lépdél.

Ajäs-isten öreg, táplálékevő táplálékos elmém¹⁷⁾

ím hogyan elmélkedik: —

75 «Ilyen sokaságú nép számára

minő ijjat kell elővenni,

minő nyilat kell elővenni?!

Kimegyek s ököllet verem őket.»

Ajtós házam ajtajának külfelére

80 kimentem, ököllet verem őket.

Az egyiket csapom: erre rogy le,

a másikat csapom: arra rogy le,

szedni való bogyóképpen mindnyájukat fölszedem.¹⁸⁾

Miután szedni való bogyóképpen őket fölszedtem,

85 íme 'Nārēs fejedelemlölgy lép ezután elő.

'Nārēs fejedelemlölgy ím hogyan szól:

«*Ajäs*-isten öreg, béküljünk ki!

Többé haddá föl nem kerekedem (t. i. én és népem);

ujjas subád ujjához könyörgöm,

90 szárnyas subád szárnyához könyörgöm:

bocsáss el engemet elevenen!»

Ajäs-isten öreg, táplálékevő táplálékos elmémnek

ím hogyan tetszik,¹⁹⁾ hogyan szólok:

«Én tégedet szolgáló leánynyal szerellek föl,

95 én téged szolgálégnynyal szerellek föl; [rosba,

a magad lakta, karmos evetnek meg nem mászható²⁰⁾ vá-

a magad lakta, fogas evetnek meg nem mászható városba,

'Nārēs fejedelemlölgy ekképpen fogsz vitetni!»

Ezután az ének a megbékültek vendégségét s a fejedelemlölgy hazautazását adja elő. Elérkezve a «karmos evetnek meg nem mászható városba» a város úrnőjét vas széken vaslánczokkal huzzák fel emberei a falakra. A tetőre jutva az úrnő lekiált a hajóhoz s üdvözetet küld *Ajäs*-istennek. A hajós nép visszatér, az üdvözetet átadja. *Ajäs*-isten felel: «gyermek! hajótokat, evezőtöket vonszoljátok föl a partra, azután térjete be a házba [pihenőre]!»

Hét ég közében,

100 hat ég közében,

Numi-Sorñi atyám rendelte
vize tágas tágas Obom partján,
szent földdarabomat most továbbra ülöm.
Ekképpen való ültömben

105 ének híresztelte ²¹⁾ énekhős,
monda híresztelte mondahős
Ajäs-isten öreg amint ugyancsak úgy [mint előbb]
hét éjjelen át, hét nappalon át,
hét tapon keresztül nézek,

110 hét Obkanyarulaton keresztül nézek,
egyszer csak érett ribiszke két szemű
ím hogyan nézem: [Az Ob] alvidéke felől
íme néppel telidesteli hajó jön.

Közelébb, fölismerhető távolba alig jó,

115 nézem: közepes hajó közepén
Ték-hős, ²²⁾ ő ül ottan, [úgy] látszik;
vörös rókaprémés ²³⁾ [sapkájú] férfiú,
fekete rókaprémés [sapkájú] férfiú,
az ő jövedele látszik.

120 Réves városom révére a mint megérkeztek,
éles ²⁴⁾ hangú hangos kiáltást kiáltottak mindnyájan.

A partra fölkapaszkodtak, a mint följöttek,
íme ismét éles hangú hangos kiáltást kiáltottak.

Azután téres falum terén,

125 téres városom terén,
íme, mintha valamit csinálnának, olyan zaj hallik.

Kardlapos jeles kézzel

kimentem most;

érett ribiszke kétszemű

130 ím hogyan nézem:

hát *Ték*-öreg a hajóréven áll.

Amint úgy áll, haragos férfinak megjött ím a haragom,
dühös férfinak megjött ím a dühöm.

Kardomat erre viszem:

135 mint hegyi fű, mint erdei fű hull a nép;

kardomat arra viszem:

mint hegyi fű, mint erdei fű hull a nép.

Most, a nép elpusztulása után

- íme *Ték*-öreghez megyek le a partra,
 140 úgy gondolván: ezen kardomat
 ezen *Ték*-öregen apróra fogom törni.
 Midőn leértem *Ték*-öreg szól:
 «*Ajäs*-isten öreg! nekem, számodra vagdalni való
 micsoda húsom van,
 145 micsoda csontom van? !
 Vajha még egyszer elevenen
 te engemet elbocsátanál!
 Nyusztbőr-²⁴) imádsággal imádlak,
 rénből-imádsággal imádlak,
 150 óh bocsáss engem szabadon (tkp. által)!»
Ajäs-isten öreg
 táplálékező táplálékos elmém ím hogyan elmélkedik:
 «Ha őt ezennel megölöm, ugyan mennyire fog lelkem csilla-
 podni? !
 Hadd tartsa őt meg *Tarém* (az isten) továbbra is elevenen! »
 155 Azután *Ték*-öreget rendkívül megsajnálta.²⁶)
Ték-öreg most ím hogyan könyörög ismét: [val)
 «*Ajäs*-isten öreg! én egymagamban (tkp. magam nagyságá-
 hogyan (hová) jutok haza»
Ajäs-isten öreg ím hogyan szólok:
 160 «*Ték*-öreg! nekem, hogy téged haza vigyen,
 semminemű szolgám nincsen;
 te változzál el róka alakjára,
 haza úgy mendégélj!»
 Most *Ték*-öreg kardját nekem ajándékozta,
 165 maga pedig róka alakjában ezzel elment.
 Most a mint a kard felé nézek:
 fegyveres szolgálaim vére²⁷) oda tapadt (ott áll).
 Fegyveres szolgálímnak ím hogyan szólok:
 «Ezen hegyes kardot, híres szablyát
 170 szent víz folyta tómhöz vigyétek,
 mossátok le ott vérét!»
 Most a hegyes kard, híres szablya
 íme elvitetett, hogy megmossák.
 Miután megmosták, én hozzám hozták.
 175 Im nézdegelem: olyan jeles

hegyes kard, híres szablya volt!

Ajás-isten öreg most im hogyan szólok:

«Az ember korabeli világ beálltával (tkp. ülepedése után),
az ember idejebeli világ beálltával,

180 ezen hegyes kard, híres szablya

véráldozatot fogadó véráldozatos istenkévé változzék,²⁸⁾

ételáldozatot fogadó ételáldozatos²⁹⁾ istenkévé változzék

Miután így elbűvöltem,

ha afféle³⁰⁾ inséges világ áll be (születik),

185 ha afféle nyomorúságos világ áll bé,

hogy valamely vidék felől had érkezik:

kéz-segítséget, láb-segítséget hadd nyújtson (csináljon)!»

Most hét éjjelre lefeküdtem,

hét nappalra lefeküdtem;

190 egyszer csak felébredtem.

Táplálékevő táplálékos elmém

egyre nem csillapodik;

vizivó vizes elmém

egyre nem csillapodik.

195 Gondolom: én oly hosszú ideig feküdtem, [náltatott),

lehet, hogy falum [azalatt] faludarabokká romboltatott (csi-

lehet, hogy városom városdarabokká romboltatott.

Érett ribiszke két szemű

hét tón által im hogyan nézdegélek,

200 hét Obkanyarulaton által im hogyan nézdegélek:

Ime egyszer csak hét teli hajó jövele látszik;

hat hajómban egyre csak szarvas állatok állanak,

hetedik hajómban tarka ló áll.

Miután hosszú ideig jöttek,

205 miután rövid ideig jöttek,

ezen réves városom révéhez kapaszkodtak,

ama szarvas állatok ime fölhozattak a partra.

ama tarka ló szintén fölhozattott a partra,

Az én ajtós házamnak ajtaja két feléhez

210 rénbikát kötni való erős kötéllel,

íme ide köttettek;

szarvas állatot kötni való erős kötéllel

ime ide köttettek.

Most velük levő varázsló emberüket

215 ime varázsolni ültették.

Ajäs-isten öreg lelki ³¹⁾ réülést bocsátottam (tettem) reá,
ezzel eljöttem [hozzá] s im miképpen szólok:

«Nyomorúságos subájú sok szegénykém,
kezetekben tökéletesen egészségesek legyetek,

220 lábatokban tökéletesen egészségesek legyetek!

Ezután egybekötött

háromszáz szarvas állatokat öljétek le;

azután pedig ezt a tarka lovatokat öljétek le!

Majd azután egy akasztóíves hét üstöt akasszatok [tűz fölé]!

225 Gözölgő (gőzös) edény gőzét veszem,
füstölgő (füstös) edény füstjét veszem.

Azután e háromszáz szarvas állatom bőreit
ujjonnan nőtt (fiatal) kis fa ágára akasszátok föl,
ezen tarka ló bőrét szintén oda akasszátok föl!

230 Numi-Sorñi atyátok éles ³²⁾ szemmel fogja nézni,
Numi-Sorñi apátok kegyes ³³⁾ szemmel fogja nézni.

Ezután a magatok lakó, istennővel levő házatok szögletébe,
a magatok lakó, istenkével levő házatok szögletébe
menjetelek Tārém-mal (istennel), két üdvözetem [adom],

235 menjetelek Tārém-mal, három üdvözetem [adom].

A háromszáz szarvas állat ime leöletett,

azután ama tarka ló is leöletett;

azután egy akasztóíves hét üst akasztatott [tűzre];

gőzölgő edény gőzét vettem,

240 füstölgő edény füstjét vettem.

Azután e háromszáz szarvas állat bőrei
ujjonnan nőtt kis fa ágára fölaggatódtak
s e tarka ló bőre is oda akasztódott.

Azután leeredtek a partra.

245 A vízzel folyó szent tó,

közepes tó közepére a mint eljutottak,
ime éles hangú hangos kiáltást kiáltottak:

«Numi-Tārém atyánk kiáltásunk hangját hadd hallja meg,
Numi-Sorñi apánk kiáltásunk szavát hadd hallja meg!»

Följegyeztem a szigvamelléki *Muuñ-kēs* faluból való *S'emèn-pi'* *Rotivon Rompantop* (Родионъ Семёновъ) közlése után Berjozovban, 1889. márczius 7-iken.

Jegyzetek. 1. *Sāt xār-sq̄w šariñ ta'il ājkā Ajās-tārēm (lā latxel Asik) jelpiñ mātū Ajās-paul sis-pālt pujin, Ās-vāta lapāt āli.* — «A hét rénbika-bőr írhájából készült ruhás öregnek, *Ajās*-istennek (osztják nyelven: *Asik*-nak) szent helye *Ajās*-falu mögött az erdőben, az Ob partja közelében van». Ez a falu (osztjákul *Ajās-kort*, oroszul Непкинскія юрты) a kis Obon van 22 versztnyre lefelé Berjozovtól. A határában álló bálvány a közép Obvidék urának képe, ki *Numi-Tārēm* (Felső-Ég) hét fia*) közül való s egyike a leginkább tisztelt, szükség idején leginkább keresett mythologiai személyeknek az éjszaki voguloknál és osztjákoknál. Nagy tetteit és hatalmát dicsőíti ez ének, mely, mint a medvedalokban történik, magának a hősnek ajkára van adva. | 2. Hogy mit jelent a vogul énektudomány ezen műszava «*tērniñ ēri'*» arra nézve a következő magyarázatot adja egyik közlőm: *xāntlēnē jist jōr ātērt ališayte'it; jgutēl-nālēl kaperte'it; mir alawē, jor akw'-kit xum xulti; taw luš-ēr-ä tērniñ ēri' lāwawē: tā āsā, tā jā'p-ī-ä alawē, ta mā'ēs taw lūnši, luš-sq̄w ti* — «a hadakozó korban a hős fejedelmek öldösik vala egymást: íjjal, nyíllal ügyeskednek vala; a nép megöletik, hős is csak egy-kettő marad meg; az ő siralmának éneke «*tērniñ*» éneknek mondódik; majd az atyja, majd a bátyja öletik meg, azért sir ő, siralma szava ez» (v. ö. Regulynak hasonló tartalmú jegyzetét: Hunfalvy «Vogul föld és nép» 136. l.). Tényleg a *tērniñ ēri'* mindenkor valamely szent hely mythologiai hősének nagy tetteit, különösen harczait zengi; azonban korántsem mint valami gyászének (*luš-sq̄w*) az elesettek siratásával, hanem egyedül a hős dicsőítésével. Azért legalkalmasabban «*h ő s i é n e k*»-nek fordíthatjuk, mely

*) *Numi-Tārēm* hét fia egy relatió szerint: 1. *Polēm-tārēm* (*Pelīm*-isten). 2. *Tēk-ājkā* (*T.* öreg az Obon), 3. *Lūsm-vit jelpiñ ātēr* (a Lozva vizének szent fejedelme), 4. *Ta'it-kwołl ājkā* (a Szoszva középvidékének örege), 5. *Ajās-tārēm*; 6. *Lopmūs-ājkā* (más nevén: *Sakw-sunt tārēm-pi' ājkā* Szigva-torkolatbeli istenfi); 7. *Mir-susnē-xum* («a világra ügyelő férfi», más nevén *Ēkwā-pi' piriš* «asszonyfi fiúcska», vagy: *Sqrūi ātēr* «aranyfejedelem», vagy egyszerűen *χατ' ἐξοχῆν: ātēr* «fejedelem»)

elnevezés amúgy is megfelel az ilyfajta énekek eposzi hangjának és tartalmának. Egyébként a *tērniñ* szó eredeti értelme szerint «fegyveres», ettől: *tērēn* «fegyver» (pl. *ti sirej ruš vārēm tērēn*; *manši manēr tērēn vāri*?! ez a kard orosz csinálta fegyver; a vogul micsoda fegyvert csinál?!); *tērniñ ēri* tehát «fegyveres», vagy «hadi ének», synonymja a mellette használatos *χāntlaytnē ēri* kifejezésnek (v. ö. *χāntlayt-* hadakozni) | 3. *χarū* gyér, ritka; *χarū χulp* ritka szemű háló (рѣдкая мережа); *jiwā χarū mā* olyan hely, hol kevés a fa s a tér tágas, *χarū vit* tágas, téres víz | 4. *Numi-Sorñi* a *Numi-Tārēm* (Felső-Ég) egyik mellékeve; szószerint: «fennt levő aranyos» | 5. *ōn* «*χariñ lātiñ*; *manši lātzēl*: *jān i*» — «osztják szó; vogulul: *j.*» (nagy). Az ének nyelve gyakran alkalmaz különösen epithetonokban és gondolatismétlések esetén osztják szokat, midőn megfelelő vogul szók is vannak az illető fogalmakra, pl. a medve neve néhol *ōnle vojle* = *jānγ* *uj* «nagy állat»; alább ezt olvassuk: *talγin sirej, sijiñ nāri* «hegyes kard, híres szablya» (*nāri* osztják szó = vog. *sirej*); a *Pasēt*-istenke idézetében: *manū lāñχāñ uj lāñχ āñše'im*, *manū kēlāñ uj kēl āñše'im* minő hirtvivő állat hírem van, minő üzenetvivő állat üzenetem van (osztják *kēl* = finn *kieli* nyelv = vog. *lāñχēl*, *potēr* hír, beszéd) | 5. *aumāñ* «folyású» e h. *aumiñ*; a szigvai nyelvben gyakran váltakozik az *-iñ* képző *-āñ*-vel, v. ö. pl. főnnt a 4. jegyz. | 6. *sawiñ* = *saw totñē* «nyomorúságot viselő»; teljesebb alakja ezen epithetonnak: *sawiñ sāχip*, *sawiñ nārāp* *ēlēm-χālēs* nyomorúságos subájú, nyomorúságos bocskorú ember | 7. *χūñχalt*, szigvai *χōñχēlt* lassú folyású, füves folyócska; «*posāl voipi pumiñ vit χōñχēlti* *lāwau*» (folyóérhez hasonlóan füves víz *χ*-nak neveztetik); «*akw* *jānel sāt χūñχalt sūsi* изъ одной рѣчки цемь рѣчки разошлись» (egy folyóból hét folyócska ágazik szét); *sāt tūr-patittē sorni vānsiñ sāt χūñχalt* hét tó tövében arany gyepes hét folyócska. *Mir-susnē-χum sātmiñlā. Ajās-tārēm jelpiñ tūrā pāχāt χōñχaltēt ālē'it* (Ajās-isten szent t. i. va oldalán folyócskák vannak) | 8. *tāl, mos*: «*aum lātiñ*» (kór, nyavalya szava) | 9. *nāj-ātēr* = *pupi* «istenke»; *nāj* női bálvány, *ātēr* férfi bálvány | 10. sietnek rögtön teljesíteni a mit tőlük követelek | 11. az áldozatúl hozott rének szarvait egy kötélre kötik | 12. *kēmpli* suba, vagy kabát szárnya a ruha aljának előrésze (vorderschoss, нолъ) | 13. a kór személynek van képzelve, mely rátette már ruháját a betegre, hogy elragadjja őt; ámde a kegyes istenség még a kór ruhaszárnnyából is fölemeli,

megmenti hívét | 14. *kiti' sam* «kettő szem» (t. i. az én két szemem) e h. *kit sam* kivételes költői kifejezés, mely a medvénekekben is található. | 15. 'Nārēs-nāj ēkwā Kāsēm-pupγ'-ēkwā; jelpiñ mātā Kāsēm-talēγ-üstē āli. — «Nārēs fejedelemhölgy a Kāsēm [folyó] istenasszonykája; szent helye e folyó forrásánál levő városkában van». A Kāsēm (Казымъ) az Obnak keletről jövő mellékfolyója, melynek torkolata Berezovon alúl van. Gondattyi könyvében azt olvassuk, hogy a Kāsēm-fői istenasszony eredetileg Ajās-isten menyasszonya volt; de ez utóbbitól elszökött | 16. *ajāñ xum-pi'* fegyveres szolga apród | 17. értsd: táplálékról gondoskodó elmém. Az istenség mint az ember táplálkozik, vadászik, halászik stb.; v. ö. Numi-Tārēm egyik epithetonját: *vōr sāt lēsiñ xum āsēm, ur sāt lēsiñ xum āsēm* eredeti hét fajdhurkos férfi, az én atyám; hegyi hét fajdhurkos férfi, az én atyám (*Numēl va'ilēm ē.*) | 18. *pusēn rātsanēm* «mindnyájukat [agyon] vertem» | 19. *naqtēm pats* kedvem kerekedett (esett), tetszik nekem | 20. *lē'in nānγ-ke xāñγi, kwonsanā at γanē'it, sqma l'ūliñ* ha az evet fölkúszik [a városfalra], karmai nem ragadnak meg; igen meredek | 21. v. ö. fentebb *namēm totawē, sijēm totawē* «nevem, hírem vitetik»; *ērī' qter* «a kit az ének [szárnya] hord, az énekhős» | 22. *Tēk-ājā Āsnēl kwālne Tēk-jā qñsi xālp usnēl lāñxāl', Tēk-pault* — *Tēk* öregnek Obból kelő (Obba ömlő) *Tēk*-nevű folyója van Berjozovtól aláfelé *Tēk*-faluban (Текинскія юрты). — Ő mint fentebb láttuk, egyike Numi-Tārēm fiainak. Nőrablását s ebből eredt kegyetlen háborúit éneklő gyűjteményemnek egy másik hőseke | 23. *tōr*: *kēntā pāxā muwēltaγi akw'-mus oγsārēl jūntim āli*; *tōri' ti lāwau* — sapkájának oldala köröskörül egyre rókaprémmele van varva; *tōr*-nak ez neveztetik | 24. *tal'ziñ turēl, vouta turēl rāñxawē* hegyes hanggal, vékony hanggal kiáltatik | 25. t. i. nyusztbőr-áldozattal kísért imádsággal imádlak. Bőrök, kendők, az áldozati állat szarvai, esetleg koponyája stb. a bálvány szent fájára fölaggatódnak | 26. tkp. sajnálat nagy sajnálatául vettem = *saka sālītāslēm* nagyon megsajnáltam | 27. *posēx*: *kēlp lātiñ* «vér» | 28. *ti sirej jiriñ pupγ'i oss jēmti* — ez a kard áldozatos istenkevé változzék; *ēl ūnti* tkp. «elüljön»; mert az istenke (*pupγ'i*) midőn az ígézetre megjelenik, rendesen ül, pl. az áldozat-terén felállított nyirfa-ágon | 29. *pūri*: *pupγ'-ēli-pālne ūnttēm tēn'-ut, ajn'-ut* az istenke elé helyezett étel, ital; az áldozattor | 30. *mārt, mōrt* mérték, *mōrtuñkwē* mérni, *mārtēs, mōrtēs*: *ta-m.* annyi; afféle

ti-m. ennyi; efféle, *akw' m.* egyforma mennyiségű, *am-mörtsem* olyféle, mint magam, *ḡān-mörtēs puuñ ḡum ātim* a khánhoz hasonló gazdagember nincs (Reg.) | 31. *rē'i* hőség, hév. — Midőn a samán (*ñajt*) az istenkét varázsszavával idézi, ájulásszerű extasis lepi meg (régí nyelv szerint: lelki réülés), melynek műneve: *tārēm-rē'i*, «isten heve»: *ñajt tārēm-rē'inē joxtawē, pupi'-rē'inē joxtawē*; — *Numi-Tārēm āsēm ūltā rējin vōt rējin jissēntawēm* «N. T. atyám felől meleg szél heve jő hozzám» mondja az istent idéző medve (*Numēl va'i-lēm ē. Anjä-pault*) | 32. *port*: *ti-kwoss tē'i*, *p. at qñsi*, habár eszik, nem tud jól lakni (енopy, сытноcти нѣтъ); *portiñ pūl* szapora falat, melytől jól lehet lakni; *porttal tēp* szaporátlan étel, melyből sokat kell enni, hogy az ember jóllakjék; — *portiñ sam* olyan szem, mely élesen lát, messziről is kivesz mindent: *samēm port at qñsi*, *ḡasū mā at nāñki* szememnek nincs meg a kellő élessége, jólátása, távoli hely nem látszik | 33. *pamiñ sam*: *jāmēs sam, sūtiñ sam (pupi' lātiñ)* — «jó szem, szerencsés szem (istenke szó)». Az utóbbi meghatározás azt jelenti, hogy a *pamiñ* csak az ének nyelvében, de nem egyszersmind a közéletben használatos. Egy női dalban is előfordul: *tārēm-isvēska pamiñ kātēl tūlē'im* szentgyertyát fogó jeles kézzel állok (menyasszony az oltár előtt); a *pamiñ kātēl* itt *jāmēs kātēl* értelmű (v. ö. fentebb *sirej-sisiñ jāmēs kātēl*) | 34. A *jirēm-aul* összetételnek utórészében az *aul* «kezdet, vég» szó előttem nem eléggé világos átviteles jelentésben alkalmazódik. Fordítása helyett pár hasonló példát idézek gyűjtéseimből: *ḡoli vōwnē pūrim-aul ēñin at ti joxtilēm* reggel kért ételáldozatomat estéig nem halasztom (*Pupakwē-tūlilēp*) | *saw totnē saw kūñeranēn sawiñ l'us-aulēn tūñsawēn, sawiñ pojka-aulēn pojkawēn* nyomorúságot szenvedő sok szegény embered nyomorúságos siralommal sír rajtad, nyomorúságos imádsággal imádkozik hozzád (*Mirsusnē-ḡum sātmiłä Lūsm-jāt*) | *jui aul pojkuw-aul ti qlēn* utolsó imádságunk ez volt (*Polēm-tārēm kāstulā*) | *āḡi-lili-aulikwē nāñḡ voss qñlilālnulēn mōnt, pī'-lili-aulikwē, nāñḡ voss ālmi-lēnūlēn mōnt!* a leány lelkét vajha fölsatolnád, a fiu lelkét vajha fölemelnéd (a kór ruhaszárnya alól!) (*Pasēt-pupī' kaj-s.*). Úgy látszik mind e példákban az *aul* szónak diminutívszerű, kedvességet kifejező functiója van, mire nézve világos adatunk van a következőben. Egy bohózatban (*Pupakwē-tūlilēp*) így szól a játszó alak a közönséghez: *lawiñ nqmēt aul-jēr nan ul qñsān! kantiñ nqmēt*

aul-je r nan ul qñsän! dühös gondolatotok ne legyen reám, haragos gondolatotok ne legyen reám! Az *gul-je r* (v. ö. *je r* «irány») értelmét ebben így határozza meg a közlő: *māñ lawiñ nqmtkwē ul qñsän!* «kis haragos gondolatok ne legyen!», mi mellett megjegyzi, hogy: *ērīt qñē lātīñ* «éneken használt szó». Analog eset ehhez, hogy a *sup* «rész, darab» szónak szintén van diminutiv alkalmazása, pl. ebben: *ērī'-sup* «kis ének» A következő példákban az *aul*-nak «-féle, -fajta, -beli» jelentése tetszik ki: *am jui-pālēm ti jqmēs kwolkēm ʒoti aul nērišné qñsawē?* én utánam miféle (mi fajtájú, mi végbeli) nő lesz ez az én szép házacskám (какой бабешкѣ достанется)? *Tqmpūsem pauliñ Tārja ē.* | *ēr-γ-aul jänñ' saw ia totīlanem* az ének beli (minő csak az éneken van) nagy nyomorúságot szenvedem el íme (*Numēl va'ilēm ē. Anjā-pault*) | *añ sari pēñi jqmēs aul taw pēñēlti* most igaz varázslatot, jófélélt (melynek meg lesz a hatása) varázsol ő. (u. o.) | *sari sātīl jqmēs aul mōlāl ti sātāslēm* igaz ígérettel, jófajtaival ígéztelek én téged minapában (u. o.) | *am kañsēm lu jqmēs aulēm kañsēs, am kañsēm űqwēl jqmēs aulēm kañsēs* az én száradt csontom, a nekem kedves (t. i. csont), elszáradt; az én száradt húsom, a kedves, elszáradt (u. o.) | *ta'ilā šāltēm nēriñ kwol šāltēm šopēr tiniñ je r am šāltēptiānēm*; *ta'ilā šāltēm ʒumiñ kwol šāltēm šopēr t i n i ñ aul am šāltēptiānēm* «nőekkel teli szállott házat [bóhóságaimmal úgy mulattatom] hogy bámúlnak reám, mint a mereven elbámult fajd a drága*) (*Pupakwē tūlīlēp*). Az *aul*-nak «-féle, -fajta» jelentése az eredetibb diminutiv funkciónak átvitele, minő átvitel közönséges dim. képzőn is kimutatható (l. Budenz «Ugor Alaktan»-ában a dim. névszóképzéshez való bevezetést, 233. l.). Megjegyzendő e mellett, hogy a *jqmēs aul*, *tiniñ aul*, *ʒoti aul nēriš* kifejezésekben a «kedvesség» momentuma is kiérezhető.

*) A jelzett szó után appositíószerűleg hátravetett *jqmēs*, *tiniñ* jelzőkre nézve v. ö. a következő emphatikus kifejezéseket: *jāřēñ tiniñ, āñkwēñ tiniñ, ʒālā-uj!* azt az édes apádat, azt az édes anyádat, te döggállat! | *āmpirišēm kūñēr!* szegény kutyuskám! | *pīrišēm jātēl!* kedves fiacskám! | *āšēm mōjtiñ selēstā* megboldogúlt (mondában élő) atyám szerezte.

2.

Kul-ā tēr kaj-saw.

I. «Numi-Tārēm āsēm-pālt luntilānē kātēm-nak luntilawē. sāt-pis kēr-tumanēñ kwol-kiwért āńśawēm. Numi-Tārēm āsēm māt-sām sāt sām jāñzi, vitēt ɣat sām jāñzi. am ti sāt-pis kēr-tumanēm űuwēl-tilēm : jūntēp-pup jānit pās silāti. am kul sāt-pisēm-tēl kwonā silāte'im, taw ti kanēñ paul kanā kanitilēm. jamēs pāl sāpāk-pālēm jol-ojmatī. jol-sunse'im : jolēn ālpā la'ilēñ pupi' la'ilēñ-ke sāt āpēr totawē, namēñ āln, jamēs pūri tan vīɣēt. Numi-Tārēm āsēm-nē jolā-ke tārātēnūwēm mōnt : namēñ āln, jamēs pūri akw' tox vīnūm.»

II. Numi-Tārēm āsā joɣti. «śiskēt, manēr vāsēn?» — «am vāsēm : jolēn ɣajtpā la'ilēñ pupi' la'ilēñ-ke sāt āpēr totawē, namēñ āln, jamēs pūri vīwē ; ānēm jolā-ke tārātēnūlēm mōnt!» — taw lāwi : «ɣanal ēlēm-ɣalēs űntēm ngtēñ tārēm jēm-tmāt : ēlēm-ɣalēs tēpā samēñ Ūtpi jol ɣumlē tārātīlēm?» — «atī, ās-ā! namēñ ālnēl, jamēs pūril vāruñkwē patawēm : ēlēm-ɣalēs ālnē jisēñ tārēm ēl sāñkēm-tilēm.»

III. Kantmawē. la'il-pālān pūyēm-tim jol śāltēm-titā ; lēntēñ śārēs simān pati. — «ānēm-ke ēri' ēlā mini : tī' akw' ɣum ɣujnē jānit sei-ńol naritayti.» akw' ɣum ɣujnē jānit sei-ńol naritaytēs. ētā sāt ɣātēlā sāt tot ɣuji. āln sūppā kukkuk ne-ākwā lujji : «ɣolit ɣātēl, ārsēñ ɣātēl nāj-āñkūw jāɣā kwol-patitān lapnē ārēm-tē, ti śārēs lui qulānēl vōt pati ; akw' ɣum ɣujnē jānit sei-ńol Tārēm-nē ɣajtēmlawē. vōt ɣotāl mini : tūlē űjin!»

IV. ɣasā, man vāfi űji, ti ālmawē. Numi-Tārēm āsā-pālt nāñɣ ālā joɣti ; ti sunsitā : tump ta nāñki. manā vāɣā joɣti, manā at joɣti, tū jassā űjuñkwē taw vorāts. pā-kwālēs, ɣami ɣujēs. āln sūppā kukkuk nē-ūpā lujji. lāwi : «ɣasā, man vāfi ɣuje'in?! nāñɣ kwalēn! tarinēl ɣusātānē pōl' puñkēn-ɣāñɣā śāltām-tēn! űilā sāmpā nor-kwol ti űntēɣati. ti Ās-tumpēn lakwā jāmāln! jamēs-pāl śēpēnnē kisɣatēn, akw' nurpā sat āln [ɣānte'in*] ; ti akw' nurpā

*) A [] rekeszben foglalt szavak nincsenek benn Reg. kéziratában, hanem saját magam kiegészítései.

sāt āln pāxwēn: kēr jautēn sāt xum tīl tēle'it, kēr nālēn sāt xum tīl tēle'it, qulā joxttal ūs ūnti.»

V. *Māt jāxpā Sujīn-ātēr māt jāñxnāt-mūs jolā sunsi: «man lāwtalūw, qulā vātal ūs ūntēxats.» — jūw ti sālti, Kul-ātērnē lalt ti kwālāwē; lāwi: «wāpsākēm! nāmtēn-ke pati: lāxēn pāl lāxān pā-ūnttēn!» taw ness ēssēmawēs Kul-ātēr upātēl. āři tēnē pūri āīm, pī' tēnē pūri āīm. — Taw pupi' sāt pišātēl takwi ūnlēnē ūsānēl sāt nārppā āmpēr sāmānēl tī' nīrēmtitā. pī' tēnē jāmēs pūri ti joxti, [āři tēnē jāmēs pūri ti joxti]. pūri tēwē, pūri ajawē; Kul-ātēr upātēl an ti āli, xānal ta āli.*

Az Ördögfejedelem¹ (Kul'-ātēr) hymnusa².

I. *Numi-Tārēm* atyámnál izmosodó³ kezem íze izmosodik. Hétszeres vaslakatú házban tartatom⁴. *Numi-Tārēm* atyám földvidékek hét vidékét járja körül, vizeknek hat vidékét járja körül. Én ezt a hétszeres vaslakatom megmozgatom: egy tűfoknyi hasadék támad⁵. Én ördögi hét fogásommal [e hasadékon] kipattanok, az ő (t. i. atyám) téres faluja terét tapodom⁶: [egyszer csak] jobb oldali félciszimám leválik⁷. Lefelé nézek: lenn lévő lábas istenke lábbeli hétféle ügyessége vitetik végbe⁸, [ezért] jeles (neves) pénzt⁹, jó áldozattort¹⁰ vesznek. Hogyha¹¹ *Numi-Tārēm* atyámtól lebocsátatnám: jeles pénzt, jó áldozattort én is ép úgy vennék».

II. *Numi-Tārēm* atyja jön. «Fiacskám¹², mit láttál?» — «Én láttam: lenn futkosó lábas istenke lábbeli hétféle ügyessége vitetik végbe: jeles pénzt, jó áldozattort vétetik [érte]: vajha engem lebocsátanál!» — Amaz szól: «Midőn egykor beáll a kor, melyben az ember megteremtődik s életet fog élni¹³: emberevő, nagyszemű *Ūtpi-t*¹⁴ (ördögöt) már ugyan hogyan bocsátanék le?!» — «Nem¹⁵, óh atya¹⁶, jeles pénzzel¹⁷, jó áldozattal fognak megajándékozni (tenni): [s akkor] az ember életkorának idejét hosszabbá teremtem¹⁸.»

III. Megharagszik (*Numi-Tārēm*). Fél lábánál megfogván aládobja; [*Kul'-ā.*] a tápláló¹⁹ tenger közepébe esik. — [*Kul'-ā* a tengerben szól:] «Ha énekem folytatódik²⁰: egy homok-domb²¹ emelkedik²² ki ide [a vízből], olyan nagyságú, hogy egy férfi rajta elfeküdhetik». — Egy férfi fekvésére alkalmas nagyságú homokdomb emelkedett ki. Hét éjjel hét nappal fekszik ottan. Ezüstszájú

kakuk nénje-asszony²³ éneklí: «holnapi napon, midőn a tüzes²⁴ nap a mi fejedelmi anyánk²⁵, atyja (*Numi-Tārēm*) házának pal-lójára emelkedik²⁶ (értsd: midőn a nap az ég határszélén megjelenik), ezen tenger alvégéről szél kerekedik; az egy férfi fekvésére alkalmas homokdombot *Tārēm* el fogja önteni²⁷ (hirtelen befutja vizével). A szél a merre megy: arra felé úszszál.»

IV. Hosszú vagy rövid ideig úszik, egyszer csak fölemeltetik [a hullámoktól]. Csaknem *Numi-Tārēm* atyjához²⁸ (értsd: az égbe) jut fel [a hullámok hátán]; hát nézi: íme egy sziget látszik²⁹. Ahogy telik erejéből, ahogy nem: egyenesen oda iparkodik³⁰ úszni. Fölment a partra, hasra³¹ feküdt. Nénje-asszony³², az ezüstszájú kakuk énekel, szól: «soká, vagy rövid ideig fogsz-e még feküdni³³?! Kelj föl! Fenyűből hasított³⁴ forgácsot³⁵ dobj fejedén által! Négy-szögletes³⁶ gerendaház fog majd támadni. Ezen Ob-³⁷ szigetedet járd körül! Keresgélj jobb oldali zsebedben; egy karikára fűzött hét ezüstpénzt³⁸ fogsz találni. Ezt az egy karikára fűzött hét ezüstpénzd hajítsd el: vas íjjas hét férfi fog ebből születni, vas nyílas hét férfi fog ebből születni, vége érhetetlen³⁹ város fog támadni.»

V. A földet körüljáró «Híres-fejedelem⁴⁰», a mint⁴¹ a földet körüljárja alánéz, [látja a *Kul-ātēr* varázsolta várost s így szól:] «a mi rendeletünk nélkül vége láthatatlan város támadt⁴²». Ime be megy⁴³; *Kul-ātēr*-től fogadtatik (szembe megy vele), emez szól: «vöcském, ha tetszik, ülj be a zugbeli⁴⁴ szobarekesz⁴⁵ zugjába!» Ő (a «Híres-fejedelem») csak úgy elszégyelte magát *Kul-ātēr* ipjával⁴⁶. Sem leánynak enni való lakodalmi étel⁴⁷ nincs, sem fiúnak enni való lakodalmi étel nincs. — Ő istenke hét fogásával a maga lakó városából hét ajtótamasztóval⁴⁸ zárt hambárját [egyik] szögleténél fogva ide rántja⁴⁹. Fiúnak enni való lakodalmi étel jön, leánynak enni való lakodalmi étel jön. Lakodalmi ételt esznek, lakodalmi italt isznak; *Kul-ātēr* ipjával most is él s mindörökké fog élni⁵⁰.

E szöveg eredeti alakját Reguly jegyezte föl a Lozva mellékén, melyet fordítással együtt kiadott Hunfalvy «Vogul föld és nép» művében; éjszaki nyelvre átírtam Tatjana Alexejevna Szotyjinova magyarázatai alapján *Tārēx-paul*-ban, 1888. december 26-ikán.

Jegyzetek. 1. *Kul-ātēr*, vagy mint a Lozván szintén ejtik *χul-ātēr* a betegségek és halál kútfeje, kit *Numi-Tārēm* az elszaporó-

dott emberi nem pusztítására rendelt le a földre (l. Reg. *Mā ḡlītēm māj̄t*). Nevének alkotó részei: *ḡl* kór, betegség és *ātēr* fejedelem, istenke.

2. *Kaj* eredetileg indulatszó, körülbelől «hé, hallod» jelentésű, pl. *kaj, ḡlīlən?* hé, hallod-e? *minimēn kaj!* menjünk, hé! *kaj-wēss!* nyugodj-no! Midőn a medvedalokat befejezik, *kajajuj* kiáltással kiáltanak föl az égbe *Numi-Tārēm*-hoz. *Kaj-sq̄w*, mint a *sāt*- «isteni szóval rendelni» igéből származó *sātmil* és *sātil* műszavak, istenidézetet jelent, melyet a samán úgy ad elő, hogy minden két-három szó után egy izgatott zúgást tesz; vagy felkiált, hogy az istenség figyelmét az idéző szókra reáirányítsa. Erről a zúgásról, illetőleg felkiáltásról mondják, hogy *najt kajji* a samán istent idéz, tkp. izgatott hangokat ad. Alkalmazzák a *kaj-sq̄w* műszót áldozatok alkalmával énekelt himnuszokra is s ilyen a jelen közlemény is, melyről azt írja Reg. «es wird gesungen wenn ihm (dem *Kul-ḡ.*) geopfert wird, dass er die *kult* (*kul* = *ḡl* kórterjesztő szellem) nicht auf die menschen lasse». Ellentétben a *Kul-ātēr*-nek egyéb mondákban és énekekben található gyűlöletes és furfangos alakjával: e himnus — mivel éppen kérlelni akarják vele — sympathikus színben tünteti fel az ő egyéniségét és *Numi-Tārēm*-mal való küzdelmeit. Fiatal korában, míg «izmosodó keze íze izmosodik vala» *Numi-T.* atyja hétszeres vaslakatú házban bezárva tartja. Egyszer alkalma nyílik kiosonni fogházából s a mint atyja udvarán, az égbolt felületén járkál: az egyik csizmája, mint ha mély hóba hágott volna, leválik lábáról. Lenéz az égbolton a csizmája alatt támadt nyíláson: látja, hogy *Numi-T.* egyéb fiai, az istenkék (*pup-ḡt*) az emberektől mindenféle ajándékokat és lakomákat kapnak. Egész jogos alapon arra kéri most atyját, hogy bocsássa el őt is a földre s részesülhessen szintén az emberek adományaiban. Atyja nem akarja teljesíteni kívánságát; «emberevő, nagyszemű szörnyeteget» — úgy mond — «már ugyan hogyan bocsátanék le az emberekhez!» *Kul-ḡ.* jóhiszeműleg válaszol: «óh nem, atya, ellenkezőleg: ha az emberek nekem is nyújtanak áldozatokat, én meghosszabbítom életüket». Dühbe jön erre *Numi-T.* s *Kul-ātēr*-t a tengerbe dobja, honnan ez csak úgy menekül, hogy egy fekvő ember nagyságú dombot bűvöl maga számára. *Numi-T.* ezt is előnteti a hullámokkal s *Kul-ḡ.* nénje-asszony, a kakuk tanácsára egy szigethez úszik, hol várost varázsol elő. A «Világot néző férfi»

(*Mir-susné-χum*), vagy más nevén «Hires fejedelem» (*Sujiñ q̄tēr*) a mint a világot körüljárja, egyszer csak észreveszi a *Kul'-q̄.* városát. Bemegy oda, hol *Kul'-q̄.* annyira jól fogadja, hogy minden formaság nélkül felajánlja neki hálórekeszében ülő leányát. Restelli a «Hires fejedelem» ezt a mindenféle szertartást mellőző hirtelen házasságot; de *Kul'-q̄tēr*-nek nincs miből lakodalmat csapni; mert hiába van a földön, *Numi-T.* rendelése nélkül nem hoznak neki áldozatot az emberek. Segít a bajon a vő, ki saját élés-hambárját rántja oda a lakodalmas házhoz s «fiúnak enni való lakodalmi étel jön, leánynak enni való lakodalmi étel jön». A kegyes isten, a «Világot néző férfi» ipjához jönnek most a hívek áldozatukkal, kérvén, hogy *Numi-T.* atyjának tett ígéretéhez képest hosszabbítsa meg ez áldozat jutalmául az ő életüket. Ez röviden foglalva tartalma és czélja az itt közölt himnusz-nak; ehhez még csak azt kell előzetesen megjegyeznünk, hogy csakis az első rész — a hol *Kul'-q̄.* maga beszél magáról — tekintethető a himnusz valódi hű szövegének; a többiben — a hol *Kul'-q̄tēr*-ről, mint harmadik személyről van szó — maga a közlő saját szavaival s kivonatossan adja elő a himnusz tartalmát.

3. *luwēm, űqwlēm lunt* csontom, húsom erősödik, izmosodik (кρѣпляется, закончѣтъ, крѣпкой станеть); *pori' luntwēs* a fűszár megfásodott, kemény lett (дудка закончѣла, твердая стала). Reg. így magyarázza e szót: «csont *rostjot*» (ростеть = nő); hogy miért fordítja Hunf. «bilincselte kezem tagja meg van bilincselve» előttem homályos. Jegyezzük meg, hogy a medve mennyből való leszállásának éneke is ugyane gondolattal kezdődik, pl. a Reg. féle följegyzésben; *Numi-Tq̄rēm āsēm űnlēne . . . kwōl-kiwērtū jānimēnē kātēm-nak, aj, jānīmi* N. T. atyám lakó házában növekedő kezem íze, ej, növekedik (Hunf. Vog. Föld: 200. l.)

4. A medve is *sāt-pis tumaniñ kwōl*-ban őriztetik (pl. u. o. 201. VI.). Reg. *tumānem kwāl* e h. *tumāneñ kv.*; l. alább 44. jegyz.

5. Mint a medve, *Kul'-q̄.* is föltőri atyja távollétében a hétszeres lakatú ajtót. A *silāti* szó jelentése: «pattan, szökik», pl. *āmp kwonā silātāls* az eb kiszökött, kiosont a házból (собака не приметнымъ образомъ выскочилъ на улицу); *pās silāti* щель свѣтитъ, едѣлается, hasadék világlik (be a *Kul'-q̄.* lakó házába), tkr. szökik, pattan elő. Reg. az alább következő *silāte'im*-hez ezen fordítást írja: *viskoču* (выскочу, kiszököm). Hunf. a *poqš* (Reg.) szót «árr»-

nak fordítja, nyilván a *pāsiltép*, *pāsilep* «fúró»-ból következtetve.

6. *paul-kanä kanitilēm* его улычу тою, tapodom ucezáját. Hunf. közlésében e hely: *käneng paul kähētem*; *kähītilm*; de Reg. eredeti kéziratában: *kännetem kännitilm*, melyből az első szó az alsó lozvai *kän tér*» szó 3. személyű birtokos alakja az acc. -m raggal, a másik pedig a Reg. szótári jegyzeteiben is megtalálható *käniti* «topču, treten». Hunf. az éjszaki *χānt-* «tekinteni» igének délies alakját látja e szókból s így fordítja e mondatot: «ott téres falut látok; (azt) nézem».

7. сапогъ провется, проскочить, проступится на этотъ свѣтъ: a csizma leválik (a lábáról), kicsúszik, hibásat lép az égen (úgy hogy az égbolt mint valami gyöngye jégfelület áttörik s egy lék támad rajta, melyen *Kul'-ā.* lenézhet a földre). Reg. magyarázata szerint: «durchgetreten den himmel». Jegyezzük meg ismét a medvedallal való párhuzamosságot: *jūw-χultēm la'ilā latkātanē asā pūnsilēm: jolī māχēm űnlēnē sārūi ālppā jātēl mā nāñke'in* hátra maradt lába csuszamlásának nyílását fölnyitom (az égen): az alsó nép lakta arany festésű kedves föld, te látszol (XVI.).

8. *purχēt* всякія храбрости несутъ, за то они хорошія денежки получаютъ, берутъ: az istenkék mindenféle hősiséget visznek végbe, azért ők jó pénzecskét kapnak. Reg. magyarázata: *mudrosti djelajut* (ügyességeket csinálnak). — *āpēr* ügyesség: *kāt-ā.*, *la'il-ā.* kézbeli, lábbeli ügyesség; *āpēr toti* olyan kifejezés, mint *pāχātūr toti* ügyességet, hősiességet «visz, visel», azaz: «tesz, gyakorol». — Hunf.: «alant levő lábas báb lábas hét aper vitetik».

9. *āln* ezüst; pénz. Reg. jegyzete: *prikład*. Így nevezik orszúl a bálványok mellé fogadalomból helyezett tárgyakat, pl. pénzt, kendőt, bőrt stb. *pupinē namejim (kāstim) tārñē āln nēχ'eit* az istenkének ajánlott kendőbe pénzt szoktak kötni. — Hunf. a tárgyalásban levő szót «czompó hal»-nak fordítja, de ez utóbbi: *ālēn* (*Cyprinus tinea*). Reg. is megkülömbözteti írásban az *āln*, *āln* «ezüst» és *aln*, *galn* «cyprinus» szokat.

10. *pūri* áldozati lakoma. Hunf. nyilván a *pur-* «harapni» igére gondolva «falat»-nak fordítja. E szót is Reg. helyesen *pūri*-nak írja; ellenben Hunf. *puri*-nak.

11. Reg. az *ajmāntū* szó fölé ezt jegyzi: *jesli-bi* (hogya). Alakilag az éjszaki vogulban *an-mōnt* felelne meg e szónak; csak-

hogy ez «imént, előbb» jelentésű s mint mondatszerkesztő nem szerepel. Használatos ellenben éppen feltételes mondatokban az ige után vetett egyszerű *mōnt* (l. fönt 41. l.)

12. дитятко миленькое, ты чего видѣлъ? — *śískēt* olyan diminutívféle (kedveskedő) képzése a *śís* 'magzat, gyermek' szónak, mint *pīkēt* fiúcska, *apīkēt* unokácska ezeknek: *pī'* fiu, *apī'* unokaöcs, unoka.

13. послѣ, если долговѣчный, человѣческій вѣкъ будетъ: какъ я могу тебя пустить къ низу искусить своего человѣка?! később, midőn hosszú korú lesz az emberi élet: mikép bocsáthatlak le én téged, hogy te elcsábítsd, megrontsd az én emberemet?!

14. *Ūtpi*, vagy *Ūtēp* (pelími nyelven *Vutēp*) нечистый духъ: gonosz szellem. Reg. szerint «teufel». Rendes jelzői: *samiñ Ū*, *śūpiñ Ū*. nagyszemű, nagyszájú *Ū*.; vagy: *samiñ Ū*, *puniñ Ū*. nagyszemű, szőrös *Ū*. Egy szoszvai közlő szerint: это сердечное слово (*simiñ lātiñ*); медвѣдя, когда на его осердятся, называютъ этакъ: ez haragos szó; a medvét nevezik így, midőn reá megharagusznak. Tényleg az *Ūtpi*, a hol énekgyűjtéseimben előfordul, az embert ölt medvének gyalázó megnevezése (pl. *Tomil'-ēri*, *Khqis jeri*) s látván, hogy a *Kul'-ā*. története egyébként is hasonlít a medvéhez, érthetjük, hogy *Numi-T*. bosszúságból őt is így nevezi. Megjegyezzük, hogy egy ilyen medvének más gyalázó megnevezése: *āmp-uj* «kutyaállat», miből az sejthető, hogy *Ūtpi* az *ūt-ugatni* igének participiuma, a medvére gyakran alkalmazott *tūjtnē lātiñ*-gal, titkos kifejezéssel.

15. Reg. *qatā* alakjának jobban megfelelné ugyan az éjszaki vogul *ātā*, mint az itten írt *āti*; ámde amaz a jelen mondatszerkezetbe nem illik alkalmasan (l. fönt 33. l.). Hunf. úgy látszik a magyar *atyá*-ra gondolva az *aqtā* szót a reá nyomban következő *āsā* synonymjának tartja s egy szóval fordítja: «*atya!*»

16. Az *ās-ā* alak utórésze felkiáltó indulatszó («óh, hé!»); ugyanígy van: *śāñ-ā!* óh anyám! *pīγ-ā!* óh fiú! (l. fönt 36. l.)

17. Reg. kéziratában e hely: *nāming qln jommas purl vvarun-gue pātqum*, melyben a *namiñ qln* a *jāmēs pūri* jelzője volna, ilyféle értelemmel: «jeles pénz jó áldozattal». Ez előttem nem világos, minthogy a *pūri* csak ételnemű, vagy ital lehet (l. fönt 66. l. 29. jegyz.); de az istenségnek ajánlott tárgyak, pl. pénz nem *pūri*, hanem *pupinē nēγēm qln*. «*pūril pūrlaxtawē, qln nēγawē*» *pūri*-val

lakomát csapnak; de a pénz az istenség számára kendőbe kötetik (ez t. i. nem *pūri*) — magyarázza az átirat közlöje. Igen lehetséges, hogy Reg. *qlln* írása *qlnēl* helyett való, hiszen efféle hibák bőviben vannak följegyzéseiben; v. ö. pl. itt is: *juont-pop* e h. *juontep-pop* (I), *Tqrom kajtemlqu* e h. *Tqromne k.* (III.); l. alább a 39. jegyzetet.

18. нѣтъ, мой отецъ, мнѣ жертву принесуть и я человѣческій вѣкъ дольше творю, чтобы больше быть. Reg. jegyzete: *po dolše slažu*. Hunf. e fordításában: «*atya, a híres czompóhal jó adományával szeretnék élni, az ember korbeli nagy földjét ellököm*» — a Reg. *tqrommā-t tqrom mā-re* osztotta el, *tqrom*-ot átviteles «nagy» jelentéssel vevén; a *sānkēmtilēm* (Reg. *saŋgomtilm*) szót meg a *sāñzwi*, *sāñzwāsi* «rug» igével hozta kapcsolatba.

19. lēntēñ: tēpēñ lātiñ «tápláló»; v. ö. osztják *lant*, *tant* étel, gabona = vog. *tēp*; osztják *lantiñ Ās*, *zuliñ Ās* = vog. *tēpiñ Ās*, *zuliñ Ās* tápláló Ob, halas Ob.

20. *ānēm-ke ēri'* *ēlā mini* Hunf. fordításban: «*ha énekelem sikerül*»; noha Reg. jegyzete: *jesli pesni posle (ill) pajotsa*: ha az ének azután is énekeltetik, vagyis előbbre megy, folytatódik. — Az átirat közlöje így magyarázza e helyet: если моя пѣсня впередъ идетъ (если-бы онъ умеръ тамъ, тогда эта пѣсня не была бы дальше; такъ какъ онъ живъ остался, пѣсня впередъ идетъ) ha az én énekelem előre megy (hogyha ő t. i. *Kul'-ā*. meghalt volna ott a tengerben, akkor ez az ének nem folytatódna tovább; minthogy a bűvölet következtében továbbra is élve marad, az ének előre megy).

21. *sēi* *песокъ*, homok; *ñol* *мышь*, földnyelv és kimagasló hegyorom (v. ö. Vog. Föld. 81. l.); alapértelmében: orr. — A Reg. *sī-ñqll* írása alapján gondolhatni bár a *sī'* *menyhal* (*gadus lota*) szóra is, mint Hunf. teszi («*menyhal-orr sziget támad*»); de hogy itt mégis «*homokdomb*»-ról van szó — mint az átirat közlöje magyarázza — bizonyítja a *Mir susnē-γum-nak* egy tölem följegyzett mondája, melyben elbeszéltetik, hogy őt egy óriási madár fölkapta a levegőbe, azután: *χqsā totwēs, man wāfi totwēs, šārīsnē totwēs. šārīš šār simēn tārūtawēs. Sēmēl wj-sq̄w raχwiñ ta'il masēm q̄ter Sorni-Kworēs āsān taw namēlmati: «ēγēm-ke ēlā mini, mōjtēm-ke ēlā mini: am jol joχtnēm ēli-pālt, χum patnē sēi-kan voss χul'ili!» χum patnē jāñi' sēi-kan ta χulili, taw sēi-kan tārmēl tū ta pats.* Hosszú, vagy rövid ideig vitetett, a tengerhez vitetett.

A tengernek éppen közepébe bocsátatott. A nyusztprém galléros ruhát öltött istenke-fejedelem *Sorni-Kworés* atyjára gondol: «ha az én énekem folytatódik, ha az én mondám folytatódik: mielőtt én lejutok, egy férfi esésére való homokterület (azaz: oly nagy homokterület, melyre egy férfi rá eshetik) emelkedjék ki (a tengerből). Egy férfi esésére való nagyságú homokterület emelkedik íme ki; ő ezen homokterületre, oda esett.

22. *nari* пехнетъ къ верху, fölfelé tol; *naritaxti*, *naréntaxti* fölfelé tolja magát, meredeken kiemelkedik.

23. *ākw* nagynéne, anyóka; *nē-ākum*, *nē-ūpēm* nénemasszony, *nē-āri* leányasszony, *nē-saŋim* anyámasszony; tehát *kukkuk* *nē-ākū* nem «nöstény kakuk», mint Hunf. fordítja, hanem: «nénje asszony, a kakuk». A medvedalokban is gyakran találjuk, hogy a medvének inségében *vorāp* *nē-ūpā* a magtörő holló az ő nénje ad kíséző tanácsot.

24. *ārēs* tűzhely (огнище); *ārēs-ñelm* tűzláng (пламя огня); pelimi nyelven *oqrēs* tűz, *oqrēsīñ*, *oqršiñ* tüzes, forró. Reg. az *āršing* *kq̄tēl* fölé e jegyzetet írja: «*krasni solūiško*», piros nap.

25. *āñkw* anyja, *nāj* fejedelmi, előkelő asszony; *nāj-āñkūw*, mélyebb tisztelettel fejezi ki ugyanazt, mit a *nē-sāñūw* (l. 23. jegy.). A nap egyéb énekekben is az élők anyjának van nevezve, pl. az alább közölt medveköltő énekekben: *χoli-sēri* *sa'ipā* *nāj* *sāñin* *kars jiw* *lāpin* *tī* *pats* a reghajnal sugaras fejedelmi asszony a te anyád (= nap) íme a magas fa ágernyőjéig ért már (magasra emelkedett).

26. Hunf. fordításában e hely: «ha a meleg nap tűzének anyja az atya háza fenekét bélepi», melyre maga is megjegyzi, hogy «mit jelentsen ez, bajos elérteni». Különös itt a *lāpne* «bélepi» fordítása; Reg. ezt írta föléje: «*podimitsa*» (fölemelkedik); a «belepni, betakarni» jelentésű hasonló ige: *lēp*-.

27. *sēi-ñol* *Tārēmne* *χajtēmlawē* Reg. magyarázata szerint: *zaliot* *vodoju*, (*Tārēm*) előnti vízzel (a homokdombot); tkp. *χajtēmlē* hirtelen fut, siklik, pl. *χāp* *vātan* *χajtāmlēs* лодка на берегъ сбѣжала, скатилась, a ladik a parthoz siklott.

28. «*Numi-Tārēm* atyja» itt eredeti «ég, menny» értelmében mondódik. Ugyanígy szól a medvedal: *Numi-Tārēm* *āsēm* *takwsi* *tī* *jēmtēs*, *pāχwēn* *sampā* *samiñ* *tūjtā* *tī* *patīli*. N. T. atyám íme ősszé vált, széles szemű szemes hópelyhe íme hull; vagy másutt: *N. T. āsēm* *tūjimālēm* N. T. atyám íme kitavaszkodott. Egy női dal-

ban fordul elő: *Numi-Tārēm jāikēm postilēmā samēl urāslēm* N. T. atyuskám hajnalodását szemmel (ébren) vártam.

29. Reg. így írja e helyet: *tī sunsitā tump-tā nanki*, Hunf. pedig talán a *tā nanki-t tēnki* («ők ketten») névmásnak nézve — így fordítja: «itt ketten nézék a szigetet». Az átirat közlöje szerint: смотреть: островъ видать.

30. Reg. kéziratában a déli alak: *vārrāts* található; míg Hunf. *vorets* éjszaki alakot ír. — E mondat fordítása: сила хватить, не хватить, туда прямо плыть сильно хотеть.

31. Reg.-nál: *kqme koiss* s föléje jegyezve: *niz log*. Hunf. fordítása: hanyatt fekszik le. Ámde Reg. szótári jegyzeteiben is megvan: *kqmi kujji* (corr. *χqmi χuji*) liegt umgekehrt, den rücken aufwärts auf dem bauch. «Hanyatt» éjszaki vogul nyelven *χqni*.

32. Hunf. kiadásában e hely: *kukoh né luí*; ámde Reg.-nál: *né-uopte* található Hunf. erre vonatkozólag így ír a jegyzetben: «a kakuk nő ipja». De ki az? mi az? én elhagytam az *uopte* szót. — A dolog abban áll, hogy van az éjszaki vogulban: *ūp* nagynéne és *up ipa*. Reg. jegyzeteiben is van: *ūb* schwiegervater és *ōbe, uoba, uopekva* tante von seite des vaters, ältere schwester, fremdes älteres weib. Más helyen (Vog. Föld. 112. l.) Hunf. is idézi az utóbbi szót.

33. Hunf. így fordítja e helyet: sokáig, nem sokáig *f e k ü d j é l*. Ámde Reg. írásmódjából is meg lehet különböztetni a præsens (futurum) és imperativus alakokat; *kujén* (ez nála præs.); ellenben a reá következő imperativus alakok: *nuk kvaln, kiškäten*.

34. *pōl' χusāti* щепки отщепнетъ, forgácsot hasít; *mā vātanēl χusmats* земля отъ берегу отстала, въ воду пала; a föld leszakadt, leomlott a vízpartról.

35. *pōl'* forgács; Reg. is ezt írja föléje: *šipjo*, mi a vogul-orosz jargonban = щена (forgács). Hogy mily alapon fordítja Hunf. «értelmes»-nek előttem nem világos.

36. Hunf. közlésében e hely: *ūlū šempe nor-kuel*, melyben a *šem* szót nyilván déli vog. *šām* «szem»-nek véve a fordítás így hangzik: négy szálú gerendahajlék. Ámde Reg. a tárgyalásban levő szót *šampā* nak írja, melyben *šam* = éjsz. vog. *sām* szöglet; tehát a helyes fordítás: négyszögletes gerendaház.

37. Reg. e helyen *Aas tump*-ot ír, melyben nyilvánvaló, hogy a nagy betűvel írott szó az ismeretes *Ās* «Ob» folyónak neve. Hunf. *ās*-t olvas s így fordítja a helyet: «azután . . . a szigetet» (v. ö.

ās még, megint). — Ne keltsen megütközést, hogy előbb tenger-ről, most pedig obi szigetről van szó; hiszen az Ob-nak deltája valóságos tenger. Egyebütt is történik említés róla, hogy *Kul-ātér* birodalma, a halottak országa a jeges tengerben van.

38. Hunf. fordítása: «hét síma czompóhalat találsz». Honnan ered a *nurpā* szónak «síma» fordítása, nem értem. Reg. e fordítását jegyezte: «zusammengebunden»; de valójában a *nur* karikát jelent, melyre a textus szerint hét ezüstpénz van felfűzve. Karikára fűzött ezüstpénzek nagy divatú kar- és nyakékeségek mindenfelé az éjszak népeinél is. Az átirat közlője így fordítja e helyet: на одной дужкѣ семь денежекъ найдешь.

39. Hunf. Regulynak első följegyzése szerint *aulä johtaln* alakban közli e helyet; de a «-talan» jelentésű vogul -tal-nak sehonnan ilyes bővebb alakját nem igazolhatom. Ki is javította maga Reg. első följegyzésének ezen íráshibáját tisztázott második kéziratában. Ezen alapon kell megítélni az alább következő Reg. féle *man lautaln*, *aulä uotaln* följegyzéseket is. Az első e helyett való: *man lautalū*; a második pedig a fönntebbihez hasonló íráshibának gondolható, mely Reg. figyelmét a másolásnál elkerülte.

40. Reg. szerint ez a *Sqrñi-ātér* (Arany-fejedelem), kinek egyéb nevei: *Mir-susnē-γum*, *Ēkwä-pī' pīris* (Asszonyfia fiúcska), vagy egyszerűen: *ātér*, illetőleg «neves, híres» jelzővel: *namiñ ātér*, *sujñ ātér*. Ő Numi-T. legkisebb és legkedvesebb fia, kit minden isten fölé helyezett. Szent helye Trojiczkoje egyházfalu fölött van az Obnak egy partfokán.

41. *māt jāññāt-mūs*: какъ онъ землю обходить; *mūs tkp.* szerint (l. fönt 29. l.); igenevekkel időhatározói jelentésű, pl. *am jālnēm-mūs* mialatt v. a közben, hogy oda járok. Hunf. fordítása «a földön való járás végett»; pedig a «végett» szó Regulynál *māes* (*mā'ēs*), míg itt *muoss* van írva.

42. безъ нашего приказу, позволения, конца не видать, городъ построенъ. — Reg. is ilyenformán fordítja: *nē prikazali*. — Hunf. a *man* «mi» szót *mān* «földön» szónak olvassa s fordítása ennek alapján: «a földön meghagyás nélkül» stb.

43. Reg. kéziratában e hely: *Jūte tui*, melyben *jū-tui* «be megy», *te*, ill. *tē* a közelre mutató névmás «íme» jelentésben. Reg. szótári jegyzetei közt is megvan: *tui*, *jū-tui* «bemegy, polez v izbu».

Az éjszaki vogulban e szó nem használatos, azért az átiratban a megfelelő jelentésű *šält*, szóval helyettesítem.

44. Reg.-nál e hely: *lqhom poal laguēn*, melyben *lqhom* e h. való *lažēn* a következő szó kezdő labialis miatt. Ugyanígy mondódik: *χārēm-paul* e h. *χārēn p.* (*χārēn* osztják), *Lqpmūs* e h. *Lqpiñ ūs*, *Pāym-tit paul* e h. *Pāžwēn-t. p.* (*pāžwēn* széles).

45. *pāl*-nak nevezik a vogul jurta nyílt, csupán egy deszkafallal elválasztott, páholszerű rekeszeit, melyek külön szobáknak felelnek meg. Az ajtó mellett legközelebb van az *āwi-sunt pāl*; az ajtóval szemben levő oldalon a szélső, legvilágosabb és legkényelmesebben berendezett rekesz a *muli-pāl* (hová a vendégeket ültetik); a rekeszekkel épített falak szögellő sarkában van egy szűkebb nyílású, sötét zúgrekesz, ez a *lāχ-pāl*. Ide különösen a fiatal asszony, menyasszony vagy a fiatal házaspár telepedik. Midőn tehát *Kul-ā.* arra szólítja föl *Sujiñ-ātért*, hogy üljön be a *lāχ-pāl*-ba, neki rövid úton az ott ülő leányát (Reg. megjegyzi: da sass die tochter) nőül adta s őt vejének fogadta. Azért mondja tovább a hymnus: «Ő csak úgy elszégyelte magát *Kul-ā.* ipjával».

46. ему стыдно стало съ *Kul-ā.* тестемъ. — Hunf. «Az hiába szégyenkezék. Kulyaternek, ipa létire (nincsen egy falatja).»

47. *pūri* szóra Reg. ezt írja: свадебное кушанье, lakodalmi étel; szótári jegyzetei közt is: *puri*, *pōri* hochzeitsopfer (l. fönt 10. jegyz.).

48. *nārep* a vogul éléshambárban zár gyanánt alkalmazott rúd, vagy gerenda melynek egyik vége valahol a falhoz, másika az ajtóhoz feszül. Egy zsineggel, melynek vége valahol az ajtó, vagy fal hézagain át van húzva a *nārep* fölemelhető v. elborítható kívülről.

49. Онъ (*Sujiñ-ātér*) изъ своего города амбаръ своими хитростями за уголь хватить и сюда доставить къ тестю. — Reg. kéziratának e helyét: *anpoarmä saamätēn ti nīrmtit*, melyre rá vannak írva az értelemre nézve eligazító «*ambar*» s «*uglu*» jegyzetek (azaz, hogy «a hambárt szögleténél fogva ide rántja») Hunf. így alakítja: *an poar mä sao mä tēn ti nīrmtit* s így fordítja: hambár nászáldozati hely, sok evő hely legott támadnak.

50. теперь живетъ и до вѣку жить будетъ. — Reg. *änt qli*, *kunält qli*, Hunf. kiadásában *an tali*, *kunäl tali* s ez utóbbi alapján a fordítás: Kulyater, ipa létire, most elválik, a mikor elválik.

MUNKÁCSI BERNÁT.

Ejszaki vogul nyelvmutatványok.

3.

Uj - āńś kēńśěltānē ɣoli - ēri'

- ¹ *Ujukwē, ujukwē kēńsamlēn !*
ujukwē, ujukwē vāramlēn !
ɣoli-sēri sa'ipā nāj-sāńin
kars jiw lāpin ti pats,
⁵ *talkwē jiw talɣēn ti lapēs.*
Uj kēńsamlēn, uj vāramlēn !
mōlēɣ, jūwlē ɣultēm supēt
nań ɣuripēn tārēmne kēlēm jelpiń uj,
nań ɣuripēn ūlēmтал ālāē jāmēs uj,
¹⁰ *akw' pāl saɣēn Tārēmne sa'ixatēs,*
akw' pāl saɣēn Kaltēsēn sa'ixatēs :
ań ās qsiń tārpā tāriń ūlēm,
sāt sawlāt ɣāsā ūlēm
ɣāsā, vāti ɣujilēn ? ! —
¹⁵ *Uj kēńsamlēn, uj vāramlēn !*
jāńi' tārēm lāńɣä ɣātāls,
jāńi' pupi' lāńɣä ɣātāls.
nań mōlēɣ, jāńi' tārēm lāńɣä ɣātlānē-mos,
kars jiw lāpin sāńin lapnē-mos
²⁰ *lunt naɣpmiń, vās naɣpmiń sāt sājimēn,*
titiń sājim-titēn, talɣiń sājim talɣēn,
pusēn ɣoltilesān :
ań ās qsiń tārpā tāriń ūlēm
ɣāsā, vāti ɣujilēn ? !
²⁵ *ɣoli-sēri sa'ipā nāj-sāńikēn*

nāñχ kwālmä χumlē at va'ilēn ? !

Tārem kwālnē jgmēs squkēn

ēlāl' voss postili ! —

Tārem-χān jāni' turkū āliñētnē

30 *χumlē tox χajtawākēn ? !*

ēlēm-χqlēs-pī' āsnē

χār-ñelm pāχwēñ gutā āliñētnē

χumlē tox χajtawākēn ? !

ēlēm-χqlēs-pī' āsnē

35 *χār-pēs' jāni' sa'irēp āliñētnē*

χumlē tox χajtawēn ? !

ēlēm-χqlēs-pī' āsnē

assin-palit χqsä kasäj āliñētnē

χumlē tox χajtawēn ? !

40 *Uj kēnsāmlēn !*

ti tūr-tēp-sūñä saw kwolt,

ti Ās-tēp-sūñä saw kwolt

uj vāgramlēn !

pākwiñ sispä sāt vōrēn

45 *añ ul nqmsāln !*

piliñ sispä sāt urkēn

añ ul nqmsāln !

lāmiñ sispä saw rāśēn

añ ul nqmsāln !

50 *añ ēlēm-χqlēs-pī' ūnlēnē*

porsiñ kwoltē χajtawēn,

āγi-kāsiñ, pī'-kāsiñ

sūniñ kwoltē χajtawēn :

tīlē kēnsāmlēn ujukwē, ujukwē !

55 *ur-lām=uj, vōr-lqm=uj saukān*

vāssi' ul nqmēsān !

jāni' tārem tārätēm jelpiñ māken

añ ti kātłāntēl nortilēn.

- Ti ɣum-pī' ɣūtɛɣlanɛ*
 60 *jāni' tārɛm, jāni' pupi' sāltem kwolkɛn*
uj kēnsamlāln, uj vāramlāln !
tī tūr-tɛp, Ās-tɛp šuñiñ kwol,
tī vouta jārmak šuñiñ kwol,
tī vouta nuɣ šuñiñ kwol
 65 *uj ɣātlāln !*
tī ɣāltal ālnɛ āɣi-kās,
tī ɣāltal ālnɛ pī'-kās
pusɛn sunsāln !
tī vouta jārmak šuñiñ āltul,
 70 *tī vouta nuɣ šuñiñ āltul,*
pusɛn nañ-jotɛn voss šuñilawɛ.
Uj at at ɛtɛn taulānɛ jui-pālt,
ɣoli-sɛri šāñikɛn ɣātlānɛ-mūs,
ɣoli-Kaltɛs šāñikɛn ɣātlānɛ-mūs
 75 *jāni' tārɛm-ta'īlɛl voss mastawɛn !*
jāni' pupi' ta'īlɛl voss mastawɛn !
ɣāltal ālnɛ tūr-tɛp šuñiñ pūrin
šāñinnɛ voss joɣɣati !
ɣāltal ālnɛ Ās-tɛp šuñiñ pūrin
 80 *āsɛnnɛ voss joɣɣati !*
kit tārɛm-ɣal, kit kworɛs-ɣal
num-pālnɛ minnɛ lāñɣɛn pūsɛnɛ
jāni' tārɛm-sujil voss sujtawɛ,
māñ tārɛm-sujil-voss sujtawɛ !
 85 *jāni' āln suɣin voss ɣāntlawɛ,*
māñ āln suɣin voss ɣāntlawɛ !
kit pāl ālnɛ tawliñ tārɛmnɛ
pusɛn voss ɣōlawɛ !

Az állatöreget¹ (medvét) költő reggeli ének.²

¹ Medvécske (állatocska), medvécske, ébredj föl!

Medvécske, medvécske, serkenj föl!³

A reghajnal-sugaras (hajfonatos)⁴ fejedelmi asszony, a te
 anyád⁵ (a nap)

- íme a magas fa ágernyőjére ⁶ jutott (esett, magasan áll),
⁵ íme az alacsony fa tetejéig emelkedett. —
 Medve ébredj föl, medve serkenj föl!
 Azelőtt, [életed] hátrahagyott részében,⁷
 magadformájú égbe tetszett ⁸ (rajzolódt) szent állat,
 magadformájú álmotlanul élő jó állat,
¹⁰ egyik fél szemed (hajfonatod) *Tārēm*-ra (az égre föl) tekintett⁹
 (fonódott),
 másik fél szemed *Kaltēs*-ra (a kelő napra) tekintett:
 most pedig vastag gyökerű gyökeres ¹⁰ álmot,
 hét medveálmnyi ¹¹ hosszú álmat
 rövid, vagy hosszú ideig fogsz-e még feküdni ¹²?! —
¹⁵ Medve ébredj föl, medve serkenj föl!
 A nagy isen útja kivilágosodott ¹³ (nappal lett),
 a nagy *pupī*' ¹⁴ útja kivilágosodott.
 Te azelőtt a nagy isten útjának kivilágosodtaig, [déséig
 anyádnak a (napnak) a magas fa ágernyőjéig való fölemelke-
²⁰ lúd bukdácsoló,¹⁵ récze bukdácsoló hét patakodat,
 torkolatos patakod torkolatát, forrásos patakod forrását,
 mind bejártad: ¹⁶
 most pedig vastag gyökerű gyökeres álmat
 rövid, vagy hosszú ideig fogsz-e még feküdni?!
²⁵ Reghajnal-sugaras fejedelmi asszony anyácskádnak
 fölkelte hogyan nem látod?! [csillagocskád]
Tārēm fölkeltehez (a fölkelő naphoz) hasonló szép szemecskéd
 ragyogjon csak előre (tekintsen maga elé)! ¹⁷ —
 A hatalmas (isteni) ¹⁸ khán nagy puskájával levők ¹⁹
³⁰ hogyan futkoshatnak melletted úgy [büntetlenül]?!
 Ember fia tulajdonát tevő
 rénbika nyelv szélességű kópjával levők
 hogyan futkoshatnak melletted úgy?! ²⁰
 Ember fia tulajdonát tevő
³⁵ rénbika-czomb nagyságú fejszével levők
 hogyan futkoshatnak melletted úgy?!
 Ember fia tulajdonát tevő
 rőfnyi hosszú késsel levők
 hogyan futkoshatnak melletted úgy?! —
⁴⁰ Medve ébredj föl!

Ezen tói eledel ²¹ boldogságában bővelkedő házban,
 ezen obi eledel boldogságában bővelkedő házban
 medve serkenj föl!

Czirbolyatobzos hátú hét erdődre

45 most ne gondolj! ²²

Földi bogyós hátú hét hegyecskédre

most ne gondolj!

barkóczabogyós hátú sok kavicspartodra

most ne gondolj!

50 Most ember fia lakó

szemetes házban futkosnak melletted,

leány vigalmával, fiú vigalmával teli,

boldog házban futkosnak melletted:

ide [tekintve] ébredj föl, ²³ medvécske, medvécske!

55 Hegyi szúnyog, erdei szúnyog [okoza] bajaidra

többé ne gondolj!

Nagy istentől alábocsátott szent helyecskédet

terítéd be ím most kacsóiddal. ²⁴

* * *

Ezen házacskádat, melybe férfiak hódolta (hajlongotta)

60 nagy isten, nagy *pupi'* szállott be,

medve, tedd ébredésed, fölserkenésed helyévé!

Ezen tói eledellel, obi eledellel boldog házat,

ezen finom selyemmel boldog házat,

ezen finom posztóval boldog házat,

65 medve tedd nappalra keltednek helyévé!

Ezt a vége érhetetlen ²⁵ leányvigalmat,

ezt a vége érhetetlen fiúvigalmat

nézd meg mind!

Ezen finom selyem boldogságos birtokát, ²⁶

70 ezen finom posztó boldogságos birtokát,

hadd éldelhessük mind veled együtt! ²⁷

Medvét illető öt éjjeled eltelte után ²⁸

a mint reghajnal anyácskád kivilágosodik,

a mint reg-*Kaltés* anyácskád kivilágosodik:

75 nagy isten ruhájával ruháztassál föl, ²⁹

nagy *pupi'* ruhájával ruháztassál föl!

Vége érhetetlen, tói eledelből álló boldog áldozatlakomád
jusson (*Kaltés*) anyádnak! ³⁰

Vége érhetetlen obi eledelből álló boldog áldozatlakomád
80 jusson (*Numi-Tārēm*) atyádnak!

Két ég közötti, ³¹ két menny közötti,
fölfelé menő útadnak megnyílása
nagy isten hangjával hangozzék, ³²
kis isten hangjával hangozzék!

85 Figyeljenek nagy ezüstöd hangjára,
figyeljenek his ezüstöd hangjára!
A két oldalt levő szárnyas istenek
hallják meg ezt mind!

Följegyeztem a felső szoszvai *Naxšēm-Vol* faluból való *Va-sziliĵ Kirilics Nomin* közlése után *Tārēx-paul*-ban 1888, július 17-ikén. A magyarázó jegyzetek Tatjana Alexejevna Szotyinnova asszonytól valók.

Jegyzetek. 1. A medve a vogul mythológiának egyik kiváló alakja, *Numi-Tārēm* dédelgetett gyermeke, ki saját erős óhajtása következtében bocsátatott alá a földre, hol az igazság s különösen az eskü szentségének őrizete teszi hivatását. Mennyből való leszállásának történetét, földi élete boldog napjait és szenvedéseit, istenfiakkal és emberekkel való küzdelmeit és a leterítettése alkalmával rendezett ünnepek szertartásait egy gazdagon kifejezett énekköltészet tárgyalja, melynek egyik mutatványa a jelen ének is. Mint afféle «földi istenke» (*mā-ŋar-tārēm, pupakwē*) hall mindent, s lát mindent akkor is, ha távol van; a vogul beszédet érti (*mañši lātiñ ɣōli*) s nem szíveli, ha róla tisztességtelen hangon beszélnek, vagy ha akárcsak fontos ok nélkül emlegetik. «*Takw' ūnlēnē jelpēñ sɣrnikwē, akw' jēmt-ke tawān nqurātīmēn*: mindig csak őt, a szent aranyoskát piszkálgatjuk — üljön csak ő magában (azaz: ne kívánjon engem is magához)!» kiáltja föl egy ízben Szotyinnova, midőn Reguly déli nyelvű medvénekeinek megfejtésével bajlódunk s midőn hébe korba magyarázatképpen valami medvetörténetkét beszélt el oroszúl, semmi áron sem volt rábírható, hogy ugyanazt vogulúl adja elő. Ez a félelem, illetőleg tisztelet teszi azt, hogy a vogul a medvére vonatkozólag különös műnyelvet (*uj-lātiñ*) alkotott, melyben minden fogalom a rendestől eltérő szóval, vagy

körülírásokkal s képes kifejezésekkel jelölődik. Így pl. — hogy csak az éjszaki nyelvjárás keretében maradjunk — a medvének elnevezései: erdei öreg (*vört ālnē ājkā, pujin ālnē ājkā*), állatöreg (*uj-ānš*), földházas állat (*mā-kwoliñ uj*), istenke (*pupakwē* — így nevezik specialiter a nők), vagy *κατ' ἑξοχήν* «állat» (*uj*). Szigvai elnevezések: húgocskám (*jiikēm = nē uj*, nösténymedve), öcsikém (*apsikēm = žum-uj*, himmedve). Az ének nyelvén: erős állat (*ñürēm-uj*), vadon állat (*ūnt-uj*), nagy állat (*ōnle vojle*), szent állat (*jelpiñ uj*), nyírhej-bocskoros férfi (*sās ñārāñ žum*) stb.; ha embert ölt s bosszú hangján szólnak róla: *samiñ Utpi* «nagyszemű Utpi (ördög)» (l. a *Kul'-q̄tēr kaj-saw*-hoz csatolt 14. sz. jegyzetet). A mai nyelvérzék szempontjából talán a szigvai *q̄sjēž, osjaž* s a lozvai *tāraw, tārāw* «medve» jelentésű szók volnának ez állat igazi, nem képes kifejezésű nevei; ámde az elsöre nézve v. ö. a középlozvai és pelími *q̄sjēž* «suba» szót, a második pedig a tavidai *tārēñ* változattal együtt a *tārēm* szóval látszik egybefüggőnek (v. ö. *pupakwē* «istenke» és «medve»). A medvebocs, ha egy éves: *sūsām* (ettől *sūs*-«elágazni, szétoszlani»; — medvéről mondva: «szülni»), ha két éves: *žqsā paļp squtēr* hosszú füles — (?) Hasonló műszók a medve testrészeire: *āwa* fej | *saw, žōs* csillag, *sa'i* hajfonat = medveszem | *āñkwēl* levágott fatörzs, fatönk = m. fül | *atējēñ'-ut* szagló valami = m. orr. | *norma* (Szig.) állás, polez = m. ajak | *saj'i, añšēr* medvefog | *žqsuj, Szig. kuš* medvenyelv | *pori'* fűszár = m. torok | *žum-puñk saj'tēlpi* emberfő rothasztó = m. has | *žāp* csolnak = m. mell | *pus-jiw* üsttartó fa = m. hát | *tari'-pākw* fenyőtoboz, *ētyēlap* éhező = *simā*, szíve, gyomra | Szosz. *žultžej* (v. ö. *ž. mā* ingovány, *žultžinti, žultži* inog, reng pl. a föld) = m. tudó | *žulaz* holló = m. máj | *tāp* medveepe (v. ö. tavidai: *tēp* = közvogul *vošrēm* epe, magy. *epe*, finn *sappe* stb.) | *ñoli'* kígyó = m. bél | *vort sol'* kemény fából való nyárs = m. himvessző | *rāinā* a nöstény medve nemirésze | *žansūñ pāsū* tarka kesztyű = m. far | *qulā* a nyári sátor előkaróira keresztbe fektetett rúd = m. borda | *ūs* város = az előlábak czombja | *saktās* a hátsó lábak czombja | *kātlā, kātlām, kātlāp* előlábak (v. ö. *kāt* kéz) | *polžēs, sāpēk* esizma = hátsó lábak | *pōt-žar pattā, pōtrēs pattā* m. talp | *šukēm* cipő, papucs = hátsó m. talp | *ñās* vasmacska = m. karom || *saus* m. vér | *šimi* m. csont | *ulām* ruha = m. hús | *kasāj-lāñž* kés útja = m. haj | *kūrmaḱ* kiöl-

vasztott m. zsír | *sāxi* suba = m. bőr | *sāxi-pun* subaszőr = m. szőr | *χul'* m. szar. A medve cselekedeteire vonatkozó különös műszók: *ātili*, *ātilaxti* nagy lépésekkel ugrik; *āt*, *ātil* m. ugrás | *tāmati* az emberre «ereszkedik», veti magát | *lilti* «lehell», dühösen ordít | *kurxi* morog | *sāxi punanā elāl sasipianā* «előre önti subája szőrét», fölmered a szőre | *portésli* bagzik | *sūnsi*, *sūsi* szül | *sōxati* «előmlik», meghal | *elēm-χqlēs ūnlēnē kwolnē va'ili* az ember lakta házba «leszáll», midőn t. i. leteritik s hazaviszik | *va'iltawē* «leszállíttatik», leterítettik. Külön elnevezések vannak a medvevadászat alkalmával használt eszközökre is, pl. *nir-lē'ipū* vessző farkú = eb | *sijiñ turēp* hangos torkú = puska | *talxiñ sol* hegyes nyárs = jégtörő vas, ha medve ellen használják | *māñxw* fok (fejsze -f.) = *sa'irēp* fejsze | *sol* nyárs = kés | *nuriñ ut* akasztó karikás valami = az űst melyben főzik | *kiwriñ ut* üreges valami = a tálteknő, melyből eszik | *sakwalik* szarka = a nagy fakanál, melylyel az űstből húsát kimelik | *voikēn ut*, *vit ajn' ut* fehér valami, vizet ivó valami = a gyaluforgács, mellyel az edényeket letörülik (*ossi'*), midőn a medvehús kerül bele.

2. Midőn a medve fejét s teljes bőrét hazavitték deszkaállást készítenek számára; ezt posztóval, selyemmel, drága bőrökkel megrakják; azután reáhelyezik a medvefejet, melynek fülére és szemei elé mindenféle ezüstitárgyakat, az istenke (*pupi'*) szent edényeit és csecsebecseit, rakják oda. Azután lehető vig tor következik, mely hím medvénél öt napig, nőténynél négy napig tart szakadatlanul éjjel-nappal. Ezen tor alkalmával játsszák a medvebohózatokat (*tūlilēp*) s a medvetánczokat (*uj-jēkw*); ugyancsak ekkor éneklük a medveénekeket is. Ez utóbbiaknak megállapodott ritualis sorrendje van. Az első t. i. minden hajnalban, az első napsugarak jelentkezésekor a költő, vagy reggeli ének, melyben a medvét erős álmából költögetik. A második, melyet három személy különös díszruhában, sapkásan s övvel felszerelve hajlongások közben ad elő: a medve mennyből való leszállásának éneke (*numēl va'ilēm ēri'*). A harmadik a medve üldöztetésének, illetőleg a «Világot néző férfiú» nevű istenkétől való elejtetésének éneke (*Mir susnē-χum va'iltēnē ēri'*). Ezután következnek a többi medveénekbeli műfajok határozatlan rendben. Az utolsó a «tanító» (*uj χaństēnē ēri'*), vagy kikísérő ének (*saχwāsanc ēri'*, *parnc ēri'*).

3. *vāremli*, *vōremli* az éjszaklozvaiban a medve ébredésének specialis műszava. A szígvaiiban emberre is mondják *nāñχ-vāremli* fölserken. Alapjelentésére nézve az éjsz. osztják *vorlal-* glänzen, magy. *virrad*, mord. *varhmede-* tagen, hell werden adhatnak tájékoztatást. A 65. sorban synonymja: *χātli* «nappalodik».

4. *χoli-sēri* vagy *χoli-sēri pāñχw* утренняя заря, reggeli hajnal. — *χātēl-sa'i* napsugár, tkp. nap-hajfonat. A vogul is, mint a primitív műveltségű ember általában, maga formájú embernek, illetőleg hős férfinak, vagy nőnek (lásd az 5. jegyz.) appercepiálja a napot. A napsugarak az ő fűrtjei, hajfonatai (az éjszaki vogul és osztják férfi is két hosszú hajfonatot hord); midőn a nap a sűrű fölbök mögül sugárkévét bocsát, ez az ő «k e z e»: *χātēl-kāt*; tavadai nyelven így beszélnek: *khqtēl tqkhlg-pqskhq nuñ-mästil* a nap felölti a kucsmáját és kesztyűjét = sugárzik, *khqtēl ju-khqtāl* a nap betekint, besüt a (szobába). Azért mondja az ének a «Világot néző férfiú» solaris mythosalakról: *Sqrni-ātēr kwonā kwāli, saṛā tāremti*; *taw saṛāt χātēl tot lūli*, *taw saṛāt ēt-pōs tot lūli* az Aranyhős kikél, hajfonatját kibontja; az ő hajfonatján ott áll a nap, az ő hajfonatján ott áll a hold; s ugyanígy a hajnalt, illetőleg kelő napot személyesítő *Kaltēs* istennőről: *Sqrni-Kaltēs kwonā kwāli, saṛā tāremti*; *taw saṛānēl χātēl pokapi*, *taw saṛānēl ēt-pos χulili* az Arany-Kaltēs kikél, hajfonatát kibontja; az ő hajfonatából kél ki a nap, az ő hajfonatából emelkedik ki a hold (Az ég és föld elöntetésének éneke).

5. Hogy az éneknek e kifejezése: «a reghajnal sugaras (hajfonatos) fejedelmi asszony a te anyád» tényleg a napra vonatkozik, ha egyébként a további tartalomból is ki nem derülne, kétségtelen a *Kul-ātēr* hymnusának következő helyéből: «holnapi napon, midőn a tüzes nap, a mi fejedelmi asszony anyánk (*āršēñ χātēl nāj-āñkūw*) atyja (*Numi-Tqrem*) házának tetejére (az égre) emelkedik, szél támad». Érdekes jelenség, hogy az éjszaki vogulban és osztjákban a «nap» (sol) jelentésre a közönséges *χātēl* szón kívül a *nāj* is járja, mely különben «fejedelmi, előkelő asszony, istennőcske» értelemben ismeretes. Ez t. i. a nap eredeti, mythikus apperceptióján alapuló kifejezés, mely szerint, mint az előbbi idézetekből is látjuk a nap egy szépséges asszony, istenek és emberek ősanja. Ez ének egyik alább következő helyéből (l. 73. és 74. sor) megtudjuk közelebbről, hogy ez a napasszony a *Kaltēs*.

asszony, kinek solaris természetét igazolja az előbbi jegyzet idézete is. E női alakon kívül ismer a vogul-osztják mythologia egy férfi solaris alakot is, az énekekben és imádságokban dicsőített «hét világot körüljáró napsugaras (hajfonatos) Arany fejedelmet» (*Sqrñi-qtër kaj-sqw*), más nevén «Világot néző férfiút» (*Mir-susnë-zum*), kinek «hajfonatján ott áll a nap» (l. a 4. jegyz.). A két alak mythikus jelentése úgy látszik eredetileg különbözött; a *Kaltës* t. i. a biborban élőmlő, ki nem bontakozott kelő napot, a hajnal jelen-tette; az «Aranyfejedelem» (*Sqrñi-qtër*) pedig a magasban tündöklő, a sötétségből teljesen kibontakozott napot. Ezért nevezi az ének a napasszonyt «reg-*Kaltës* anyácskának» (*χoli-Kaltës sañikën*), megfelelőleg a parallel «reg hajnal anyácska» kifejezésnek (u. i. 73. és 74. sor); ezért mondják róla, hogy «az ő hajfonatából kél ki a nap (míg az Aranyfejedelemén «ott áll a nap»), az ő hajfonatából emelkedik ki a hold». Kifejezi e különbséget a két mythosalak közt levő geneticus viszony is, t. i. az Arany-fejedelem a *Kaltës*-asszony fia (innen: *Ēkwä-pi' pīri's* «Asszonyfi fiúcska» neve is), illetőleg más relatiók szerint: unokája és öccse; ez a mythos nyelvén — mint más népek mythologiájából számos analogiával bizonyíthatni — annyit jelent, hogy a nap utána következik a hajnalnak.*)

6. *lāpi mēsto na derevā, otкуда сучья поидутъ*, az a

*) Úgy sejtem e mythicus felfogás alapján lesz megfejthető a magy. *nap* szó is, mely egy vogul *nāj-pi'* «asszonyfi» (= *Ēkwä-pi'* = nap) összetételnek ép úgy megfelel mint a magy. *nép* szó elemei (l. MUGsz. *nő*, *né* czikkét) a vogul *nē* nő, *pi'* fi szók *nē-pi'*-féle összetételének. A magy. *nő*, *né* mélyhangú mását amúgy is kimutatta Szinnyei (Nyelvőr XIX.) a magy. *leány* szóban. Az itten jelenkező **nāj* (*leány* = **lajány*, **najány*) pontos mása a vogul-osztják *nāj* «nő» szónak, úgy, hogy a magy. *nap* mai hangzásához **nājp*, **nāp*-féle hangfejlődésen át juthatott, mely utóbbi alak meg is maradt még az őrségi *mināp*, *tennāp* szókban (l. Nyr. Kalauz 38. l.). A napimádás minden éjszaki népnek természetes ősvallása s igen érthető, hogy a magy. *nap* szóban is — ép úgy mint a vogul-osztják *nāj* «nap» szóban — mythologiai residuummal van dolgunk. Ha helyes Budenz felvétele, hogy a magy. *isten* «atyácska»-féle eredeti értelmével a *Numi-Tārēmā šikēm* «N. T. atyácskám» kifejezésnek mása, úgy a *nap* szó egy második nyoma a magyar és vogul-osztják népek közös mythologiai fölfogásának,

hely a fán, a honnan az ágak kezdődnek; a fa koronájának alsó ágernyője.

7. прежде, назадъ тому время; előbb, a mögöttünk levő időben. — Ugyane kifejezés megvan a lozvai vízi szent (*Lüsm-vit jelpiñ*) imádságában is.

8. *kēli* = *nāñki* látszik, pl. *tot viʽir tār kēli* ott vörös kendő látszik, piroslik (туть красный платокъ красѣеть) | *ʽālālpi tārñē kēls* a festék belement (ткп. látszóvá lett) a kendőbe (краска въ платокъ вошла, платокъ подкрасился) | *ta'ülēm nār pumñē kēlwēs* ruhám befestődött a zöld fűtől (платье мое зазеленилось отъ травы) | *kēlil, kēlālpi* festék (краска). Tehát *tārēmñē kēlēm jelpiñ uʽj*: égbe rajzolódott szent állat. Ez czélzás a *mā kwoliñ uʽj sqw* «a földházas állat csillagára», vagyis a medvecsillagzatra, a mint a kis gönczölt nevezik. A «jávoresillag» (= nagy gönczöl) énekében is azt olvassuk, hogy *pēsāyā sa'irēm nūlā la'ilep uʽj tārēmñē nāñx ta kēlejis* a czombja levágott négy lábú állat (a jávor) most fölrajzolódott, föltetszett az égbe (*ʽuritā nāñx-ʽansʽatēs* alakja fölíródott).

9. *sa'i* hajfonat = *pupakwē sqwā*, a medve szeme (*tūjtnē lātiñ*, titkos szó). — *sa'ixati* = *sunsi*; ткп. «fonódik», pl. *ātēm akwān sa'ixatēs* hajam összefonódott (мои волосы вмѣстѣ сплелись). A mondat értelme ez: azelőtt, medvécske nem aludtál így; a reggel ébren talált, a te szemed sugara s a kelő nap sugara összefonódtak: hogy van, hogy most oly mely álomba merültél?!

10. *tār* gyökér; *ʽsiñ tār pā tārñē ülēm* (крѣпкій сонъ) a hősi és medvéénekekben számtalanszor ismétlődő szólás a «mély» álomra, mely mint valami vastag gyökér a fát a földhöz úgy köti le az embert fekvő helyéhez.

11. *saulāt*: *ülēm lātiñ, junsēñē lātiñ (uʽj tūjtaxtnē lātiñü ti)* «álmot, szunnyadást jelentő szó (az «állat» — t. i. a medve — elől rejtőző kifejezés ez). — Ritka (csupán medvéénekekben előforduló) s alapértelmére nézve előttem homályos szó. A Világot-ügyelő-férfitől való «leszállíttatás» (leteríttetés) énekében van egy másik adata: *akw' pāl āñkwēl-pālkēm ʽujñē ülēm sāt saulātñē minīlawē*; *akw' pāl āñkwēl-pālkēm ʽöntēlāli* egyik fél fülecskémet fekvő álombeli hét medveálom (t. i. erős álom) járja; másik fél fülecském [ellenben ébren] hallgatózik.

12. долго-ли коротко-ли будешь спать?! Прежде ты такой

не былъ, зачѣмъ ты теперь такъ долго спишь? soká, vagy keveset fogsz-e még aludni?! Te azelőtt nem voltál ilyen, mit alszol te most olyan soká?

13. день сталъ, nappal lett. — A «nagy isten, nagy *pupi'*» kinek útja kivilágosodtáról itt szó van, nyilván a «földek hét vidékét, vizek hat vidéket bejáró» solaris alak: *Numi-Tārēm*, vagy a vele rokon *Mir-susnē-γum Sqrūi q̄tēr*. Egész közönséges szólás a mythos nyelvén, hogy a nap, mint valami vándorló hős járja be pályáját; jusson csak itt eszünkbe a zsoltár (19.) verse: «és ő (a nap) mint vőlegény lép ki menyasszonya sátrából, örül mint egy hős, hogy befutja pályáját.»

14. *pupi'* és *tārēm* synonym fogalmak. Mindkettő vallásos tiszteletben álló mythikus személyt, istenkét jelent; csakhogy míg az utóbbi működése terét főképpen a magasban, az égben képzelek; a *pupi'* határozottabb vonású és functiójú földi istenke, kinek bálványképét is faragják. Kifejezik e különbséget a hősi énekekben és imádságokban gyakran található következő epithetonjaik is: *numēl minnē tqwliñ tārēm, jōlēl xajtnē la'iliñ pupi'* fönntr járó szárnyas istenke, alant futó lábas *pupi'*. Hogy itt a «nagy *pupi'*» égi útjáról beszél az ének, az csak a parallelismus kedvéért történik, mely megtűri sőt kedvelli némely esetekben az ellenmondást; v. ö. pl. az *Ajās* isten énekében: «egy kötélre kötött hét áldozatot hoznak űk, egy kötélre kötött h a t áldozatot hoznak űk» (38. sor); vagy «hét ég közében, h a t ég közében (u. o. 98. sor).

15. *lū jāñkēlmat jol-nq̄pēs* a ló belesüllyedt a mocsárba (утонула, завязла) | *sājim* = *sās* patak, folyócska (рѣчка).

16. прежде, пока свѣтала, ты всѣ рѣчки, всѣ вершины, всѣ уся, всѣ прохаживалъ; теперь зачѣмъ ты сталъ такъ долго спать? te azelőtt, míg kivilágosodott, mind a folyócskákat — mind az ő forrástájékukat, mind az ő torkolatukat, mind bejártad, mind elvégezted; most pedig miért adtad magad ily hosszú alvásra?

17. богъ какъ свѣтаетъ, твои такіе глаза пусть свѣтають, пусть смотрять! » az isten (ég) kivilágosodásához hasonló [fényességű] szemed világosodjék ki, tekintsen előre), lássa mi történik magad körül, mint futkosnak melletted nagy puskás, nagy fejszés, széles kópjas emberfiak.

18. божьяго царя большое ружье. — Az «isteni» jelző nem

vallásos czélzatú, hanem «isten hatalmával uralkodót» jelent; más helyen (*χulēm-pauliñ nē-uj ē.*) egyszerűbb *χān-turkū* változatát találjuk. Megjegyezzük itt, hogy a vogulok vadászfegyvere többnyire hadi használatból régóta kikerült kovás, taplós katonapuska; ezért nevezi az ének «czár (v. khán) puskájának». | *turkū* az orosz *дробовикъ* »srétpuska« szó elrontása.

19. люди мимо тебя бѣгаютъ ружьемъ и ты все еще спишь; прежде это не возможно было: emberek fegyverrel szaladgálnak körülöttesd s te egyre alszol; ez azelőtt nem volt lehetséges. — *jāni'* *turkū āliñētnē*, *pāχwēñ autā āliñētnē*, *jāni sa'irēp āliñētnē* kivételes, pusztán az ének nyelvében található szerkezet: a rendes beszédben instrum. -l ragos névszó (*turkāl*, *autāl ālinētnē*) volna itt helyén. Analog példák: *χār-nārēm jāni'* *sa'irēp ta-kwoss sa'irilāliti*: *tātēl ālnē ūs-nūl' ness ta sa'irilāliti* rénbika-lapoczka nagyságú fejszével hiába vágja: csak amúgy az üresen levő czombhúst vágja (eltéveszti a czélt a vadászs nem a valóságos, hanem a képzelt czombhúst vágja, azaz a levegőbe subint fejszéjével) *χārēm-pa-liñ Tōmil-ē*. || *nīlā χum takwsi-χul jāmēs nur-jiw*, *tūjā-χul jāmēs nur-jiw akwāt ti tūlē'it* négy férfi őszi hal jó nyársán, tavaszi hal jó nyársán íme együtt állanak (értsd, a hősnek kilövött nyila négy férfit fűzött fel magára, úgy hogy ezek úgy állanak rajta, mint nyársra fűzött halak). *Ta'it-kwoł ājkā tēniñ ērčā* | *jelpiñ tumpēn nāñčāl tustēnē tāriñ jiw tārā nāñčāl tustawē* szent szigetedet fölforgatott (felfelé állított) gyökeres fa gyökere képpen fölforgatják. *Ta'it-talēχ ājkā tēniñ ērčā* | *molēχ patnē rakw-sam tē' patilān!* gyorsan eső esőszemként esetek ide! *Vit-jelpiñ sātmilā*.

20. человека рожденный сынъ какъ мимо тебя бѣгаетъ широкимъ коньѣмъ, какъ бычій языкъ: ember fia hogyan futkos mint bikanyelv, oly széles kopjával.

21. Az énekekben állandó szólás a jó módúság kifejezésére: *tūr-tēp šuñ*, *Ās-tēp-šuñ* «tavi eledel, obi eledel boldogsága (bősége)». A «tavi eledel» főképpen a kárászhal (*tūr-χul* «tavi hal»), melyek a vogulok tavaiban rendkívül nagyok s igen ízletes húsuak. Az «obi eledel» a tengerből a folyókba ereszkedő hal.

22. ты не думай больше о твоѣмъ кедровникѣ; ты теперь въ богатомъ домѣ живешь, у тебя все есть передъ тобою на столѣ, куда тебя посадили: te ne gondolkozzál többé a te czir-

bolyafenyvesedről; te most gazdag házban lakol, előtted van mindenfelé azon az asztalon, hova téged ültettek.

23. сюда обратись, смотри наше веселье, смотри какъ молодежь играетъ! ide fordúlj, nézd a mi vígságunkat, nézd mint játszik a fiatalság!

24. Az ének e helyének következő az értelme: te most ne gondoldj semerre, sem czirbolyatobzos erdőidre, sem bogyótermő hegyeidre, sem a sok szűnyog okozta bajokra: te most ide figyelj a mi vígságunkra; mert ide a nagy isten akarata rendelt téged (nem emberfia kényszerített); azt a szent helyecskéd, melyet kacsóiddal befődsz, ő bocsátotta számodra alá.

25. это не шашаплюе, долгое дѣтское веселье смотри! ezen meg nem szűnő, hosszú gyermeki mulatságot nézd!

26. *āltul* богатство, gazdagság; tkp. «birtok, a miye valakinek van», az *āl-* «lenni» igétől (mint *pōrentul* vājógyalu forgácsa; v. ö. *pōri* gyaluval vāj, pl. ladikot, *pōrnā* vājógyalu | *kāstul* istenidézet; v. ö. *kāst-* emlegetni); *āltuliñ* *χum* módos, gazdag ember.

27. дай всѣмъ намъ жить съ тобою съ этимъ богатствомъ: add, hogy mindnyájan veled együtt élhessünk ezen gazdagsággal. — A finom selyem posztó, melynek boldogságos birtokáról itt szó van, a medvefej elé van leterítve, vagy letéve.

28. *χum-uj at ēt-ültä jēkwawē*: a himmedvét öt éjjelen át ünneplik tánczokkal.

29. Midőn a medvét végső útjára kísérik, felöltöztetik mind amaz ékességekkel, melyeket áldozat alkamával a *pupi'*-ra szoktak rakni; szokott ott lenni nyusztbőr, selyem, posztó s különösen ezüst keréklemezek, tányérkák, állati alakok stb. Ezért mondja az ének: nagy isten, nagy *pupi'* ruhájával ruháztassál fel.

30. духъ жертвы, ѣтвы, которую мы тебѣ ставили, пусть матери твоей, солнцу достанется: az eléd tett áldozatnak, ételeknek illata jusson anyád, a nap elé. A medve ép úgy mint a *pupi'* az emberek áldozatait az égi főbb istenek elé viszzi.

31. A két ég, melyekről itt szó van: a *numi tārēm* felső ég, menny és *joli tārēm* alsó ég, föld. A medve fölszáll (mint máshonnan tudjuk vashágcsón) *Numi-Tārēm* atyjához a földről az égbe; ezt mondja az ének a két ég közötti út megnyílásának. Orosz fordítása e helynek: когда твоя дорога между небомъ и землею на верхъ откроется.

32. звукъ твоихъ серебрянныхъ украшеніи, которыми мы тебя украсили, пусть слышно будетъ: melyekkel mi téged fölékesítettünk, a te ezüstékességeid csengése, hadd hallassék! — Midőn a medvefőt a falu apraja nagyja végső útjára, az erdőszélre kíséri: a rajta elhelyezett ezüst karikalemezek és tányérkák nagy csillingelést visznek végbe. Ez nagyon kedves hang a medvének, ezt hallaniok kell az égben őt két oldal felől fogadó szárnyas istenneknek is. Más énekekben is nagyra van a mennybe szálló medve ezzel a hanggal, így mondja pl. az egyikben: *jāni' pupi' lāñžän-ke tārätawēm : jāni' āln sāmliñ sujil tārätawēm ; māñ pupi' lāñžän-ke tārätawēm : māñ āln sāmliñ sujil tārätawēm : ha a nagy pupi' útjára bocsáttatom : nagy ezüst hangjával bocsáttatom ; ha a kis pupi' útjára bocsáttatom : kis ezüst csengő hangjával bocsáttatom. Mir-susnē-žum va'iltēnē ēri' Anjā-pault.*

4.

Tqmpūsēm pauliñ puuñ Kirä ājkä māñ āri Tārja ērēm ēri'.

- 1 *Kirä ājkä āškēm sēlsēm*
sir lūlit kit žqptēmñē
ñār-žāžmilt ūnlm žāžtwāsēm.
supi'-siskwē saw urkēm-pālt jožtāsēm,
 5 *supi'-siskwē saw ñārkēm-pālt jožtāsēm.*
sātēr sālīkānēm žalnē tēlilāsēm ;
pori'-talēž jāmēs kwolkwē ta tuštāsēm.
sālīkānēm jui-pālt jāmimē
ñārākāžēm pāslēsēi' ;
 10 *važiñ nē va'ēm žālēs,*
jāriñ nē jāřēm žālēs.

- žqnal am jui-pālēm*
tī pasān voipi žūrēm ñārkēm,
tī ulās lūlit žūrēm urkēm
 15 *žoti nēřiñē jāmawēt ?*
tī Kirä ājkä jāmēs āškēm

sēlsēm sātēr sālīkānēm
χoti aul nērišné χulte'it?
ti porī'-talēχ jāmēs kwolkēm
 20 *χoti aul nērišné āńśawé?*
am χajtēlēm jāmūñkwé χot lūli?!
am χajtēlēm āńśuñkwé χot lūli?!
ti pasān voipi χūrēm nārķēm,
ti ulās lūlit χūrēm urķēm
 25 *tistimé ūnle'it,*
lūńśimé χulte'it.

Am jui pālēmχ χultné āχin,
am la'il-jorēmne lūlné pīχēn
ti pasān voipi χūrēm nārķēm,
 30 *ti ulās lūlit χūrēm urķēm*
akw' toχ voss ērǵawé,
akw' toχ voss ūlīlawé!
ti kātā māštēr nē varēm
χotāl ālné la'iliñ uj χansä,
 35 *χotāl ālné tqwliñ uj χansä*
akw' toχ voss vārawé,
akw' toχ voss jūntawé!
ti kwošēr sispā jāmēs vāj
akw' toχ voss vārawé,
 40 *akw' toχ voss jūntawé!*
am ūsnēm jui-pālt
ti am sūp-ērī' χūrēm ūlim,
ti am nelm-ērī' nīlā ūlim
χoti aul āśēmne
 45 *akw' toχ voss ūlīlawé,*
akw' toχ voss ērǵawé,
akw' toχ voss mojtawé!

A *Tampūsem*-falvi gazdag Kirä öreg kisebbik
leányának Tárjának énekelt éneke.

- 1 Kirä öreg atyácskám szerezte
kerítésrúd magasságú ¹ két rénökröm
az Urálbércz-hágón ülve vitt föl. ² [tam,
Tokhal hátaцskájához hasonló ³ sok hegyecsémhez jutot-
5 tokhal hátaцskájához hasonló sok Uralbérczeцskémhez jutot-
Ezer rénszarvaskám közé elegyedtem⁴; [tam.
fűszár fejéhez hasonló szép sátořkát állítottam. ⁵
Rénszarvaskám után járva
cipőcskéim elkoptak; ⁶
- 10 erős nő, erőm elfogyott,
hatalmas nő, hatalmam elfogyott.
Egykor majd én utánam (értsd: halálommal)
ezen asztal alakú három Urálbérczeцskémet,
ezen széк magasságú három hegyecsémét
- 15 micsoda nőcske fogja majd járni?
Ezen Kirä öreg jó atyácskám
szerzette ezer rénszarvaskám
mi fajta nőcskének fog [örökl] maradni?
Ezen fűszár fejéhez hasonló szép sátořkámát
- 20 mi fajta nőcske fogja majd bírni? [én? ⁷
Hol van (áll) olyan, ki úgy tudjon járni [a réneкkel], mint
Hol van olyan, ki úgy tudja [őket] tartani, mint én?!
Ezen asztal alakú három Urálbérczeцském,
ezen széк magasságú három hegyecsém
- 25 szomorkodva fog ülni,
sírva fog hátramaradni.
Az én utánam maradó leány,
a lábam nyomába lépő (álló) fiú
ezen asztal alakú három Uralbérczeцskémet,
- 30 ezen széк magasságú három hegyecsémét,
épp úgy énekelje meg, [mint én],
épp úgy lelje bennük gyönyörűségét, ⁸ [mint én]!
Ezen mesterkeзű nő ⁹ (keze mester nő) készítette
mindenfelé élő lábas állat hímzése,
35 mindenfelé élő szárnyas állat hímzése,

ép úgy készítessek majd,
 ép úgy varrassék majd!
 Ezen, a csikos evet ¹⁰ hátához hasonló szép rénbőr-botos¹¹
 ép úgy készítessek majd,
⁴⁰ ép úgy varrassék majd!
 Az én halálom után
 ezen szájénekbeli három vigalmam,
 ezen nyelvénekbeli négy vigalmam,
 valamelyik hugomnak ¹²
⁴⁵ ép úgy legyenek gyönyörűségére, ¹³ [mint nekem],
 ép úgy énekelje el [őket],
 ép úgy regélje el [őket]!

Följegyeztem ez éneket a felsőolozvai *Karp-jā-tit paul*-ból való Anna Ivanovna Ukladova asszony közlése után *Tārēz-paul*-ban 1888. június 14-ikén. Az: utolsó hat sor egy változatból való toldalék, melynek közlője: Tatjana Alexejevna Szoťyinova.

J e g y z e t e k. Ez ének állítólagos szerzője Tārja Kirilovna Pařtjárova, a Pařtjár nemzetségből való dús Kiril (богатый К. Томенский) kisebbik leánya, ki a hatvanas években múlt ki mint viruló hajadon. Halála előérzetében megsiratja réneit s a hegyeket, melyeken őket legeltette. Kívánja, hogy magához hasonló ügyességű utódra jussanak. — 1. какъ жердь городьбы высокій быкъ | 2. *χāxmīl* a *χāñrī* «hág» ige származéka, «meredek hágó» jelentésű (крутая гора: «anhöhe, ansteig» Reg.); *χāxt-* ugyanez ige causativuma. — олени меня сидящую на высокія горы вывели, подняли. Hogy a rének ülve vihették fel a hágón a nélkül, hogy a szán fölborúlt volna, a rének ügyességét és erejét jelenti. | 3. похожія горы на хребетъ осетрины. | 4. *tēl-* keveredni, elegyedni (смѣшаться): *vit rāktiñāi tēlīs* a víz zavarossá lett, sáros-sá keveredett (мутна стала); *χot-tēlīlāsēm* összezavarodtam, eltévedtem (pl. a számlálásban). — въ табунъ тысячи оленей смѣшалася, въ табунъ зашла. | 5. какъ у дудки вершина, поставила я тутъ хорошую юрту. | 6. за тысячей оленями ходила, мои обутики продыровичались. | 7. *χotēl χāntχati tamlīñ nē am χāj-tēlēm jāmūñkwē sālihānēm jui-pālť* гдѣ такая наидется, какъ я? по моему ходить гдѣ досталось? какой бабешкѣ достанутся; можетъ-ли она ихъ править? можетъ быть она лѣниться станеть. | 8. *ūli* vigalom, gyönyörűség (веселье); *ūlīli* gyönyörködik, vigad (любоваться, веселиться). | 9. она мастерица была, выши-вала всякія вышивки крылатыхъ и звѣрей (ő ugyes kézi munkás volt, mindenféle szárnyas és lábas állat alakját ki tudta hímezni) | 10. бупундукъ (sciurus striatus). A rénbőr-botos kivarrása olyan

mint a csikos evet háta. | 11. *vāj* «harisnya», de itt *jārén vāj* «szamojéd harisnya», illetőleg kivarrott rénbőr-botos (юнта) értetődik. | 12. *ās' племянница* unokahúg | 13. *какъ я съ ними забавлялася, какъ я пѣла, также пусть и они любятъся и пѣли надъ этими камнями (уралами).*

5.

Éjszaki vogul szólásmódok a közbeszédből.

1. *Nañ kant-šaxl, kakrén-kéurt akw'-mūs mir'ri*: te haragvó zivatar, mindig dörög a belsődben = mindig haragszol | *simkēn ness mir'ri, ta'ints kantēl* szívecskéd csak úgy dörög, megtelt haraggal | *kant-šaxl!* te haragzivatar! = hirtelen haragú | *ūrēk-šaxl!* te hazugságzivatar! = te hazug, хлопунша (*akw'-mūs urki* mindig hazudik) | *lawēñ xum lawēñ nqmt xajte'in*: всегда сердишься, злость имѣешь: дühös férfi дühös elmével futsz = felforrt a дühöd.

2. *Puuñā pusjelim sarān tiste'in, űnle'in*: крүчинишся сидишь, какъ богатства отбили зырянъ: úgy ülsz, búsülsz, mint egy zürjén, kinek a gazdagságát elrabolták.

3. *Ti vārñe polsāntēl tujiān-ke nūñkwēñ xālā vārijin, tēliān-ke jāñkēñ xālā vārijin*: этими клеветами лѣтомъ меня сдѣлаете покойникомъ черви сидятъ, зимою застылымъ покойникомъ: ezen rágalmaitokkal engemet, (ha) nyáron nyüves tetemmé csináltak, (ha) télen jeges tetemmé csináltak = megesztek, agyonkínoztok rágalmaitokkal.

4. *Nañkin nāl' vortsēn*: magadnak állítottál föl kelepcezt = tetted bosszút von maga után.

5. *qysēr-lē'i tārūtañkwē saka mās'tēr q'sēn*: róka farkat ereszteti, abban nagy mester vagy = nagyon ravasz vagy.

6. *Lēxēm jol-taxāpim āli*: a farkam leakadt = le vagyok kötve e helyre, nem mehetek sehová.

7. *Tari-pākw māñ simkēm xqut-jw ta'ileñ lumtē kwossnāt sujtī*: úgy érzem, mintha fenyőtobozhoz hasonló kis szívecském szurok-fenyő teljes parázsában égne = nagyon fáj a szívem.

8. *Taw kwal'ā jākñāi' jēmts, ta-kēm nētā-pāl molēmli*: онъ все равно, какъ веревку рѣжетъ, такъ онъ къ женѣ торопится: ő olyanná lett, mintha kötelet vágna, úgy siet a feleségéhez.

9. *Manēr jōxriñ suj, manēr xōxriñ suj tot sujtī?* что-за стукъ, что-за громъ поднялся? micsoda zaj, micsoda lárma van ott? (A padláson jártak, erre vonatkozott a kérdés).

10. *χūñ ūsnē sorēm a'ĩmtal?! āγim-mā'ēs puñkēm jūw-pōsi*: какая смерть идетъ безъ боли?! моеѣ дочери жалко будетъ (назадъ околѣеть моя голова): hogyan volna fájdalom nélkül való a halál (elvesző halál)?! leányom miatt merei vissza a fejem = fáj a szívem, ő miatta nem szeretnék meghalni (V. ö. *ēlēm-χalēs jol-pōsēli, la'ilāγā, kātāγā tū-pōsei' = kārtei'*: ha az ember meghal, keze lába megmered, околѣеть).

11. *Am pūtēm χoti jīsēñ χum jīsēñ tārēm pajēlti*: мой котель отнынѣ до вѣку не скипитъ: az én üstöm valamely örök életű férfi örök idejében fog felforrni = sohasem forr fel.

12. *Urā-ke sāt urā-mūs nqmtēm jāñχtilēm*: a mi oldalát illeti, hét oldal szerint forgatom elmémet = mindenfelé forgatom elmém. (Ezt a megjegyzést a közlő akkor mondta, midőn az igeragozás alakjait igyekeztem tőle egymáshoz hasonló, számos kérdéssel kitudni).

13. *χotāl ālnē sāt lātiñ akw'-mūs nqmawē*: bármerre levő hét szó mind megemlittetik. (Ezt a megjegyzést a szótári jegyzetek összeírása alkalmával tette a közlő, a midőn t. i. mindenféle szó előkerült a beszédben).

14. *Ti tolmēs-nēñ χanal ness nqmēlmatililēñ, ti kurγānē sāt pišā, sāt āprā akw'-mūs at χōlilēñ*: erre a tolmácsnődre egykor majd csupán emlékezni fogsz: az ő kiabáló hét fogását, hét ügyességét egyre nem fogod hallani. (Midőn a közlőtől az állatok hangjait utánzó szokat kérdezgettem s ő félreértésből a szokat egyszersmind valóságos hangutánzással kísérté: akkor tette e megjegyzést).

15. *Nolēñ māχr-uj nañ pasilaχte'in, kārēlaχte'in*: mint valami nagyorrú vakondok fűrkálsz, túrkálsz [ezeken a papirosokon] = egész nap egyre írásaid mellett ülsz (V. ö. *kasājil kārēlaχti* ножомъ сверлить, дыру вертитъ, késsel fúr).

16. *Ta'itnē jiwēñ? — pus-ke ālnūm, ul minnūm?! Ta'itnē minnē lāñχēm lap-porχeitawēs*: Jössz-e a Szoszvamellékre? — Ha egészséges volnék, hogyne mennék?! Az én utamat a Szoszvamellékre befutotta a hó = nekem lehetetlen utaznom.

17. *Ātā itī tī' patēpālē'in, ātā χātēl ti patēpālē'in tajēχ*: később sem éjjel, sem nappal nem fogsz ide jutni = sohasem fogsz erre a vidékre jönni.

E mondatok közlője: Tatjana Alexejevna Szotyi-nova.

A vogul nyelvjárások szóragozása.

II. Középzozvai vogul nyelvjárás.

A) Névszó-ragozás.

1. §. Név-szó-tő.

A középzozvai, valamint a déli vogul nyelvjárások általában, igen gyakran tüntetnek fel fogyatkozott hangtestű grammatikai végzeteket és szótöket a megfelelő éjszaki vogul alakhoz képest. Mint ilyen körülmények között rendesen történik, föllépnek bizonyos hangtani föltételek mellett a csonka tőalakok eredeti teljesebb másai, illetőleg ezeknek sajátnemű elváltozásai is s változatossá teszik a különben egyszerű grammatikai szerkezet képét. Ilyen esetek a névszókra nézve a középzozvai nyelvjárásban a következők:

1. A puszta (nem mássalhangzóval kapcsolt) tövégi *γ* spirans csupán a nyílt *a*, *ä*, magánhangzós végzetek előtt marad meg föltétlenül ez alakjában, egyébként *i* magánhangzóvá olvad, pl. *jär-*: nom. *jäi* atya, acc. *jäimé*, lat. *jäinē*, birtokosragokkal: *jäim*, *jäin*, de 3. szem. *järä*, plur. 1 szem. *järau*, 2. sz. *järän* | *taγ-*: nom. *tai* ág, loc. *taït*, birtokosragokkal: *taim*, *taïn*, *taγä*, *taγau* | *säγ-*: nom. *säi* hajfonat; *säim*, *säin*, *säγä*. A tőnek hosszú magánhangzója, vagy diphtongusa után megmarad a *γ* az *e* kötőhangzós végzetek előtt is, míg a csonka alakban a nyomába lépő *i* esetleg el is tűnhetik, pl. *woqï* erő (*woqital* erőtlen): lat. *woqn*, instrum. *woqrel*, birtokosragokkal: *woqrem*, *woqren*, *woqγä*, *woqrau*, *woqrän* || *lū* düh, harag (éjsz. *law*): *lūrēm*, *lūrēn*, *lūrä* | *nē* nő (*nētal* nőtlen, *nēreñ* nős): *nērem*, *nēren*, *nēγät*, *nērau*, *nērän* | *mō* föld (*mōγ-as* földfelület, *mōγeñ* földes): *mōrem*, *mōren*, *mōγät*, *mōrau*, *mōγän*. Ezekben: *lī* fark, *rī* hőség a csonka tőnek *i* véghangzója elnyeli a

megelőző hosszú magánhangzót (v. ö. éjsz. *lě'i*, *rě'i* s többeli *lēr-*, *rēr-* megfelelőiket) s analogia útján átvivődik a teljes töbe is, így: lat. *līnē*, *rīnē*; birtokosragokkal: *lījēm*, *lījēn*, *lījā*, *lījān* (és *līm*, *līn*, *lījū*), szintígy: *rījēm*, *rījēn*, *rījā*, *rījāu*.

2. Az éjszaki vogul *lj*, *rj*, *ñj* mássalhangzó-csoportokon végződő tök (mint *kwāl-j-*, *ēr-j-*, *jān-j-*: nom. *kwāl'i* kötél, *ēr'i* ének, *jāni'* nagy) középzozvai alakjaiban a *j* részben *i*-vé olvad, részben a megelőző mássalhangzóhoz assimilálódik s e mellett a többeli hosszú magánhangzó, vagy diphthongus megrövidül. Azelőbbi alak alkalmazása az éjszaki vogul csonkább töével, az utóbbié a teljes töével egyezik. Példák: *kwoql* kötél: loc. *kwoqlit*, lat. *kwoqlin*; de instrum. *kwallél*, plur. nom. *kwallét*, birtokosragokkal: *kwallēm*, *kwallēn*, *kwallä* | *tqli* vonó háló (éjsz. vog. *tqli'*, tö: *tqli-j-*): plur. nom. *tqllét*, birtokosragokkal: *tqllēm*, *tqllēn*, *tqllä* | *jēri* ének: plur. nom. *jerrēt*, birtokosragokkal: *jerrēm*, *jerrēn*, *jerrä* | *jāni* játék (éjsz. vog. *jon'i'* tö: *jon-j-*): instrum. *jännēl*; *jännēm*, *jännēn*, *jännä* | *woqni* erdő: loc. *woqnūt*, plur. nom. *wannēt*; *wannēm*, *wannēn*, *wannä*.

3. A középzozvai *löl* láb, *möt* máj, *tot* ruhaujj, *pöt* arez, *pofa* szónak magánhangzóval csatlakozó végzetek előtt teljesebb *lail*, *mait*, *tait*, *pait* töveik vannak, melyek az eredetibb éjsz. vog. *la'il*, *majt*, *tajt*, *pajt* alakok maradványai, pl. acc. *lölne*, *mötmē*, loc. *pöttē*, *töttē*; de birtokosragokkal: *lailēm*, *maitēn*, *paitä* (de v. ö. ezek ellenében az éjsz. vog. *ma'il* mell, *ma'ir* tuskó, *ta'il* teli, *ñajt* varázsló szók középzozvai *mail*, *mäir*, *täil*, *ñajt* változatlan tövű megfelelőit). Ugyanígy van a középzozvai *poël* falu (éjsz. vog. *paul*) mellett: *paqiliñ* falusi, *paqilēm* falvam stb. (de v. ö. éjsz. vog. *taul* szárny, melynek középzozvai alakja szintén *taul*). — Efféle tögyengülés mutatkozik a *ñöl* orr, *jöl* hely (éjsz. vog. *ñöl*, *jöl*) szókban is, melyeknek *ñalēm*, *ñalēn*, *ñalä*; *jalēm*, *jalēn*, *jalä* ragozott alakjaik vannak (de v. ö. éjsz. vog. *kwöl* ház, *χöl* reggel = középzozv. *kwäl*, *khwql*). E mellett: *kat* kéz (*kat-poql* fél kéz, *kat-pät* tenyér) a teljes tö *koqt* alakú (v. ö. éjsz. vog. *kāt*), pl. instrum. *koqtél*, birtokosragokkal: *koqtēm*, *koqtēn*, *koqtä* (de éjsz. vog. *āt* haj, *sāt*, *hēt*, *vāt* harmincz = középzozv. *öt*, *soqt*, *voät*).

4. A tövégi *w*, ha csak mássalhangzó nem előzi meg (mint pl. az *oqkw* nagynéne, *oqñkhw* anya, *lėkw* férjem bátya, *räxw* eső szókban) az egyes nominativusban s magánhangzó nélkül kapcsolt végzetek előtt vocalis (*u*) alakot ölt s mint ilyen esetleg a tönek

u, *u* magánhangzójával pótló nyújtással egybe olvad, pl. *squ* bőr: lat. *squē*, acc. *squēm*; de birtokosragokkal: *squēm*, *squēn*, *squā*, *squāu*, *squān* | *kāu* malomkő: dual. nom. *kāwi* || *lū* ló: acc. *lūmē*; birtokosragokkal: *lūm*, *lūn*, *lūā*; de *luwou*; dual. nom. *luwi* | *pū* fiú: *pūm*, *pūn*, *pūā* (és *pūā*); de *jāi-pūwīns* (és *-pūwīns*) atyafiak. Változatlanul marad meg a tövégi *w* a *jiw* fa szóban: acc. *jiwēm*, lat. *jiwē*; birt. *jiwēm*, *jiwēn*, *jiwā*. — Ha mássalhangzó előzi meg a *w*-t, ez az *é* kötőhangzóval *u*-vá olvad; ellenben megtartja, ép úgy mint a tövégi *ɣ*, eredeti alakját az *a*, *ä* magánhangzós végzetek előtt, így a fenti példák birtokosragokkal való alakjai: *oqkum*, *oqkun*, *oqkwā*, *oqkwāu*; *lėkum*, *lėkun*, *lėkwā*. Szintígy ragoztatik *jėkwā* asszony: *jėkum*, *jėkun*, *jėkwāt*.

5. A tögyengülésnek gyakori alakja a nasalisnak elenyészte a reá következő mássalhangzó előtt, midőn egyszersmind a teljes *tő* hosszú magánhangzója megrövidül, pl. *khup* hab (éjsz. vog. *ɣump*): plur. nom. *khumpēt*; de loc. *khuptē* | *ket* sapka (éjsz. vog. *kēnt*): acc. *ketmē*; de birtokosragokkal: *kēntēm*, *kēntēn*, *kēntā* | *khut* hátí batyu (éjsz. vog. *ɣūnt*): *khūntēm*, *khūntā* | *jā-sut* folyótorkolat (éjsz. vog. *sūnt*): birt. 3. sz. *sūntā* | *kwāš* köröm (éjsz. vog. *kwons*): birt. 1. sz. *kwānšēm* | *khuš-wūt* húgy; v. ö. *khuīšēm* hugyozom. Az *āk*, *ākh*, mássalhangzó-csoportból ily gyöngülés esetén *ɣ* lesz, pl. *loɣ* út (éjsz. vog. *lāɣ*): birt. 1. sz. *lōākhēm* | *šəɣw* kód (éjsz. vog. *šēɣw*); v. ö. *šēākwēn* kódós | *liɣ* szeg (éjsz. vog. *lēnk*): nom. plur. *līākhēt* | *liɣ* beszéd (éjsz. vog. *lāɣ*): nom. plur. *līākhēt*. Szemben ezekkel elég gyakori eset a középlozvai vogulban az is, hogy analog hangtani helyzetben nem esik ki a nasalis, pl. *oqmp* eb, *tomp* állatorr, *tump* sziget, *tūnt* réczefaj, *tūnš* földi giliszta, *khūnš* bėlgiliszta, *tānkw* gyűjtő moszat, *oqākhw* anya stb. Hogy elvéte az éjszaki vogulban is fölmerül az itt tárgyalt tögyengülés, volt alkalomunk főntebb kimutatni (l. 1. §. c).

6. Mint az éjszaki vogulban úgy itt is gyakori, hogy a többtagú szók utolsó tagjának *a*, *ä* hangzója a nominativusban *s* a kötőhangzó nélkül csatlakozó végzetek előtt *é*-vé gyöngül, pl. *qarəs* aras: instrum. *qarəsēl*, *oštər* ostor: instrum. *oštārēl*, *nėpək* papiros: nom. plur. *nėpākēt*. E mellett *ānšux* meglett férfi, öreg (mely e helyett való: *ānšukw*, t. i. diminutiv képzése az éjsz. vog. *ānš* öreg szónak) a plur. nom. *ānšākwēt*, a birt. 3. sz. *ānšėkwāt*. Ép így

viszonylanak egymáshoz az éjszaki vogulban: *vāpsukwē* (demin. képzése a *vāps* vő szónak) és birt. 1. sz. *vāpsākēm*.

7. A második zárt szótag *e* magánhangzójának elisiójával is származnak többször tövátváltozások, pl. *pasēn* liszt: loc. *pasēt*, birtokosragokkal: *pasnēm*, *pasnēn*, *pasnāt*; *pužēn* köldök: *pužnēm*, *pužnēn*, *pužnāt*. Megesik ilyenkor, ép úgy mint az éjszaki vogulban, hogy az összetorlódott mássalhangzók elől a teljes tőnek nasalisa elenyézik, pl. *woqntēp* halászó horog: instrum. *woqtpēl*.

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — Egyes számi alakja az előbbi pontban előadottak számbavételével egyezik a szótővel. A többes képzése ép úgy történik, mint az éjszaki vogulban. — A kettős szám képzője a teljes tőhöz kapcsolódó *-i*,¹⁾ mely előtt a tövégi egyszerű mássalhangzó néha megnyúlik²⁾, pl. *šāmi* két szem (sing. *šām*), *kwīli* két ház (sing. *kwāl*) | *jāri* két folyó (sing. *jā*), *mōri* tőrmi ég és föld | *jēri* két ének (sing. *jēri*), *kwalli* két kötél (sing.

¹⁾ A kettős szám képzőjének egyéb casusokban való előfordulására csak kevés példát találok gyűjtéseimben. Ezek: *khāt tālitu jīn šōt šumlēx sār tāils* hat télre-nyárra (évre) száz éléskamra alig volt elég (*Tqulēn Paškēr jēri*) | *pošsā kitān šāmā kwān at vājlijā* a két kesztyűről (tkp. a kesztyű kettőről) le nem vette szemeit (*Tōma-jēri*) | *ākw' jartē uttēm kwālān - šumlēkhān nēilēs* (a vándor hős) egy helyen épített házhoz és éléskamrához érkezett (*qlp-jēri*). Az utóbbi példákban a dualisnak képzője *-ā* alakú, mire az éjszaki vogulban is találunk eseteket (l. Ny. Közl. XXI, 327. l.); v. ö. itt a közélplozvai *-ā* translativus ragot, melynek az éjszaki vogulban szintén *-i* felel meg rendszeren, de egyes névutókon *-ā* is.

²⁾ L. ugyane hangjelenség példáit alább a translativus ragnál, melynek éjszaki vogul megfelelője ép oly alakú mint a dualis képzőé, t. i. *-āi*, *-i*. Megjegyzendő, hogy a mássalhangzó megnyúlása rendes eset a præt. dual. 3. személyének közélplozvai alakjában, ha az *e* kötőhangzó ki nem esik, pl. *khajtēmlēssi* (ketten) megfutottak, *šorēxtēssi* (ketten) veszekedtek (de: *unēlsi* ketten ültek), szintűgy mint az éjszaki vogul változó tövű igéknél: *missi* (ketten) adtak, *vissi*, *tēssi*, *vāssi*, *jissi* (l. fönt 9. §.). V. ö. itt kondai vogul: *lailā ōxwtēs āli kerilēsya* lábai kőbe botlottak; de *tātsq* hoztak (ketten).

kwoqli) | *jaši* egy pár hótalp (sing. *jašä*) || *šäp* ágas karó (éjsz. vog. *sap*): dual. nom. *šäppi* | *khum* férfi: *khummi* | *šir* rúd: *širri*. A visz onossági dualis képzőjének alakja: -*iñs*, -*iñs*, pl. *oqr* anyai részről való rokon: *oqriñs* ketten rokonok egymáshoz | *min nūpiñs* *ōsmēn* mi nászrokonok vagyunk (мы сватовья съ нимъ) | *tē kwältē jāni jēkwā puwiñs ōliji* ebben a házban egy öreg asszony és a fia lakik (старуха съ сыномъ). A pluralis -*t* hozzájárultával e képző a visz onossági pluralist (több személynek, vagy dolognak egymáshoz való tartozását) jelöli, pl. *tan jāi-puwiñst* ők atyafiak, *man šakha oqriñst* mi mindnyájan anyai rokonok vagyunk.

2. Accusativus. — A középzovai, valamint általában a déli vogul nyelvjárások különbözően jelzik a tárgyi viszonyt, ha a tárgy határozott, azaz valamely már ismert, bizonyos dolog, vagy ha határozatlan. Az előbbinek ragja a középzovaiiban: -*mē*, -*m* (mely az 1. és 2. személyű birtokosragok előtt esetleg el is maradhat), az utóbbi a nominativus alakjával fejeződik ki. Példák: *u j voltēt-kel, p ā ñ k ā t ā m, k ā t l ā p ā m kwān-qñkhsiān* ha medvét (a vogulban tárgyrag nélkül!) ölnek a fejét és kezeit (tárgyraggal!) levetköztetik (Ethnographiai jegyz.) | *uj iltā-poqltān qraqh, noul uttau; mōmnē purlilau*: «*q r a k k h k w ē ājin, n o u l t a j i n*!» — *qmitentēt, p ā ñ k khwāššēt* a medve elé pálinka, hús helyeztetik; a néptől megvendégeltetik: «pálinkát igyál, húst egyél!» — szólnak, fejet hajtának (u. o.) | *ujmē khat khatēl jēkwiān*, a medvét hat napig tánczolja (u. o.) | *kāimē kwān-tārtāln!* ereszd ki a macskát | *ōumē jel-pāntilēm* beteszem az ajtót | *tī jiwme tqrasēl mortilēm* ezt a fát araszszal mérem || *tāu ām koqtēm puumtīt* ő az én kezemet fogja | *tūjā woqnit šuorp ālsēm-kel, tē-urēl nukh-tōšlilēm*: *nēl' voqrēm. tarā mōt kit šāp tuštēm, šäppi-tārm nēl'-šir punēm, nēl'-šir-tārm pal-šillēm n o u l' t ā j ē m*; *ton jel-poqlt toqt paltēm*; *toqt-rīñē noul kwān-tōši, tūl n o u l' ā m ju-khuntiām*: ha tavasszal jávort öltem az erdőben, ilyen módon szárítom meg (a húsát): szárító bakot készítek. Szabad helyen két ágas karót állítok föl, a két ágas karóra keresztrudat teszek, a keresztrúdra folszeletezett húst akasztok. Az alá tüzet rakok; a tűz hevétől a hús kiszárad, azután húsdarabjaim haza czipelem a hátamon (Ethnogr. jegyz.).

3. Locativus. — Ragja -*tē*, -*t* ép oly alkalmazású, mint az éjszaki vogulban. Különös használatára példa: *khōjtē puustē* üstöknél fogva ragadta meg.

4. *Lativus*. — Ragja *-nē, -n*; de ez egyszersmind mint a *-nēl* ragnak kopott alakja a *blativus* értékekkel is fordul elő; sőt *essivus* s egyébféle viszonyokat is jelezhet. Ime néhány példa változatos használatára: *lūm āk mōn jēl-jarkhats, ārin at mini* lovam egy helyben megcsökönyösödött (на мѣстѣ уперлась), nem megy tovább | *āk w' kān nīlā mōn jāxtau* egy kenyér négy részre vágatik | *lōlnē lāk wāltēn!* borulj térdre (lábra; пади на ноги)! || *ōpān nūurā oqēm mātēr uj* nincs semmilyen állat erősebb a medvénél (медведя никакой звѣрь не крѣпче) | *ar sīnnē āri* őseñ vastagabb egy rőfnél (еще толще аршины) || *nāu šoqu khum-khalnē pērjēn, āk khum-ēs kwān at pērjēn* te sok férfi közül válogatsz (ты изъ много мужиковъ выбираешь), még sem választasz ki egy férfit sem || *nūīmē pal-jāxtit sī māt ān* a kenyeret közepén ketté vágja (по середкѣ, по поламъ разрѣжетъ) | *jīwmē tīt āt ān jēl-šaurēpāslēm* a fát tövénél levágtam || *kat-tinnē joutēm, līnnē joutēm* kész pénzen (ткп. kéz-pénzen) vásárlók (на деньги куплю), evetbőrért vásárlók | *āk w'-tē tinnē joutān!* ugyanez áron vedd meg (за ту-же цѣну купи)! || (*essivus*) *nārnē jālīlī meztelen* ül (нагиномъ) jár | *ām qraqh šoqu ājēm, tok-pēl sāinē* ősem én sok pálinkát iszom, de mégis józan (józanúl) vagyok (я всетаки трезвый). V. ö. itt a *-nē, -n* ragos mód- és mennyiség-batározókat (l. Éjsz. Vog. Nyjárás és ugyanitt 5. §. c)

5. *Translativus*. — Ragja: *-ā*, mely előtt a tövégi egyszerű mássalhangzó esetleg megnyúlik. Példák: *lūllā inti* rosszszá (lūl rossz) lesz (худой будетъ) | *khul-jāxēl ākw'-tārm pās kāppā punau* a szárított halszeletek egymás fölé halomba (kāp куча, бугоръ, tője: kām-) rakatnak (Ethnogr. jegyz.) | *wūt pāsēñā inti* a víz tisztává lesz | *ām tāwām jurtā vīlēm* én őt társul veszem | *nān nīlā urtā jāxtau* a kenyér négy részre vágatik | *tōsēm khul jāxlā loqrau* a száraz hal *jāxēl*-nak neveztetik (Ethn. jegyz.) | *ām pām jāmēs jānitā inti*, *khum-poqlā joxtenti* az én fiam jókora nagyságúvá fejlődik, fél férfivá válik (t. i. természetére nézve; мой сынъ ровнинкой, большой ростетъ, полмужика станеть).

6. *Instrumentalis-comitativus*. — Ragja, mint az éjszaki vogulban, kötőhangzóval csatlakozó *-l* s birtokosragok után: *-tēl*, pl. *lū pomēl nukh-tēkti* a ló tele eszi magát szénával | *jāmēs ātēl pāsī* jó szaggal illatozik || *jīw jānitātēl mōnē pāts* a fa egész nagyságában földre esett.

3. §. Birtokosragok.

A birtokos személyragozás a középlozvaiban egyszerűbb, mint az éjszaki vogulban. Nincsenek meg ugyanis benne a kettős birtokot jelölő alakok, melyek hangbeli változásukkal jórészt egybeestek a többes birtok megfelelő alakjaival; a mely esetekben pedig ez nem történt, ott az analogia egyenlítő hatása következtében szorultak ki a nyelvhasználatból. Csak némely t. i. páros fogalmakat kifejező szóknál (mint pl. szem, láb) találjuk még nyomát a kettős birtok egykori jelölésének, jelesül az egyes harmadik személyű birtokos (pl. az ő két szeme) külön alakú végzetében. Íme pár töalkotás tekintetében eltérő példa a birtokos ragok bemutatására:

kwäl ház *lū ló* *jēri ének* *pērnä kereszt*

a) Egyes számú birtok

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwälēm házam</i>	<i>lūm</i>	<i>jerrēm</i>	<i>pērnēm</i>
2. <i>kwälēn házad</i>	<i>lūn</i>	<i>jerrēn</i>	<i>pērnēn</i>
3. <i>kwälä háza</i>	<i>luä, luät</i>	<i>jerrä</i>	<i>pērnät</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwälēm kettőnk háza</i>	<i>luām</i>	<i>jerrām</i>	<i>pērnām</i>
2. <i>kwälēn kettőtök</i> „	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>pērnän</i>
3. <i>kwälän kettőjük</i> „	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>pērnän</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwälou házunk</i>	<i>luwou</i>	<i>jerrau *)</i>	<i>pērnau</i>
2. <i>kwälän házatok</i>	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>pērnän</i>
3. <i>kwälän házuk</i>	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>pērnän</i>

b) Többes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwälēm házaim</i>	<i>luām</i>	<i>jerrām</i>	<i>pērnām</i>
2. <i>kwälän házaid</i>	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>pērnän</i>
3. <i>kwälän házai</i>	<i>luän</i>	<i>järrän</i>	<i>pērnän</i>

*) Némely szón-qu alakban is hallható személyrag, pl. *oqkwqu. nēnēnk, sqwqu bőrünk.*

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwälänäm</i> kettőnk házai	<i>luänäm</i>	<i>jerränäm</i>	<i>përnänäm</i>
2. <i>kwälän</i> kettőtök	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>përnän</i>
3. <i>kwälän</i> kettejük	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>përnän</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwälänou</i> házaink	<i>luänou</i>	<i>jerränau</i>	<i>përnänau</i>
2. <i>kwälän</i> házaitok	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>përnän</i>
3. <i>kwälän</i> házaik	<i>luän</i>	<i>jerrän</i>	<i>përnän</i>

c) Kettős számú birtok.

Egyes szám 3. szem. Példák: *sämēñ khum šäm ā kwän at väjlijä* szemes férfi az ő két szemét le nem veszi róla (*Töma-jëri*) | *šämä jiniñi* szemei nagyok || *täu luän jäm esi* az ő két lova jó.

Megjegyzendők:

Az egyes birtokra vonatkozó egyes 3 személyű birtokosrag alakja magánhangzón végződő töknél: <ät; mássalhangzón végződőknél rendesen -ä; de néha -ät is, pl. *tör* kendő (éjsz. vog. *tār*): *törät* kendője | *poj*, *pojlay* gazdagság: *pojät*, *pojlayät* || *lū lō* (tő: *luw*-): *luä* és *luät* | *nol orr*: *ñalä* és *ñalät*. Néha a teljesebb éjszaki vogul-fele -tä alak is előkerül, pl. *khum* férfi: *khumtä* | *ūp* néne: *ūptä* | *il-poql* előrés: *uj iltä-poqltän qraqh punau* a medve elé pálinka tétetik (Ethnogr. jegyz.) Ragok előtt rendesen egy még bővebb, -etä alakú 3. személy lép föl, pl. *näm* név: *nämētäm* nevét | *jäit* ijj: *jäitētäm* | *lōy* út: *lönkhētän* útjára | *oqmp* eb: *oqmpētän* ebének || *pänk* fej: *pänkētäm* és *pänkäm* fejét. Úgy látszik az utóbbi alak a kétféle (-ä és -tä) harmadik személyű rag összetétele és szabályos gyöngülése útján keletkezett a mint a magyarban is alakultak, ilyen módon *szarvája*, *májája* alakok a nyelvjárásokban (l. Nyelvörkalauz 101. l.).

2. Mint az éjszaki vogulban néha itt is tapasztaljuk, hogy a névutók teljesebb végzettel jelentkeznek a személyragozásban, pl. *mqs-ért*, miatt: *at-khañkha at namsi äm-m q s ä m* (éjszaki vogulúl: *am mä'ëslēm*) senki sem gondol én értem (felölem) | *nūpēl* felé: *oqmp nāu nūplän šautēzlenti* (éjszaki vogulúl: *nañ nūpēlən*) az eb feléd örül (örvendve fut eléd). Itt nyilván a lativ -ä végzettel van dolgunk, mely a pusztá szóvégről lekopott. Ugyanígy hangzik: *äm taräm* én felém, *nāu tarän* (nem: *tarēm*, mint pl. *kwälēm*, *përnēm*);

v. ö. éjsz. vog. *torì* ellen, szembe, felé. — Az éjszaki vog. *voipi* «hasonló, minőségű» szó (l. 3. §., 5.) személyragos *voipilēm*, *voipilēn* alakjainak megfelelőleg a középlozvaiban is van: *ām uiplām khum* magamféle ember, *nāu uiplān kh.* magadféle e., *tāu uiplā*; *min uiplām khummi* mi kettőnkhez hasonló emberek, *nin uiplān*, *tin uiplān*; *man uiplau*, *nan uiplān*, *tan uiplān*.

4. §. Névmások.

a) Személyi névmások.

Nominativus: Sing. *ām* én, *nāu* te, *tāu* ő

Dual. *min* mi ketten, *nin* ti ketten, *tin* ők ketten

Plur. *man* mi, *nan* ti, *tan* ők

Accusativus: Sing. *ōn*, *nān*, *tāwām* (vagy: *tāwētām*)

Dual. *minām*, *ninān*, *tinān*

Plur. *manau*, *nanān*, *tanān*

Dativus: Sing. *ōn*, *nān* (vagy: *ōnēmne*, *nānnē*), *tāwān*

Dual. *minām*, *ninān*, *tinān*

Plur. *manaun*, *nanān*, *tanān*

Ablativus: *ām-poqlēm*, *nāu-poqlēn*; *man poqlau* stb.

Nyomatékosított személyi névmások: *āmēnk* (vagy *ām̄k*), *ām̄ki*, *ām̄kēm* én magam, *nāñk* te magad, *tākw* ő maga; *min̄k* csak mi ketten, *niñk*, *tiñk*; *mañk* csak mi, *nañk*, *tañk*; vagy összetéve az egyszerű személyi névmásokkal: *ām-ām̄k*, *nāu-nāñk*, *tāu-tākw*, *min-mink* stb. Viszonyraggal látunk egy ilyfajta névmást e példában: *lāx tākw-tān at tār̄ti* szót nem enged magához szólani (слово не допускает до себя).

Külön «ipse» jelentésű névmás: *tākw-qsä*, pl. *khōp tākw-qsä pal khōlps* a ladik maga magától repedt meg (сама собою раскололась) | *ām wūs-kärkēm tākw-qsä* (*tākw urāt*) *jāmi* az én kisededem maga jár (nem kell neki vezető). Ez az *qsä* nyilván a 3. személyű birtokosragot tartalmazza végzetében; alapszava pedig a «maga» jelentésű finn *itse*, mord. *es*, cser *eške*, zürj. *as*, votj. *as* (tő: *ask-*; a kazáni dialektusban: *askēm*, *askēd*, *askēz*) és *ač*: *ačim*, *ačid* stb. vogul megfelelője.*)

*) Noha nem éppen szorosan egyező «maga» jelentésben, megtaláljuk eme középlozvai *qs*-nak mását az éjszaki vogulban is.

Az önálló birtokos névmások a személyes névmások s a *khqr* szó személyragos alakjainak összetételével keletkeznek, pl. *äm khqrēm* az enyém, *täu-khqrä* az övé, *min-khqräm* a mi kettőnké, *nan-khqrän* a tietek. Ez a *khqr* egyébként jelző szókhoz (melléknemekhez) szokott csatlakozni, midőn mellőlük a jelzett szó a

Ennek tartom t. i. ama interjectionalis természetű *voss* (szigvai *oss*) szót, mely a *taw voss mini* (ő hadd menjen), *tan voss mine'it* (ők hadd menjenek) imperativ szólásokban alkalmazódik. Bármily képtelenségnek tessék is első tekintetre ez egybevetés, meg kell engedni valószínűségét, mihielyt a megfelelő déli vogul szólásokat figyelembe vesszük. A középlozvaiban «ő hadd menjen!» így hangzik: *täu tükw mini!*; «ők ketten hadd (tkp. maga) menjenek!»: *tin tük miniji!*; «ők (többen) hadd menjenek!»: *tan tük minet*. Ugyane kifejezés járja a pelymi és kondai vogulban is; csak a tavadaiiban tér vissza az éjszaki *voss* ilyen alakban: *uss* (pl. *tou uss minii!*). A magyar *maga* is használódik a székelységben a vogul *voss*, *tükw* ily módjára, pl. *maga hadd el!* «lass es doch sein!» (Budenz MUgSz.), *maga ne mondja!*: «csak ne mondja!» (Simonyi: Kötőszók. 195. l.). Látni való már ezekből is, hogy a *voss*-nak jó okkal vehető fel «maga»-féle alapjelentése; de kétségtelenül erre utal e szónak superlativusi értelme a *voss jui-aul* (alsólozvai *us jöl-khar*) legutolsó, *voss jüni' pü'* legnagyobb fiu-féle szerkezetben, melyet t. i. az előrebocsátottak számbavételével csak mint az orosz *самъ послѣдній* «maga az utolsó» (= legutolsó) kifejezés mását magyarázhatunk alkalmasan. Magánhangzójának mélységével és zárt hangszínével úgy viszonylik a vog *voss* (*oss*, *uss*, *as*) az idézett rokon nyelvi magasbangú alakokhoz, mint közvogul *pos-* «mosni» az egyjelentésű finn *pöse-*, mord- *peze-*, zürj. *pöslal-* és a magy. *fest-* szókhoz. — Alkalmilag megjegyzem, hogy a kimutatott ugor «maga» névmásnak magyar nyomát is találjuk az *öz-vegy* szónak előrészében. A *-vegy* utórész vogul másai: középlozv. *vočép*, alsólozv. *vačép*, tavadai *vačip*, éjsz. vog. *vočép* özvegy, árva (pl. *vočép žum* özvegy férfi, *vočép nē* özvegy nő, *v. naurēm* árva gyermek), mely alakilag úgy viszonylik a magy. *vegy*-hez, mint vog. *āntép*, *öntép* agyvelő a magy. *agy*-hoz. A szóközépi vog. *t* ugyanis *nt* helyett való az *at*, *atim* «nem, nincs» szóban is (v. ö. osztB. *ant*, *antom*) s ha a *vočép t*-je esetleg úgy alakult volna, mint pl. a *püti* «kebel» szóé, azaz eredetibb *kt* hangsoportból (v. ö. osztIrt. *pōros*, osztB. *pūrol* busen): a magyarban így is fejlődhetett belőle *gy*, mint az *egy* «unus» szóban (v. ö. cser. *ikte*, finn *yhte* egy). Az *öz-vegy* etymonja ezek szerint: «maga-árva, magával-árva»; olyan kifejezés, mint, *maga-tehetetlen* (= magával tehetetlen), *maga-biró*, *maga-gondolt*, *magakellő* stb.

kifejezésben elmarad, pl. *täu jilké-khar* ő az első (= *täu jilké khum* ő az első ember), *wütiñ-khar kogréx* nedves kell (t. i. n. fa), *šēmēl-khar vōyi* feketét kér (t. i. f. kenyeret).

b) Mutató névmások: *tē, tē-lhar* ez, *āñ-tē, tē-nāñki* íme ez, *ākw'-tē* ugyanez, *tītāk* itteni, ezen oldalbeli (pl. *täu jā oqlēm-poql tītāk poqlnē šup-unšēs* ő a folyónak túlsó feléről erre a felre ájtött) | *tā, tā-khar* az, *ākw'-tā* ugyanaz, *tātāk* ottani, túlsó (*jā tātāk poql* a folyó túlsó oldala) | *ton* azon, amaz (pl. *khot khatēl jel-mārēn, ton khatēl jiun* a mely napon megszorúlsz, azon napon eljössz | *ton jūi-poqlt* azután, *ton jel-poqlt* azalatt, *ton-mos* azért). — Minőségmutatók: *tim-khar, tim-kharēp* ilyen, *ākw'-tim-khar* ugyanilyen, *tāmli* olyan, *tāmli-khar* id.

c) Kérdő és visszamutató névmások: *khañkhä ki*, kicsoda; *mār mi*, micsoda, *mār-tāmli* micsoda? (pl. *nāñ mār-tāmli tēls?* téged micsoda lelt; *тѣбѣ что-такое съдѣлалось?*) | *khot* mely? melyik, amelyik, pl. (*khot khum ōls tīt* melyik ember, v. kicsoda volt itt, *которой человекъ былъ здѣсь*; *khot khatēl jiun?* mely napon jössz?); *mān-mazpā minō* (pl. *mān-m. pasēn visēn?* minő lisztet vettél? *какую муку взялъ?* *mān-m. khañs?* micsoda ember?) || *mān šāt* hány, mennyi? *tē šāt, tē šāt-ši* ennyi, *tā šāt* annyi.

d) Határozatlan névmások: *āl-khāñkhä, khāñkhä* valaki (pl. *khāñkhä khum-pūñē āñk puaum* valamely legény megfog engem, leánykát. *Sint-jā oqi jēri*), *at-khāñkhä* senki, *khañs* id. (pl. *khañs tīt at ōls* senki sem volt itt) | *to...to, khot...khot* némely, egynémely... más (pl. *to khum khañsi, to khum at khañsi* némely ember tudja, némely nem; *khot khum khañsi, khot khum at khañsi* id.) | *āl-mār* valami, *at-mār* semmi, *mān^dēr, mātēr* bármely, valamely (pl. *mān^dēr vuor-uj pušnē ōli* bármely erdei állat, mind van, *какой-бы звѣрь, все есть*; *ōpān nāūrā oqlēm mātēr uj* a medvénél erősebb, nincsen semmilyen állat, *ткп. bármely á.*); *ākw'-mātēr* egy valamely, *mātēr-pūt*: *khuqšä* mini, *vōt* mini, *mātēr-pūt poj khum-poqlnē, tū joxti* hosszú ideig megy, rövid ideig megy valami gazdag emberhez, oda jut el (*alp-jēri*); *mātēr-pūt mātēr tūt lattēs* valamicsodát mondott ott | *māt* valamely, valami (pl. *māt khuqšūt at ōls* valami régen nem volt, *не давно былъ*; *jūwā tarā māt mōñē nēilsau* valami fája gyér vidékre érkeztünk. *Sint-jā oqi jēri*); *ākw'-māt* egy valamely (pl. *ākw'-māt taulēñ uj* valamely szárnyas állat, *ākw'-māt šit* egyszer, valamely időben); *tāmle-māt*

ilyesmi, ilyesféle (*t. m. ūlēm ūlmejšēm ilyesféle álmodt álmodtam*); *ān-māt loqltq mōʒi-tōrmi khannē titā*, (*šuoṛpmē*) *tot ālūslem* valami ég és föld egybeérő szélét (torkolatát) emlegetnek, a jávort ott öltem | *āl-mān maʒpā* valamilyen (pl. *āl-m. m. uʒ kakoi-to звѣрь*), *at-mān maʒpā* semmilyen | *mōt*, *mōt-khar* más, másik | *mōtēn . . . mōtēn* egyik . . . másik.

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók.

Névmási többől származottak: *tīt* itt, *tāt*, *tūt* ott, *tīt-tē* ime itt, *tāt-tā* ime ott, *ākū-tīt* ugyanitt, *ākū-tāt* ugyanott | *tāl* innen, *tūl* onnan | *tī* ide, *tū* oda, *tī-tē* ime ide, *tū-tā* ime oda, *tī-tū* ide-oda || *khwt*, *khot* hol, *khwtēl*, *khotēl* honnan, *khwtāl*, *khotāl* hová; *at-khot* sehol, *at-khotēl* sehonnan, *at-khotāl* sehová, *khot-joʒtnā* (pl. *minēn*) meddig (mész)?

Egyéb névszói tövekből valók:

il (*il-qlēl quīl* v. *il-quīl khum* első, elől levő ember, *ilkē kwāl* előszoba): *ilēn*, *ilt* valaminek elején, elől (pl. *tāu ilēn tuńsi* ő elől áll, *ilt joqmi* elől, előre jár) | *ilä*, *iläl* előre, *iläl-päräl*, *ilä-pärä* előre-hátra | *ilēl-ilēl* egymástól kisebb-nagyobb távolságban | *il-poql* előlről (pl. *il-p. tī jājin!* előlről jer ide hátrább). Igekötoi alakja: *il*, pl. *il-kharti* elhúz, *il-qlti* megtold. Névutói alkalmazása van ez összetételben: *il-poqlt* előtt (pl. *kwāl il-p. ház e.*), *il-poqln* elé, *il-poql* elől.

jüi (*jüi-quīl* utolsó, *jüike kwāl* hátsó szoba): *jüit*, *jüin* hátul, mögött (pl. *j. joqmenti* hátul-jár), *jüil* hátulról (pl. *j. khajti* utána fut), *jüi-poql* hátulról. Névutós összetétele: *jüi-poqlt* után, *jüi-poqln* utánra, mögé, *jüi-poql* hátulról, mögől.

šiš «hát» határozói alkalmazásban: *šišä* hátra, visszafelé (pl. *š. tqwi* hátra evez, *отрпебаетца*); névutós alakjai: *šiš* mögött, *šišä* mögé, *šiš-poql* mögől (pl. *toqt šišä tuńtau* a tűz mögé állíttatik).

pärä, *päräl*, *pär-tari* visszafelé, *pärēn* hátul (pl. *tāu pärēn khqšät tuńsi* ő hátul messze áll, *онъ далеко стоитъ на задѣ*). Igekötoi alakja: *pär*, pl. *pär-jiw* visszajön, *pär-joqñkhsi* visszafordul.

jun benn, a házban, *ju* be a házba, *jüil*, *jüi-poql* belülről, a házból.

kwän künn, kwänäl, kwän-tari ki, kifelé, *kwän-poql* kívülről. Igeköttöi alakjai: *kwän* és *kwänél*, pl. *kwän-mini* kimegy, *šuorpmé kwänél-ojtésté* a jávort elszalasztotta, elfutni engedte (отпустить. *Tqulēn Paškér jēri.*) || *kwät-pél* kivéve, kívül (кроме; v. ö. éjsz. vog. *kwoni-pāl* id.): *uj älpä nol-tus kwät-pél jel-päntau* a medve teste, kivéve az arcát letakartatik (Ethnogr. jegyz.), | *öpä kwät-pél oqtēm näürä vuor-uj* a medvén kívül nincs erős erdei állat.

nuñ (*Nuñ-Törēm* = éjsz. vog. *Numi-T.*; *nūñkē törēm* felső ég, menny), *nuñēn*, *nuñkēt* fölül, fönt (pl. *nuñēn tuñši* fönt áll, на верху стоит; *tē nuñēn unēlpä tul-šup* ezen fönt elterülő felhődarab. *Tqulēn Paškér j.* | *ašjēx mäsēs, nuñkēt sārēn-khu'* mäsēs subát s fölibe gunyát öltött); *nukha'* fölfelé. Névutói összetétele: *nuñ-poqlt* fölött, *nuñ-poqln* fölé, *nuñ-poql* fölülről (pl. *tē jāmēs khum, jurtä tūu nuñ-poqlä jāmēs* ez jó ember; de *a tārša ō nāla* is jobb, ткр. *ō* fölötté jó). Igeköttöi alakja: *nukh*, pl. *nukh-khāñghi* fölhág, *nukh-važti* feldob.

jöl (*jölke törēm* alsó ég, föld): *jälēn* alatt (pl. *kit pišpā kwäl; nuñēn kwäl āñši, jälēn kwäl āñši* emeletes ház; felül van háza, alul van háza), *jäläl'* alá. Névutói összetétele: *jel-poqlt* alatt, *jel-poqln* alá, *jel-poql* alól. Igeköttöi alakja: *jel*, pl. *jel-juntilēm* levarrom, *jel-päts* leesett.

kham arczczal, felső részszel lefelé, pl. *šun kham khuji* a szán tetejével lefelé borítva fekszik (сани навалены лежатъ), *khōpēm kham khamitažts* a csónakom fölfordúlt; *khammaš khamitažts* teljesen felfordúlt (навалилась и закрылась вовсе); *kham-tari khuji* arczczal lefelé (ничкомъ) fekszik.

khanä hanyatt, háttal lefelé (*šišä tärmt* háta fölött), pl. *khanä totēmtažti* hanyatt támaszkodik; *khāñä-tari* id.

äl valamely tárgynak felső része, teteje (pl. *kwäl-äl* háztető, *suntēx äl* láda teteje, *älkē poēl* felső falu): *ällä, äläl', äläl'-tari* a folyón fölfelé, pl. *Luosm-khuošt ällä joqmi* a Lozva mentében fölfelé halad, *äläl'-tari šunši* a folyó irányában fölfelé néz.

lui (*lui poql* a folyó alvidéke, *luikē poēl* alsó falu): *lqñkha, lqñkha'*, *lqñkha'-tari* a folyón aláfelé, pl. *lqñkha' khāuli* lefelé evez.

pui (*pui-poql* a folyótól fölfelé eső vidék): loc. *puijin*, abl. *puijil*, lat. *pō, pō-tari*. Az utóbbi alak egyszersmind igeekötő is, pl. *pō-kharti* fölhúz a partra, *pō-mini* fölmege a partra.

nal (*nal-poql, nalkē-p.* a folyó melletti vidék): loc. *nalmēn*,

lat. és igekötő alak: *nal*, *nal-tari*, pl. *vötän nal-tatit* leviszi a parthoz.

khankhä, *kwänkä* át, keresztül, pl. *ur-kh.* a hegyen át, *kwänkä poql tawi*, vagy *poräi t.* (a folyón) keresztül (въ поперекъ) evez.

mänti hosszában, mentében, végig, pl. *narmä tok-ti voqrau: nilä šäp šairau, nilä khqut mänti tuštut* a húsállvány (лабазъ) úgy készíttetik: négy karót vágnak, négy luczfenyőt rájuk végig (hosszában, keresztben) helyeznek. (Ethnogr. jegyz.)

khwašä, *khäšä* hosszú: *khwašät* távolra, távol (pl. *kh. kwän listēm* távolra dobtam, далеко бросилъ), *khuošt*, *khwašt* hosszában, mentében, pl. *khuošt širri punwi* hosszában két rúd van helyezve. Az utóbbi alak névutó is, pl. *khul šišä-khuošt pal-šiltau* a hal háta hosszában fölmetszetik, *jä-khuwašt jis* a folyó mentében (по пѣрѣ) jött.

lazw kör: *lazwä* körül, pl. *kēt lazwä jutmätel läp-juntēm öli* a sapka köröskörül le van varrva szegélylyel; *lazwä-tari öliji* széjjel vannak (nem együtt). Névutói alkalmazásra példa: *kwäl-lazwä alēntaxti* a ház körül hurezolja (кругъ избы тащить).

äkwē egy: *äkwät* együtt, *äkwän* együvé, pl. *mēm äkwän ätēx-tentēt* a nép egybegyűl, *tin äkwät öliji ök* együtt vannak || *äkw-öqlt pēs* egymás mellett (рядомъ), pl. *tē kwäli ä. o. p. unliji* ez a két ház egymás mellett áll; *äkw-lält pēs* egymással szemben (другъ противъ дружкы) | *äkw-jurtel* együtt (pl. *joxtsi* jöttek).

älä közel, közelbe, pl. *uj-ašsuz älä at loqrit joqmuž* a medve tiltja, hogy közelébe menjenek; *äm nän älä tušēm kwälnē* én közelebb állok nálad a házhoz. Névutó gyanánt is használatos, pl. *jiw kwäl älä öli* a fa a ház közelében van.

täkwäl: *päsēn t. joqñkhtilēm* felfordítom (переворочу) az asztalt, *sqrēn-khulēm t. joqñkhtilēm* kifordítom (выворочу) a gunyámat.

Csupán névutói, illetőleg igekötői alkalmazásban ismertek a következő helyhatározók:

ültä át, keresztül, pl. *äm läñkhēm ültä-unšäslēn áthágtad* (átgázoltad) az én szavam (мое слово перешибилъ).

(éjsz. vog. *kiwr* belső): *kērt*, *kēt* -ben, *kēn* -be, pl. *äk kwärt -kērt tušēn kwän* egy ingben állasz az ucczán, *kuš-kēt* a merőkanálban, *khōp-kēn talxtati* a ladikba rakódik (складывается въ лодку), *išmit mōt oqñä-kēn joxtit* a levest más edénybe (въ другую чашку) kanalazza át.

khal köz: *khalt* közben, *khalné* közbe, közé, pl. *mōm-khalné* a nép közé.

jor hely: *jarté*, *jarné* helyett, gyanánt, -képpen; l. alább a módhátározók közt.

jurt társ: *jurtél* együtt, -vel, pl. *uj-jurtél ju-jiut* hazajönnek a medvével, *täu jurtlä* ő vele | *äkw jurtél* együtt.

tar mint igekötő: «át, keresztül», pl. *khqtél tar at uokhti* a nap át nem látszik, *pat tar-khajtém jämés vuol* récze átfutotta szép folyó szakasz (*Përsü oqi j.*). Éjsz. vog. *tārä* alakja mint névutó is használatos.

tari, *tarä* (személyragokkal: *taräm*, *tarän*) felé, irányában (= éjsz. vog. *tori*'), pl. *äm-taräm mārux mātētēn?* miért nevetsz felém, *äm-taräm ul khwqrkhatēn!* ne káromkodjál reám, *nämiñ glutarä äm süssēm* híres ezüstre néztem én (*Käsmēx vuor j.*) | *khumtā-tari latti* férjéhez szól, *kwän-tari* kifelé, *pär-tari* visszafelé, *äläl-tari* fölfelé (a folyón), *kit tari* kétfelé.

tärm fölé, vlminek tetejébe, *tärmt-on* (rajt), *tärm-poql* -ról, vlminek tetejéről, pl. *šun joqñk-tärmt tazätoqli* a szán a jégen csúszik, *jiw tärm-poql jel-pätsēm* leestem a fáról.

saj (*saj-mō* vlmitől félreeső hely, mög): *sajné*, *sajin* mögé, pl. *räxw-poql jiw-sajné tuñšpēm* az eső elől a fa mögé állok, *tüli jiw sajın am khüññentiäm* rejtő fa mögé búvok el én (medve) ólálkodva rájuk (*Käsmēx vuor j.*)

šim szív: *šimtē* közepén, *šimēn* középebe vlminek, pl. *kwäl-kän šimtē űoqklaytēm* a szobapalló közepén (на середине) topogok, *Tumēn šimän āñk joxtentēm* a *Tumēn* tó közepére jutok el leányka (*Sint-jä oqi j.*).

šup «rész, darab» igekötői alkalmazásban: «át, keresztül, szét, ketté», pl. *šup-jäktit* átvágja, ketté vágja, *jiwmē šup-šaintit* a fát ketté tőri, *šētēpmē šup-mänitit* szétszakítja a czéznát.

paš: *pašt* táján, vidékén, *pašné* -ig, pl. *mō-űi-törmi khannē tit pašt joxtästē šuorpmē* a föld és ég összeérő széle (torkolata) táján érte utól a jávort (*Taulēñ Paškēr j.*).

poql az ablativus-elativus rendes kifejezése a kiveszett -nél rag helyett, pl. *oxtēsmē nukh-oqlmilēm mō-poql* a követ fölemelem a földről, *poql-poql nukh-kwoqls* fölkelt a padról, *wüirēm koqtēm-poql turri* csurog a vérem kezemből, *wüt-poql pō vüwē* fölvétetik a vízből || *tōn-poql šētēp voqrau* inból czéznát készítenek || *äm-poltēmt*,

vagy *äm poqltém* mellettem, *näü-poltént* v. *n. poqltént* melletted, *täu poqltät* mellette stb. | *il-poqlt*, *jüi-poqlt* l. fentebb.

mąš -ig, pl. *taléžä-mąš* a csúcsáig.

lält ellen, szembe, pl. *khatél-lält* a nappal szemben. Igeköthi alkalmazása van pl. e mondatban: *täväm lält-kwoqlépilém szembe-megyek vele*.

b) Időhatározók.

Névmási alapszóból valók: *tıl* ezután, ez időtől fogva, *ti-mąš* eddig | *tönt* azután | *tazél*, *tazélän* később, azután (послѣ); v. ö. éjsz. vog. *tajéž* id. || *khuñ* mikor, *khuñ-khuñ* bármikor, *khuñté*, *khuñqté* valamikor (pl. *täu khuñté* v. *khuñqté tit öls* онъ когда-нибудь здѣсь былъ); *at-khuñ* soha || *khwąqtél* egykor, jövőben, később (послѣ; pl. *än mąltép* ilém unlau, *khwąqtél äšerém* inti most meleg idő jár, később hideg lesz, *khwąqtél khals äkwi jel-khali*, *kit nat at öli* egykor v. idővel úgys meghal az ember, két életkort nem él); v. ö. éjsz. vog. *žanal* || *moto-khatél* tegnap; v. ö. éjsz. vog. *möl-ti* minap || *äi-mänt*, *äi-mäntän*, *äm-m'int* most, jelenleg; imént, v. ö. éjsz. vog. *ai-mōnt* imént, előbb | *mäntä*, *m'intél* igei alakokkal összekötve: «közben, vlminek lefolyása alatt», pl. *tömél-oqñkhumé khüññentilém mäntä* a mint, v. mialatt a jávortehénhez lopózkodom (когда я къ маткѣ подкрадываюсь. *Tqulēñ Pašker j.*), *tēlpä joqñ-khép mäntēñ soqt artä minnē mäntél* újhoid idejebeli hét idejének lefolyása alatt» (*Luop-tit j.*).

Idő t jelentő alapszókból származott határozók: *tē-sit*, *tē-sitän* ekkor, ebben az időben, *tä-sit* akkor, *äkw'-mät sit* valamikor, egyszer, *khwql-sit* reggeli időben; *khatél kitä-si*, *khürém-si khuji* körülbelül két-három napig (дня 2—3) fekszik, *joqñkhép-si* egy hónapon át, *sqat-si* egy hétig *) | *oqrém* «idő»: *poñ ilélēñ oqrémte* szénahordás idején, *äkw'-oqrémte* egy időben; *mät oqrémte jermilēñ*, *vōžälñ*

*) A *si* mint az éjsz. vog. *kēm* az időn kívül (pl. *matä-kēm* *āleuw* einige ze it leben wir hier) minőséget is jelez, pl. *äm-si khum* magamféle férfi, *äm šiim poj*, *täu šiät p.* olyan gazdag mint én, mint te (такъ богатый, какъ я); *äkw' šikwél joqñi* egyformán egyenlő lépésekkel halad; v. ö. éjsz. vog. *am-kēmēm žum* magamféle férfi. Úgy látszik a vog. *ši* egybetartozik etymologice a mordvin *ši*, *či* «nap» szóval s a magy. -ség képzővel (v. ö. mai napság, mostanság).

ön! a mikor reám szorúlsz, hívjál engem! | *is* «kor»: *än-té iste* ebben a korban | *törém* «ég; idő»: *pēs is-törém*t hajdan, a régi időben, *än törém*t mostanság, *khwql-törém*t reggeli időben | *šoqt, té-s.* rögtön, azonnal (сейчас) | *pēs* «régí»: *pēsne* (essivus) régen, előbb, pl. *khot nāu ōlsen pēsne* hol voltál te előbb (прежде гдѣ ты жилъ); *pēs-taül* régtől fogva, pl. *p. t. tit ōli* (давно здѣсь живетъ); v. ö. az utóbbi adatra nézve éjsz. vog. *mān-ta'ül* kis kortól fogva, *mōnt-ta'ül*, *mōl-t.* régtől fogva, *zūnt-t.* vlmikortól fogva || *té khatél* ma, *moto-kh.* tegnap, *ilnēn kh.* harmadnap, *jiñ khatél* (pl. *ešeltēm*) éjjel nappal (dolgozom), *khatlān* nappal | *khvolt* reggel, *khvoltān*, *khvolit* holnap | *itā* este | *jī* «éj» és «éjjel» (pl. *ām jī joztēm* én éjjel érkeztem) | *toql* tél: *toqlā* télen, *tujā-törém* tavasz: *tujā-poqlā* tavasszal, *tui-törém* nyár: *tujā* nyáron, *tākws* ősz: *tākwsā* ősszel; *ilāl toqlēl minēn*, *pārāl tui l jiwēn* el télen mész, vissza nyáron jössz (*Tau-lēn Pqškér*). Az időhatár (meddig? mennyi ideig?) kifejezésére *urnā*, *mulnā* igenévi szerkezetek szolgálnak, melyeknek végzete a transl. -ā ragot foglalja magában (= éjsz. vog. *ūrnāi'* várakozásnyira, *mūlnūi'* elmúlásig), pl. *ātā khūrēm khatél urnā*, *tāu pāsi* illata három napig szaglik (*Luop-tit j.*), *āt khatél mulnā mōm poñkheqlēt* öt napig részegeskedik a nép (*Sint-jā oqi j.*).

Térbeli fogalmak képes alkalmazásai a következő időhatározók: *jāni* soká (tkp. nagy), *vōl* rövid ideig (tkp. rövid, pl. *jāni mān vōl minēt* soká, vagy rövid ideig mennek); *jānit* régen (pl. *jānit tit ōlsēm*, давно былъ здѣсь) | *khwqšā* sokáig (tkp. hosszú, pl. *khwqšā murēm* sokáig merülök a víz alá, долго ныряю); *khwqšāt* régen (pl. *māt khw. at ōls* valami régen nem volt, не давно былъ) | *té khalt* ekközben, ezen idő alatt, *tā-khalt* akközben, azon idő alatt || *ārin* többé, tovább, ezentúl, pl. *ārin at jozti* többé nem jön.

Önálló időhatározó szók: *än* most | *us* már (pl. *us ām kwān-minēm* я ужъ уйду) | *ōs* még (pl. *ōs mān^{dér} voqrēn?* hát még mit fogsz csinálni? еще чего будешь дѣлать?) | *wūiñst, wūšt, än-wūiñst* éppen most, nem régen, (сейчасъ только, pl. *toqt wūiñst nukh-kwäsēmlenti* a tűz éppen most gyulad föl; *mār-mas minēn, wūšt jozt-sēn* mért mész el, nem régen jöttél; *än-wūiñst nūplaxts* nem régen nősült, не давно тожно женился) | *jatél* későbben, azután, *jatēn-takh* (éjsz. vog. *joztél-tax* id., pl. *taī šajimtilēm, at tapi*; *jatēn-takh šajimtilēm, tolmāti* töröm az úgat, nem törik el; azután töröm, leszakad. *Kāsmēx-vuor j.*) | *ānkwānt* (Reg. írása szerint *än-kwānt*) később,

azután, majd (послѣ, pl. *ānkwānt jāni ūpēn-poqłt joxtēn*, *tāu ānkwānt nānnē kitilit* te azután öreg nénédhez fogsz eljutni, ő majd tőled kérdezi stb. *qłp j.*)

Névtői alkalmazású időhatározók:

alu át, pl. *jī-alu unēlsau* az egész éjen át fenn (ébre) ültünk (всю ночь сидѣли).

ūil: *lunt-wognt nukh-tīlēmłt*; *tīlnēn-u i l a* lúd falka fölrepül, amint repült stb.

khqñkhā át, múlva, pl. *sqat-kh. joxti* egy hét múlva jön (черезъ недѣлю будетъ).

kāstēl: *tēnē itā-kāstēl āritāptsēm* ételt estére (къ вечеру) hagytam.

pālt mialatt, közben, míg (= éjsz. vog. *palit* hosszában), pl. *jāktlaytnāt-pālt* mialatt vágta, *jāim-pū urnēm-pālt* míg bátyám vártam.

mānt id., pl. *sū-khurmē tin mūltiān-mānt* miközben ők (ketten) a jávorlegelő szélét megkerülték (*Tqulēñ Pqškēr*).

lāpēl -ként, pl. *khqtēl-lāpēl, sqat-l.* naponként, hetenként.

c) Mód- és állapothatározók.

Névmási többől eredt alakok: *tok* úgy, *tok-tē* így, *ākw'-tok* éppen úgy, ugyanígy | *khum, khumlē* hogyan, *at-khum, at-khumlē* sehogyan | *khqtēm, khqtēm-šak* valahogyan (pl. *lūm jel-oqrts, khqtēm-šak jū-joxtilēm* lovam elfáradt, valahogyan haza juttatom, коекакъ я домой пригоню) | *mānā*: *jāin sāim wqir!* *āi-mānt tī pātkēn kētpulā, pōssū-pulā mānā mānēslēnīlēm!* az apád rothadt vére! ha most ide (kezem közé) jutnál, sapkadarabokká, kesztyűdarabokká, hej h o g y szétszaggatnálak (*Kāsmēx vuor j.*).

Módhatározói ragok:

1. *-is, -s*, pl. *tōsis* tisztán (pl. *t. jālili* tisztán jár; *tōs* tiszta), *šitēñs* gyorsan (*šitēñ lū* gyors ló), *nāürs* erősen, nagyon (pl. *n. šoqlul āji* igen sokat iszik; *nāürā* erős), *kinnās* könnyen (*kinnā* könnyű). Néha bővebb *-sā* alakja is előfordul, melynek magánhangzójában nyilván valamely pleonastikus alkalmazású újabb rag lappang (v. ö. az éjsz. vog. *-i* és *-ā* módhatározói ragokat); ilyenek: *ulmēñsā* álmosan, pl. *u. nukh-rojtsēm* álomból (tkp. álmosan) fölijedtem (со сна заскочилъ) | *nāu ru s n i s ā khōšēn qmiltuz, māñ s ā at*

woqɣɛn te oroszúl tudsz beszélni, vogulúl nem értesz. Egybevetve az éjsz. vog. *ulmiñšĩñ* (e h. **ulmiñšĩñ*), *rušĩñis* megfelelőekkel, látnivaló, hogy a középlozvai *ulmėñšä*, *rušñisä* alakok *n*-je a nom. possessor. -*ñ* képző változata. Eltérőleg alakult *mañšä*, mely e h. való **mañšisä*, ép úgy mint *jämsök* jól (pl. *añ-tė kħtəlmė jāmsök kħwoltäslėm* ezt a napot jól töltöttem el, *хорошо проводилъ*) e h. **jämėsisäkw*; v. ö. éjsz. vog. *jämėšäkw* «jól» s a végzet magánhangzójának változására nézve: középloz. *añšux* öreg és plur. nom. *añšäkwėt*.

2. instrum. -*l*, pl. *män širėl* mi módon? (*šir* mód, szer), *tė širėl* ily módon, *khumłė urėl* milyen módon | *loq šėl* v. *loq šit* unli lassan, csendesen (*тихо́нко*) ül; *šoq ul äji* sokat iszik, *kħqj ärėl qmiltėn* hamisan beszélsz, *tėn šėtėp o štėl pal mənita* az ín czérna vastagságnyra (*ošĩñ* vastag, *ošit* vastagságú) szétfosztatik || *kħōp poq žėl punilėm* a ladikot oldalt helyezem, *nār lq m tėl kħultsėm* meztelenül (tkp. meztelen darabbal maradtam); *kħwqšä kħalėl, vőt kħalėl* jəlenti ritkán, gyakran (tkp. hosszú közzel, rövid közzel) jároгат.

3. -*n* raggal alakultak: *marčän*, *maršäkwėn* egy kevésbé (pl. *m. tū jəlentėm* egy kicsit odamegyek, *не на долго туда хожу*), *woan* erővel (pl. *sär w. voqrentėm, at postėm* csak nehezen csinálom, nem bírom). Világos essiv értékkel mutatkozik e rag e példában: *ām qraqħ šoqu äjėm, tok -pėl s ä ĩ n ĩ ĩ ōsėm* én pálinkát sokat iszom, mégis józanon vagok (v. ö. *säĩ* józan).

4. Az éjsz. vog. -*i* módhatározó ragnak középloz. -*i* alakja van az *äkwĩ* «egyre, folytonosan, gyakran» szóban (pl. *ä. kħwqrkħatĩ* folyton haragszik, *ām nān äkwĩ ūsəntilėm* én téged gyakran látlak). Más irányú hangfejlődése az -*ä* rag ebben: *soyä* ferdén, görbén (pl. *s. šunši* ferdén v. kancsalúl néz; v. ö. *sō šämpä* kancsal szemű), mely az éjsz. vog. *sqwi* alakhoz ép úgy viszonylik, mint *khanä* «hanyatt» az éjsz. vog. *žani*-hoz.

A cselekvés módjának, különösen intensív, vagy befejezett voltának gyakori kifejezői itt is az ige kötéők. Íme pár példa efféle alkalmazásukra: *lailėm il-kħipsäts* lábam elesűszott; *toqt il-leštilėm* megigazítom a tüzet | *kwälä kwän tajwəs* háza leégett (tkp. kiégett), *ūsėn kwän-tėlils* eszed megzavarodott; *woqnit kwän-tips* az erdőben eltévedt; *šauräpėm kwän-kħwoltitäs*.

*lēm**) fejszém elvesztettem | *j e l-a jaum* elalszom, *j e l-kh qli* meghal, *j e l-o qrts* elfáradt, *j e l-j a r i l a x t i* elfelejti | *í oul' n u k h-tōšlilēm* megszarítom a húst, *í šmit n u k h-i štilēm* fölmelegítem a levest, *aumēñ ōlsēm*, *n u k h-tēlsēm* beteg voltam, fölépültem, *lū pomēl n u k h-tēkti*, *n u k h-ājtilēm* a ló füvel jóllakik, megítatom, *ām nāñ n u k h-ro qti-lēm* én téged megraklak | *p ā l-kh w a r j a x t sēm* megharagudtam, *luoptā p ā l-kh q lwēs* a levél elhervadt, *ārēs wūt p ā l-sāwi* a kvász megsavanyodik, *nūrēl p ā l-sērē x t a u s* megfenyítettett vesszővel | *l ā p-t a q u x* betakarni (pl. gödröt földdel), *pāsēnmē lāp-lēpilēm* befödöm az asztalt, *turēm lāp-lāpēps* torkom berekedt | *n a l-pajtilēm* megfőzöm | *ś ā m-ālilēm* agyonölöm, *ś ā m-ro qtilēm* agyonverem, *ś ā m-junitilēm* agyonütöm, *ś ā m-pa šātilēm* agyonfojtom | *ur ś a m-tunši* a hegy meredeken áll (= éjsz. vog. *sama lūli*).

Né v u t ó i alkalmazású módhatározók:

jarnē, jartē gyanánt, képpen (v. ö. éjsz. vog. *jornē* «helyett»), pl. *tēlpā u j-jarnē khummi nōss tēlentiji* repülő állatképpen csak úgy repül a két férfi (*Tō x tēñ nē-o q i j.*) | *tūjā sōl marē x t i marē x t ā nē* *jarnē tūpēm marē x t o q l i* mint tavasszal a csörgökacsa [a vizben] alámerülget, azon alámerülgetéshez hasonlóan merülget alá evezöm (*Sint-jā o q i j.*) | *nār-o x w tēs jarnē Tumēñ-šimāt tū-tē ujtāln!* sziklakő gyanánt sülyeszszed alá a *Tumēñ* tó közepén (u. o.) | *khōpā nāl niuli tō x t jartē v a x tēñ nāl khūrēm pāltnē nōss pō x w t l e n t i* ladikja nyíl üldözte búvármadár gyanánt, kilőtt nyílnak háromszoros távolságára csak úgy pattan (u. o.)

khajtēl -ként, -képpen, pl. *ōpā-khajtēl kūrili* medveképpen ordít, *ākw-tē khajtēl vo q rēñ* ép így cselekedjél!

lāpēl -onként, pl. *kkumit-l. so q t q l n pāti* férfianként (minden férfira) hét kopéka esik.

Egyéb különös módhatározó szók és szerkezetek: *śākā* igen, nagyon (pl. *ś. rēñ* igen meleg) | *tūrē x* (= or. *вдругъ*) egyszerre, rögtön (pl. *t. ju-ājist* egyszerre kiitta, *вдругъ выпилъ*) | *ākw'-uil* id. (pl. *līnmē o x w t ā sēl ākw'-uil śām-v a x t ā s ā s tē* az evetet egy kövel egyszeribe agyonütötte | *mālē x* gyorsan | *ākw'-ōlpā, jōrtal, vaškē* (= or. *вовсе*) teljesen, éppenséggel (pl. *lailā ākw'-ōlpā o q tēm*, v. *vaškē*

*) A megfelelő éjsz. vog. *χot* igeközlőnek (pl. *χot-tēlils, χot-tips, χot-χoltilāslēm*) középzozvai nyoma: *khwāt-j a r i l a x t i* elfelejti (*Tau-leñ Paškēr*) e mellett: *kwāñ-j.*, vagy *jel-j.*

oñtēm lába éppenséggel nincs, *tujt jortal kwän-tālēs* a hó tökéletesen elolvadt) | *tör-loqmt-ta il khults* egészben, v. csupán csak egy rongydarab maradt meg (маленькая лоскутина только осталась) | *noss* hiába, csak úgy, ingyen (pl. *noss-tok loay-i* csak úgy mondja, ok nélkül).

Az állítás bizonyosságát illetőleg valószínűségét jelölő módhatározók: *a-q* igen, úgy van, *tok-tok* úgy, úgy; helyes | *jēriñ* talán (pl. *j. khwašā jālilēm*, *j. mālēz joxtēm* talán soká járok, talán hamar megjövök) | *al* majdnem, csaknem (pl. *tāwām al poq-
tentāslēm* őt majdnem meg'öttem, *woñkhā-kēn al pātsēm* csaknem beleestem a gödörbe) | *sār* alig, nehezen (pl. *soqt-si sār ints* alig van egy hete, *šoyl mārānē sār khwōlyati* a mennydörgés alig hallik).

A tagadás kifejezője igei és névszói alakok előtt egyaránt: *at*, pl. *at minēm* nem megyek, *at lūltēñ* ősem ártatlan vagyok, *at-khankhā* senki, *at-khot* sehol, *at-khuñ* soha, *at-khumlē* sehogyan. Az éjsz. vog. *at*, *atī*, *ātim* tagadószóknak megfelelőleg itt *oqt*, *oqtā*, *oqtēm* alakok járnak, pl. *tē nuñēn unēlpā tul-šup űqwi*, *mān oqt?* ez a fönn ülő felhődarab mozog-e, vagy nem? (*Tqulēñ Paškēr*); *ān jurtlēm jūn*, *āl' oqt* jössz-e velem, avagy nem? *at jūm*, *oqt* nem jövök, nem. | (*šuorpmē*) *māt khwašāt at ālāslēn?* *oqtā!* *āñ-māt loqt-tqu mōy-i-tōrmī khannē titā*, *tāl' ālāslēm* a jávort nem valami messze ölted? nem! valami ég és föld összeérő szélét emlegetnek, ott öltem (*Tqulēñ P.*) | *tāu tīt oqtēm* ő nincs itt. Az *oqtēm* alak, mint egyéb hasonló végzetű nom. verb. fölveszi a személyragokat is, mint pl. *ām jun oqtāmēm* én nem vagyok otthonn (меня дома нѣту), *nāu oqtāmēn*, *tāu oqtēm*; *min oqtēmām*, *nin oqtēmān*, *tin oqtēmān*; *man oqtēmau*, *nan oqtēmān*, *tan oqtāmēt*. — A tiltó szó alakja, mint az éjsz. vogulban: *ul*.

Mennyiséghatározók. — Collectiv számnevek: *kitān* ketten, *khūrēmān* hárman, *ñilān* négyen, *ātnē*, *khātñē*, *soqtñē*, *ñol-lounē*, *ontollounē*, *lounē*; *āk-khājip-lounē* tizenegyen, *khūsñē* huszan, *voātñē* harminczan, *šoātñē* százan, *šoqtērnē* ezren | *šoquñē* sokan, *pušñē* mindnyájan | *āk nāyēm*t egyedül, *šqkha-tāil* mindnyájan (pl. elementek). — A «hányszor» kérdésre megfelelő határozók az alapszámnevek és *por* összetételéből alakúlnak, pl. *āk-por* egyszer, *kit-por* kétszer, *šoqu-por* sokszor. A «hanyadszor» kérdésre felelnek: *mōtētā*, *kitētā* másodszorra, *khūrmētā* harmadszorra stb.

Egyéb mennyiséghatározók példái: *poqkhwēñ tai ō s tuñsi, ō s khultēm* tobzos ág áll fönn még, maradt még. *Kāsmēx-vuor j.)* | *mān-šātñē v. mān^aērñē khoji?* mennyibe kerül? | *āk w^t šautēl ōliji* egyenlő számban vannak | *mār s-šū šī khajjēs* egy kevéssé megharagudott (немного разсердился) | *ātpēn ōoxs pāñknē āk-māter ālsēm, tinā at khansilēm* ötven nyuszt fölibe valamit [még] öltem, értékét nem ismerem (*Vuornē jālēm khum*).

d) Okhatározók.

Névmási tövel való szerkezetek: *māruḥ, mār-mqs, mār voaruḥ?* miért, mi célból, mi okból? (pl. *māruḥ osērlēn?* miért lustálkodol? *mār-mqs minēn* miért mész? *mār voaruḥ lül voari* miért tesz ő rosszat, tkp. mit csinálni tesz rosszat?) | *ton-mqs* azért, azon okból, *tī-mqs* ezért

Névtői okhatározók:

mqs -ért, miatt, végett, pl. *jāmēs voarnē-mqs jēššilēm* jeles cselekedet miatt dicsérem, *at-khañkhā at nqmsi ām-mqsām* senki sem gondol én fölölem (tkp. én értem).

riil vlminek következtében, hatásától, pl. *rāxw-riil āñk jāni-māsēm, vuot-riil āñk jānimāsēm* esőtől, szélből növekedtem én fel leányka (*Sint-jā ōqi j.*). L. éjsz. vog. *rē'il* id.

ñounē miatt, pl. *pašēm ñounē khaxērtāum* a füsttől ég a torok (от дыму горчить горло), *khōp saḥ-ñounē pal-khōlpēs* a ladik a nap hevétől (от жары солнца) meghasadt. V. ö. *miñk jērptaxtimēn ñow ām-p ē s mi* szeretkezünk egymással (мы любимся между собою), *tin jērptaxtiji ñow ān-p ē s* ők szeretkeznek egymással.

c) Mondatszerkesztő határozók.

Önálló mondatkötők:

mān vagy, avagy, pl. *jāmēs, mān ōqt?* jó-e, avagy nem? | *tīt-tē ām mān^aēr voqrēm, jūi-āil mān tujim tujmaus?* itt én mit csinállok, avagy az én utolsó nyaram állott be? (*Kāsmēx vuor j.*)

āli vagy (= or. или), pl. *tok lālli, āli at lālli?* lehet-e úgy, vagy pedig nem lehet? (льзя-ли так, или нѣтъ?); *am jurtlēm jiun, āl ōqt* velem jössz-e, vagy nem?

kwāš 1. «a mint», pl. *il kwāš pqrrems, jēr-rāts* a mint előre ugrott, leesett (впередъ скочилъ и палъ), *pār kwāš pēremtaxti* amint visszafordul (какъ назадъ завернулъ); — 2. «habár, noha», pl.

šimné jěrné äkw' jěri kuxr-lökhwné kwäs toxersēm: toxruxw woqēm
at joxts szívnek kellő egy éneket noha visszanyomkodtam keblem
 zugába: nem tellett erőmből visszanyomni (kitört belőlem az ének).
Khōntēñ q̄tēr j. || tā-kwäs noha; hiába, pl. *tā-kwäs séréxtilēm, tāu*
puj šāñgwi hiába vagdalom (ostorral lovam), ő hátrarúg (плетью
 стегая, назадъ лягается).

tē...tē: tul-šup tē űqwi, tē oqt a felhődarab mozog is, nem
 is (mozog egy kicsit s meg-megáll, шевелится и не шевелится).
Tqulēñ Pāškēr j.

ām-mānēñ, ām-mälä «ha, hogyha» többnyire a -kel «ha»
 particulával képesletben (l. alább), pl. *ām soqtēltaytsēm: ām-*
mānēñ il-ōlnēm-kel khañsān, soqt t̄sri pāñkēnmē khatēl-poqlnē khar-
tāln; ām-mānēñ jūi-qil *tujim-kel ti tujmaus, jikē-poqlnē khar-*
tāln! én ráolvastam: hogyha továbbra való életemet tudjátok, hét daru
 vond fejedet dél felé; hogy ha pedig utolsó nyaram állott be, vond
 éjszak felé! (*Kāšmēx vuor j.*) | *ām-mānēñ jūi-qil lil-ātēm ti-kel joxts,*
Tumēn-šimāt tū-tā ujtāln! hogyha most utolsó lélekzetem jött el,
 süllyessz alá a *Tumēn-tó* közepébe (*Sint-jā oqi j.*) | *khot khōr nān*
šunšpi, tē khōr pūyēñ; ām-mälä šakha šišä šumēt, ul űqutān! a mely
 csődör reád pillant, azt a csődört fogd meg; hogyha pedig mind-
 nyájan hátrafelé szöknek, ne bántsd őket! (*qlp. j.*)

Szóhoz simuló kötőszócskák:

-jā «és» pl. *wūs khum-jā wūs oqi* legény és leány, *khūs-jā*
äkwé huszonegy, *khūs-jā kitā* huszonkettő, *šoāt-jā űollou* száznyolcz.

-és tagadó állítmányú mondatban: «sem» (= éjsz. vog. *ās*
 szintén, is; középl. *ōs* még), pl. *nāu šoqu khum-khalnē pērjēñ, āk*
khum-ēs kwān at pērjēñ te sok férfi közül válogatsz, [de] egy férfit
sem választasz ki | *poñkēñ uj ām űsām pušēñ tēsāñ, äkw' űs-ēs at*
aritāpts a farkas az én juhaimat mind megette, egy juhót sem
 hagyott meg (одну овечку, что есть не оставил) | *tē poeltē äkw'*
oqi-ēs oqtēm ezen faluban egy leány sincs (ни одной дѣвки нѣту).

-pél «is; sem» pl. *ām-pél nāu jurtlēñ minēm* én is veled
 megyek; *ām tē-khatēl šoqu jālsēm, tok-pél jel at oqtsēm* én ma sokat
 jártam, mégsem fáradtam el.

-kel «ha», pl. *kērt-kel khajtux tanjēñ: mōji-tōrmi khannē tit*
pašnē űñ tū joxtāln! ha igazán futni akarsz, érj engem utól az ég
 és föld összeérő széléig! (*Tqulēñ P.*) | (*poqkhw*) *nān-kel ripitaus:*
oqtēm pāñsā űñ intā ha (a toboz) neked hajíttatott, az ember nyila

az enyém legyen (*Käsmēx vuor j.*). Lásd igei alakokkal való használatát alább (130. l.)

B) Igeragozás.

A középzvojai nyelv igeragozásának figyelemre méltó különossége a c o n j u n c t i v u s n a k külön, azaz a rendes praesensalakoktól eltérő megjelölése az alanyi ragozásban. Az itten jelentkező alakok egyrésze, melyek a pusztá, azaz módképző nélkül való ige-tőnek és a személyragoknak csatlakozásából keletkeztek, egyszerű-mind futurumbeli alkalmazásban is előfordúlnak. A tárgy-as ragozásban a kettős és többes tárgyat jelölő végzetek — ép úgy mint a birtokosragozás megfelelő alakjai — hangfejlődésükben egy-beestek, csupán a praesens és praeteritum egyes számának harma-dik személyében hagyván még meg nyomát az eredeti különféleség-nek. — A változatlan tövű ige-k ragozásának mintája a következő:

6. §. Alanyi igeragozás.

Igetők: *min-* menni, *joxt-* jönni, *pūxt-* fogózkodni, *χajtēml-* futamodni, *pun-* helyezni, *khul-* hagyni, *pānt-* fedni, *nōt-* úszni, *šunšt-* mutatni.

1. Indicativus.

Cselekvő alak.

	Præsens.	Præteritum.
Sing.	1. <i>minēm</i>	<i>minsēm, χajtēmläsēm</i>
	2. <i>minēn</i>	<i>minsēn, χajtēmläsēn</i>
	3. <i>mini</i>	<i>mins, χajtämlēs, pūxtēs</i>
Dual.	1. <i>minimen, minime, minim</i>	<i>minsäm, χajtēmläsēn</i>
	2. <i>minin</i>	<i>minsän, χajtēmläsän</i>
	3. <i>miniŋi</i>	<i>minsi, χajtēmlēssi, pūxtēssi</i>
Plur.	1. <i>miniwen, miniu</i>	<i>minsou, χajtēmläsau</i>
	2. <i>minin</i>	<i>minsän, χajtēmläsän</i>
	3. <i>minēt, minit</i>	<i>minēst, χajtēmläst</i>

Szenvedő alak.

	Præsens.	Præteritum.
Sing.	1. <i>khartaum</i>	<i>joxtwäsēm, šunštawäsēm</i>
	2. <i>khartaun</i>	<i>joxtwäsēn, šunštawäsēn</i>
	3. <i>khartau, khulwē, nōtwē</i>	<i>joxtwēs, pāntus, šunštaus</i>

Dual.	1. <i>khartawäm</i>	<i>joxtwäsäm, šunštawäsäm</i>
	2. <i>khartawän</i>	<i>joxtwäsän, šunštawäsän</i>
	3. <i>khartawi, punwi</i>	<i>joxtwëssi, šunštawëssi</i>
Plur.	1. <i>khartawou</i>	<i>joxtwésau, šunštawésau</i>
	2. <i>khartawän</i>	<i>joxtwésän, šunštawésän</i>
	3. <i>khartaut, khulwët</i>	<i>joxtwäst, päntust, šunštaust</i>

2. Coniunctivus.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Sing.	1. <i>joxtëm</i>	<i>khartañkwëm *)</i>
	2. <i>joxtën</i>	<i>khartañkwën</i>
	3. <i>joxtä</i>	<i>khartañkwä</i>
Dual.	1. <i>joxtäm</i>	<i>khartañkwäm</i>
	2. <i>joxtän</i>	<i>khartañkwän</i>
	3. <i>joxtän</i>	<i>khartañkwän</i>
Plur.	1. <i>joxtiwen</i>	<i>khartañkwau</i>
	2. <i>joxtän</i>	<i>khartañkwän</i>
	3. <i>joxtët</i>	<i>khartañkwët</i>

3. Conditonalis.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Sing.	1. <i>minnëm</i>	<i>khart naum</i>
	2. <i>miñën</i>	<i>khartnaun</i>
	3. <i>minni</i>	<i>khartnau</i>
Dual.	1. <i>minnimen, minnim</i>	<i>khartnawäm</i>
	2. <i>minnin</i>	<i>khartnawän</i>
	3. <i>minniji</i>	<i>khartnawi</i>
Plur.	1. <i>minniwen, minniu</i>	<i>khartnawou</i>
	2. <i>minnin</i>	<i>khartnawän</i>
	3. <i>minnët</i>	<i>khartnaut</i>

4. Imperativus.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Sing.	2. <i>khartën!</i>	<i>khartaun!</i>
	3. <i>khartä! v. (täkw) kharti!</i>	<i>(täkw) khartau!</i>

*) Az itt mutatkozó *-ñk* képző nem módjelölő értékkel is előfordul reflexiv igéken, pl. éjsz. vog. *nāñki* látszik, középloz. *nāñki* (v. ö. MUGSz. *néz-* cikkét); középloz. *jiñkux* sötétedni, éjjeledni (*törém jiñkes* az ég besötétedett; v. ö. középlozv. *jī* éj). L. e képző tárgyalását Budenz Alaktanában (98. és 48. l.), a hol az evangeliumfordításokból idézett példák mind coniunctivusok.

Dual.	2. <i>khartän!</i>	<i>khartawän!</i>
	3. <i>(tiñk) khartiĵi</i>	<i>(tiñk) khartawi!</i>
Plur.	2. <i>khartän!</i>	<i>khartawän!</i>
	3. <i>khartët v. (tañk) khartët!</i>	<i>(tañk) khartaut!</i>

Példák a conjunctivus használatára: *pimentux kogrex, ti j ä j ä* meg kell izenni, hogy ide jöjjön (заказать надо, чтобы онъ сюда пришелъ), *äm täwäm jolemtilem, pen n ä* én őt kérem, hogy varázsoljon (я его прошу, чтобы онъ поворожилъ) | *täu tülments, ti-mas täwäm sêréxtux jêri, ul tulmentä* ő lopott, e miatt meg kell vesszözni, hogy ne lopjon (чтобы не воровалъ), *oumé kwän-pogl jiwél vortentilem, pal ul pu s sêxtä* az ajtót kívülről fával megtámasztom, hogy ki ne nyíljkék (чтобы двери не отворились) | *täu ön urit, äm täu pogltän joxtém* ő engem vár, hogy hozzá jöjje (онъ меня ждетъ, чтобы я къ нему пришелъ); *täu loĵi, näu äm-pogltém joxtén* ő azt mondja, hogy te hozzám jössz. — Passiv szerkezetek: *pilēm, wütnē ul joxta ñkwau* félek, hogy a víz eláraszt bennünket; *ujnē mārāu-tail ju tēuñkwén!* hogy a medve egyen meg szöröstül-böröstül! *törēm khwaššēm, näu täwän šötēl m i ñ k w ē n* istenhez imádkozom, hogy szerencsét adjon neked (я молюсь, чтобы богъ тебѣ счастье далъ) | *khumlē tē uj-tön pār-khartau: näu koĵtän-lailän pār-kharta ñkwēt* a mint ez a medvein zsugorodik, úgy zsugorodjon össze a te kezed, lábad (Ethnogr. jegyz.).

Hasonló alakok futurum és imperativus jelentésben fordulnak elő a következő mondatokban: *khot-khatēl jēl-mārēn, ton-khatēl jiun* a mely napon megszorúlsz, azon eljössz (когда тебя большая нужда нимасть, тогда придешь; v. ö. az éjszaklozv. *jiwēm, jiwén, jiw* jövök stb. alakokat, melyeken szintén nem látszik az egyéb igéken alkalmazott praesensképző); *näu šqurāpēm tulmentäslēn, am uj-tön sār itēm; tont äm lültēñ khummē khanti-lēm; šqurāpēm pār-mājāln, äm uj-tön tont at sār itēm* te elloptad a fejszémet, én medveinat fogok égetni, akkor majd megtalálom a bűnös embert; add vissza a fejszém, akkor én nem égetek medveinat (Ethnogr. jegyz.) | *tē poqkhw nān-kel ripitāus: oĵtēm pāñsā ön i nt ä; ōs äm-mānēñ ön-kel ripitāus: nān ōl ä* ha a czirbolyatoboz neked dobatott, az ember nyila engem érjen; ha pedig nekem dobatott, tied legyen! — A *täkw* használatára való példák: *toulmē*

wüt-kēn jel-ujtāln, tāk w pal-titi a bőrt súllyeszd alá a vízbe, hadd ázzék által (пущай размокнет); *tōšēm tōn-poql šētēp voq-rau*; *tōn šaurep-mōñkhwēl pal-roqtau*, koamēltā *tāk w inti* száraz inból czérna készítettik; az in fejszefokkal szétveretik, hogy kemény legyen (Ethnogr. jegyz.); *tāu tī tāk w jiw*! ő hadd jöjjön ide!

7. §. Tárgyas ragozás.

Igetők: *roqt-* verni, *jērpt-* szeretni, *khwāñit-* (szemet) hűnyni.

a) A cselekvés tárgya egyes számú.

(*ām nān jērptilēm* : én téged szeretlek).

1. Indicativus.

	Præsens	Præteritum
Sing.	1. <i>jērptilēm</i>	<i>jērptāslēm</i>
	2. <i>jērptilēn</i>	<i>jērptāslēn</i>
	3. <i>jērptit</i>	<i>jērptāstē</i>
Dual.	1. <i>jērptilām</i>	<i>jērptēslām</i>
	2. <i>jērptilān</i>	<i>jērptēslān</i>
	3. <i>jērptiān</i>	<i>jērptēsān</i>
Plur.	1. <i>jērptilou</i>	<i>jērptēslou</i>
	2. <i>jērptilān</i>	<i>jērptēslān</i>
	3. <i>jērptiān</i>	<i>jērptēsān</i>

2. Conditionalis

3. Imperativus

Sing.	1. <i>jērptēnilēm, roqtnilēm</i>	—
	2. <i>jērptēnilēn, roqtnilēn</i>	<i>jērptāln!</i>
	3. <i>jērptēnit, roqtnit</i>	(<i>tāk w</i>) <i>jērptit!</i>
Dual.	1. <i>jērptēnilām, roqtnilām</i>	—
	2. <i>jērptēnilān, roqtnilān</i>	<i>jērptēlān!</i>
	3. <i>jērptēniān, roqtniān</i>	(<i>tiñk</i>) <i>jērptiān!</i>
Plur.	1. <i>jērptēnilou, roqtnilau</i>	—
	2. <i>jērptēnilān, roqtnilān,</i>	<i>jērptēlān!</i>
	3. <i>jērptēniān, roqtniān</i>	(<i>tañk</i>) <i>jērptiān!</i>

b) A cselekvés tárgya többes számú.

(*ām tanān roqtiām* : én verem őket, *ām šāmām jel-khwāñitiām* én lehúnyom szemeim.)

1. Indicativus.

	Præsens	Præteritum
Sing.	1. <i>roqtiäm</i> 2. <i>roqtiän</i> 3. <i>roqtiän</i>	<i>roqtsäm, khwqñitësäm</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i>
Dual.	1. <i>roqtinäm</i> 2. <i>roqtiän</i> 3. <i>roqtiän</i>	<i>roqtsänäm, khwqñitësänäm</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i>
Plur.	1. <i>roqtingu</i> 2. <i>roqtiän</i> 3. <i>roqtiän</i>	<i>roqtsänqu, khwqñitësänqu</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i> <i>roqtsän, khwqñitësän</i>

2. Conditionalis

3. Imperativus

Sing.	1. <i>roqtniäm, khwqñitëniäm</i> 2. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i> 3. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i>	— <i>roqtän, khwqñitän!</i> <i>(täkw) roqtiän!</i>
Dual.	1. <i>roqtninäm, khwqñitëninäm</i> 2. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i> 3. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i>	— <i>roqtän! khwqñitän!</i> <i>(tiñk) roqtiän!</i>
Plur.	1. <i>roqtningu, khwqñitëningu</i> 2. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i> 3. <i>roqtniän, khwqñitëniän</i>	— <i>roqtän! khwqñitän!</i> <i>(tañk) roqtiän</i>

c) A cselekvés tárgya kettős számú.

Præsens. sing. 3. sz.: *täu sämä jel-khwqñitiä* ő lehúnyja két szemét, *šämëñ khum sämä kwän at väjliä (väjlijä)* szemes férfi két szemét le nem veszi róla (*Töma-jëri*).

Præt. sing. 3. sz. *jašä tqulä nä tépësä* hótalpait [oldalára] illeszté szárnyúl (= éjsz. vog. *josäyü tqulä' natépësäyü*; *Tqulëñ P. j.*)

8. §. Igenevek és gerundiumok.

1. Infinitivus. — Végzete: *-uχ, -uχw*, pl. *joqmuχ, joqmuχw* járni; *minuχ, minuχw*, menni; *pimentuχ* üzenni.

2. Nomen verbale -*në*. — Használatára való példák: *šëmël uj uj lentänë* vuolém fekete állat (vidra) úszó folyószakasom (*Përšü-j.*) | *jamës voqrnë-mäs jëššilëm* jó cselekedet miatt

dicsérem, *šoꝛl mǎrrǎnē khwōlkhati* mennydörgés hallik | *tēnē-khar* étel, *ājnē-khar* ital, *minnē-khar* elmenő. — A translativus -*ü* raggal gerundiumot alkot, pl. *ät khqtēl m ul n ä mōm poñkhēloqlēt* öt nap múltáig részegeskedik a nép (*Sint-jǎ oqi j.*); *ätü khūrēm khqtēl u r n ä pǎši* illata három napig (3 nap várakozásig) szaglik (*Luop-tit j.*); *ām tāwām t ā i l n ä nukh-tiꝛtǎslēm* én öt jóllakásig etettem (*tāili* elege van, jóllakik), *khōt joꝛt n ä minēn* meddig (tkp. hol jutásig) mész? — Személyragos alakjaira l. példákat főnt az időhatározók közt (118. l.).

3. *Nomen verbale -m.* — Példák participiumszerű alkalmazására: *pat tar-khajtēm jāmēs vuol'* vadkacsától átfutkosott jó folyószakasz (*Pēršǎ-oqi j.*) | *puššēm poql puššēm nqmt āñk vǎjlēm* az elszökés felől szökő gondolatot veszek [magamba] menyecske (*Sint-jū oqi j.*); *kwoqlēm-poql kwoqlēm nqmtēm tūt jōñkhtau* elmenés felől való elmenő gondolatom ott megfordittatik (u. o.) A praeteritum -*s* képzőjéhez is járul s ilyenkor kizárólag part. praeteriti értéke van (l. Éjszaki vogul nyjár. 7. §.), pl. *jǎi t ul s ē m lailēñ tul* atyám építette lábas hústartó dúcz (v. ö. *tuli: tul-t* épít; *Völēp khum j.*); *narü wütnē k ē l s ē m vōt kwǎlpä tailēñ pǎilēm* melynek falai a vízbe látszottak, harmincz házas, teli falum (v. ö. *kēli* látszik; *Luop-tit j.*). — A nom. verb. -*m* és nom. possessoris -*ñ* képző kapcsolatát látjuk e példában: *šēmēl uj t ā n t m ē ñ koqtēl ou punšau* menyasszony-díjat nyusztbőrrel fizető kézzel nyittatik meg az ajtó (v. ö. éjsz. vog. *tante'im, tantēs mǎjēm* калымъ заплачу, menyasszonyi díjat fizetek; *Tōꝛtēñ pǎilēñ āñk j.*). — Állítmányi alkalmazásban a nom. verb. -*m* a praeteritum jelölésének egy módja, melyel a birtokosragok az alany személyviszonyát fejezik ki, pl. *šuoꝛp-anšuz khūñttē minēm* a jávorbika valamikor elment (*Tqulēñ Pǎškēr j.*); *ām ulmējāsēm Tqulēñ Pǎškārēñ nǎi lāk w m ē n* én azt álmodtam, hogy Szárnyas-P. hozzád lopózkodott (u. o.); *Tumēñ vōtāñ āñk n ē i l m ē m* a T-tó partjára jöttem ki leányka (*Sint-jǎ oqi j.*). — A locativus -*t* raggal időhatározó gerundiumot alkot, pl. *tūl nqmtēm p ā t m ā t tokh jerrentilēm* midőn rossz kedvem jön, úgy énekelem meg (*Tōꝛtēñ pǎilēñ āñk j.*); *ātpēñ jēri voꝛs ē m ē m t ē šimnē jērnē ākw' jēri kuꝛr-lōkhwnē toꝛruꝛw woꝛjēm* at joꝛts miután ötven éneket csináltam, szívnek tetsző egy éneket nem volt erőm visszanyomni keblem zúgába (*Khōntēñ ōtēr j.*)

Az éjszaki vog. -*imē* gerundiumnak középlozvai alakja szín-

tén -ém, pl. *soqt tömlēm ōlēm khumlē intēm hēt jávorünöm levén*, [ugyan] hogyan lesznek?! (*Tqulēñ P.*) | *jā pēr ilēm joqñkhi* a folyó csavarodva fordul, *jēkwēm kwān-aštēt* bevégezték a tánczot (tkp. tánczoiván elkészültek), *khwo itēm intilāsēm* megbetegedtem (tkp. betegedvén kezdtem). Reguly idejében még teljesebb -émé alak járhatta; a tőle feljegyzett *Pēršä* *)-énekekben ugyanis ezt a mondatot találjuk: *añkēr talēkhpā šoqu nīzlāsēm pñlēm joqñkhēm* (sűrű tetejű sok veresfenyőtől van körülvéve falum), melyben az utóbbi szó az eredeti kéziratban így van írva: *jāngqmmā*.

4. A participium praesentis -pā képzője a beszédben a közép-Lozván sem hallható; de bőségesen található az e vidéken lakott Jurkin közölte Reguly-féle énekekben, pl. *tēlpā jōñkhēp* születő hold, ujhold (*Luop-tit j.*), *lailēl mīnpā lailēñ uj* lábbal menő lábas állat (*Vetēp khum j.*), *kw o q lpā khātēl* kelő nap (*Sorñi-ōtēr kūj-squ*). V. ö. itt e közbeszédbeli szerkezetet: *ākweñ ōlp jōñkhēp* minden (létező) hónap.

5. Az indicativus praesensének egyes harmadik személyét is alkalmazza néha az ének nyelve participiumnak, pl. *khul mā š i āt* ōtēr szűrt öltött öt gazda, *noys kh ā ñ gh i saqtēñ jiw* nyuszt hágtá sudár fa (*Pēršä j.*).

6. A föltételnek kifejezése az igén részben utána vetett -kel szócskával történik, részben úgy, hogy e szócskának kopott -kē alakja az igető és személyragok közé lép, pl. *jiun-kel, jājēñ!* ha jössz, hát gyere (идешь, такъ иди!); *ām šāmāmt amēltēñ, teštēñ-kel* a szememben beszélj, ha mersz (говори, если смѣешь); *mātēr visēm-kel, törēmnē tākw khantqum* ha valamit elvettem, büntessen meg (találjon meg) az isten; *pētēr-poql pal-tōšwēs-kel, wūtnē titēltāln!* ha a veder kiszáradt, áztasd vízbe! *āšērēm at ōlkēt: nūr pom nukh-jānimēni* ha nem volna hideg (если-бы стужи не было), a fű (zöld fű) megnőne | *tī-pātkēñ: mǎnā mǎnēšlēñlēm* ha ide esnél, de szétépnélek (*Kāšmēx-vuor j.*).

*) Megjegyzendő, hogy az énekekben szereplő *Pēršä* őse az én középlozvai főközlőmnek, kinek szintén *Pēršä* (oroszúl: Першинъ) a neve s kinek családja egyedül beszél még e vidéken vogulul.

9. §. Változó tövű igék ragozása.

a) A teljes tö vég-mássalhangzója *γ*:

vōγ- hívni, nevezni (éjsz. vog. *vōw-*): Indic. præs. *vōγēm*, *vōγēn*, *vōγi*; *vōγimen*, *vōγin*, *vōγiji*; *vōγiu*, *vōγin*, *vōγēt* | præt. *vou-sēm*, *vousēn*, *vous* etc. | condit. *vounēm* etc. | imp. *vōγēn!* *vōγän!* || Passiv alak: *vouwoum*, *vouwoun*, *vouwē*, vagy: *vōγoum*, *vōγoun*, *vōγou*; *vouwäm*, *vouwän*, *vouwi*; *vouwou*, *vouwän*, *vouwout* | præt. *vouwäsēm*, *vouwäsēn*, *vouwēs*; *vouwēsäm* etc. | cond. *vounqum* etc. || Tárgyas ragozás: Egyes tárgy, ind. præs. *vōγilēm*, *vōγilēn*, *vōγit*; *vōγiläm* etc. | præt. *vōslēm*, *vōslēn*, *vōstē* etc. | cond. *vounilēm* etc. | imp. *vōγäln!* *vōγälän!* — Többes tárgy, ind. præs. *vōγiäm*, *vōγiän*, *vōγiän*; *vōγinäm*, *vōγiän*, *vōγiän*; *vōγingu* etc. | præt. *vousäm* etc. | condit. *vouniäm* etc. | imp. *vōγän!* etc. || Inf. *vouχ*, part. *vounē*, *voum* || frequ. képzés: *vōγent-*, reflex. *vouχat-*.

tōγ- öklelni, döfni: Indic. præs. *tōγēm*, *tōγēn*, *tōγi*; *tōγimen* (*tōγim*), *tōγin*, *tōγiji*; *tōγiu*, *tōγin*, *tōγēt* | præt. *tōsēm*, *tōsēn*, *tōs* etc. | condit. *tōunēm* etc. | imp. *tōγēn!* *tōγän!* || Passiv alak: præs. *tōwoum* etc. || Tárgyas ragozás: Egyes tárgy, ind. præs. *tōγilēm*, *tōγilēn*, *tōγit* etc. | præt. *tōslēm*, *tōslēn*, *tōstē* etc. | cond. *tōunilēm* etc. | imp. *tōγäln!* *tōγälän!* — Többes tárgy, ind. præs. *tōγiäm*, *tōγiän*, *tōγiän* etc. | præt. *tōsäm* etc. | condit. *tōuniäm* etc. | imp. *tōγän!* || Inf. *tōuχ* || *tōχati* öklelőzik.

rōγ- közeledni, hozzámenni (éjsz. vog. *rāw-*): Indic. præs. *rōγēm*, *rōγēn*, *rōγi*; *rōγimen*, *rōγin*, *rōγiji*; *rōγiu* etc. | præt. *rōsēm* etc. | cond. *rounēm* etc. | imp. *rōγēn!* || Passiv alak: *rouwoum*, vagy *rōwoum* etc. || Tárgyas ragozás: Egyes tárgy: *rōγilēm*; *rōslēm*; *rounilēm* etc. Többes tárgy: *rōγiäm* etc. || Inf. *rōuχ*, part. *rounē* || frequ. *rōul-* (pl. *šnorpnē älä at rōuloum* a jávor nem engedi, hogy közeledjem hozzá, не допускаетъ меня къ себѣ).

loqγ- mondani, szólni (éjsz. vog. *lāw-*): Indic. præs. *loqγēm*, *loqγēn*, *loqγi*; *loqγim*; *loqγiu* etc. | præt. *lqusēm*, *lqusēn*, *lqus*, vagy *loqγēs* etc. | cond. *lqunēm* etc. | imp. *loqγēn!* etc. || Passiv alak: *loqγqum*; *lauwäsēm* etc. || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy: *loqγilēm*, *loqγilēn*, *loqγit*; *lquslēm*; *lqunilēm*; *loqγäln!* — Többes tárgy: *loqγiäm*; *lqusäm*; *lquniäm*; *loqγän!* || Inf. *lquχ*, part. *lqunē*, *lqum* || Reflex. képzéssel: *lquχat-* mondodik | *lquχt-* igérkezni.

moqγ- dugni, betömni (éjsz. vog. *māγ-*): Ind. præs. *moqγēm*,

moq̄rēn, moq̄ri; moq̄rim, moq̄rin; moq̄riu, moq̄rin, moq̄rēt | præt. m̄q̄isēm, m̄q̄isēn, moq̄rēs etc. | cond. m̄q̄inēm etc. | imp. moq̄rēn! etc. || Passiv alak: moq̄raum, moq̄raun, moq̄rau, vagy: m̄q̄uwēm etc. || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy: moq̄rilēm; m̄q̄islēm; m̄q̄inilēm; moq̄rāl̄n! — Többes tárgy: moq̄rām etc. || Inf. m̄q̄uɣ, part. m̄q̄inē || Mom. képzés: moq̄rēm̄t-.

pūɣ- fujni (éjsz. vog. pūɣ-): Ind. præs. pūɣēm, pūɣēn, pūɣi; pūɣim, pūɣin; pūɣiu etc. | præt. pūsēm etc. | cond. pūnēm etc. | imp. pūɣēn! || Tárgyas ragozás: pūɣilēm, pūsēm, pūnilēm | pūɣiām; pūsām etc. || Inf. pūuɣ || p̄alwēs j̄el-p ū l̄ a u a gyertya elfuvatik.

tāɣ- tömni, dugni (éjsz. vog. taɣ-): Ind. præs. tāɣēm, tāɣēn, tāɣi; tāɣim; tāɣin; tāɣiu etc. | præt. tāisēm etc. | cond. tāinēm etc. | imp. tāɣēn! || Passiv alak: tāraum etc. || Tárgyas ragozás: tārilēm; tāislēm; tāinilēm | tāriām etc. || Inf. tāuɣ.

nēɣ- kötni (éjsz. vog. nēɣ-): Ind. præs. nēɣēm, nēɣēn, nēɣi; nēɣim; nēɣiu etc. | præt. nēisēm etc. | cond. nēinēm | imp. nēɣēn! || Passiv alak: nēraum etc. || Tárgyas ragozás: nērilēm; nēislēm; nēinilēm | nēriām, nēisām etc. || Inf. nēuɣ, part. nēinē || Mom. nēim̄t-, nēis-.

šēɣ- törülni (éjsz. vog. šēɣ-): Ind. præs. šēɣēm, šēɣēn, šēɣi; šēɣim; šēɣiu | præt. šēisēm | cond. šēinēm etc. | imp. šēɣēn! || Passiv alak: šēraum etc. || Tárgyas ragozás: šērilēm | šēriām || Inf. šēuɣ, part. šēinē || Frequ. šēɣent, reflex. šēɣat-, mom. šēim̄t-, šēs-.

b) A teljes tö vég-mássalhangzója j:

uj- látni (éjsz. vog. vaj-; v. ö. középlov. uil- lebocsátkozni és éjsz. vog. va'il- id; középlov. uin váll és éjsz. vog. va'in id): Ind. præs. ūm, ūn, ui; ujmen, ujne (ujin), ujji; ujwen, ujne, ūt | præt. ūsēm, ūsēn, ūs; ūsmen (usme), ūsne (ūsān), ūssi; ūswen, ūsne (ūsān), ūst | cond. ūnēm etc. | imp. ujin! ujān! || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy, præs. ujlēm, ujlēn, ujtē; ujlām, ujlān, ujjān; ujlou, ujlān, ujjān præt. | ūslēm, ūslēn, ustē etc. | cond. ūnilēm etc. | imp. ujlēn! ujlān! — Többes tárgy: ujjām, ujjān, ujjān; ujjinām (ujnām), ujjān, ujjān; ujjinou (ujnou), ujjān, ujjān | præt. ūsām stb. | cond. ūniām etc. | imp. ujjān! || Inf. ūɣw; part. ūnē, ūm; ūtal láthatatlan || Frequ. ūsēnt-; ūkt- látszani; ujjat- egymást látni.

tuj- bemenni (зайдти; pl. a házba): Ind. præs. tūm, tūn, tui; tujmen, tujin, tujji; tujwen, tujin, tūt | præt. tūsēm, tūsēn, tūs;

tūsmen; *tūswen* etc. | cond. *tūnēm* etc. | imp. *tujin!* *tujän!* || Inf. *tūxw*; part. *tūnē*, *tūm* || Frequ. *tujent-*, *tuttäl-*; *tül-* bevezetni.

väj- venni (éjsz. vog. *voj-*): Ind. præs. *vüm*, *vün*, *vij*; *vijme*, *vijne*, *vijji*; *vijwe*, *vijne*, *vüt* | præt. *visēm*, *visēn*, *vis* etc. | cond. *vinēm* etc. | imp. *väjēn!* *väjän!* || Passiv alak: præt. *väjwäsēm* || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy, præs. *vijlēm*, *vijlēn*, *vītē*; *vijlām*, *vijlän*, *vijän*; *vijlqu*, *vijlän*, *vijän* | præt. *vislem* etc. | cond. *vinilēm* etc. | imp. *väjälñ!* *väjälñ!* — Többes tárgy, præs. *vijām*, *vijän*, *vijän*; *vijnäm*, *vijän*, *vijän*; *vijnqu*, *vijän*, *vijän* | præs. *visām* etc. | cond. *viniäm* etc. | imp. *väjän!* || Inf. *vūxw* || Frequ. *visēt-*, *väjent-*, *väjñ-*.

mäj- adni (éjsz. vog. *maj-*): Ind. præs. *mēm*, *mēn*, *mij*; *mijme*, *mijji*; *mijwen*, *mijne*, *mēt* | præt. *misēm*, *misēn*, *mis* etc. | cond. *minēm* etc. | imp. *mäjñ!* *mäjän!* || Passiv alak: *müwēm*, *müwēn*, *müwē* etc. | præt. *mäjwäsēm* etc. || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy, præs. *mijlēm*, *mijlēn*, *mītē*; *mijlām*, *mijlän*, *mijän*; *mijlqu*, *mijlän*, *mijän* | præt. *mislēm* etc. | cond. *minilēm* etc. | imp. *mäjälñ!* *mäjälñ!* — Többes tárgy, præs. *mijām*, *mijän*, *mijän*; *mijnäm* etc. | præt. *misām* etc. | cond. *miniäm* etc. | imp. *mäjän!* || Inf. *mizw*; part. *minē*, *mim* || frequ. *mijläl-*; reflex. *mikt-*.

läj- dobni, vetni, löni (éjsz. vog. *laj-*): Ind. præs. *lēm*, *lēn*, *lij*; *lijme*, *lijne* (vagy: *lēme*, *lēne*), *lijji*; *lijwe*, *lijne*, *lēt* | præt. *lisēm*, *lisēn*, *lis* etc. | cond. *linēm* etc. | imp. *läjñ!* *läjän!* || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy, præs. *lijlēm*, *lijlēn*, *lītē*; *lijlām*; *lijlqu* etc. | præt. *lislēm* etc. | cond. *linilēm* etc. | imp. *läjälñ!* *läjälñ!* — Többes tárgy, præs. *lijām*, *lijän*; *lijnäm* etc. | præt. *lisām* etc. | cond. *liniäm* etc. | imp. *läjän!* || Inf. *lizw*; part. *linē*, *lim* || Frequ. *läjent-*; refl. *liztsayti* eldobja magát.

taj- enni (éjsz. vog. *taj-*): Ind. præs. *tēm*, *tēn*, *tij*; *tīme*, *tīne*, *tijji*; *tīwe*, *tīne*, *tēt* | præt. *tēsēm* etc. | cond. *tēnēm* etc. | imp. *tajñ!* *tajän!* || Passiv alak: præs. *tēwēm*, vagy *tēum* etc. | præt. *tajwäsēm* || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy, præs. *tīlēm*, *tīlēn*, *tītē*, etc. | præt. *tēslēm* etc. | cond. *tēnilēm* etc. | imp. *tajälñ!* etc. — Többes tárgy, præs. *tāām*, *tāän*; *tānäm* etc. | imp. *tajän!* || Inf. *tēxw*; part. *tēnē*, *tēm* || Frequ. *tajent-*; mom. *tajēp-*.

jāj- jönni (éjsz. vog. *jāj-*): Ind. præs. *jium*, *jiun*, *jiu*; *jiwme*, *jiwne*, *jiwwi*; *jiwwe*, *jiwne*, *jiut* | præt. *jisēm* etc. | cond. *jinēm* etc. | imp. *jājñ!* *jājän!* || Inf. *jixw*; part. *jinē*, *jim* || Frequ. *jājint-*, *jisš ext-*.

c) A teljes tö szóvégi mássalhangzója *w* :

taw- evezni (éjsz. vog. *taw*-) : Ind. præs. *tawēm*, *tawēn*, *tawi* ; *tawime* ; *tawiwe* etc. | præt. *tawsēm*, *tausēn*, *taws* etc. | cond. *tawnēm* etc. | imp. *tawēn* ! etc. || Inf. *tawz* || Frequ. *tawent*-, mom. *tawult*-.
now- mozgatni, érinteni, bántani (éjsz. vog. *naw*-) : Ind. præs. *nowēm*, *nowēn*, *nowi* ; *nowime* ; *nowiwe* etc. | præt. *nousēm* etc. | cond. *nounēm* etc. || Tárgyas ragozás : *nowilēm*, *nouslēm*, *nounilēm* | *nowiām* etc. | Inf. *nouz* || Mom. *nout*-.
šaw- savanyodni (éjsz. vog. *saw*-) : Ind. præs. *šawi* etc. | præt. *šaus* etc. | cond. *šäuni* etc. || Inf. *šäuz* || Frequ. *šäwent*- ; caus. *šäul*- (savanyítani).

d) A tö belsejében történő hangváltozások :

Az igetöbeli *ñk*, *nt*, *nš*, *ñš* mássalhangzó csoportok nasalis előrése el szokott enyészni, ha a ragozásban, vagy képzésben követetlentül (azaz kapcsoló magánhangzó nélkül) mássalhangzó következik utánuk, pl. *khāñkh*- hágni : præs. *khāñkhēm*, *khāñkhēn*, *khāñkhi* ; de præt. *khāxsēm*, *khāxsēn*, *khāñkhēs* (v. ö. éjsz. vog. *χāñxi* ; *χāxsēm*) ; *khāxmil* hegyorom (hágó) ; *khāxt*- hágatni | *int*- lesz, válik : præs. *intēm*, *intēn*, *inti* ; de præt. *itsēm*, *itsēn*, *its*, vagy *intēs* (v. ö. éjsz. vog. *jēmti* ; *jēmtsēm*, *jēmts*) ; *junt*- varrni : præs. *juntēm* etc. ; præt. *jutsēm* etc., *jutne* *tullä* gyűszű (tkp. varró ujj) | *kwāñš*- karmolni : præs. *kwāñsēm*, præt. *kwāšsēm* (v. ö. *kwāšēxti* kapirgál) ; *āñš*- habere : præs. *āñsēm* ; præt. *āšsēm*, part. *āšné*. V. ö. itt *khañsēm* és *khōšsēm* «tudok» ; tárgyas alak : *khōšilēm* ; reflex. *khōšxati* (fölsimerszik). Az *ñš* mássalhangzó csoportból esetleg *š* az elenyésző rész, pl. *am kēntēm pūm kwān-ä ñ i s t ē* sapkámam fiam elviselte (*āñšuz* viselni, hordani) | *āñ-tē ešmē pušēn nukh-k h a ñ ä s l ē m* ezt a dolgot teljesen kitudtam (разнозналъ ; *khañši* tud). Az *unl*- «ülni» igének (præs. *unlēm*, *unli*) präterituma : *unēlsēm*, *unēlsēn*, *unlēs* ; cond. *unēlnēm* etc.

e) Mint az éjszaki vogulban, úgy itt is a «lenni» igének szabályszerű *ölēm*, *ölēn* præsensképzése «élni, lakni» jelentésben alkalmazódik ; e mellett a «vagyok, vagy» kifejezései : *ōsēm*, *ōsēn* ; pl. *ām nāñ oqrentēñ* *ōsēm* én neked adós vagyok, *nāu vēr* *ōsēn* te fiatal vagy ; a præs. harmadik személye itt is : *ōli*.

Középlözvai vogul nyelvmutatványok.

Käšmëχ-vuorjēri.

- 1 *qltēn surēm-süntēmne kwän-kwoqlēm,*
sqrñi soqt sūrmēmne kwän-kwoqlēm :
ilēl-ilēl tūjt-loqmtēt. —
uj khūrēm pätēl il-joqmentäsēm.
- 5 *Jäni, män vōf joqmentäsēm,*
tuñśiñ, tuñśiñ ur-vōtän nukh-joqmäsēm.
minēm törēm soqt laχwä šunšēm :
khūrēm täl khujim wannēm,
qwēs-wannēm šämne päti.
- 10 *ñäri pū, ñäri oqi ñitēp wannēm,*
ñäri pū, ñäri oqi šūšēp wannēm,
qwēs-wannēm šämne päti.
jämēs poql squ-poqlēm,
*täu (armlī). *)*
- 15 *tīt-tē am män^dēr voqrēm,*
jüj-qıl män tujim tujmqs ? !
jämēs-poql katlä-poqlēl kwän šēimtilēm. —
Jäni, män vōf joqmentäsēm,
kēš-pomēñ kēlinē nal-ñēilēm,
- 20 *šoqr-pomēñ jāmēs kēlinē nal-ñēilēm.*
nal-šunšēm :
soqt tōri, tōri-voqnt
nalēm tuñśentēt,

*) A félkörű zárójel () Reguly vogul hagyományainak átírásaiban azt jelenti, hogy a közéje foglalt szó az eredeti szöveg szerint változatlanul van közölve. Ez t. i. olyan helyeken történik, melyeknek megfejtése vagy éppen nem sikerült, vagy nem eléggé biztos. — A szögletes zárójel [], mint egyik éjsz. vog. közleményekben, itt is azt jelenti, hogy a közéje foglalt szók nincsenek benn Reg. kéziratában, hanem saját magam kiegészítései.

soqt khōr, khōr-voqnt

25 *nalēm šaurenti.*

ām tūli pom sajin, ām khīññentiām,

tūli jiw sajin, ām khīññentiām.

uj khūrēm ātēl ām il-voqrilām,

uj pāti jāni turēl ām voqriām.

30 *soqt khōrpā khōr-voqnt*

il-šāñghwāsēt,

soqt tōri, tōri-voqnt

nukh-šāñghwāsēt. —

ām soqtēltaɣtsēm :

35 *ām-mānēñ il ōlnēm-kel khañšin :*

soqt tōri, qlti-tōri

pāñkēñ tōri pāñkēnmē

khqtēl-poqlnē khartāln !

ām-mānēñ jūj-qıl tujim-kel ti tujmqus :

40 *soqt tōri, qlti-tōri*

pāñkēñ tōri pāñkēnmē

jīkē-poqlnē khartāln !

ti tuj tēlēm nūp tōri-pū

pāñkēñ tōri pāñkām

45 *jīkē-poqlnē khartitā.*

«jāñ sāim wūir ! āi-mānt ti pātken :

kēt-pulā, pōssā-pulā mānā mānešlēnilēm !»

Ju tēnē pom-sāɣwmē at khāntilēm,

ju tēnē nūr-sāɣwmē at khāntilēm.

50 *khwqšā joqmentāsēm, ākw'-māt-šit*

vōrēp nē-oqi oqkum

tōrēs pālt khwqšā poqkhv

tāu tīltit.

ām uj kit kałlām ākwān roqtēltiām,

55 *uj pāti jāni turēl tuť voqrilēm.*

tāu tōrēs-pālt khwqšā poqkhwmē kwān-ojtit,

ti ilāñū tū tīliti, tū isāpi ;

*mäter-pūt-mätärt tūt lumpértents,
mäter-pūt-mätärt tūt lattés.*

- 60 *äm ti tēlpä joqñkhép mäntēñ soqt
tē törés-pält khwqšä poakhwme
äm kinsilēm ; nukh-khāntilēm,
lqu nūšpä khqlēñ tusnē ju-šumrilēm ;
luoptä ošt nāinē tūt nāiḡtaxtqum.*
- 65 *vōrēp-nē ūpēm äi-mänt
jämēs jāmēs mätärt täu lumpértents :
äm khwōlsäm, täu suj tents :
«poakhwä šästēm poakhwēñ vuor
näu at khwōlēloqlilēñ, näu at ūšintoqlilēñ ?*
- 70 *poakhwä šästēm poakhwēñ vuor,
Käšmēḡ-vuor !» —
Käšmēḡ-vuor äm ōs khañsilēm ;
äm ti joqmentäsēm.*

Ošiñ ulpäs-khūrñē äm joḡtēm ;

- 75 *poakhw-poqlt, poakhw-šupēt khujjēloqlentēt.
poakhw-poqlt, poakhw-šupēt ätēšlēm.
tokh jällēloqlēm nukh-šunšēm :
poakhwä šäšti poakhwēñ ulpä,
törés-pält khwqšä poakhwēt*
- 80 *tūt tunšentēt. —
Äm khal šōlīs ūpēm khurēl
nukh-silätēm, nukh-lušätēm ;
poakhwä šäšti poakhwēñ ulpä
poakhwä roqtēm.*
- 85 *šip-qiriñ kit lqñi-pūkām,
tin vaḡintaxtiḡi.
mōtēñ latti : «tē poakhw ōñ ripitqus»
mōtēñ latti : «tē poakhw ōñ ripitqus»
mōtēñ latti : «nāñ-kel ripitqus,*
- 90 *tēpēl tēpēl oqtāmā
täut-päl nqseñ pññsü ōñ intä ;*

- ōs äm-mäneñ òn-ke ripitqus,
 tēpēl tēpēl ogtāmā
 tāut-pāt' nqseñ pāñsā nān ōlū ! » —
 95 Jel ujlēm. lqu tulāp kit koqtēl
 pāl' pōkhēšlām.
 « jāñ sāim wūiri ! tākw ōlpā siñkwēl-kharnē
 māruḡ nqūḡatin ? !
 tākw ōlpā siñkwēl-kharnē
 100 māruḡ khañḡatin ? ! » —
 Nukh-šunēm : poqkhwā šāštēm poqkhwēñ tañ
 ōs tuñsi, ōs khultēm.
 äm khal' šōliś ūpēm khurēl
 nukh-lušātēm.
 105 āñ poqkhwā šāštēm poqkhwēñ tañ
 šajimtilēm : at tāpi.
 jatēn-takh šajimtilēm : tōlmāti ;
 lqu tulāp kit katlām kwān-ojtaḡtēm,
 khūrēm tōlh jāt-tōkhēmne
 110 tūl nopātqum. —
 Ī-poql ī-vuotēn tāt-tā vuotqum,
 kḡqtēl-poql kḡqtēl vuotēn tāt-tā vuotqum ;
 poj khum oḡi jāḡā-kwāl pātḡān,
 jūil šūsēm mol jāmes paip
 115 tāt-tā vuotqum ;
 nušā khum oḡi oḡñkhwā-kwāl pātḡān,
 jūil šūsēm tattēm jāmes paip
 tāt-tā vuotqum.

 Añsuḡ vossi vossi pūmē
 120 poqkhwā šāšti poqkhwēñ vuornē
 namtā pēritēm.
 Añsuḡ vossi vossi pūnē
 tē poqkhwā šāštēm poqkhwēñ vuortē,
 tāt-tā joḡmlitqum, tāt-tā khāntqum.
 125 mol jāmes, jāmes paip tūt rōtaum,

- tēp jāmēs jāmēs paip tūt rōtaum. —*
Ańśuʒ vossi vossi pū
ńqu sitpā siteñ nōp vogri.
ńqu sitpā siteñ nōpnē tāritqum,
 130 *najim jāmēs, jāmēs pūnē tūt khūtmqum.*
najim jāmēs, jāmēs pūnē
mān jāni, mān vōt tatwāsēm,
ākw'-mūt-sit oqi śārri khūrnē neilimen.
ōtrēm jāmēs, jāmēs pū
 135 *tēpā nōlt (ńqalt) śālī kālēn vogri.*
(most) koqtpā nētā-oqñk šoqul ōli.
wūltē uʒi khōr-līn
mīn nāprājumen. —
najim jāmēs, jāmēs pū
 140 *tākw šaurēpoqlēm jāmēs kwālne*
ōn tūlit.
tāl' ōtpā kwālēñ nē tuštēm
qñkh-jiw tumēñ kwālne
tīn ōn tūliji.
 145 *ījīñ poql khūrēm khatēl*
ārtā mulnā
ńākwēñ nuʒ jāmēs pittē
ām unlentesēm.
nāmiñ qln-tarū ām šuśšēm.
 150 *ńaur-vōj šuñiñ tasnē*
ījīñ poql āt khatēl
ārtā mulnā ām šunštawāsēm.
koqtā-pēr jāmēs jānin
tūt šunštawāsēm,
 155 *lailā-pēr jāmēs jānin*
tūt-tē ūsēm.

A Košmaki erdő éneke.

(Medveének)

- 1 Aranyos szádján házam tető nyílásának (azaz: barlangom-
[ból] kikelek,
aranyos hét tető nyílásán házamnak kikelek:
messzire egymástól [imitt-amott] hófoltok vannak. —
Medvei három lépéssel eltávoztam [onnan].
- 5 Soká, vagy rövid ideig mendegéltem,
fölmentem egy magas, magas hegyoldalra.
A menő égnek hét környékét nézem:
hol három télen át feküdtem, az az erdőm,
Awès-erdőm ötlik szemembe;
- 10 gyöngéded fiút, gyöngéded leányt szülő erdőm,
gyöngéded fiút, gyöngéded leányt ellő erdőm,
Awès-erdőm ötlik szemembe.
Jobb oldali fél szemem (csillagom),
(ő) könnyezik *)
- 15 «Mit csinálok én itten, [miért könnyezem]?!
Vagy talán utolsó nyaram érkezett el?!»
Jobb oldali fél kezecskémme [könnyem] letörlöm. —
Soká, vagy rövid ideig mendegéltem,
sásfüves mocsárhoz érkezem,
- 20 kákafüves szép mocsárhoz érkezem.
Letekintek a vízre:
hét daru, darufalka
áll [ottan] a vízben;

*) Reg. az *qrmli* szó fölé ezt jegyzi: «tränen». A szótári jegyzetekben is megvan «*qrmli*: tränen, weinen». Ezt a szót — mely esetleg specialis medveműszó is lehetett — a mai vogul dialektusok alapján nem igazolhatom. Hasonlít hozzá hangzásilag *qrmli*; de ez «próbál, kísért» jelentésű, pl. (éjsz. vog.) *ti lū qrmliłēm, žumli žajti* megpróbálom ezt a lovat, hogyan fut; (kond. vog.) *tēt loqmne örmelän* kóstold meg ezt a levest. Nem lehetetlen, hogy a Reguly-féle adat egy kis írás hibából eredt félreértés; igen jól illik t. i. helyébe: *qumli* «folyik»: jobb oldali félszemem folyik = könnyezik.

- hét szarvasbika, szarvasbika-falka
 25 kapar (vagdal) a vízben [ennivaló moszatot fölhányva].
 Én elrejtő fű mögül ólálkodom rájuk,
 elrejtő fa mögül ólálkodom rájuk.
 Medvei három ugrást teszek feléjük, [szem) őket.
 medve támadó (eső) nagy ordítással ijesztem meg (cselek-
 30 A hét szarvasbikából álló szarvasbika-falka
 eliramodik,
 a hét daru, darafalka
 föliramodik.
 Én [madár-] jóslatot kérdeztem :
 35 «Ha azt tudjátok, hogy továbbra fogok élni,
 hét, daru, fiókdaru-falka
 fejes daru fejedet
 vond déltáj felé;
 ha pedig im utolsó nyaram érkezett el,
 40 hét daru, fiókdarú-falka
 fejes daru fejedet
 vond éjszak felé!»
 Az ezen nyáron született gyönggehúsú darufi,
 fejes darufejét
 45 éjszak felé vonja.
 «Apád rothadt vére! hej, ha ide jutnál [kezeim közé],
 sapka-rongygyá, kesztyű-rongygyá de széjjeltépnék!»

A megenni való fűdarabkát (azaz: a betevő falatot) nem
 találom,

- a megenni való ágdarabkát nem találom.
 50 Soká járkáltam, egyszersak
 magtörő holló néném-asszony
 arasnyi hosszú czirbolyatobozt
 visz röpülve.
 Én medvei két kezecskémet össze csapom,
 55 medvetámadó nagy ordítással ijesztem (ott) meg őt.
 Ő az arasnyi hosszú czirbolyatobozt elejti,
 távolabbra repül, oda száll;
 valamicsodákat ott motyogott,
 valamicsodákat ott mondott.

- 60 En most egy újholdbeli héten át
 ezt az arasznyi hosszú czirbolyatobozt
 keresem; megtalálom,
 tíz fogas közű számba belegyömöszölöm;
 legott levél vastagságú hájjal (tkp. nedvvel) hájasodom.
- 65 Magtörő holló néném a minap,
 valami jó jó micsodákat motyogott.
 Én hallot'am [szavait], ő [így] szólott:
 «Czirbolyatobozát természetű czirbolyatobozos erdőt
 te nem hallottál, te nem láttál?!»
- 70 Czirbolyatobozát természetű czirbolyatobozos erdő
 a košmaki erdő!»
 A košmaki erdőt én szintén ismerem;
 én tehát útnak indultam.

- Sűrű czirbolyafenyves széléhez érek;
 75 fél tobozok, tobozdarabok hevernek [a földön].
 Én a fél tobozokat, tobozdarabokat összeszedem.
 Így járkálván, [egyszer csak] fölnézek:
 tobozt termelő tobozos czirbolyafenyő,
 arasznyi hosszú czirbolyatobozok
 80 állanak ottan.
 Én nőstény hölgymenyét néném módjára
 fölkúszom, fölmászom;
 a tobozát termő tobozos czirbolyafenyő
 tobozát leverem.

- 85 Nyakörvös két bocs-fiaeskám
 czivakodik.
 Az egyik mondja: «ez a czirbolyatoboz énnekem dobódott»
 A másik mondja: «ez a czirbolyatoboz énnekem dobódott».
 Az előbbi (tkp. másik) mondja: «ha neked dobódott,
 90 a táplálékkal, táplálékkal [élő] ember
 tegezfenékbeli ízletes nyílvasa enyém legyen;
 ha azonban nekem dobódott,
 a táplálékkal, táplálékkal [élő] ember
 tegezfenékbeli nyílvasa a tied legyen!» —
- 95 Leszállok [a czirbolyafenyőről]. Tíz ujjas két kézzel
 fültövön vágom őket.

«Apátok rothadt vérei! a magának élő ördögbélit (azaz: a
bennünket nem háborgató embert)

miert ingerlitek?!

a magának élő ördögbélit

100 miért bántjátok?!»

Fölnézek: tobozát termő tobozos ág

még mindig van (áll), még mindig maradt.

Én nőstény hölgymenyét néném módjára
fölkúszom

105 Azt a tobozát termő tobozos ágat

töröm: nem törik le.

Később [ismét] töröm: leszakad;

tíz ujjas két kezeckém lecsúszik (tkp. leoldódott),

[ág hegyére esve] hármas *) szügyem közepén

110 nyársaltatom föl. —

Éjszak felől az éjszaki szél lenget engem ottan;

dél felől a déli szél lenget engem ottan;

mint [valami] szép nyírhéj-puttonyt, melyben a gazdag
ember leánya atyja házpadlásáról

kelengyekép hozott vagyonát [őrzi],

115 lenget engem ott a szél;

mint [valami] szép nyírhéj-puttonyt, melyben a szegény
ember leánya anyja házpadlásáról

kelengyekép hozott kincsét [őrzi],

lenget engem ott a szél. —

A gazda legkisebb fiának

120 a tobozát termő tobozos erdőre

keltem föl (fordítom) a kedvét.

A gazda legkisebb fia

ezen tobozát termő tobozos erdőben

(ottan) hozzám jön, (ottan) megtalál.

125 Vagyontartó szép, szép nyírhéj-puttony, (ott) leveretem,

Étektartó szép, szép nyírhéj-puttony, (ott) leveretem.

A gazda legkisebb fia

*) Az állat mellén három részt különböztet meg a vadász-
műnyelv, ezek éjsz. vogul nyelven: *tāχ-sūnt* a szügy felső része,
tāχ-tit alsó része, *tāχ-kwoŋl* közepe.

- rekettyefűz-keretű keretes battyutartót csinál.
 Rekettyefűz-keretű keretes battyutartóhoz odaköt,
 180 gazdasszonyom szép szép fia (ott) hátára vesz.
 Gazdasszonyom szép szép fia
 soká, vagy rövid ideig czipel,
 egyszer csak leányok sívítgató helyre (faluszélre) érkezünk.
 Gazdám szép szép fia
 185 étke.....¹⁾ éles hangot ad.
²⁾ kezű asszony nagy számban van [ott].
 Mint vízben úszó hímeket,
 oly lucskosak leszünk [a nyakunkba öntött víztől] ³⁾
 Gazdasszonyom szép, szép fia
 140 maga ácsolta szép házba
 visz be engem.
 Ősz hajú házi asszony tüzelte (tkp. álitott, tűzre rakott)
 szurkos fától szurtos házba
 visznek ők be engem.
 145 Három éj, három nap (tkp. éjestől 3 nappal)
 idejének elteltéig

¹⁾ V. ö. e homályos helyre vonatkozólag Reg. egyéb medvénekeiben előforduló, részben teljesebb változatait mint: *naim jommas pi ka'ng vogri, tépü nqalt utä nqalt kalna vōari* (gazdasszonyom szép fia kiáltást tesz, étke.....; vize..... kiáltást tesz. *ül-tälüz anšuz jéri*) | *tepü noqlt šqalung kalnä, ute nqalt šqaling kalnä (Jévur jéri)* | *qajeng pucl püing puäl tépü nqlt šqaling kaln šupel ujän* (lányas falu, fias falu..... éles kiáltásukat felével veszik, fél magasságú hangon kiáltanak. *Réšpoag jéri*). A *nōlt* értelme ismeretes ezen kifejezésekben: *nōlt žap* alacsony oldalú ladik, *nōlt šās* alacsony partú folyócska.

²⁾ A nekem megfajthatetlen Regulý-féle *most* szó előfordul ugyane szólásban az *ül-tälüz anšuz jéri*-ben is, így: *must kätüp šqu ang* (m. kezű sok nő). Reg. ezt jegyzi a közleményünkbeli hely fölé: «die alte, die sie bespritzt». Talán figyelembe jöhet itt a Reg.-féle «Menyből való leszállás» című medvéneknek következő helye: *mostal kažrēp žumitā-ke žānte'in, mostal kažrēp nētā-ke žānte'in* ha egészséges mellű férfit, vagy nőt találsz (*mos* betegség, *mostal* betegségtelen, egészséges, ép).

³⁾ Midőn a szerencsés medvevadász megérkezik zsákmányával, az asszonyok elébe szoktak menni és üdvözlétül nyakon öntik vízzel.

síma posztóból való jó fészekben

üldögéltem én.

[Szememre rakott] jeles (neves) ezüst pénzen át néztem én.

150 Csikózsírral [telt] boldogságos tálat

öt éj, öt nap

idejének elteltéig mutattak én nekem.

Kézesavargató szép játékot

mutattak ott nekem,

155 lábsavargató szép játékot

szemléltem én ottan.

Ez ének eredeti alakja Reguly déli vogul hagyományaiból való. Közlőjére nézve nem találunk semmi följegyzést; de az ének nyelve annyit sejtet, hogy Jurkin lakó vidékéről származott. A mai középlozvai nyelvre Michail Grigorics *Pēršä* (Першинъ) magyarázatai és kiejtése alapján írtam által *Tārēχ-počl*-ben 1888, deczember 14-ikén.

2. *Tārēχ-pqilēñ jēkwä Pēršä-oqi Annä jerrem
jerrä.*

1 *Tārēχ-pqilēñ khqšä vuol,*
pat tar-khajtēm jāmēs vuol,
lunt tar-khajtēm jāmēs vuol!
qššä, khwqšä jāni khōptē

5 *untēm Annä Mikhailowna;*
jänēñ khqutpā jāmēs nūr-jiwēm
ām poql-koqtēmne vijlēm,
jāmēs pāñkēñ jāni tūpēm
ām poql-koqtēmne vijlēm;

10 *khwqšä vuolēm-khuošt khiulentēm,*
āmki-mqš jēri jerrentēm,
āmki-mqš mojt mojtentēm,
āmki-mqš luñs luñsēntēm,
pqšēm tok-tē kharilenti,

15 *ām vuolēm tok khultenti.*

Pēršä leánya Anna, *Persina*-falusi asszony énekelt éneke.

- 1 *Persina*-falubeli hosszú folyószakasz,
vadrécztől átfutott szép folyószakasz,
vadlúdtól átfutott szép folyószakasz!...
Keskeny, hosszú, nagy ladikban
5 ülök Anna Michailovna;
nagy lúczfenyőből való jó tolórúdam *)
én egyik fél kezemhez veszem,
szép fejű nagy evezőmet
másik kezemhez veszem;
10 hosszú folyószakaszom mentében evezem,
magamról éneket énekelek,
magamról regét regélek,
magamról siralmat sírok;
így tűnik el (alszik el) az [otthoni ház] füstje,
15 az én folyószakaszom így marad el.

Följegyeztem az éneket *Tārēy-poel*-ben a szerző Anna Michailovna *Postanozsicha* (*Pēršä* idősb leánya) közlése szerint 1888, június 14-ikén.

3. *Vuorné jājāltēm khum jerrä.*

(Túlilép)

- 1 *Vuorné mīnsēm. khūrēm oqmp āñšēm.*
āk w' oqmpēm: sgr-uilēp. — kiš, kiš, kiš!
mōt oqmpēm: khunnä-lī-tälēx. — kiš, kiš, kiš!
khurt oqmpēm: šuorp-tus-lōkhw. — ej, kiš, kiš, kiš!
5 *khūrēm nāxšēm šupiñ khul,*
khvgrīñ khul khūrēm nāxšēm
oqmpām tēnē-khar jet-punšēm.
pqip-pātne āmkēm tēnē khar,

*) A sebes folyású kisebb vizekben hosszú rúddal tolja ladikját a folyás ellenében előre a benne ülő vogul.

- laḡiliñ, koḡtiñ ḡlti khwqr [punšëm].*
 10 *Poau tällēz sqat sōjim [jälsëm];*
ätpën nózs älsëm.
ätpën nózs pāñknë
äk-mätr; — tinä at khañšilëm.
Tuopël üšne nal-tatäslem.
 15 *khürëm kopëka milqus s dëñiški;*
tn jüj-poḡlt il-përtäslëm
khürëm poluškät.
pälä khašä, līḡä üñkwä,
šämä jāniñi:
 20 *jäni šämpä khōr šošwä.*

Az erdőből megjött ember éneke.
 (Bohózat).

- 1 Elmentem az erdőbe. Három ebem van. [ucczu!
 Egyik ebem [neve]: «Lábaszára-ereszkdő». — Ucczu,
 Másik ebem: «Rénszarvas farokvég». — Ucczu, ucczu!
 Harmadik ebem: «Jávorszáj-öble». — Ej, ucczu! ucczu!
- 5 Három tokhal-kopoltyút.
 három szárított vagdalékhalbeli kopoltyút
 magammal viszek (teszek) ebeimnek eledelül.
 A nyírhéj-puttony fenekére magamnak eledelül
 láb- és kézdarabokból álló szárított csibeaprólékot [teszek].
- 10 *Poau-folyócska (?) forrásánál levő hét mocsaras bozótot*
[jártam be];
 ötven nyusztot öltem.
 Ötven nyuszt fölibe
 [még] egy valamit; — értékét nem ismerem.
 Levittem Tobolszk városába.
- 15 Három kopékát ígértek érte pénzértékben;
 [olcsóllottam, de] azután eladtam
 három poluszkáért (másfél kopékaért).
 Füle hosszú, farka rövid,
 szemei nagyok:
 20 nagy szemű ka n n y ú l [volt].

Ez éneknek eredeti alakját Reguly Jeraszim Feodories Volodkin *Tārēx-poel*-beli lakostól jegyezte fel; az itteni átiratot Tatjana Alexejevna Szotyínova magyarázatai alapján szerkesztettem 1888, december 7-ikén.

Mutatvány a Reguly-féle középszövegi nyelv- emlékekből.

I.

Tat-tit paul -beli Jurkin közlése 1843-ban Reg. följegyzése szerint.

1. *Sqat šoqrp äk läill tušts.*

(Tulilp)

1. Äm kul älslux minäsim. kulpt maɣtsm. pä kualsem, vanen joamentäsem, täkus alu täi^{1*}) jommesem.

2. Äkmätsit tuit² päts. qampn mättr uti³ suiti⁴. tu jommesäm. täutjäl⁵ ŋoɣs uots.⁶ äm poželtäselm,⁷ täu jerribitaxti.⁸ qampn tü šelkäts,⁹ täu kven räts,¹⁰ ši-šqaltaxts,¹¹ äm tü jamlitäsem. jäne¹² simra¹³ mąting päle nuk käsärtämän.¹⁴ Äñ mälä pil'lälän¹⁵ ät tul¹⁶ täkišsem.¹⁷

II.

E textusnak megfejtése és átírása az ugyancsak *Tat-tit paul*-ból való Szotyínova közlése alapján 1888-ban.

- Sät sārpk akw' la'il [tar-tuš] lūlsät*

(Tulilép)

Am xul ališlankwē minäsem. xūlpēt maɣtsēm, pā-kwälsēm; [vānīnē] vōrnē jāmētäsem, tak-wēs āluw ta jāmsem.

Akw'-mat-ērt tūjt pats. āmpēm matēr ūti, sujtī. tū jāmsem, taw tal ŋoɣs ūts. am pōšeltäslēm, taw jol-rēpītaxti. āmpēm tū sēl-xats, taw xot-räxäts. [āmp] šis-žēltaxtés. am tū jāmlitäsem: jāñi^{1} simri majtiñ palitā nāñx-xasärtēmanā, añ-maniñ pēlēliänā. tūl at-ta kišsem.*

*) Reguly vogul kéziratának sorföldrötti jegyzetei: 1. *vso chod-jil* | 2. *sneg pal* | 3. *lait* | 4. *slišni* | 5. *odnako* | 6. *na sobol lait* | 7. *bužat* | 8. *na zemļu viskočil* | 9. *poimal* | 10. *nazad zog* | 11. *zarevel* | 12. *bolšoi* | 13. *okun* | 14. *der spitziige rücken* — felborzasztá | 15. *von den rückenstacheln gestochen* | 16. *ot eto vreme.* | 17. *ne*

3. Tqal vuars tákissem. tqale kažän kvenn menäsem. kuoltän kurt¹⁸ nuk poaltaut Tobul uoš pašmet¹⁹ jqr qngvält²⁰ tuñisläntét.²¹ tu ilä lahteltissiu²² mañti²³ ilkätäntiju.²⁴ kit poal kukagt²⁵ lujäntét,²⁶ jer²⁷ qampt utentét.²⁸

4. Tü jü ile lažtsau.²⁹ kulpämne menäsem. äimälä äk šämtal kulne perilülmt. kven säimt³⁰ uš äk poag lušmän³¹ tuñžäntét.

5. Saž kqtl perr tquentäm³² kqntsm. äimälä nqaltp³³ pä kua-lem kojänti,³⁴ jal ojgmän.³⁵ Äm äk šikväl³⁶ te tauslisselm³⁷ täu uitne lagolts,³⁸ néälem poatr³⁹ oli, niläli.⁴⁰ Äm tü tqulitäsém. nuk ti puoselm.⁴¹ tar ufiing kotim šag⁴² nuk pätsl.⁴³

6. tam kväš kqntilm, vuoi äm vuslm.⁴⁵ puningnä ultä⁴⁶ šupšä-misl.⁴⁷ äimant punännä raga imtét. nall⁴⁸ tu voarsl. tu äm sqat⁴⁹ petr vuoi tēls.⁵⁰ punužne kotäl toass ätt äšim. äimant käpn

Täl vārs, ta kišsém. tēli xqsän minäsém. — xolitän kürt nqñx-pältawēt, Tūpēl-ūs posimēt jar ānkwält lūlente'it. tü ilēlayxtētsūw, man ti ilxatentēuw. kit pāl-nēl kukkukēt lujxente'it, jar ām-pēt ūtente'it.

Tūl jūw ilēlayxtseuw. xulpēmne minäsém. añ-maniñ akw' samtal xulnē pērīlimēt, xot-saimēt, uš akw' pāx-lusēmanā lūlente'it.

Sažxātēljūw-tqwente'im. xānt-sém, añ-maniñ nāltēp pā-kwālēm xujenti jol-qjime. am akw' šikwēl ti tqwēsläsém. taw vitnē lakwālts, nalēm pātrāli, nē'ilēli. am tü tqwlitäsém, nqñx ti pūxāslēm. tārwiñ, xotēm-saž nqñx-pattās-lēm.

Ti am kwoss xāntilēm: vōj am vāslēm. puniñ-ta'il, ūltā supi' samslēm: añ-manin punänā rawi' jēmte'it. nal ti vārāslēm. ti ānēm sāt pētēr vōj tēls. xotāl punuñkwē tas atqñsé'im. añ-māniñxāpēmjar

lesoral | 18. die ofen heizen | 19. rauch | 20. kak peñ | 21. stoit | 22. načili taskať | 23. mi | 24. toškamsa | 25. kukuški | 26. kukujut | 27. kak sabaki | 28. lajut (d. h. es war schon frühjahr geworden) | 29. domoi taskalis | 30. izgnili | 31. tolko ribronni kosti vesitsa | 32. nazad jedu lodku | 33. krahāl' | 34. ležit | 35. usnul | 36. ja tihonko | 37. podgrebuvaisu | 38. nernul | 39. potrasatsa | 40. opet richodjit | 41. poimal 42. na silo, kak to tak | 43. edva podnial | 44. da | 45. uvidjel | 46. poperog | 47. rezal | 48. svaril | 49. sem vedro | 50. salo rodjilsa

moštal⁵¹ rgunä⁵² qane. äm te soat
petr vuoi visäm. käpkérn šoqš-
säm.⁵³ Tu luil⁵⁴ te tauentasm.⁵⁵
uš kväling⁵⁶ mänä ju kqtm tati-
jäm.⁵⁷

7. Mätä tatt kuri äimant kvünt
ols.⁵⁹ intkualitä⁶⁰ äkar⁶¹ käp-
kuortä kvän tataxtem. jäne sgrt⁶²
ti lagolti.⁷³ äñ toat kurinä ti
šieltaxti, äñ ämtä roxtäm,⁶⁴ roxt-
tem šitümtel⁶⁵ qam rautlayxtsem.⁶⁶
äñ soat petr vuoi qam tqulayxtsn.⁶⁷
jä poalä vuoi aumuls⁶⁸ šun
kqntiläsem⁶⁹ vislm⁷⁰ qam šoaš-
selm.⁷¹

8. kotäl' lagoltém ténä mättr ätt
imts. äimant kinžem qllsem qš
voqñenti joamentäsem. äkmätsit
oampm qarrti suiti. äm tu te ka-
itsm. tu neiläsm.⁷² äñmälä soat šo-
qrp äk läl poal tärmelt tuñžäntët.

9. Äm ällä tu te läkkätsem.⁷³
Äñ läl poalän oampm kortalti,
äm ti šit šqirältém, täu qarterm
jell pañšem, äm šqirn mäm jell-
pañnšem. täu kortalti. äm ti

mostal änä. am ti sat pētēr vōj
vislēm, qāp - kiwērnē sāsāslēm.
Tūl-uil ti tqwentāsēm; uš kwoliñ
mānē qotēm jūw-tatilēm.

Mat ulä-zuri' an-maniñ kwo-
nit āls. ěntēp-kwalitē ulä-kēr qāp-
qūrtē kwon taqātēxtēm. jāñi' sort
ti lakwēlti, an ulä-qurinė ti sēl-
taxti. an am ta roxtē'im; roxtēm
jitēmtēl qami rautlayxtsem. an sat
pētēr vōj qami tqwlayxts, ja pālā
vōjil qumāls. šun qāntilāsēm, vis-
lēm, qami sāsāslēm.

qotäl' lakwēlte'im?! tēnē matēr
at jēmts. an-mōnt kinsim ālsēm,
qš vōrnē ti jāmentāsēm. akw'-
mat-ērt āmpēm qarti, sujtī. am tū
ti qajtsēm, tū nē'ilāsēm: an-ma-
niñ sāt sōrp akw la'il-pāl tarmēl
lūlente'it.

Am alāi' tū ti lakwzate'im, an
la'il-pālne āmpēm qartēlti. am ti
ērt sairēlte'im, taw qartimē jol-
pojtēm [jol-ponsēm]. äm sa'irēnē
māmnēl jol-pojte'im, taw qartēlti.

51. celo | 52. kak čaška | 53. vilil | 54. tožno | 55. i pojechať
domoi | 56. domoi | 57. kak-řibud domoi vezu | 58. ognivo | 59.
iz lodku vesitsa | 60. na pojasu | 61. oder: äjākär; on ognivo |
62. hecht | 63. hvafilsa | 64. ispugalsa | 65. na to az | 66. um-
geworfen | 67. salo tudo svalil | 68. polovina reka salo plavot |
69. dobro nachodjil | 70. nosit | 71. teper navalil | 72. prichožu |
73. podkralsa.

šit šqirältém, äkmätsit jall tä
pätst.⁷⁴

10. Kven jaxtlesäm.⁷⁵ kumle
jü tqtijäm, kallš ät äñšiem. nqmel-
mätsem. ñilä tqul äkvän juotsäm,
vizäm ñquläm šqkq tü punsäm.
nung tän äkvän juotsem, tqñ⁷⁶
kven ul pätilt. Korom tqul ñurr
koale⁷⁷ šiltsäm,⁷⁸ tul äkvän qlt-
säm. ailän tu nesln.⁷⁹

11. Tu juti joamentäsn. ñurr
koali qilän jätt usln.⁸⁰ uslm ju
kqrtseln. jäum äk poañe kul-
tilš.⁸¹ äñtä poañän ñur koäle qilä
tu neşselissem. poañem nuk pelm-
täsl. äimañt poañe tajeltaus ñurr
kuale perr šateralts. Äñ šqarpt
ju kqrteltauast.

Poañe te taius,⁸² kven te ko-
lältš.⁸³ Äkmätsit met suite sum-
mels,⁸⁴ ñäling⁸⁵ vuäršing sui, iu
ul šqilaut.⁸⁶ äñ šqarpt tok jü ti
joxtäst.

am ti-ert sa'irelte'im; akw-mat-
ert jol ta patsét.

ʒot-jäktlēsänēm. ʒumle jūw-to-
tiänēm?! nē-mat-ʒatpā atāñšē'im.
nqmelmatsēm; ñilä tqwēl akwän
jüntsem; visänēm, ñqwelänēm sāʒä
tü punsanēm. numiänl akwän
jüntsanēm, tan kwon ul patilē'it.
ʒürēm tqwēl nur-kwalʒi' siltsēm;
tül akwän ältsanēm; qulän tü
nēʒäslēm.

Tul jūw ti jāmentäsēm. ñur-
kwālī' qulä jot vislēm. vislēm,
jūw-ʒartäslēm. jāʒēmñel akw'pāñä
ʒultilēs. an ta pāñän ñur-kwālī'
qulä tü nēʒsēläslēm. pāñäm nāñʒ-
pēlēmtäslēm. an-maniñ pāñä tajel-
tawēs, ñur-kwālī' jūw-šakērāls,
an sārpet jūw ʒarteltawäst

Pāñä ti tajwēs, ʒot ti ʒolülts;
akw' mat-ert mat suj ta sumlēs:
ñālīñ-vāršiñ suj jiwēt sa'ilawēt.
an sārpet tox ti jūw-joxtäst.

Hét jávor egy lábón állott.

(Bohózat).

1. Én halat fogni mentem. A hálókat kivetettem, fölmentem
a partra; elmentem az erdőbe, egész őszön át ott jártam.

2. Egyszer csak hó esett. Kutyám valamire ugat, úgy hallik.
Oda mentem, [gondolva], hogy ő bizonyára nyusztot ugatott. Én

74. pali | 75. visvežoval | 76. oni | 77. remen | 78. srezal | 79.
zavezal | 80. soboju vzal | 81. ostalos | 82. abgebrannt | 83. ist schon
zu ende | 84. djelalsa slišno | 85. suči lomaitsa | 86. djerera lomait.

üzni kezdtem [a vélt nyusztot], az leesik [a fáról]. Kutyám hozzája kapott, amaz elugrott. Az eb elkezdett ordítani. Én oda mentem: hát egy nagy sügérhal májabeli sörényét (értsd: tuskés hátszárnyát) fölborzalta s im szúrdal vele. Azután nem mentem többé vadászatra (tkp. nem kerestem).

3. Tél lett, ekkor [ismét] vadászni mentem. Télen messzire elmentem. — Reggel befűtik a kemenczéket, Tobolszk város [házainak] füstje, mint valami fatörzs [oszlopszerűen] áll. Oda kezdtünk hurezolkodni, ime mi hurezolkodunk (czipeljük magunkat). Két felől kakukok szólnak, úgy ugatnak mint a kutyák.

4. Azután haza hurezolkodtunk. Elmentem hálómhoz. Ime mind egy szemig, hal van [a hálószemekbe] bonyolúlva. Elrothadtak [a hosszú távollét alatt a halak], egyedül csak a bordaszálkák maradtak még meg.

5. Egy verőfényes napon visszavezgetek. Észrevettem, hogy ime egy fűrészorru búvárkaca kikelvén a partra heverészik s elaludt. Én lassan feléje evezek. Ő a vízbe haladt, eltűnik a vízben s [ismét] előtűnik. Én gyorsan oda eveztem s im megfogtam. [Nagyon] nehéz, csak ügygyel-bajjal (tkp. valahogyan) emeltem föl (juttattam föl).

6. Most a mint nézem: hát zsirt láttam. Tollastúl keresztül-kasúl szeletezem: hát azok a tollai morzsákká darabolódnak (lesznek). Most letettem [a tűzre]. Ime hét akó (vedro) zsír lett belőle. Hogy hová tegyem, nincsen edényem. Ime a ladikom ép olyan mint egy ép csésze. Én fogtam ezt a hét akó zsirt s beleöntöttem a ladikba. Azután [tovább] evezgettem; [gondolván, hogy] majd csak haza viszem valahogy házam vidékére.

7. Valami tűzi szerszám-zacskó künn volt. Az övökötön [levő] csiholó aczél a ladik szélén kicsüngött. Ime egy nagy csuka rohan elő s a tűziserszám-zacskóhoz hozzákap. Erre én megijedek s ijedtemben fölborulok. A hét akó zsír kiömlött, a folyó fele zsírral folyt. Jóságot találtam, vettem s kiöntöttem.

8. Hova menjek [immár]?! Elfogyott (tkp. nem lett) az enni való. Előbb vadászatból éltem, most hát ismét az erdőbe mentem. Egyszer csak hallik, hogy kutyám ugat. Én oda futottam, oda érkeztem: hát hét jávor egy lábon álldogál.

9. Én oda közel lopózkodom, hát arra az egy lábra el kezd kutyám ugatni. Én most elkezdem vágni [mint valami fát azt az egy lábat], ő megszűnik ugatni. Én megszünöm vágni, ő el-

kezd ugatni. Én ekkor elkezdek vágni; egyszer csak ledőltek [a jávorok].

10. Széjjelvágtam őket. Hogyan viszem haza?! Nincs senki sem velem. Rájutottam egy eszmére: négy jávor bőrét együvé varrtam; fogtam s mind oda raktam a mi húsom volt. Fölül [a bőrt] egybevarrtam, hogy [a hús] ki ne hulljon. Három jávor bőrét meg szíjjá hasítottam, azután [a szíjakat] együvé toldottam; a végüket odakötöttem [a húsgöngyöleghez].

11. Azután im hazamentem. A szíjkötélnek [szabad] végét magammal vittem. Vittem, haza húztam. Apámtól egy fürdőkunyhó maradt rám. Ahhoz a fürdőkunyhóhoz kötöttem oda a szíjkötél végét. Fürdőkunyhómat fölgújtottam. Ez a fürdőkunyhó égni kezdett, a szíjkötél összezsugorodott s azokat a jávorokat [ilyen módon] haza kezdte vonszolni.

12. A fürdőkunyhó im leégett, elpusztult; egyszer csak valami zaj keletkezett: zörgés, ropogás zaja, fák töredeznek. Ama jávorok így kerültek haza.

III. Alsólozvai vogul nyelvjárás.

A középlozvai nyelvjárás megmaradt végső szigetétől, *Tārež-poel*-től aláfelé haladva a Lozván, mintegy 200 versztnyi távolságban kezdődik az alsólozvai vogul nyelvterület. E hosszú folyóvonalat jelenleg összesen három falu népesíti, u. m. Lácsa (vogulúl: *Lāš-tit pōl*), Mitjajeva (*Jew'-tit pōl*) és Uszmánova (*Or-tit pōl*), melyeknek vogul lakossága ma már teljesen eloroszosodott. Nem így volt ez még Reguly idejében sem, kinek hagyatékában két közleményt is találunk, mely határozottan e vidékről ered: a «Mitjajeva falu alapítójától szerzett éneket» (*Ivtitt pāill voarum kum jéri*) és az «Uszmánovai leány, Anna Osipovnának énekét».

Igen érthető az egykori területi érintkezés alapján, hogy a közép- és alsólozvai vogulság nyelve egyéb nyelvjárásokhoz viszonyítva szorosabb egységet alkot. Ehhez csatlakozik ama kiveszett «felsőlozvai» nyelvjárás is, melynek egyedüli emlékei a Reguly hagyatékában található Jurkin és Pachtjár-féle közlemények. Azon

vonások közül, melyek az alsólozvai vogulság nyelvét különálló nyelvjárássá minősítik, főképpen a *vocalis harmonia* válik ki, melynek a vogul nyelv körén belül itt találjuk meg legtokéletesebb alakját. Mielőtt a szóragozás tárgyalására áttérnénk, lássuk e fontos hangjelenségnek néhány példáját a szóképzésben:

Az éjsz. vog. *-zat*, középlozv. *-khat* reflex. képző ugyanilyen alakú mélyhangú szókön az alsólozvaiban is, pl. *nultzati* esküszik, *tuitzati* rejtőzik, *laššəzati* viszket); de magashangú szókön *-kät* párját találjuk, így: *mäškäti* öltözik, *räztkäti* rázkódik, *särtkäti* dörgölődik, *närkäti* tolja magát, *šəkäti* törülközik, *jerrekäti* éneklődik, *ješšəkäti* dicsekedik, *lěpkäti* takarózik, *pal-minkäti* szétterjed, *kilkäti* csiklandik. Ez a *-kät* esetleg a kezdő szótagnak a *vocalisa* után is föllép, mely a vogulban gyakran eredetibb magas hangzónak változata, pl. *alēmkäti* emelkedik (v. ö. magy. *emel-*), *paltkäti* fűtődik (v. ö. magy. *füt-*), *taltkäti* fölrakodik (csónakba, szánra), *taštkäti* készül.

Az éjsz. vogul *-taxt* reflex. képzőnek alsólozvai alakja mélyhangú igéken ugyancsak *-taxt*, magashanguakon ellenben rendesen *-täxt*, pl. *junitaxti* megütődik, *khüteltaxti* hajlik | *pilēmtäxti* megijed, *näüremtäxti* erősödik, *kärseltäxti* javul, gyógyul, *pēnteltäxti* cserélgel, *läkweltäxti* indul.

A frequ. *-ent* képző alsólozvai mélyhangú szókön *-ant* alakú, pl. *jāmanti* járkal (éjsz. vog. *jāmenti*, középloz. *joqmenti*), *taitant* rágsál, *junanti* szendereg, *vayžätanti* verekedik, *tuñeltanti* hűrt penget, *votanti* szedeget; ellenben: *roššenti* sírdogál, *šinepenti* csókolgat, *pätilent* hull.

Az éjsz. és középlozv. momentán *-äs*, *-ät*, *-ept*, *-em* képzőknek mélyhangú párjaival alkotvák a következő alsólozvai igék (*selēm-üt*) *putasi* (nyálat) köp (éjsz. vog. *pütäsi*), *šəñghasi* egyet rüg (éjsz. vog. *sāñkwäsi*), *khäsi* elcsúszik (éjsz. vog. *χisäti*), *losati* reped, (*khör*) *punitapti* (csödört) herél, *pannami* fingik (éjsz. vog. *pānnemi*).

Az éjsz. vog. *nūw* comparativ képzőnek alsólozvai mélyhangú melléknévnél *-nu*, magashangúnál *-nü* a megfelelője, pl. *khwašānu* hosszabb, *öñkwēñü* rövidebb, *ilñü* távolabb.

Az éjsz. vog. *vəñžä* gödör, *lōptä* levél, *loltä* folt, *āpä* bölcső stb. hasonló szóknek megfelelő alsólozvai alakok a magánhangzóknak egyenlő hangrendűségét mutatják, így: *vəñgha*, *lāpta*, *lāpta*, *qpa*. Ugyanilyen hangalkotásuak: *polta* fajd (éjsz. vog. *połtä*),

khañghwa valaki (éjsz. vog. *χāñχä*), *pusa* sűrű sör, brága (éjsz. vog. *pusä*), *pora* tutaj, *sāra* ritka sör, *lapant* lapú.

A) Névszó-ragozás.

1. §. Névszótő.

A tövégi *γ* és *w* mássalhangzók elkopásával keletkezett hosszú magánhangzón végződő névszó-tövek, mint *sā* hajfonat, *nē* nő, *rī* hőség, *lī* fark, *vā* erő, *lū* ló, *pū* fiú — az alsólozvaiban változatlanok a grammatikai végzetek előtt, pl. birtokosragokkal való alakjaik: *sām*, *sān*, *sāät*; *sāänäm*; *sāänqu* stb. | *līm*, *līn*, *līät* | *rīm*, *rīät* | *pūm*, *pūät* | *lūm*, *lūn*, *luät*; *luam*, *luan*; *luqu* stb. || *nēm*, *nēn*, *nēät*; plur. nom. *nēēt* | *vām*, *vāen*, *vāät*; *vām*; *vāqu* stb. Az utóbbi példák analogiájára a *jāni* játék (éjsz. vog. *jonī*) szó birtokosragos alakjai is: *janium*, *janiin*, *janiüt*; míg a *šori* virág (éjsz. vog. *šori*) szőé: *šorim*, *šorin*, *šoriüt*. — Az éjsz. vogul *ly*, *ry* mássalhangzó csoportokkal végződő tövek alsólozvai megfelelői egyeznek a középlozvaikkal, pl. *jēri* ének: *jerrēm*, *jerrēn*, *jerrät*; *kwāli* kötél: *kwalēm*, *kwallēn*, *kwallät*; *ñoli* kígyó: plur. nom. *ñollēt*. Ugyanígy van e mellett *mēši* folyóforduló: *mēššīñ jā* kanyargó folyó | *popi* istenke (éjsz. vog. *pupi*): *pōppēm*, *pōppät*.

A *lol* láb, *mot* máj, *tot* ruhaujj, *pot* arcz nominativusok mellett itt is teljesebb *lail-*, *mait-*, *tait-*, *pait-* tövek lépnek föl a grammatikai végzetek előtt, pl. *paitēm*, *maitēn*, *lailät*. A *jel* 'hely' szó (pl. *unlénē j.* ülőhely) birtokosragokkal: *jalēm*, *jalēn*, *jalät* stb. éppen így van egymás mellett; *jā-nel* folyóforduló partja, folyófok és *ñal* orr (*ñalēm*, *ñalüt*), *ñal-tälük* orrezimpa. A *pot* kebel szó rövid magánhangzója ugyane végzetek előtt eredetibb hosszúságát viszszeri (v. ö. éjsz. vog. *pūtī*), így: *pōtēm*, *pōtēn*, *pōtät*.

A szóközépi nasalis elenyésztével is gyakran támadnak tögyengülések az alsólozvaiban, pl. *lāχ* szó: birt. 1. *lāñghēm* | *ket* sapka: *kentēm*; *sqt* szád, nyílás: birt. 3. *sqtät* | *ñis* a hal teje, mája: *ñiñšīñ khul* tejes hal; *šus* bolha: plur. nom. *šunšēt*; *khus-üt* húgy: *khuñši* hugyozik; *šös-üt* könny: v. ö. éjsz. vog. *luñši* sír | *khup* hullám: plur. nom. *khumpēt*.

A második szótag *a*, *ä*, magánhangzója gyöngülésének alsólozvai példái: *pūtēp* szigony: instrum. *putapēl*, *pōrēn* víjó fejsze:

instrum. *poranél, tqrés arasz*: instr. *tqrasél*; *törém ég*; idő: plur. nom. *tqramét* (éjsz. vog. *tqrmét*) | *tulä uij*: instrum. *tulél, ulpä* czirbolyaczedrus: plur. nom. *ulpét, vöt* part: loc. *totat*.

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — A kettős szám képzője: *-i*, mely előtt az esetleg változó tö teljesebb alakjában lép fel, pl. *āmp eb*: dual. nom. *āmpi, lū ló: lūi*; *jəri ének: jerri* | *khum férfi: khummi*. Ahlquist szerint: «*lu pferd*: dual nom. *lurvī, küäl haus, stube: küälli*», mely példákban a tö végmássalhangzónak afféle megnyújtását látjuk, mint ugyanez esetben a fönt (105. l.) idézett középlozvai példákban.*) — A pluralis képzése ép úgy történik mint a középlozvaiban, pl. *āmpét, lūt, jerrét, kwält*.

2. Accusativus. — Ragja az alapszó hangrendje szerint: *-ma*, vagy *-mä*, pl. *oš juh*: acc. *ošma, lū ló: lūma, tqr kendő: tqрма, āmp eb: āmpma* | *kwäreḡ tyúk: kwäreḡmä, poṅg fej: poṅgmä, kwärt ing: kwärtmä*. A határozatlan tárgy itt is ragtalan, mint a középlozvaiban, pl. *uj šörp äls* a medve egy jávort ölt | *päsén-tār nartēm* abroszt teritek. Ugyancsak ragtalan a határozott tárgy is az 1. és 2. személyű, továbbá a kettős és többes harmadik személyű birtokosragok alkalmazása esetén, pl. *am nārām nukh-khapesam* én fölrántottam boeskorom, *pat punan pal-söghörtésan* a vadkacsa fölborzolta tollát; — de az egyes 3. személyű birtokosrag

*) Ahlqvist közli a dualis tönek egyéb viszonyragos alakjait is, így: acc. *lurvīma*, loc. *lurvīta*, lat. *lurvīna*, instrum. *lurvīl* | acc. *küällime*, loc. *küällite*, lat. *küälline*, instrum. *küällil*. Én ez alakokat, mint egyéb vogul nyelvjárásokban, itt sem hallottam a közbeszédben. Nem igazolhatom a *lurvī* alak végső magánhangzóját sem. A dualis képzője tapasztalatom szerint a Lozva alvidéken mélyhangú szóban is *-i*, ép úgy mint éjsz. vog. *kwāli'* kötél, *jonī'* játék is (melyeknek végzete az éjsz. vog. dualis *-i'* képzővel azonos alakú) nem *kwāli, jāni*, hanem *kwāli, jāni* alakot ölt az alsólozvaiban. Megjegyzem ez alkalommal, hogy Ahlqvistnak egy analog adatát az igénél szintén nem igazolhatom, ezt t. i. «*kholim* ich sterbe, *kholin, khōli, khōlima*; *kholsim, kholsin*» stb. e mellett «*pilem* ich fürchte, *pilen, pili, pilimä*; *pilsim, pilsin*» stb. E grammatikai alakokat én így hallottam: *khallēm, khallēn, khāli, khālim*; *khālsēm, khālsēn* stb. és *minnēm, minnēn, mini*; *minsēm, minsēn* stb. (l. alább. 172. l.)

után föllép a tárgyrag csonkább -m alakban, pl. *nálátam jel-särtéstü* bemázolta orrát.

3. Locativus. — Ragja: -t, -té, pl. *pāñä* fürdőkamra: loc. *pāñät, vōt* part: *vōtat, mō* föld, *mōté, tāt* tűz: *tātté, tōrēm* ég: *tōrémté*. Ahlquist e ragnak -ta, -te alakját ismeri, pl. «lu pferd: loc. *luta, küül* haus: *küülte*».

4. Lativus. — Ragja: -na, -nä, pl. *lūna, ošna, āmpna* | *poñgnä, kwäreznä, pāl* fül: *pālnä, khōr* esődör: *khōrnä*. Essivusi alkalmazására példák: *am tašnū lālläsēm minuz* én kész lettem az elmenésre | *ōn vērnä tī khartéstü* erővel vonszolt engem ide.

5. Translativus. — Ragja -a, -ä, esetleg az egyszerű tövégi mássalhangzó megnyújtásával, pl. *tōr sgrñia kwän-lātpi* a kendő fehérré fakul, *kwāli lāšta tārtilēm* a kötelet lazává ereszttem | *kēr tāt-kēt ōrā sōñiti* a vas a tűzben vörössé izzik, *tāt-jiw tāllä nukh-lēki* a tűzi fát öllé (tāl öl) rakja.

6. Instrumentalis. — Ragja: -l, birtokosragok után -té (= éjsz. és középloz. -tél), pl. *lū* ló: instr. *lūl, üt* víz: *ülél* | *pat tūlanté lōpēštenti* a vadkacsa szárnyaival csapdos, *šāmünté rāpši* szemeivel pillog (глазами мигаетъ).

3. §. Birtokos ragozás.

Mélyhangú példák: *oš* juh, *lū* ló, *kwāli* kötél, *jāni* játék, *jāra* gyalu.

a) Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>ošem</i> juhom	<i>lūm</i>	<i>kwallēm</i>	<i>janium</i>	<i>jārem</i>
2. <i>ošēn</i> juhod	<i>lūn</i>	<i>kwallēn</i>	<i>janiin</i>	<i>jāren</i>
3. <i>ošüt</i> juha	<i>luät</i>	<i>kwallät</i>	<i>janiät</i>	<i>järüt</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>ošam</i> kettőnk juha	<i>luam</i>	<i>kwallam</i>	<i>janiam</i>	<i>jāram</i>
2. <i>ošān</i> kettőtök „	<i>luan</i>	<i>kwallan</i>	<i>janian</i>	<i>jāran</i>
3. <i>ošān</i> kettejük „	<i>luan</i>	<i>kwallan</i>	<i>janian</i>	<i>jāran</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>ošqu</i> juhunk	<i>luqu</i>	<i>kwallqu</i>	<i>janiqu</i>	<i>jārqu</i>
2. <i>ošān</i> juhotok	<i>luan</i>	<i>kwallan</i>	<i>janian</i>	<i>jāran</i>
3. <i>ošān</i> juhok	<i>luan</i>	<i>kwa'lan</i>	<i>janian</i>	<i>jāran</i>

b) Többses számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. ošam juhaim	luam	kwallam	janiam	jāram
2. ošan juhaid	luan	kwallan	janian	jāran
3. ošan juhái	luan	kwallan	janian	jāran

Kettős számú birtokos.

1. ošanam kettőnk	} juhái	luanam	kwallanam	janianam	jāranam
2. ošan kettőtök		luan	kwallan	janian	jāran
3. ošan kettejük		luan	kwallan	janian	jāran

Többses számú birtokos.

1. ošanqu juhaink	luanqu	kwallanqu	janianqu	jāranqu
2. ošan juhaitok	luan	kwallan	janian	jāran
3. ošan juháik	luan	kwallan	janian	jāran

Magashangú példák: kwäl ház, sã hajfonat, jēri ének.

a) Egyes számú birtokos.

1. kwällēm házam	sām	jerrēm
2. kwälēn házad	sān	jerrēn
3. kwälät háza	säät	jerrät

Kettős számú birtokos.

1. kwälām kettőnk háza	—	jerrām
2. kwälän kettőtök	„	jerrän
3. kwälän kettőjük	„	jerrän

Többses számú birtokos.

1. kwälqu házunk	—	jerrqu
2. kwälän házatok	—	jerrän
3. kwälän házuk	—	jerrän

b) Többses számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. kwälām házaim	sääm	jerrām
2. kwälän házaid	sään	jerrän
3. kwälän házai	sään	jerrän

Kettős számú birtokos.

1. kwälänām kettőnk házai	säänām	jerränām
2. kwälän kettőtök	„	jerrän
3. kwälän kettőjük	„	jerrän

Többses számú birtokos.

1. <i>kwälänqu</i> házaink	<i>säänqu</i>	<i>jerränqu</i>
2. <i>kwälän</i> házaitok	<i>sään</i>	<i>jerrän</i>
3. <i>kwälän</i> házaik	<i>sään</i>	<i>jerrän</i>

Ahlqvist a következő paradigmáját közli az alsólozvai birtokosragozásnak: «*lūm* mein pferd, *lūn* dein pferd, *luāt* sein pferd. Dual. und plural: *luām* meine pferde, *luān* deine pferde, *luān* seine pferde.»

4. §. Névadások.

a) Személynévadások:

Nominativus: Sing. *am* én, *näi* te, *täu* ő
Dual. *min* mi ketten, *nin* ti ketten, *tin* ők ketten
Plur. *man* mi, *nan* ti, *tan* ők.

Accusativus: Sing. *ān*, *nān*, *tāwām*
Dual. *minām*, *ninān*, *tinān*
Plur. *manqu*, *nanan*, *tanan*.

Dativus: Sing. *ān*, *nān*, *tāwān*
Dual. *minām*, *ninān*, *tinān*
Plur. *manqun*, *nanan*, *tanan*

Nyomatékosított személynévadások: *añk* én magam, *nāñk* te magad, *tūk* ő maga; *mēñk* csak mi ketten, *nēñk*, *tēñk*; *māñk* csak mi magunk, *nāñk*, *tāñk* | acc. *añkēm*, *nāñgwēn* stb. | dat. *añkēmñä*, *nāñgwēññä* stb.

b) Mutató névadások: *tē*, *tē-ɣar* ez, *ta*, *ta-ɣar* az, *āñ-tē* íme ez, *an-ta* íme az, *ton*: *toni-pālt* azután. — Milyenség-mutatók: *timlēñ* ilyen, *tāmlēñ* olyan.

c) Kérdő- és visszamutató névadások: *khañgwa* ki, kicsoda (*khaññä* kinek?) | *mār* mi, kicsoda | *kwāt* melyik (pl. *näi kwāt řat-pāl ōsēñ?* te melyik rendből vagy?) | *māñ maz* minő, milyen (pl. *m. m. tin āñši?* minő ára van?).

d) Határozatlan névadások: *al-khañghwa* valaki, *at-khañghwa* senki, *at-mār* semmi, *māt* valamely (pl. *māt-šit* valamikor, valamely időben), *mäter* valami, *mot* más.

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók. Névmási töből valók: *tít* itt, *tāt*, *tūt* ott, *tī* ide, *tū* oda, *ān-tī* emide, *ān-tū* amoda, *tīl-pāl* innen, *tūl-pāl* onnan | *khot* hol, *khqt-tā* valahol, *khotēl* honnan, *khwattēl* valahonnan, *khutał* hova, *khwattā* valahová.

Egyéb helyhatározók közül megemlítjük itt azokat, melyeknek alakjai a középlozvaitól eltérnek, vagy nem fordulnak elő e nyelvjárásban; ilyenek: *kwānt* künn, *puit* a parton fönn, *nālt* a folyón lenn (középlozv. *kwān*, *pujin*, *nalmēn*); abl. *nāl-pāl*, *pui-pāl*, *kwān-pāl* | *loi* (loiké *pōl* *ōl* alsó faluvég): *lūn* a folyó alvidékén, *lāṅgha* aláfelé, *loi-pāl* a folyó alvidéke felől | *jū* be, *khona* hanyatt (pl. *kh. rāqulēxti* hátra veti magát), *pōra* keresztül, át (pl. *p. minenti* keresztül megy), *tarra* külön, szét (pl. *am tarra allēm* én külön, szétválva élek | *āk pōḡ-pēs* egymás mellett (pl. *jāmim* járunk), *lālt-pēs* egymással szemben.

Névutói alkalmazásuak: *kēt* -ben, *kēn* -be, *kēr-pāl* belől, -ből (pl. *iś-khar qpa-kēt ṅatqan* a kised a bölcseben hintáztatik, *khul kātēm-kēr-pāl kwān-pulšāts* a hal kisiklott a kezemből, *āmp kwāl-kēr-pāl kwān-tatēltilēm* az ebet kiüzöm a házból) || *khuta* mögé (pl. *jiw-kh. uttēm* a fa mögé ülök) | *šupa* keresztül, át (pl. *ūt-šupa šup-šūsti* keresztül gázoltatja a vizen) | *khāṅgha* id. (pl. *tēp-kēn-khāṅgha minentēm* a gabonaföldön át megyek) || *jāt* -vel, együtt (pl. *rāšēḡ ḡšlēḡ-jāt jel-tēlits* a rozs összekeveredett az árpával); *am-jārtlēm* velem, *nāi-jārtlēn* veled | *am-sokhtlam* velem szemben, *nāi-sokhtlan* veled szemben || *tar*, *tari* át, által (pl. *ūt šurri kwāl-pāntēl-tar* a víz csurog a házfedélen által, *kūs-tari kwān-āṅgurmāts* az ablakon át tekintett) | *mañtēl* mentében, irányában (pl. *ūt-aś-mañtēl allē minenti* a víz felszíne mentében a folyón fölfelé megy, *рыба по верху въ верхъ идетъ*) | *tārṁnā* fölé, rá (pl. *jiw-tārṁnā mākti* a fára mászik, *sākēt sētēp tārṁnā kēri* a gyöngyöket czernára fűzi). — A *khōšt* hosszában és *ult* által mint önállósított határozók jelzői alkalmazásban is előfordúlnak, pl. *khōšt sētēp* a vászon hosszában menő fonalak, *ult sētēp* a széltében menő fonalak; v. ö. *nat-khōšt na minēs* örökre (tkp. az életkor hosszára, на вѣкъ) elment.

b) Időhatározók. Különös alsólozvai alakok: *khqt-tā* valamikor (pl. *kh. ints* valamikor történt, *нѣкогда случилось*) | *tīt* ma éjjel, *moł-ūt* tegnap este, *mał khatēl* tegnap, *khalti*, *khaltān* holnap |

tālā télen, *tuja* nyáron, *tui-poñktē* tavasszal, *täywsä* ősszel | *māl* *tēl-tuj* tavaly || *īť-kwätl šit* ejféltkor, *pēs mat šit* valamikor régen, *ākū-šit* egyszerre (pl. *šakh jel-älwēst ākw'-šit* mindnyájan egyszerre ölettek le), *täu joxtēm šit* az ő jöttekor | *tī kānt* rögtön, azonnal (tkp. e helyt) || *aimant* előbb, régen (pl. *a. tīt ōls* előbb itt volt, давшие здѣсь былъ) | *önšt* éppen most, nem régen (pl. *tē is-kärkwē önšt jälilux khañstanēxti* ez a kiseded csak most kezd járni tanulni, *khul önšt űqwlenti* a hal éppen most ficzkándozik | *jātēl, āñgwält* később, majd (pl. *ä. ān ermitqilēn* később majd megemlékszel rólam, помянешь меня) || *āla* (vlmely időn) át (pl. *īť-āla* eséltettém egész éjen át dolgozom).

c) Mó d h a t á r o z ó k: *tok* így, *āñ-tok* emígy *khwqtēm-šakh* valahogyan. — A rendes módhatározó rag itt is *-is*, pl. *ñäüris muš-taxti* nagyon kínlódik, *tälkwēs toñši* alacsonyan áll, *moñēñis* más-keppen. — Különös alsólozvai módhatározó alakok: *t u l m a k h a* *khañts* lopva, titokban (крадчи) szökött el | *täu am-kha i t l a m ōli* ő ép úgy él, mint én (по моему живеть) | *am mār šäk* nontesallém én egy kevéssé kipihenem magam | *t ü s s i n* amēlti hiában (на-прасно) beszél, *tüssin* eséltásém, *at-mār at ints* hiában dolgoztam, nem lett semmi belőle | *jel t a l šäkepäsēm, s är pō-māktäsēm* csak-nem belefűltam (a vízbe), nagy nehezen másztam ki a partra. — Az «igen, úgy van» kifejezése: *a-ha*. I g e k ö t ő i alkalmazású módhatározókra példák: *khatēl kw a t-khwqlēlqls*, v. *jel-iñqils* a nap elfogyatkozott (napfogyatkozás volt), v. elsötétült, *kwat-jarili* elfelejti, *kwat-tips* v. *kwän-t* eltévedt, *kwat-raxtēs* megijedt | *kw ä n-tilēmēls* elrepült (улетѣлъ), *ñäñ kwän-šailēm* kenyeret megtörök (отломаю) | *kātēm pil-äläslēm* kezem megsértettem (руку ушибилъ), *päsēn pil-tāps* az asztal összetörött (изломался), *khul rēñ mōtē pil-khwqlili*, *pil-šowi* a hal meleg helyen megromlik, megsavanyodik | *tāñēr p i l-tēstā* szét rágtá (ette) az egér, *taul pil-žattēm* szét szakítom a bőrt (кожу издеру) | *āt khatēl t a r-muls* öt nap elmúlt (прошелъ), *Losm tar-pēti* v. *pal-p*. a Lozva (a jégtől) megszabadúl, megnyílik (распалится, откроется) | *pōñgēm lax-jañghēñli* fejem forog, szédül (голова кружить), *ulmēl lax-kültertilēm* gyalommal körülkeritem (неведомъ окружу) | *jurtä j ä t-ülēm* magammal viszem társúl. (L. több példát alább a nyelvmutatványokban közölt példamondatok közt).

d) M e n n y i s é g h a t á r z ó k: *män-ši* mennyi, hány (pl.

män-si khals tit? hány ember van itt?), *ti-šāt* ennyi, *at män-si* semennyi, sehány | *män-si por* hányszor, *khurém-por* háromszor | *moténta* másodszorra (pl. jövk) | *äm n ä ħ é m t é joġtsém* én egyedül jöttem, *näi näġenté joġtsén* te egyedül jöttél, *täu näġätté joġts*; *mín näġümté joġtsam*, *nín näġánté joġtsan*, *tín näġánté joġtsi*; *man näġuté*, *nan näġánté*, *tan näġánté*.

e) Ok határozók: *märuġ?* miért, mi okból? *mär kārēġ* id. (pl. m. k. *joġtsén* mi végből jöttél, tkp. mi kell jöttél?), *at-märuġ* semmiért | *mas* -ért, miatt (*am-masäm* én miattam, *täu masät* ő miatta).

f) A mondatkötő határozók közül figyelemre méltó különossége az alsólozvai nyelvjárásnak a magyar -e kérdő szócskának megfelelő -a, -ä? (= éjsz. vog. -ä?), pl. *am jārtlēm ūwēn?* jössz-e velem? *am-a?* én-e? | *näs äššēn?* van-e csáklád? *näs-ä?* csáklá-e?

B) Igeragozás.

6. §. Alanyi ragozás.

Igetők: *joġt-* jutni, érkezni, *jäl-* jární, *mín-* menni, *kit-* kérdezni, *vot-* hívni, *oġt-* oldani, *pätt-* ejteni, *šurtēmt-* vonást húzni.

1. Jelentő mód.

Cselekvő alak.

Præsens.

Sing. 1. <i>joġtēm</i>	<i>jällēm</i>	<i>minnēm</i>
2. <i>joġtēn</i>	<i>jällēn</i>	<i>minnēn</i>
3. <i>joġti</i>	<i>jälli</i>	<i>mini</i>
Dual. 1. <i>joġtim</i>	<i>jällim</i>	<i>minim</i>
2. <i>joġtin</i>	<i>jällin</i>	<i>minin</i>
3. <i>joġtije</i>	<i>jällije</i>	<i>miniġe</i>
Plur. 1. <i>joġtiw</i>	<i>jälliw</i>	<i>miniw</i>
2. <i>joġtin</i>	<i>jällin</i>	<i>minin</i>
3. <i>joġtēt</i>	<i>jällēt</i>	<i>minnēt</i>

Præteritum.

Sing. 1. <i>joġtsēm</i>	<i>jälsēm</i>	<i>minsēm</i>	<i>oġtäsēm,</i>	<i>pättäsēm</i>
2. <i>joġtsēn</i>	<i>jälsēn</i>	<i>minsēn</i>	<i>oġtäsēn,</i>	<i>pättäsēn</i>
3. <i>joġts</i>	<i>jäls</i>	<i>mins</i>	<i>oġtēs, stb.</i>	<i>pättēs stb.</i>

Dual. 1.	<i>joɣtsam</i>	<i>jälsäm</i>	<i>minsäm</i>
2.	<i>joɣtsan</i>	<i>jälsän</i>	<i>minsän</i>
3.	<i>joɣtsi</i>	<i>jälsi</i>	<i>minsi</i>
Plur. 1.	<i>joɣtsqu</i>	<i>jälsqu</i>	<i>minsqu</i>
2.	<i>joɣtsan</i>	<i>jälsän</i>	<i>minsän</i>
3.	<i>joɣtěst</i>	<i>jälst</i>	<i>minst</i>

Szenvedő alak.

Præsens.

Sing. 1.	<i>kitwém</i>	<i>rotaum</i>
2.	<i>kitwén</i>	<i>rotauñ</i>
3.	<i>kitwe</i>	<i>rotau</i>
Dual. 1.	<i>kitwäm</i>	<i>rotawäm</i>
2.	<i>kitwän</i>	<i>rotawän</i>
3.	<i>kitwé</i>	<i>rotawé</i>
Plur. 1.	<i>kitwqu</i>	<i>rotawqu</i>
2.	<i>kitwän</i>	<i>rotawän</i>
3.	<i>kitwét</i>	<i>rotaut</i>

Præteritum.

Sing. 1.	<i>kitwäsém</i>	<i>šurtémtawäsém</i>
2.	<i>kitwäsén</i>	<i>šurtémtawäsén</i>
3.	<i>kitwés</i>	<i>šurtémtaus</i>
Dual. 1.	<i>kitwäsäm</i>	stb.
2.	<i>kitwäsän</i>	
3.	<i>kitwési</i>	
Plur. 1.	<i>kitwäsqu</i>	
2.	<i>kitwäsän</i>	
3.	<i>kitwäst</i>	

Futurum.

(az *int-* = éjsz. vog. *jěmt-* «lenni, válni» igével szerkesztve)

Sing. 1.	}	<i>jöɣtuɣ, jäluz, minuz stb.</i>	<i>ittém</i>
2.			<i>ittén</i>
3.			<i>inti</i>
Dual. 1.	}	<i>jöɣtuɣ, jäluz, minuz stb.</i>	<i>intim</i>
2.			<i>intin</i>
3.			<i>intije</i>
Plur. 1.	}	<i>jöɣtuɣ, jäluz, minuz stb.</i>	<i>intiw</i>
2.			<i>intin</i>
3.			<i>ittét</i>

2. Feltétes mód.		3. Fölszólító mód.	
Sing. 1. <i>joχtnēm</i>	<i>jälñēm</i>	—	—
2. <i>joχtnēñ</i>	<i>jälñēñ</i>	<i>joχtēñ!</i>	<i>jälēñ! minēñ!</i>
3. <i>joχtni</i>	<i>jälñi</i>	<i>joχtä!</i>	<i>jälä! minä</i>
		v. (uś) <i>joχti</i>	v. (uś) <i>jäli</i>
Dual. 1. <i>joχtnim</i>	<i>jälñim</i>		
2. <i>joχtnin</i>	<i>jälñin</i>	<i>joχtan!</i>	<i>jälän! minän!</i>
3. <i>joχtniye</i>	<i>jälñiye</i>	(uś) <i>joχtiye!</i>	(uś) <i>jäliye! stb.</i>
Plur. 1. <i>joχtniw</i>	<i>jälñiw</i>	—	—
2. <i>joχtnin</i>	<i>jälñin</i>	<i>joχtan!</i>	<i>jälän!</i>
3. <i>joχtnēt</i>	<i>jälñēt</i>	(uś) <i>joχtēt</i>	(uś) <i>jällēt</i>

Mint az előre bocsátott példákból kitetszik a vogul praesens-képző (melynek a kondai és éjszaki vogulból *γ* alakját ismerjük) a sing. 1. és 2., úgyszintén a plur. 3. személyében kétféle alakkal jelentkezik az alsólozvai nyelvjárásban, t. i. vagy *e* ragnak kötőhangzójával hosszú *ē* magánhangzóvá olvadva össze, vagy a tövégző mássalhangzóval assimilálódva emennek megnyújtásával. A praesensképzés előbbi módját az igéknek aránylag csak kis része követi, azok t. i. melyeknek tövei hosszú, vagy kettős mássalhangzón végződnek, pl. (*törēm*) *khwaššēm* imádkozom, (istent) hajlongással köszöntök: 3. szem. *khwašši, unnēm* ülök: 3. sz. *unni, jerrēm* énekelek: 3. sz. *jerri, roχχēm* röhögök: 3. sz. *roχçi, (taul') nüjjem* (bőrt) nyúzik: 3. sz. *nüjji | khutētaxtēm* hajlongok, *intēptäxtēm* övezem magam; (*solt*) *oxtēm* (háncsot) hántok; *lauktēm* ígérkezem, *nēiktēm* hozzákötöm magam; *paltēm* fütök, *tēltēm* fizetek, *ešēltēm* dolgozom; *šārtēm* sütök; *namsēm* gondolok, *täljēm* öllem érek. A kettős mássalhangzón végződő tövek közül is kiválnak és külön eljárást követnek, a melyekben a mássalhangzócsoport elő-része nasalis, továbbá a *-kw* végzetű ige-tövek (l. ezeknek tárgyalását alább 72. l.). Az egyszerű mássalhangzón végződő ige-tövek közül *ē* praesensképzőt vesznek fel, melyeknek magánhangzója diphthongus (pl. *poilēm* fürdök, *paitēm* főzök, *šailēm* török, *jautēm* vásárlók), minthogy *e* diphthongus utórésze mássalhangzói elemet helyettesít. Valószínűleg ugyanily okra vezethető vissza az *ē* alakú praesens az efféle képzésű igéknél, mint *kitilēm* kérdezgetek, *näritēm* nyújtok, *khušetēm* hasítok, *peritēm* forgatok, mely képzések éjsz. vog. megfelelőiben (*kitil-, narit-, khušät-*) az *i, ä* mássalhangzók arra val-lanak, hogy itt a tövégi (képzőbeli) mássalhangzó előtt egy más

mássalhangzó elenyészett. — A praesensképzés másik módja többnyire töváltozással jár, mely töváltozás esetleg az alanyi igeragozás egyéb alakjain is jelentkezik (l. erre nézve alább a «változó tövű igék» 1. és 2. csoportjait). Töváltozás nélkül követik a praesensképzés e módját az egyszerű mássalhangzón végződő rövid magánhangzós képzőtlen ige-tövek, mint *jäl-, min-, pil-* (félteni). Ezekhez csatlakozó képzős ige-tövek példái: *ńontesallēm* megpihenek, megnyugosom: 3. sz. *ńontesali* | *śokuwermattēm* markolok: *śokuwermati*, *khajěrmattēm* ravaszodom: *khajěrmati*.

Az alsólozvai vogulban, noha figyelmemet a helyszíni tanulmányok alkalmával egészen elkerülte,¹⁾ úgy látszik van *conjunctionus*, ép úgy mint a középlozvaiban. Erre utalnak t. i. a következő példamondatok gyűjtéseimből: *is- kárkwē jel-panslilēm, ul rośśā* a kisdedet lecsillapítom, hogy ne sírjon (маленького закликну, чтобы не плакал), *ńāñēl mājāln, uś tāu tīl kwān-mi n ā* adj neki kenyeret, hogy menjen ki innen (чтобы онъ отъ сель ушелъ) | *am pillēm, ul ū ñ gh u m* én félek hogy meglátanak (я боюсь, чтобы не видали).

Ahlqvist közlésében az alsólozvai alanyi ragozásnak az itteniektől több tekintetben eltérő alakjait találjuk. Ime példái:

Præsens

Sing. 1. <i>kholīm</i> ²⁾ ich sterbe	<i>pilēm</i> ich fürchte
2. <i>kholin</i>	<i>pilen</i>
3. <i>khōli</i>	<i>pili</i>

¹⁾ Alsólozvai tanulmányállomásomra, *Jqul'-tit pōl*-be 1888, augusztus elsején, a legnagyobb nyári munka idején érkeztem meg. A népnek rendkívüli türelmetlensége, de meg saját nyomasztó viszonyaim is lehetetlenné tették a hosszabb tartózkodást e vidéken, hol értelmes közlő hijában amúgy is legfeljebb csak lexicalis anyagom némi gyarapodását remélhettem. Lázas jegyezgetéseim közben (mely hat napon át kora reggeltől estig tartott), mint utólag észreveszem, e grammatika egyes pontjára nézve hézagos maradt megfigyelésem. Így pl. nem találom jegyzeteim közt a passiv ige-nek paradigmáját a föltétes és fölszólító módokra, úgy hogy ezen alakokat az igeragozás fönt adott példái közt be sem mutathatom.

²⁾ Ahlq. eredeti följegyzése szerint: *qolīm*, melyben az alúl karikás *i*, mint Ahlq. «Culturwörter d. westfinn. Spr.» művének előszavából (XV. l.) tudjuk «wird wie das russische *и* (dunkles *i*) ausgesprochen».

Dual.	1. <i>khōlīma</i>	<i>pilimä</i>
	2. <i>khōlīna</i>	<i>pilinä</i>
	3. <i>khōlī</i> (dreisilbig)	<i>pilii</i>
Plur.	1. <i>khōlīva</i>	<i>pilivä</i>
	2. <i>khōlīna</i>	<i>pilinä</i>
	3. <i>kholt</i>	<i>pilet</i>

Präteritum

Sing.	1. <i>kholśim</i> ich starb	<i>pilsim</i> ich fürchtete
	2. <i>kholśin</i>	<i>pilsin</i>
	3. <i>kholś</i>	<i>pils</i>
Dual.	1. <i>kholśām</i>	<i>pilsām</i>
	2. <i>kholśān</i>	<i>pilsān</i>
	3. <i>kholśii</i>	<i>pilsii</i>
Plur.	1. <i>kholśau</i>	<i>pilsau</i> (nicht <i>pilsäu</i>)
	2. <i>kholśān</i>	<i>pilsān</i>
	3. <i>kholst</i>	<i>pilst</i>

Conditionalis.

Sing.	1. <i>kholnēm</i> ich würde sterben	<i>pilnēm</i>
	2. <i>kholnēn</i>	<i>pilnēn</i>
	3. <i>kholnī</i>	<i>pilni</i>
Dual.	1. <i>hholnīma</i>	<i>pilnimä</i>
	2. <i>kholnīna</i>	<i>pilninä</i>
	3. <i>kholnīi</i>	<i>pilnii</i>
Plur.	1. <i>kholnīva</i>	<i>pilnivä</i>
	2. <i>kholnīna</i>	<i>pilninä</i>
	3. <i>kholnēt</i>	<i>pilnēt</i>

Föltűnik ez Ahlqvist-féle paradigmákon mindenelőtt a vocalis harmoniának teljes következetessége, mely nemcsak a präteritum *-sam*, *-säm*; *-san*, *-sän* páros alakú végzeteiben nyilatkozik, hanem a præsens és *-i*, *-i* conditionalis *-nī*, *-ni* képzőiben, sőt a præt. sing. 1. és 2. személyű ragjainak (*-sim*, *-sim*; *-sin*, *-sin*) kötőhangzójában is. *Top-tit pōl* (Tanysina) falu, honnan Ahlqvist vogul közlései származnak, összesen pár óra járásnyira fekszik az én alsólozvai tanulmány állomásomtól s így mindenestre különös, hogy emitt az Ahlqvist-féle páros alakú, *i*, *i* hangzós végzeteket csak egyféle alakban, jelesen *e*, vagy *i* hangzóval találtam, a mint a névszói dualis képzőt is csak egyféle (*i*) alakban igazolhatom az Ahlqvist-féle páros

(*i* és *i*) alakkal szemben. Itt meg kell jegyezmem, hogy Ahlqvist a tölem *e*-vel jelzett hangot kondai vogul evangeliumátírásában is rendszeren *i* (orosz *и*) betűvel írja, pl. *торымъ* isten, *татым* hozott, *карых* kell; pedig hogy ez nem *i*, hanem *e*, bizonyítja az orosz eredeti is, mely az Ahlqvist-féle *и*-vel szemben *e*-t mutat (Hunf. kiadásában: *torem, tatem, kareh*), holott ha az illetőhang tényleg *i*, mindenesetre *и* jeggyel írta volna az orosz fordító is. Osztják szótárában is *törim* isten, *turiñ* hangos, *leñgür* egér és sok más hasonló alakot ír, midőn a tényleges kiejtésben a második szótag vocalisa *e*. Meglepő az *i*, *i* vocalisoknak kötőhangzói alkalmazása a praet. *-sim, -sim; -sin, -sin* s a tárgyas ragozás *uilim* (látom), *uslim, unilim* alakjainak végzeteiben, tudván azt, hogy egyébként *i*, *i* sehol sem ismeretes a vogulságban mint pusztá kötőhangzó, hanem, hogy általában más-salhangzói képzőelem (*γ, j*) helyettese ott hol valamely grammatikai végzetben pl. (pl. a praes. *rāti, rātimēn, rātilēm, a dual. -i, -i, a mom. -it, -it* képzőkben stb.) előfordúl. A *-ma, -mä; -na, -nä; -va, -vā* teljesebb alakú igei személyragokat ismerem én is az alsólozvaiban; de csak is néhány töváltoztató igénél, mint *ūj-látni: ūima, ūina, ūiwa; tuj-bemenni: tuima, tuina, tuiwa; vāj-venni: ūmä, ūnä, ūwä; māj-adni: mīmā, mīnä, mīwā* stb. (l. alább 74. l.); rendes tövű *khāl-, pil-*féle igeiken, bármennyi alkalmam is lett volna reá, nem hallottam.

7. §. Tárgyi igeragozás.

Igetők: *rāt-* verni, *āl-* ölni, *tātēlt-* kergetni, *mäsep-* felölteni.

a) Egyes tárgy.

1. Jelentő mód.

Præsens.

Præteritum.

Sing. 1.	<i>rātilēm</i>	<i>ālilēm</i>	<i>rātāslēm</i>	<i>ālāslēm</i>
2.	<i>rātilēn</i>	<i>ālilēn</i>	<i>rātāslēn</i>	<i>ālāslēn</i>
3.	<i>rātit</i>	<i>ālīt</i>	<i>rātāstā</i>	<i>ālāstā</i>
Dual. 1.	<i>rātilam</i>	<i>ālilām</i>	<i>rātēslam</i>	<i>ālēslām</i>
2.	<i>rātilan</i>	<i>ālilān</i>	<i>rātēslan</i>	<i>ālēslān</i>
3.	<i>rātian</i>	<i>ālīän</i>	<i>rātsan</i>	<i>ālēsän</i>
Plur. 1.	<i>rātilqu</i>	<i>ālilqu</i>	<i>rātēslqu</i>	<i>ālēslqu</i>
2.	<i>rātilan</i>	<i>ālilān</i>	<i>rātēslan</i>	<i>ālēslān</i>
3.	<i>rātian</i>	<i>ālīän</i>	<i>rātsan</i>	<i>ālēsän</i>

2. Föltétes mód.		3. Fölszólító mód.	
Sing.	1. <i>rātnilēm</i> <i>ālnilēm</i>	—	—
	2. <i>rātnilēn</i> <i>ālnilēn</i>	<i>rātāln!</i>	<i>ālāln!</i>
	3. <i>rātnit</i> <i>ālnit</i>	<i>(uś) rātīt</i>	<i>(uś) ālīt!</i>
Dual.	1. <i>rātnilam</i> <i>ālnilām</i>	—	—
	2. <i>rātnilan</i> <i>ālnilān</i>	<i>rātēlan!</i>	<i>ālēlān!</i>
	3. <i>rātnian</i> <i>ālniān</i>	<i>(uś) rātian!</i>	<i>(uś) āliān!</i>
Plur.	1. <i>rātnilqu</i> <i>ālnilqu</i>	—	—
	2. <i>rātnilan</i> <i>ālnilān</i>	<i>rātēlan!</i>	<i>ālilān!</i>
	3. <i>rātnian</i> <i>ālniān</i>	<i>(uś) rātian!</i>	<i>(uś) āliān!</i>

b) Többes tárgy.

(āñ ſi luam kwān tātēltiam : ezen lovaimat kihajtom)

(am nāram nukh-māšepiām : felöltöm bocskoraimat)

1. Jelentő mód.

	Præsens.		Præteritum.	
Sing.	1. <i>tātēltiam</i>	<i>māšepiām</i>	<i>tātēltēsam</i>	<i>māšepēsām</i>
	2. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>
	3. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>
Dual.	1. <i>tātēltinam</i>	<i>māšepinām</i>	<i>tātēltēsnam</i>	<i>māšepēsnam</i>
	2. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>
	3. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>
Plur.	1. <i>tātēltinqu</i>	<i>māšepinqu</i>	<i>tātēltēsngu</i>	<i>māšepēsngu</i>
	2. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>
	3. <i>tātēltian</i>	<i>māšepiān</i>	<i>tātēltēsān</i>	<i>māšepēsān</i>

2. Föltétes mód.

Sing.	1. <i>tātēltaniam</i>	<i>māšepāniām</i>
	2. <i>tātēltanian</i>	<i>māšepāniān</i>
	3. <i>tātēltanian</i>	<i>māšepāniān</i>
Dual.	1. <i>tātēltaninam</i>	<i>māšepāninām</i>
	2. <i>tātēltaninan</i>	<i>māšepāniān</i>
	3. <i>tātēltaninan</i>	<i>māšepāniān</i>
Plur.	1. <i>tātēltaninqu</i>	<i>māšepāninqu</i>
	2. <i>tātēltanian</i>	<i>māšepāniān</i>
	3. <i>tātēltanian</i>	<i>māšepāniān</i>

3. Fölszólító mód.

Sing. 1.	—	—
2.	<i>tātēltan!</i>	<i>māšepän!</i>
3.	<i>(uś) tātēltian!</i>	<i>(uś) māšepiän!</i>
Dual. 1.	—	—
2.	<i>tātēltan!</i>	<i>māšepän!</i>
3.	<i>(uś) tātēltian!</i>	<i>(uś) māšepiän!</i>
Plur. 1.	—	—
2.	<i>tātēltan!</i>	<i>māšepän!</i>
3.	<i>(uś) tātēltian!</i>	<i>(uś) māšepiän!</i>

8. §. Igenevek és gerundiumok.

1. Infinitivus. — Végzete mint a középzolvaiban: *-uχ*, pl. *rātuz*, *minuz*, *āluχ* | *jēghuχ* tánczolni, tő: *jēku-*

2. A participium képzői *-nē* és *-m*, pl. *uj-khul minnē* *lōχ* madár menő út, tejút-csillagzat, *úol šeinē* tör orrtörő kendő, *khuin' jol* fekvő hely | *kwän-minēm kit khum* a kiment két ember, *tōšēm pom* száradt fű. — E képzőknek egyéb nyelvjárásokból is ismert másnemű alkalmazására példák: *jāmēs alnē allēm* jó életet élek (добрую жизнь живу) | *kwās khantilēm*: *tumēn-sqt sujiñ* *ōtēr*.... *niulkätentēnāt* a mint nézem: a *tumēn*-tő torkolatbeli hírneves gazda üldöz (*Sint-jā oqi j.*) | *pēs almēn-ail* előbbi életedben (alsólozvai medveének), *khuñ šēñghwejāmēn?* hogyan jöttél ámulatba? (u. o.)

3. Az alsólozvai nyelvjárásnak egyik figyelemreméltó különossége a még élő *-p*, *-pā* participium képző, melyet az előbbi nyelvjárásoknak csak régiebb nyelvemlékeiben találtunk meg. Példák: *khultap mō* rengő, ingó föld: *khult-* inogni | *kärstēp khum* javas, gyógyító férfi: *kärst-* helyreigazit, gyógyít | *sokht ālpā khals* becsületesen élő ember: *āl-* élni, lenni | *lāχpā khōp* könnyen járó, mozgó ladik: *läku-* mozogni | *jiw noχpā uj* fát kopogtató állat (harkály): *nogh-* orral vagdosni (madárról mondva; picken, клевать) | *šimēm jērpā pū* szívemnek tetsző (kedves) fiú: *jērpt-* szeretni, éjsz. vog. *ēr-* kelleni, tetszeni.

4. Az alanyi ragozásbeli ind. præs. egyes 3. személye Reguly alsólozvai énekeiben is többször előfordul participiumszerű alkalmazásban. Ime pár idézet a középzolvai átírásból: *pat khaiti*

khwašū vuol' vadrecze futó hosszú folyószakasz (*Tōxtēñ poel j.*) | *ñāl ñiuli tōxt* nyíl üldözte búvárkacsa (*Sint-jā oqi j.*) | *jāmēs tūpā tūjā-sart rāuso ali jarnē khum tūpā rāusēñāt* jó evezője mint tavaszi csuka csapdos (farkával), — férfi evezője úgy csapdos (u. o.).

5. Állapothatározó gerundium. — Példák: *lū šot-la m mini* a ló száguldva megy: *šottali* száguld | *ro š š ē m jel-panšēs* sírván lecsillapodott | *khujjim tarwinti* feküvén hortyog.

6. Föltételhatározó gerundium. — Példák: *ōštēr tit q l k h a t, ām nāñ khātertaniēm* ha itt volna az ostor, én rád húznék (если-бы плеть здѣсь была, я-бы тебя шоркнулъ) | *jāum-pū nqrt šišēl lākwšākāt, nqrt khūtsēt* midőn bátyám a falgerendáknak hátával neki megy, a falgerendák meghajlanak (*Tōxtēñ āñk j.*).

9. §. Változó tövű igék ragozása.

A tőnek változása az alsólozvai alanyi ragozásban igen gyakori jelenség, mely mutatkozik: 1) a tő hosszú magánhangzójának megrövidülésében s esetleg nyíltabb hangszínre való emelkedésében; — 2) a tövégi mássalhangzócsoport egyszerűsítésében; — 3) a tövégi *j*, vagy *w* mássalhangzók elenyésztében. Lássuk ezen tövváltozások eseteit közelebbről.

A tőnek hosszú magánhangzója megrövidül s e mellett néha az *ā*, *ō* nyíltabb *a* hangra változik minden egyszerű mássalhangzón végződő töben, midőn eme tövégző mássalhangzó szótagot zár (azaz a ragozásban megnyújtatik, vagy közvetlenül mássalhangzó következik rája). Ime pár példája az efféle tövváltozással járó alanyi ragozásnak:

Igetők: *vār-* készíteni, csinálni, *nāx-* sántítani, *tāt-* hozni, vinni, *māš-* ruhát öltetni | *rāt-* verni, *lāp-* férfi, *āl-* lenni, *khōj-* érni, érintkezni, *rāw-* legyinteni, lóbálni.

1. Indicativus.

Præsens.

Sing. 1. <i>vārrēm</i>	<i>nāxxēm</i>	<i>tattēm</i>	<i>māššēm</i>
2. <i>vārrēñ</i>	<i>nāxxēñ</i>	<i>tattēñ</i>	<i>māššēñ</i>
3. <i>vāri</i>	<i>nāxi</i>	<i>tāti</i>	<i>māši</i>

Dual. 1.	<i>vārim</i>	<i>nāxim</i>	<i>tātim</i>	<i>māšim</i>	
2.	<i>vārin</i>	<i>nāxin</i>	<i>tātin</i>	<i>māšin</i>	
3.	<i>vārije</i>	<i>nāxije</i>	<i>tātije</i>	<i>māšije</i>	
Plur. 1.	<i>vāriw</i>	<i>nāxiw</i>	<i>tātiw</i>	<i>māšiw</i>	
2.	<i>vārin</i>	<i>nāxin</i>	<i>tātin</i>	<i>māšin</i>	
3.	<i>vārrēt</i>	<i>nāxxēt</i>	<i>tattēt</i>	<i>māššēt</i>	
Sing. 1.	<i>rattēm</i>	<i>lappēm</i>	<i>allēm</i>	<i>khajjim</i>	<i>rawēm</i>
2.	<i>rattēn</i>	<i>lappēn</i>	<i>allēn</i>	<i>khajjin</i>	<i>rawēn</i>
3.	<i>rāti</i>	<i>lāpi</i>	<i>āli</i>	<i>khōji</i>	<i>rāwi</i>
Dual. 1.	<i>rātim</i>	<i>lāpim</i>	<i>ālim</i>	<i>khōjim</i>	<i>rāwim</i>
2.	<i>rātin</i>	<i>lāpin</i>	<i>ālin</i>	<i>khōjin</i>	<i>rāwin</i>
3.	<i>rātije</i>	<i>lāpije</i>	<i>ālije</i>	<i>khōjije</i>	<i>rāwije</i>
Plur. 1.	<i>rātiw</i>	<i>lāpiw</i>	<i>āliw</i>	<i>khōjiw</i>	<i>rāwiw</i>
2.	<i>rātin</i>	<i>lāpin</i>	<i>ālin</i>	<i>khōjin</i>	<i>rāwin</i>
3.	<i>rattēt</i>	<i>lappēt</i>	<i>allēt</i>	<i>khajjēt</i>	<i>raut</i>

Præteritum.

Sing. 1.	<i>varsēm</i>	<i>tatsēm</i>	<i>ratsēm</i>	<i>khajsēm</i>	<i>alsēm</i>
2.	<i>varsēn</i>	<i>tatsēn</i>	<i>ratsēn</i>	<i>khajsēn</i>	<i>alsēn</i>
3.	<i>vārs *)</i>	<i>tāts</i>	<i>rāts</i>	<i>khōjis</i>	<i>āls</i>
Dual. 1.	<i>varsam</i>	<i>tatsam</i>	<i>ratsam</i>	<i>khajsam</i>	<i>alsam</i>
2.	<i>varsan</i>	<i>tatsan</i>	<i>ratsan</i>	<i>khajsan</i>	<i>alsan</i>
3.	<i>varsi</i>	stb.	<i>ratsi</i>	stb.	stb.
Plur. 1.	<i>varsau</i>		<i>ratsau</i>		
2.	<i>varsan</i>		<i>ratsan</i>		
3.	<i>varst</i>		<i>ratst</i>		

2. Föltétes mód.

Sing. 1.	<i>varnēm</i>	<i>tatnēm</i>	<i>ratnēm</i>	<i>khajnēm</i>	<i>alnēm</i>
2.	<i>varnēn</i>	<i>tatnēn</i>	<i>ratnēn</i>	<i>khajnēn</i>	<i>alnēn</i>
3.	<i>varni</i>	<i>tatni</i>	<i>ratni</i>	<i>khajni</i>	<i>alni</i>

*) A magánhangzó hosszúságát a régibb *vāres* alak első szótagjának nyílt volta magyarázza meg.

Dual. 1.	<i>vārnim</i>	<i>tātñim</i>	<i>ratñim</i>	<i>khajñim</i>	<i>alñim</i>
2.	<i>vārnin</i>	<i>tātñin</i>	<i>ratñin</i>	<i>khajñin</i>	<i>alñin</i>
3.	<i>vārnije</i>	stb.	stb.	stb.	stb.
Plur. 1.	<i>vārnüw</i>				
2.	<i>vārnin</i>				
3.	<i>vārnēt</i>				

3. Fölszólitó mód.

Sing. 2.	<i>vārēn!</i>	<i>tātēn!</i>	<i>ratēn!</i>	<i>khōjin!</i>	<i>ōlēn!</i>
3.	<i>vārā!</i>	<i>tātā!</i>	<i>ratā!</i>	<i>khōjä!</i>	<i>ōlā!</i>
Dual. 2.	<i>vāran!</i>	<i>tātan!</i>	<i>ratān!</i>	<i>khōjan!</i>	<i>ōlan!</i>
Plur. 2.	<i>vāran!</i>	<i>tātan!</i>	<i>ratān!</i>	<i>khōjan!</i>	<i>ōlan!</i>

Ezen minták szerint képzik az alanyi ragozás alakjait: *tāz-*: *khwaṭṭā tāzi* valahová lesz, jut (куда-нибудь дѣбается): *taẏẏēm, taẏẏēn, tāzi, tāzim* stb. plur. 3. *taẏẏēt*; præt. *taẏsēm* | *šōẏ* сирпать (a társas halászatnak egy módja): *šōẏẏēm, šōẏẏēn, šōẏzi, šōẏzim* stb. plur. 3. *šōẏẏēt* || *khāt-* szakítani: *khattēm, khāti, khātim*; plur. 3. *khattēt*, præt. *khatsēm* | *ūāt-* segíteni: *ūattēm, ūāti* | *māt-* öregedni: *mättēm, māti* | *āt-* gyűjteni, szedni: *ättēm, āti* | *vōt-* pflücken: *vottēm, vōti* || *pās-* mosni: *passēm, pāsi* | *rās-* vetni (pl. gyalmot): *rassēm, rāsi* | *khwās-*: *panlū khwassēm* kendert tépek (конопля тереблю), *khwāsi* || *mān-*: *sētēp māññēm* czérnát gombolyítok, *māñi* || *nāp-* sülyedni, elmerülni: *nappēm, nāpi* | *lāp-* emelkedni: *lāppēm, lāpi* | *rēp-* rázni: *reppēm, rēpi* || *pūl-* falni: *pullēm, pūli* | *šēl-* érteni, tudni: *šellēm, šēli* | *khāl-* halni: *khallēm, khāli* | *khōl-* hallani: *khāl-lēm, khāllēn, khōli, khōlim* etc. plur. 3. *khāllēt* | *khūl-* elhagyni: *khūllēm, khūli* || *ūir-*: *pom ūirrēm* szénát tépek (сѣно дераю), *ūiri* | *mār-* hinni, bízni: *marrēm, māri* | *ūōr-* akarni: *ūorrēm, ūōri* | *sēr-*: *ūāñ serrēm* gazdálkodom a kenyérrel (хлѣбъ берю), *sēri*. — A *kēt* «küldeni» ige megtartja hosszú magánhangzóját zárt szótag esetén is: præs. *kettēm, kettēn, kēti, kētim* stb. plur. 3. *kettēt*; præt. *ketsēm* stb.

A nasalis előrészű mássalhangzócsoportokon végződő tők mássalhangzóval kezdődő végzet előtt nasalisukat elenyésztetik, mi mellett esetleg a többeli hosszú magánhangzó megrövidül s az *a*-ra változik. Az ind. præsensben, ugyanily alkalommal a tövégi *-kw-*ből is *χ* válik. Példák: *khōñgh-* hágni | *vqñkh-* vágni, ütni, *khañs-* tudni, *khqñt-* találni, *int-* lenni, *válni*, *jēkw-* tánczolni.

1. Indicativus.

Præsens.

Sing. 1. <i>khoŋxém</i>	<i>khaššém</i>	<i>khattém</i>	<i>jēxŋém</i>
2. <i>khoŋxén</i>	<i>khaššén</i>	<i>khattén</i>	<i>jēxŋén</i>
3. <i>khoŋghi</i>	<i>khaŋši</i>	<i>khantí</i>	<i>jēkwí</i>
Dual. 1. <i>khoŋghim</i>	<i>khaŋšim</i>	<i>khantim</i>	<i>jēkwim</i>
2. <i>khoŋghin</i>	<i>khaŋšin</i>	<i>khantín</i>	<i>jēkwín</i>
3. <i>khoŋghije</i>	<i>khaŋšije</i>	<i>khantije</i>	<i>jēkwije</i>
Plur. 1. <i>khoŋghiw</i>	<i>khaŋšiw</i>	<i>khantiw</i>	<i>jēkwíw</i>
2. <i>khoŋghin</i>	<i>khaŋšin</i>	<i>khantín</i>	<i>jēkwín</i>
3. <i>khoŋxét</i>	<i>khaššét</i>	<i>khattét</i>	<i>jēxŋét</i>

Præteritum.

Sing. 1. <i>vaxsém</i>	<i>khaššém</i>	<i>itsém</i>	<i>jēxwsém</i>
2. <i>vaxsén</i>	<i>khaššén</i>	<i>itsén</i>	<i>jēxwsén</i>
3. <i>vaxŋkhes</i>	<i>khaŋšés</i>	<i>intés</i>	<i>jēkwés</i>
Dual. 1. <i>vaxsam</i>	<i>khaššam</i>	<i>itsäm</i>	<i>jēxwsäm</i>
2. <i>vaxsan</i>	<i>khaššan</i>	<i>itsän</i>	<i>jēxwsän</i>
3. <i>vaxsi</i>	<i>khašši</i>	<i>itsi</i>	<i>jēxwsi</i>
Plur. 1. <i>vaxsau</i>	<i>khaššsau</i>	<i>itsau</i>	<i>jēxwsau</i>
2. <i>vaxsan</i>	<i>khaššan</i>	<i>itsän</i>	<i>jēxwsän</i>
3. <i>vaxŋkhest</i>	<i>khaššt</i>	<i>itsét</i>	<i>jēkwést</i>

2. Föltétes mód.

Sing. 1. <i>vaxnēm</i>	<i>khašnēm</i>	<i>itnēm</i>	<i>jēxwnēm</i>
2. <i>vaxnēn</i>	<i>khašnēn</i>	<i>itnēn</i>	<i>jēxwnēn</i>
3. <i>vaxni</i>	<i>khašni</i>	<i>itni</i>	<i>jēxwni</i>
Dual. 1. <i>vaxnim</i>	<i>khašnim</i>	<i>itnim</i>	<i>jēxwnim</i>
2. <i>vaxnin</i>	stb.	stb.	stb.
3. <i>vaxnije</i>			
Plur. 1. <i>vaxniw</i>			
2. <i>vaxnin</i>			
3. <i>vaxnēt</i>			

3. Fölszólító mód.

Sing. 2. <i>vaxŋén !</i>	<i>khaŋšén !</i>	<i>khantén !</i>	<i>jēkwén !</i>
3. <i>vaxŋä !</i>	<i>khaŋšä !</i>	<i>khantä !</i>	<i>jēkwä !</i>
D. Pl. 2. <i>vaxŋan</i>	<i>khaŋšan !</i>	<i>khantán !</i>	<i>jēkwän !</i>

Ezen minták szerint ragozódnak: *őñgh-* ruhát levetni: *præs. ɔxxém, ɔxxén, őñghi, őñghim* stb. plur. 3. sz. *ɔxxét* | *jəñgh-* forogni: *jəxxém, jəxxén, jəñghi; jəxxét* | *šəñgh-*: *nər šəxxém* czirbolya mogyorót török (орѣхъ щелкаю), *šəñghi* || *nont-* pihenni: *nóttém, nóttén, nonti*; *præt. nótsem* | *jont-* varrni: *jóttém, jonti* | *pänt-* földni: *pättém, pänti* | *unt* leülni: *üttém, unti* | *a frequ. -ent* képző, pl. *pol-šäm* *pätilenti* daraeső hull: plur. 3. *pättilettét*; *lū vantettém* lovat vezettek: sing. 3. *vantenti* || *kañš-* írni: *kaššém, kañši* | *pəñš-* nyitni: *poššém, poššén, pəñši* | *nəñš-* nyúlni, kihúzódni: *nóššém, nəñši* | *šunš-* nézni: *šuššém, šunši* | *keñš* ébredni: *keššém, keñši* | *kinš-* keresni: *kiššém, kinši* | *äñš-* habere: *äššém, äñši* | *lönš-* sirni: *lőššém, lönši* || *läkw-* mozogni, haladni: *ləxxém, ləxxén, läkwi* (*lăxpă khōp*).

A töváltoztatásnak harmadik módját, a tövégi mássalhangzó elenyésztét s ezzel kapcsolatos magánhangzó-változásokat a következő igéknél tapasztaljuk.

a) A teljes tö vég-mássalhangzója -j.

űj- látni: Ind. *præs. ūm, ūn, ūi*; *űima, ūina, ūji*; *űiwa, ūina, ūt* | *præt. ūsém, ūsén, ūs*; *űsma, ūsna* stb. | *cond. ūnēm, ūnēn, ūni*; *űnim* stb. | *imp. ūjin! ūjan!* || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. *præs. uilēm, uilén, uitä*; *uilam, uilan, ujan*; *uilqu, uilan, ujan* | *præt. uslēm, uslén, ustä*; *uslam, uslan, ūsan*; *cond. ūnilēm* stb. | *imp. ūjälñ!* stb. — Többes tárgy. *præs. ujam, ujan* stb. | *præt. ūsam* stb. — Inf. *űz*, part. *űné, ūm* || Refl. *űkht-* látszani.

tuj- bemenni: Ind. *præs. tūm, tūn, tui*; *tuima, tuina, tuji*; *tuiwa, tuina, tūt* | *præt. tūsēm, tūsén, tūs*; *tūsma, tūsna* stb. | *cond. tūnēm, tūnēn, tūni*; *tūnim* stb. | *imp. tujin! tujan!* — Inf. *tūz*, part. *tūné, tūm*.

vāj- venni: Ind. *præs. ōm, ōn, ūi*; *űmä, ūnä, ūje*; *űwä, ūnä, ūt* | *űsēm, ūsén, ūs*; plur. 3. *űst* | *cond. ūnēm, ūnēn, ūni, ūnim* stb. | *imp. vājñ! vājñ!* || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. *præs. ūlēm, ūlén, ūtä*; *űlām, ūlän, ūjān*; *űlqu, ūlän, ūjān* | *præt. ūslēm* stb. | *cond. ūnilēm* stb. — Többes tárgy. *præs. ūjām, ūjān* stb. — Inf. *űz* || Frequ. *vājint-*; reflex. *űkt-*, pl. *am at ūktēm äñ-tü* én nem foglalkozom ezzel (я не занимаюсь этимъ).

māj- adni: Ind. *præs. mēm, mēn, mī*; *mīmā, mīnā, mije*; *mīwä, mīnā, mēt* | *præt. misēm, misén, mis* stb. | *cond. minēm, minēn, mini* stb. | *imp. mājñ! mājñ!* — Tárgyas ragozás. Egyes

tárgy. præs. *mīlēm, mīlēm, mītā* stb. | præt. *mislēm, mislēm, mistā* stb. | cond. *minilēm* | imp. *mājāln!* stb. — Többes tárgy. præs. *mijām, mijān* stb. | præt. *misām* stb. — Inf. *miχ* | part. *minē, mim* || Frequ. *mējint-*

lāj- löni, dobni: Ind. præs. *lēm, lēm, lī*; *līmā, līnā, līje*; *līwā, līnā, lēt* | præt. *lisēm, lisēm, lis* stb. | cond. *linēm, linēm, līni* stb. | imp. *lājīn! lājān!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *līlēm, līlēm, lītā* stb. | præt. *lislēm, lislēm, listā* stb. | cond. *linilēm* stb. | imp. *lājāln!* || Többes tárgy. præs. *lijām, lijān* stb. | præt. *lisām* stb. — Inf. *liχ* | part. *linē, lim* || Reflex. *likt-*.

sāj- fonni (*sā sājī hajfonatot fon*): Ind. præs. *sāim, sāin, sājī*; *sājim, sājīn, sājīje*; *sājiw, sājīn, sāit* | præt. *sāisēm, sāisēm, sāis* stb. | imp. *sājīn! sājān!*.

tāj- szöni (ткать): Ind. *tejim, tejīn, teji*; *tejim, tejīn, tejije*; *tejiw, tejīn, tejit* | præt. *tisēm, tisēm, tis* stb. | cond. *tinēm, tinēm, tini* stb. | imp. *tājīn! tājān!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *tīlēm, tīlēm, tītā* stb. | præt. *tislēm* stb. || Többes tárgy. præs. *tijām, tijān* stb. | præt. *tisām* stb. — Inf. *tiχ* | part. *tinē, tim*.

taj- enni: Ind. præs. *tēm, tēm, tī*; *tīmā, tīnā, tīje*; *tīwā, tīnā, tēt* | præt. *tēsēm, tēsēm, tēs* stb. | cond. *tēnēm, tēnēm, tēni* stb. | imp. *tajīn! tajān!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *tīlēm, tīlēm, tītā*; *tīlām* stb. | præt. *tēslēm* stb. | imp. *tajāln!* || Többes tárgy. præs. *tijām, tijān* stb. | præt. *tēsām* stb. — Inf. *tēχ* | part. *tēnē, tīm*.

b) A teljes tö vég-mássalhangzója: γ ('), illetőleg helyébe lépő j (i):

nēj- kötni: Ind. præs. *nē'ēm, nē'en, nēji*; *nējim, nējīn, nējīje*; *nējīw, nējīn, nē'ēt* | præt. *nēisēm, nēisēm, nēis* stb. | cond. *nēinēm, nēinēm, nēini* stb. | imp. *nē'en! nē'an!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *nēilēm, nēilēm, nēit* stb. | præt. *nēislēm* stb. | imp. *nē'aln!* — Inf. *nēuχ*.

šēj- törölni: Ind. præs. *šē'ēm, šē'en, šēji*; *šējim, šējīn, šējīje*; *šējīw, šējīn, šē'ēt* | præt. *šēsēm, šēsēm, šēs* stb. | cond. *šēinēm* stb. | imp. *šē'en! šē'an!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. *šēilēm, šēilēm, šēit* stb. | præt. *šēislēm* stb. | imp. *šē'aln!* — Inf. *šēuχ*.

lāj- mondani: Ind. præs. *la'ēm v. laum, la'en v. laun, lāi*; *lājim, lājīn, lājīje*; *lājīw, lājīn, la'ēt* | præt. *laisēm, laisēm, lās* stb. | cond. *lāinēm, lāinēm, lāini* stb. | imp. *lāj'en! lāj'an!* — Tárgyas

ragozás. Egyes tárgy. præs. *lāilēm, lāilēn, lāit* stb. — Inf. *lauχ* || *laukt-* ígérkezni.

pūχ- fogni; fujni: Ind. præs. *pu'ēm v. puum, pu'en v. puun, pūi; pūim, pūin, puie; pūiw, pūin, pu'et v. puut* | præt. *pūsēm, pūsēn, pūs* stb. | imp. *pū'en!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *pūilēm, pūilēn, puit* stb. — Inf. *puuχ* || Mom. *puunt-* megfogni, *pūl-* elfúni.

māχ- dugni, betömni: Ind. præs. *ma'ēm v. maum, ma'en, māi; māim, māin, māije; māiw, māin, ma'et* | præt. *ma'esēm, ma'esēn, ma'es* stb. | imp. *mā'en! mā'an!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. præs. *māilēm, māilēn, mait* stb. — Inf. *mauχ* || Mom. *ma'emt-* bedugni.

c) A teljes tö vég-mássalhangzója *w*, illetőleg vele váltakozó j:

īw- és *jāj-* jönni: Ind. præs. *īwēm, īwēn, īw; īwä, īwnä, īwi; īwü, īwnä, īwēt* | præt. *īsēm, isēn, is* stb. | cond. *īnēm, īnēn, īni* stb. | imp. *jājän!* — Inf. *jijχ*.

ñew- tépni (pl. *pom ñeum* füvet tépek): Ind. præs. *ñeum, ñewēn, ñewi; ñewim, ñewin, ñewije; ñewiw, ñewin, ñeut* | præt *ñeusēm, ñeusēn, ñeus* stb | cond. *ñeunēm, ñeunēn, ñeuni* stb. | imp. *ñewēn! ñewän!* — Tárgyas ragozás. Egyes tárgy; præs. *ñewilēm, ñewilēn, ñewit* stb. | præt. *ñeuslēm* stb. — Inf. *ñeuχ* || Frequ. *ñewent-*.

tāw- evezni; locsolni: Ind. præs. *tāwēm, tāwēn, tāwi; tāwim, tāwin, tāwije; tāwiw, tāwin, tāwēt* | præt. *tāusēm, tāusēn, tāus* stb. | imp. *tāwēn!* stb. — Inf. *tāuχ*.

Végül megemlítjük itt, hogy az *āl* «lenni, élni» igének ind. præs. 1. és 2. személye, a midőn a «vagyok, vagy» jelentésre alkalmazódik, a középlozvaiban is: *āsēm, āsēn*, pl. *Nuñχ-Tārem jāum āsēn* N. T. atyám vagy (imádság).

Alsólozvai vogul nyelvmutatványok.

Példamondatok.

I. Igeképzők. (Frequ.) 1. *jā-vōtat kit is paipkä χantenti: sōrp-pāli* folyó partján két kis nyírhéjkosár függ: jávorfülek (találós mese) | 2. *tippēt-kēt mäter ñawenti* въ кустахъ что-нибудь шевелится | 3. *rozzënë sujät untenti: слышно что онъ*

хохочеть | 4. *am täwäm ešlätux toštentilém* я его робить заставляю | 5. *khqtél kwalenti, khulanti* солнце восходить и закатится || 6. *täu am-taram ošetāgenti* онъ на меня сердится | 7. *täu ān sārātentit, ān at kārēx ō unszol* (навеливаетъ) engem; de nekem nem kell | 8. *tüt sārni khōl latti* тутъ бѣлая берега бѣлѣется; | 9. *līn sārnia lōtpi v. lōtpenti* бѣлѣчья кожа бѣла стаетъ | 10. *al-khañghwa rōtpenti* кто-нибудь стучаетъ | 11. *šoɣw nukh-além kātenti* туманъ подымается || 12. *ān-ti lū mārśā ilēli* эта лошадь мало возить.

(Мом.) 13. *kiskā šük-ūt nālēm ti* кошка молоко лыжетъ | 14. *ān-ti kharnā sarmältēn, täu tülēm ti* этого примѣчай (не пущай съ глазъ), онъ воруетъ || 15. *kit taul' šetēp-tārm ākwān kāsilitapi, ākwān jotlitapi* на одну нитку двѣ кожи вмѣстѣ создѣваетъ, вмѣстѣ сошьетъ || 16. *ti lū šitiñ, mqlēx kox t āli* это лошадь бойко бѣгаетъ || 17. *vatēm-pāltē (pōt-pāltē) va šermati-lém v. va šerpilēm* ударю по щекѣ || 18. *täu ān-ti pōl-kēt, tit almajis* онъ въ этой деревнѣ, здѣсь зажилъ (*itt telepedett le állandó lakásra*) || 19. *šoš-pqr ākwān kü šeri v. šukwari* береста скорчится.

(Reflex.) 20. *jiw tū-tari kham-khutēltaɣts* деревина туда наклонилась | 21. *kham-läkwēltāɣtsēm, jel-pātsēm* запнулся, палъ | 22. *āmp üt-pāl pō kwalī, rēpēltāɣti az eb feljön a vízből a partra, megrázkodik* (стрясется) | 23. *nāi jartlén lālptāɣtēm* мы съ тобою согласимся, изладимся || 24. *šōrp jui-pāl tātēl-tālēɣtēm v. nīwlālēɣtēm* за звѣремъ гоняюсь || 25. *ān-ti jēri ān-ti khalnēl jerrēkāti* эта пѣсня этимъ голосомъ поется. — (Denom.) 26. *täu tülēm ts, am jēsēl tāslem* онъ воровалъ, я его примѣчалъ (v. *ö. jēs ész*) | 27. *tōts khqtél ešeltēm* цѣлой день работаю (v. *ö. eš dolog, munka*).

II. Igeragozás. (Activ.) 28. *pōlɣēs jel-oxɣēm* сапоги скину; *lqpsēɣ jel-ō ñghī v. oñsi* лопатину (*ruhát*) снимаетъ, *jel-oñsaɣti* разволокается (*levetközik*) | 29. *tuit-kēn jel-n appēm* въ снѣгъ завязну | 30. *lqpsēɣ-pāl tusjēɣ kwān-reppēm* съ лопатины копать (а port) страхну | 31. *šāmām tū at läppēt* мои глаза туда не поднимаются, *szemeim nem látnak el (nem emelkednek)* oda | 33. *vōtan pō-khajjim* на берегъ пристанемъ | 32. *am khōp vāruɣ šellēm* я лодку дѣлать умѣю; *kānšux at šeli* писать не умѣетъ | 34. *am nān at m arrēm* я тебѣ не вѣрю | 35. *ān-ti lāɣ*

at *khaššēm* не понимаю это слово || 36. *man nāērau an-ta mōm pōstsan* нашъ царь побѣдилъ тотъ народъ | 27. *tōrēm mō lās* богъ творилъ (tkp. *mondotta*) землю.

(Passiv.) 38. *tīt lāltaut, mōm lūlt* здѣсь сказываютъ, народъ худой || 39. *sūk-ūt paršēl taīl kwāšša us* молоко соромъ намѣшаль | 40. *rom sāirnā jel kănātaus v. jel-nāχwēs* корова траву стоптала | 41. *tōšēm turēm ütēl minwēs* въ сухое горло вода пошла, *czigányútra ment a víz a torkomban* | 42. *pišālēl at khaχwēs* не попалъ ружьемъ, *rosszúl czélzott, a puska nem érte*.

III. Ige kötékek. 43. *ütñ tör šokhwér-kēt kwān-piškertilēm* мокрый платокъ въ горетѣ выжму | 44. *kwärtēm kwān-jāt aus* моя рубаха вышита | 45. *kwallēm kwān-tolpēs* моя веревка прорвалась | 46. *khōp kwān-khīsats* лодка сгледздала (= скользнула), а *ladik lecsúszott a partól* | 47. *āñ-ti šopla kwān-talēχtilēm* этотъ коль заострю | 48. *āñ-ti jiw tātte kwān tiχtēm* эту деревину на огнѣ сожгу | 49. *kēr-lēχ kwān-iltuχ at šēti* гвоздь вытащить не можно | 50. *tus-punam kwān-jāχtiām* бороду обрѣю || 51. *ār-lāχ šumim! am nāñ kwān-ēl-šumilēm* въ запуски погонимся! я тебя обогоню стороной.

52. *kwat-raχtēs; jel-tāljaχts* испугался и задрожаль | 53. *šun jel-tāri kwallēl* сани завяжетъ веревкой | 54. *uj tāk ālnē-χarāt jel-rāmentit* медвѣдь свою добычу загребаетъ | 55. *uj-añsuχ jel-šoškhati, šōrp jel-tili, sāir jel-khwqlili* а *medve aláömlik, a jávor alárepül, a tehén elpusztúl* (умираетъ; ez állatok halálának kifejezései) | 56. *rāš jel-patērtaus* покосъ утопило (tkp. а *fövény-part eltüntetődött, elöntötte a víz*) | 57. *aχšeriz jel-tārtēnēχti* мизгирь (рѣк) спускается къ низу | 58. *rāχwnā jel-titēltawāsēm* отъ дождя вымокъ | 59. *lailan tärm-pāl jel-üktēs* съ ногъ паль (tkp. *levetődött lábáról*) | 60. *khqtēl jel-ōnmēs* день короче сталъ | 61. *tōrēm jel-māltēpājāmēs* тепло стало | 62. *kāmkā-jēñgēm poršēl jel-rapwēs* вороту у морды соромъ занесло | 63. *āñ-ti oχ-poñk šama jel-toñši* этотъ яръ крутой.

64. *ñulmēm ñukh-jālts v. jel-tēlwēs* моя короста зажила, заросла | 65. *išēm ütēl ñn ñukh-jerrēltēstä* чаемъ (tkp. *forró vízzel*) угостилъ меня | 66. *āñ-ti jāpt ñukh-nāltilēm* этотъ ножикъ на черень посажу.

67. *nōram pal-khīratäst* мои орѣхи разсыпились | 68. *āna*

īšēm üt-pāl p a l-losats чашка отъ горячей воды лопнула | 69. *šun aṅgwēl-tärmt p a l-sirrematwēs* сани на пнѣ разбились || 70. *taitēm p ā r-sqkhtēm* рукавъ назадъгибаю (fölgýöröm) | 71. *pōñkhlēm khqls ti-tū laχ-pātīli* пьяный сюда-туда щепается (валится) | 72. *lūt varēn-kēn ju-tulan!* кони въ дворъ загони.

IV. Névszó-ragozás. 73. *āñ-ti pašēmtē at pērmēm* въ этомъ дыму не терплю | 74. *pōñk-ōttē khatlenti* за волосы теребить || 75. *jēsēm nā at pāti* на умъ не падеть | 78. *āñ-ti ná u l' n a sār-varēp sállēs ezt a húst megköpte a légy* | 77. *sētēp popti jontēp-pāl'nā* нитку вдергиваетъ въ уши иглы | 78. *āñ-ti kēr vāntēpna lāl'ti* это желѣзо на удочку удобно || 79. *jā pōñkhtāt khus tál* ширина рѣки 20 сажень (*pōñkh jā* широкая рѣка) | 80. *mār jāni māl'ti!* что-за большой смѣхъ этотъ!

(Határozók) 81. *katšā-kēt üt liχwsi* вода въ кадочкѣ шевелится, болтается) | 82. *kwāl-kēn saχ pāts besugárzik a nap a szobába* | 83. *nálēm kēr-pāl ör turri v. šurri* изъ носу кровь бѣжить (csurog) | 84. *ūt pētēr kēr-pāl kwān-tawllēm* изъ ведра воду вылью | 85. *khqtēl tar-nīli tul kēr-pāl* солнце выйдетъ изъ подъ мороку || 86. *kēr-lēχ tärmt khanti* на гвоздѣ вѣсится | 87. *pattelīm līn jiw-tärmt jel-tāšāps* бѣлку стрѣлилъ; завязла на деревинѣ | 88. *tāu am-tärmämt khalplenti* онъ надо мною смѣется || 89. *nar ilti mō-khwāšt* бревно тащить по землѣ || 90. *tāt-pōχtē istāχtēm* возлѣ огня грѣюсь | *lūl tōrēm laŋgha vati* погода на низъ дуетъ | 91. *tōrēm-mas votanti* по миру собираетъ, koldúl (tkp. istenért kéreget) || 92. *mōm ná u r i s rōpi* народъ шибко умираетъ, валится (*jiw rōpi a fa lerogy*) | 93. *ai m a n t nāi mōtēñi s amiltāsēn* давшие ты иначе сказалъ | 94. *tāu am-pāltēmnē ōs jōrmī* онъ ко мнѣ еще носъ приткнетъ (*még rám fog szorúlni*).

2. *J a u l - t i t p a i l ē ñ u j k ē n s ē l t ā n é j ē r i .*

Uj kēnsēmlālēn, uj saŋχēmlālēn!

khuj vōšpenti, khwātāl rāsēn?

saχa minēm kit khum khūñ šēngwejämēn

pēs q̄lmēn-q̄il lamantēñ tōs nāṅgwēn üslēn,

nāṅgwēn lamχejentāslēn;

vōt tōr lāpnē nāj nal-pošentiän.....

Kuzjina falubeli medveköltő ének.

(Töredék.)

Medve ébredj föl, medve serkenj föl
A hajnal kipirúlt, hova késel?!
Béle járós két férfitől hogyan jöttél oly ámulatba?!
Régebb éledkorodban a zelniczés partot magadnak foglaltad
[el (vetted),
magadnak taposgattad;
a kendőt öltött harmincz asszonyt (kik t. i. zelniczebogyót
[jöttek szedni) leűzted a folyóhoz.....

Ez énektöredék közlöje: J e p i m M i c h a i l i e s L a c h t j i n
1888, augusztus 6-ikán.

IV.

A kondai vogul nyelvjárás.

Századunk első negyede nevezetes idő a vogul nép művelődésének történetében. Lezajlottak már 1715-ben a hittérítés harcrai, de a nép szellemi életének ezen eseménytől remélt áldásos fejlődése még sokáig nem következik be. Az egész mult századbeli hosszú korszak alatt alig történt valamely jelentékenyebb lépés a nép vallásos fölvilágosodásának és művelődésének elősegítésére s a régi tudatlanságban fentartották magukat nemcsak a hagyományos hiteszmék és szokások, hanem — különösen a közlekedési vonalaktól félreeső helyeken — részben az ősi pogány szertartások gyakorlata is. A jelzett időben indul meg az első nagyobb szabású kísérlet, mely ez állapotok javítására lett volna hivatva. Feliczin Péter tobolszki protoierej és székesegyházi kulcsár áll az ez irányban kifejtett munkásság élén, kinek meghagyásából és vezetése alatt a Konda- és Pelymvidék egyházas falvaiban egész kis gyűjteménye készült a vogul nyelvű fordítmányoknak oly czéllal, hogy majd a tervbe vett népoktatás alapeszközei gyanánt szolgálhassanak. E munkák közül hiteles tudomásunk van azokról, melyeket a Konda középvidékén fekvő Nachracsi (*Mut-uš*) és Leuši (*Lous-poul*) falubeli Попов, továbbá a felsőpelymi Рысков káplánok készítettek s melyek tartalmuk szerint a következők: 1. A négy evangelistának könyvei; 2. Rövid katekizmus; 3. Rövid bibliai történet; 4. Rövid erkölces tan; 5. A keresztyén ember kötelességeit leíró táblázat; 6. Imádságok: Miatyánk, Hiszekegy, Слава тебѣ Боже намъ, Упованіе мое Отець, 50. zsoltár stb. 7. A nemzetiségekre (инородцы) vonatkozó törvény.

A vogul irodalom ezen első zsongeiből összesen csak kettőnek, jelesen a Popov-féle Máté- és Márkevangeliumoknak jutott az a szerencse, hogy nyomtatásban kerülhetett a nyilvánosság elé; azonban ezeknek kiadása sem történt ama czélnak megfelelő módon, melynek szolgálatára eredetileg szánva voltak. A Mátéevangeliumot Wiedemann gondozásával Bonaparte Lucián adta ki 1868-ban Londonban s mint tudvalevő, Hunfalvy Pál ismét ki-nyomatta a «Kondai vogul nyelv»-ről írott könyvében. Ugyancsak Hunfalvytól származik a Márkevangelium első közlése, melyet ő Sjögrén, illetőleg Schiefner másolatai nyomán szintén nyelvészeti földolgozás kíséretében eszközölt. Midőn Ahlquist 1877-ben be-utazta a Konda vidékét Leusi faluban s később Tobolszkban sokat fáradozott Puršin Makszim írástudó vogul közreműködésével ez evangelium-kiadványok helyesebb átírásán és javításán s így kelet-kezett az angol bibliai társaság költségén 1882-ben megjelent leg-ujabb kiadásuk, melyek czíme: *Отъ Матѳея и отъ Марка Святыхъ Евангелія по вогульски, изданныя Британскимъ и Иностран-нымъ Библейскимъ Обществомъ. Матпінэл и Маркенэл Елпінг Евангеліи Маньсынгыш* (Máté és Márk szent evangeliumai vogul nyelven, melyeket kiadott a britt és külföldi bibliai társaság. *Mat-piinel i Marknel jelpēñ jevangeliји mañsēñš.* Helsingfors. 8°, 142. l.) Tekintettel a könnyebb gyakorlati alkalmazhatóságra e könyvecske orosz betűkkel van kiállítva, mely azonban ilyen alakban sem terjedhetett el a vogul egyházközségekben; mert midőn erre nézve a bibliai társaság részéről kellő intézkedés történt, — mint érte-sültem — 1887-ben az egyházi hatóság parancsából kiosztott pél-dányait összeszedték és fölégették. *)

*) Ez eljárásnak okául korántsem kell valamely fordítási vét-séget, illetőleg abban rejlő eretnek szinezetet gondolnunk. Az egy-részt ama feltékenység kifolyása, melylyel az orosz papság a kül-földi bibliai társaságnak saját területén való működését mindenütt fogadja; másrészt egyes új betűk (*ä* és *ÿ*) alkalmazása, valamint régieknek (pl. az *э* és *ы* betűknek) szokatlan használata miatt támadt ingerültség eredménye. Bármily csekélységnek lássék is ez az utóbbi ügy, nagy és kellemetlen harczoknak volt az előidézője Plyminszki ellenében is, ki — mint gúnyolni szokták — először kezdte észrevenni az inorodczy-k nyelveiben «a finom hangbeli árnyéklatokat» s «csempészett be» azok kedvéért új jeleket, tehát

A mi a kéziratban maradt fordítmányok további sorsát illeti, azoknak egy része hallomásom szerint a tobolszki püspökség levéltárában hever, másrésze pedig elkallódott a vidéki papság kezén, melyhez úgy látszik tanulmány czéljából küldötték. A szerencsés véletlennek köszönhetem, hogy egy ily enyészetnek indult iromány-nyalábot megmentenem sikerült, midőn az 1888. év november havában a felső-pelymi egyházkerületben utaztam. Mint a borítéklap jegyzetéből kitetszik, ez 1864. augusztus havában került ide Djukov Vaszilij paphoz s eredetileg a fenti jegyzék 1—6 számait tartalmazta, később azonban, mint meg nem becsült értéktelen holmi *) a lomtárba kerülván, egyes darabjai elvesztek, vagy fölhasználódtak. A megmaradt s jelenleg birtokomban lévő rész tartalma: 1. Máté és Márk evangéliumai, melyeknek fordítása egészen eltérő a Popov-félétől s valószínűleg a borítékon megnevezett Ryeskov káplántól származik; 2. Lukács evangéliuma az utolsó fejezet hiján; 3. a jegyzékben jelzett 4., 5. és 6. sz. iratok.

Azonban «a kő, melyet az építők megvetettek, a háznak sarkoszlopa lett!» A Popov-féle evangéliumfordítások az európai nyelvtudósok kezéhez jutva, nagy értékre tesznek szert s talán ép ugyanakkor, midőn a szerencsétlen szerző a világ legfélreesebb zugába, Szatigi faluba internálva, elhagyottan küszködik inségé-

relormot a hagyományos ortografiába kiadványaiban. Ez az irodalmi harcz nemcsak egyetemeket s a tud. akadémiát foglalkoztatta, hanem annak idején magának az oktatásügyi miniszternek, Tolsztoj Demeter grófnak is kihívta beavatkozását (l. részletes leírását Plyminszki «Изъ переписки по вопросу о примѣненіи русскаго алфавита къ инородческимъ языкамъ» (az orosz ábéczének az orosz földi idegen nemzetiségek nyelveire való alkalmaztatása tárgyában fölmerült kérdésre vonatkozó okmányok). Казань, 1888.» czímű füzetében.

*) Menyenyin felső-pelymi pap állítása szerint a vogulok, midőn e kéziratokból egy izben kísérletképpen részleteket olvasott fel előttük, kijelentették, hogy szavait nem értik. Ezt a tényt igen könnyen megmagyarázhatja az a körülmény, hogy a pap tájékozatlan lévén a nép nyelvében, fölismerhetetlenül ejthette ki az amúgy is fogyatékos ortografiájú szavakat, másrészt meg az evangéliumoknak sem minden része felel meg az egyszerű vogul ember értelmi fokának s különösen nem, ha nem éppen korrekt fordításban közlik vele.

ben, a nyugati társadalom oly kiváló férfiai, mint Sjögrén, Wiedemann, Schiefner és Hunfalvy hónapokon át ülnek iratainak másolatai mellett s drágakövekként vizsgálgatják azoknak minden egyes szavát. Minthogy a Reguly-féle hagyományoknak Hunfalvytól kiadott részeit sem rendszeres nyelvtani, sem szótári feldolgozás nem világosítja, a Popov-féle evangélium-fordítások alapján készült nyelvleírás és szójegyzék tesz ki mai napig is jóformán az egyedüli forrást, melyből a külföldi tudósok a vogul nyelvre vonatkozó adataikat merítik: alkalomszerű lesz tehát ennél fogva is, ha e helyen kissé közelebből vesszük szemügyre e forrás tudományos értékének fokát, illetőleg nyelvészeti célra való használhatóságát.

Mindenesetre bizonyos, hogy a kondai Popovok alaposan értették s elég jól beszélhették a vogul nyelvet. Állítólag még a mult század közepe tájt telepedtek le Nachracsi faluban, hol mint kereskedők lassanként meggazdagodtak s ma is urai a vidéknek. Magamnak is volt alkalmam e család vendége lehetni s meggyőződni róla, hogy annak úgy idősebb tagjai, mint fiatalabb nemzedéke teljes folyékonyssággal beszélnek nemcsak a vogul, hanem a kondai osztják nyelvet is. Ugyanezt kell föltennünk az evangéliumfordító Grigorij Gavrilics és Georg atyafiakra nézve is, kiknek beható nyelvismeretéről egyébként tanuskodik munkájuknak minden részlete, különösen a Máté-fordítása, mely meglepő öntudatossággal kerüli az idegenszerűségeket s alkalmaz gyakran a fordítói hűség föláldozásával is a vogul nyelvszellemnek megfelelő szólásokat és fordulatokat, nem vétve — s ez a nyelvtudós fokának jellemző kriteriuma! — a tárgyas ragozás használatában sem. Természetes, hogy mindemellett sem lehet e fordításoknak minden jelentés- s különösen mondattani tanúságát hitelesnek tekintenünk *) s hogy a tollra csúszott nyelvkocsintásokkal szemben

*) Világosan hibás helyek pl. a szórend szempontjából: *Joan perne punep* Keresztelő szent János (az orosz I. Креститель mintája szerint) e h. *perne punep J. Mát. III. 1.* Ugyanilyen: *sochen jejev at telap jomas urlech* minden fa, mely nem terem jó gyümölcsöt (всякое дерево, не приносящее доброо плода) e h. *sochen jomas urlech at telap jejev. u. o. 10.* || *jejentap am jejmpalt* az utánam jövő (градуший за мною). u. o. 11. | *vatä jochti torem tä kavetnel pel püvet peltachv Avraamne* istennek ereje telik, hogy e kövekből is fiakat támaszszon Ábrahámnak; e h. *torem vatä jochti*

itt is ép oly tanácsos az óvatos kritika, mint pl. midőn régi magyar bibliafordításainknak használjuk fel ilyenmő adatait. Azonban az e rovatba sorozható hibáknál sokkal fontosabb s a szóban forgó forrásmű nyelvészeti használhatóságára nézve döntő jelentőségű az a fogyatékoság, melylyel a szók hangalakja jelezve van. Egy oly változatos hangrendszerű nyelvnek, mint a kondai vogulnak hangképleti visszatükrözésére igen kevésbé alkalmas az orosz ortográfia, a mint ez kitetszik pl. szövegünk magánhangzós betűinek alkalmazásából is, melyek közül az a jelölhet: 1. *a-t*, pl. *asraj* ördög; *chanč-*, helyesen: *khañš-* tudni; *ončam*, *tunčam*: helyesen *añšam* habeo, *tuñšam* állok; — 2. *a-t*, pl. *sajren*, *amert-*: h. *sqirēñ* fehér, *qmért-* meríteni; — 3. *oq-t*, pl. *at*, *arent*, *var-*: h. *oqt* nem, *oqrēnt* adósság, *voqr-* tenni; — 4. *ä-t*, pl. *pank*, *pal'*, *pant-*, *kval*: h. *päñk* «fej» és «fog», *päl'* fül, *pänt-* fedni, *kwäl* ház; — 5. *ä-t*, pl. *marek*, *at*, *at-*: h. *märež* szárny, *ät* szag, *ät-* szedni; — 6. *oä-t*, pl. *a*, *atem*, *sat*: h. *oä* leány, *oätēm* népség, *soät* hét; — 7. *o-t*, pl. *av*: h. *ou* ajtó; — 8. *ō-t*, pl. *ach*, *anchvs-*, *chap*, *ma*: h. *ōχ* hegy, *ōñχws-* vetkezni, *khōp* hajó, *mō* föld; — 9. *ē-t*, pl. *jomas*, *telap*: h. *jāmēs* jobb (oldal), *tēlēp* termő; — 10. *ö-t*, pl. *lañ*: h. *lōñ* jó, helyes. | Az e-nek hangértékei: *e*, *ē*, *ä*, *é*, *ē* és *ie*, pl. *eserem*, *perne*, *neg-*, *el*: h. *ēsērmä* szegény, *pērnä* kereszt, *nēχ-* kötni, *iel* év | az o betűé: *o*, *ō*, *q*, *q̄*, *o*, *o* és *ä*, pl. *oter*, *choä*, *toul*, *vonchä*, *pojte*, *pojł*, *ñogre*, *jovt-*, *onči*: h. *ōtēr* fejedelem, *khwqšä* hosszú, *tqul* toll, *vqñχē* gödör, *pout* pofa, *poul* falu, *ñqurē* erős, *jout-* vásárolni, *añši* habet | az *u*-é: *i*, *ī*, *ē*, *ji* és *jē*, pl. *inki*, *išem*, *is*, *ini*: h. *īnki* szolgáló leány, *ēsēm* forró, *jēs* régi, *jēni* tövisbokor | az *y*-é: *u*, *ū*, *o* és *ö*, pl. *juntuchv*, *chum*, *luš*, *jur*, *jurt*, *čukv*: h. *jüntoχ* varrni, *lōš* siralom, *khom* férfi, *jōr* áldozat, *jōrχ* társ, *šōk* anya | a néhány szóban alkalmazott *ŷ* jegy hangzása: *ö* és *o*, pl. *pūmt-*, *kür*, *küchēi*, *pūv*: h. *pōmt-* kezdeni, *kōr* kemence, *kōχši* indulatos, *pou* fiu. — A más-salhangzók betűi közül különös a *r*- (*g*)-nek használata, mely ha szótagzáró *i*-nak, szó végén erős hehezettel *-i'*-nak, ha pedig szótagkezdő *γ*-nek hangzik, pl. *agt-*, *tigleli*, *negli*, *tigil*, *kigne*: helyesen *äiti* hiszen, *neili* előtűnik, *teileli* röpdös, *teil* innen (éjsz.

stb. (можетъ Богъ и изъ камней сихъ etc.) u. o. 9. | *mirme chontem tav changes achne* meglátva a népet, ő a hegyre hágott; e h. *taw achne changes* (онъ взомель на горы). u. o. V, 1.

vog. *a'it-*, *nē'il-*, *tīl-*, *tīl*), *keinä* könnyű | *kitag*, *jeg*, *nag*, *rig*, *tig*: h. *kitāi'* kettő, *jai'* atya. *nāi'* te (éjsz. vog. *nañ*), *rei'* hőség (éjsz. vog. *rēi'*), *tei'* ide (éjsz. vog. *tī'*) || *negam*, *maganel*, *ergi*, *vargan*: h. *nēam* kötök, *moγānl* földjük, *ēr-γi* énekel, *voγrān* teszi azokat. Ezek: *noγre*, *tagle*, *čagti*, *šagrep* hallomásom szerint így hangzanak: *noγrē* erős, *taul* tele, *šauti* örül, *squrp* fejsze (éjsz. vog. *nañrā*, *ta'il*, *ša'iti*, *sa'irēp*). Föltűnő a Popov-féle evangéliumokban, hogy nincs megkülönböztetve a *ñ* az *n*-től, holott ilyen szók, mint *kenēs*, *jālpēn*, *sajren* tényleg így hangzanak: *keñēs* tanács, *jelpēñ* szent, *sqirēñ* fehér. A *ch* értéke a szó elején mindig *kh*, a szó végén többnyire *χ*; a *č* betűé pedig rendesen *ś*, esetleg *š*, tehát *chul*, *chotel*, *kinšuchv*, *almech*, *lich*, *lach*, *lonch*: h. *khul* hal, *khotēl* nap, *kēnsoχ* keresni, *ālmēχ*, *bal*, *liχ* szög, *lāχ* beszéd, *lāñχ* út (de: *ōrōkh* pálinka, *parēkh* törzs, *noχh* föl stb.) | *čāneš*, *čišgi*, *činkli*, *onči*, *tunči*: h. *šeñēs* veréb, *šisγi* sivít, *šīñkli* szülemlik, foganik, *āñši*, *tunši* (de: *čach*, *čak*, *čagti*: h. *šāχ* só, *šākw* csecs, *šguti* örül.) Hiányos a jésítés jelölése is: *nile*, *nilm*, *nilmec-*, *nir*, *nirtulajdonképpen* így hangzanak: *ñelä* négy, *ñilēm* nyelv, *ñilmens-* hizelegni, *ñir* vessző, *ñir-* szakítani; hasonlóképpen helytelen följegyzések: *pitem*, *vati*, *vit* ezek helyett: *pēlēm* ajak, *vēt* közel *viť* víz; továbbá *polechs*, *poli*, *akilim* ezek helyett: *pālχēs* sarú, *pōli* fagy, *oqkēlēm* irgalom stb.

A Márk-fordítás írásmódja annnyival tökéletesebb társáénál, hogy a zárt *č* jelölésére külön jegyet alkalmaz, t. i. az *ы-t*, mely különben orosz szóban (pl. *istoby*) az *i* kifejezésére is szolgál, pl. *naγtyt*, *pūvnyl*, *toγym*, *jochtsyt*; *lyl*, *pylsyt*, *myr*, *mychv*, *vyštā*, *tyg*, *tygył*: h. *naγtēt* jószok, *pounēl* fiútól, *tōrēm* isten, *jōγtsēt* jöttek; *lēlē* lélek, *pēlsēt* féltek, *mēr* nép, *mēγw* adni, *vēstē* vette, *tei'* ide, *tēil* innen. Ugyane jelzésmódot követi Ahlquist is, ebben azonban, mint több másféle hangjelzésében nem jár el kellő következetességgel; meg van pl. nála is *toγym*, *lyl*, de ezek mellett: *mār*, *mānəs*, *jōγtəst*, *kođəl* (= *khotēl*), abl. *-nəl*, noha ez utóbbiak magánhangzója ugyancsak *ē*. Egyébféle javításai a tőle rendezett kiadásnak: az *ä* megkülönböztetése az *a*-tól, az *ö* jegy többszöri alkalmazása *ō* értékkel, továbbá az *ə*-féle írás *e* helyett, mely utóbbi orosz módon egyszersmind az előtte álló mássalhangzó jésült voltát is kifejezi. A *č* helyett rendesen *сь-t* alkalmaz; de megtartotta változatos értékével a *g* jelzést s megszüntette czélszerűt-

lenül a *kh* és *k* megkülömböztetését, úgy hogy pl. *khotel* nap, *khun* midőn, *tokho* úgy, *khōñkh-* hágni, itt: *kodəl*, *kun*, *konk-*, *toko* alakokban jelentkeznek, holott az eredeti szöveg ily esetekben *chotel*, *chun* stb. írásmódot használ orosz *x* betűvel. Általában a legújabb vogul evangélium-kiadás csaknem szószerint követi a Popov-féle szöveget; a javítások benne még könnyen fölismerhető tökéletlenségek esetében is igen ritkák s így sem mindig sikeresek, pl. az eredetiben egész helyes szórenddel olvassuk Mát. 1, 18. versét a következőképpen: *Isus Xristos telem ašä oləs timil amelel* (J. Kr. születésének dolga ilyen módon volt), míg vele szemben az Ahlquist-féle változtatás: *talym äš Isus Xristos oləs tamil amäläl* botrányoztató oroszosság (рождество-же Иисуса Христа было такъ); hasonló hiba Ahlquistnál: *tənä karä täü oləs akridät* (az ő étele vala sáska), holott Máté 3, 4. versének ezen részét az eredeti helyesen fordítja az orosz szórendtől eltérőleg, így: *tav tene charä oləs akridet* (пища его была акриды). Tekintve ezen, valamint különösen a hangjelzésben fönmaradt számos fogyatékoságot, az Ahlquist-féle kiadás szövegét sem lehet nyelvészeti szempontból föltétlenül megbízhatónak elősmernünk: adatainak értéke az előbbi kiadásokéval egyetemben főképpen igazoló, bizonyosságuk más hitelesebb nyelvészeti források tanulságainak megerősítésére és kiegészítésére szolgálhat alkalmasan.

A) Névszó-ragozás.

1. §. Névszó-tő.

Hasonlóan a többi vogul nyelvjárásokhoz, találkozunk a kondaiban is a névszó-tövek oly csoportjaival, melyeknek alakjain bizonyos ragozási esetekben változás, illetőleg hanggyöngülés megy végbe; ilyenek:

1. A *γ* végzetű tövek, melyeknek *e* mássalhangzója a gyöngülés alkalmával vagy nyomtalanul enyészik el, vagy *-i'* (*i*), illetőleg *i* magánhangzói végzetté minősül. A gyöngülésnek előbbi módja főkép hosszú magánhangzó, vagy vele egyértékű diftongus után jelentkezik, így: *voq* erő (éjsz. *vog*. *va'i*, középlozv. *voq*i**, alsólozv. *vā*): birtokosragokkal: *voqm*, *voqn*, *voät*; *voämén*, *voän* stb., vagy: *vařém*, *vařén*, *vařät*; *vařämén*, *vařän*; dat. *voqnē* | *oä*

leány (éjsz. vog. *āri*, középlozv. *oqi*): birtokosragokkal: *oqřēm* v. *oām*, *oqřēn*, *oqřāt*; felsőkondai *oā*, *ā*: birtokosraggal: *qum*, *qřēn*, *q̄tē*; *ařām*, *ařān* stb., plur. *oqt* | *nē* nő: *nēř-oq* leányasszony, dual. *nēři*, translát. *nēři'*, birtokosr. 1. sz. *nēřēm* (FKonda); de plur. *nēt*, instrum. *nētēl* | *mō* föld (éjsz. vog. *mā*, középlozv. *mō*): birtokosragokkal: *mōm*, *mōn*, *mōtē* v. *mōřēm*, *mōřēn*, *mōřāt*; *mōmēn* v. *mōřāmēn*, *mōřān*, *mōřātēn*; *mōřqu*, *mōřān*, *mōřānl*; acc. *mōmē*, loc. *mōt*. Rövid magánhangzó után mutatkozik ugyane hangjelenség e szóban: *lō* ló (éjsz. vog. *lūw*): birtokosragokkal: *lōm*, *lōn* v. *lōřēn*, *lōřāt*; *lōřāmēn*, *lōřān*; *lōřqu*; felső-kondai alakjaiban: *lōřēm*, *lōřēn*, *lōtē*; *lōřām*, *lōřān* stb.; plur. *lōt*, dat. *lōnē*. Megelőző más-salhangzó mellett történik a tövégi *ř* kopása ezekben: *sās* nagybátya (anyai részről) és *ōn* nagynéne (anyai részről), melyeknek birtokosragozott alakjai: *sāsřēm*, *sāsřēn*, *sāsřāt*; *ōnřēm*, *ōnřēn*, *ōnřāt*. Megjegyzendő azonban, hogy az utóbbi szónak *ōni* alakja is járja, mely az éjsz. vog. *āni'* «ágy» szabályos megfelelője.

A tövégi *ř* mássalhangzónak *i'*, *i*-féle gyöngülése tapasztalható e szókban: *jāi'* atya, *sāi'* hajfonat, *lei'* farok, *rei'* hőség (vidékenként: *jāi*, *sāi*, *lei* v. *li*, *rei*), melyeknek birtokosragokkal való alakjai: *jāřēm*, *jāřēn*, *jāřāt*; *sāřēm*, *sāřēn*, *sāřāt*; *lēřēm*, *lēřēn*, *lēřāt*, illetőleg a felső-kondaiban: *liřēm*, *liřēn*, *liřē* v. *lētē*; ellenben: dat. *leinė*.

Mássalhangzóí kapcsolatban a tövégi *ř* gyöngült alakja: *i*, pl. *sēri* kard: plur. *sēřrēt*, birtokosr. *sēřēm*, *sēřēn*, *sēřāt*, FKond. *sēřřēm*, *sēřřēn*, *sēřřāt* | *ēri* ének: *ēřēm*, *ēřēn*, *ēřāt*, FKond. *erřēm*, *erřēn* stb. | *kwāli* kötél: *kwāřēm*, *kwāřēn*, *kwāřāt* | *jēni* csipkebokor: plur. *jēnřēt* | *soqni* serke: plur. *soqnřēt* | *pupi* bálvány plur. *pupēřt* (éjsz. vog. *pupřēt*).

Különös módja mutatkozik a tövégi *ř* gyöngülésének e szóban *pou*, FKond. *pōu* «fiú» (= éjsz. vog. *pī'* tő: *pīř-*; középlozv. *pū*), mely a *w*-s tövek analógiájának hatása alatt következőleg ragozódik: *poum*, *poun*, *poāt*; *poām*, *poān* stb.; FKond. *pōřēm*, *pōřēn*, *pōřāt* v. *pōwā* (ugyanitt: dual. *pōwi*; *jāi-pōřinś* atyafiak). Talán szintén eredetibb *ř* tövégzetnek különböző hangfejlődését tükrözik a *raśi* «selyem» szó és melléknévi képzése: *raświñ* (*r. tquľ* selyemszövet).

2. Az interlabialis tövégi *w* is ki van téve bizonyos esetekben a gyöngülésnek, a midőn alakja: *u*, pl. *tqu* galy (éjsz. vog. *tqu*):

plur. *təwət*, FKond. *towət*; birtokosr. *təwəm*, *təwən*, *təwät* stb. | *ou* ajtó (éjsz. vog. *āwi*): plur. *out*; birtokr. *oum*, *oun*, *owät*; *owqu*, *owän*, *owänl* | *käu* malomkő; dual. *käwi* || *jəkwé* asszony: *jəkum*, *jəkun*, *jəkwät*; *jəkwənämən* stb. | *oəkw* anyós: *oəkum*, *oəkun*, *oəkwät* stb. De *jiw* «fa» birtokosragozott alakjai: *jiwəm*, *jiwən*, *jiwät* stb.

3. Tővégi *j*-nek tapasztaljuk gyöngülését ebben: *käsi* «kés», v. ö. *käsjim*, *käsjin*, *käsjät* v. *käsijät*, *käsja* stb. ragos alakjait és éjsz. vog. *kasej* megfelelőjét. Az utóbbival egyező végzetű az éjsz. vog. *sirej* «kard» s tényleg megtaláljuk Szatigiban ennek is *sərijim*, *sərijin*, *sərijät* v. *sərijüt* ragozását, miből az tetszik ki, hogy az egyéb vidékeken használatos *səryəm*, *səryät*-féle tőalakulat csak az *əri* «ének», *təri* «fenyő»-féle (eredetileg is *γ* töves) szók ragozásának analógiai hatása, melyekkel t. i. a *səri*, *käsi* nominativusalakok a tővégi *j* gyöngülése következtében egyenlő végzetűekké váltak. — Az éjsz. vog. *ənkäj* (tő: *ənka-*) «szolgáló leány» szónak megfelelő kondai *inki* ragozása azonban eltérőleg az előbbiektől: *inkəm*, *inkən*, *inkät* ép úgy mint a *lələ* (éjsz. vog. *lili*) «lélek» szóé is: *lələm*, *lələn*, *lələt*. — Figyelemre méltó a *khəm* «férfi» szónak szabályellenes 3. szem. birtokosragos alakja *khəmtə* (e h. *khəmət*), mely a magánhangzós végű tövek mintájára van alkotva (pl. *lə* lő: 3. sz. *lətə*, *ə* leány: 3. *ətə*) s az éjsz. vog. *χumim*, *χumin*, *χumitə* ragozott alakokban mutatkozó -i tövégzet (nom. *χum*) elisiójából magyarázható. Az *āk* «nagyapó» szónak szabályos 3. szem. *əkət* alakja mellett is van a felső-kondaiban *əktə* (pl. *əktə-təri loqtti*; instrum. *əktətətəl*), mely jelenségnek szintén az a nyitja, hogy — a mint éjsz. vog. *aki* (ragozva: *akim*, *akin*, *akitə*) másából is kiténik — valamikor magánhangzós végű töve is járta. Elő is tűnik még helyenként a lappangó *i* egyes ragok előtt; ilyen alak pl. a jevravidéki *khəmiän* (Vog. Népk. II. 241.); v. ö. még *khəmiäxw* «férjhez menni.»

4. Sajátságos módja észlelhető a kondai nyelvjárásban a mássalhangzóval kapcsolt *t* gyöngülésének e szókban: *moj* mese (éjsz. vog. *məjt*): plur. *mojtət*; birtokos-ragozva: *mojtəm*, *mojtät* stb. | *jörj* társ (éjsz. vog. *jurt*): *jörtəm*, *jörtən*, *jörtät*; felső-kondai translat. *jorri* (társul) | *vil* homlok: *viltəm*, *viltät* stb.

5. A tö belsejében történő gyöngüléseknek egyik gyakori esete a nasalis elenyészte a tővégi mássalhangzó előtt, midőn ez utóbbi szótagzáró, pl. *lāx* szó: plur. *lāñxət*; *lāñxəm*, *lāñxüt* | *lix* ék:

instrum. *lĩñkəl* | *kēt* sapka: instrum. *kēntəl*; *kēntēm*, *kēntät* | *khūt* hátibatyú: *khūntēm*, *khūntät* | *ñis* haltej: *khul* *ñiñsät* | *lōs* siralom: *lōñsi* sír | *khap* hullám: plur. *khōmpēt*. Ugyanígy alakultak: *ñix* pinus *larix* = éjsz. vog. *nānk* | *ñix-vuj* nyű, fereg = éjsz. vog. *ñiñk* | *sāxw* köd (*soxmēñ* ködös); v. ö. éjsz. vog. *sēñxw* köd | inf. *-uχ*, *-uχw* és *-āxw* = éjsz. vog. *-uñkwē* és *-añkwē* | *khōs-vit* húgy; v. ö. éjsz. vog. *χuñs*. Ezekkel ellentétben többször találkozunk hasonló hangalkotású tövekkel, melyeknek nasalisa minden körülmény közt változatlanul megmarad, minők pl. *khōnt* had, *lōñkh* út (éjsz. vog. *lqñx*, középleozv. *lox*), *sunt* torkolat, szád (éjsz. vog. *sūnt*, középleozv. *sut*), *kwāns* köröm (éjsz. vog. *kwons*, *kwoss-kēr*, középleozv. *kwāš*), *sons* bolha (alsólozv. *šus*), *tōñs* giliszta, *kāmp* földhalom stb.

6. Egy másik módja a töbelseji hanggyöngülésnek mutatkozik a következő szókban: *təl* láb, *pōt*, *pout* arcz, *tōt* ruhaűjj, *mōt* māj, melyeknek teljesebb tövet tüntetik a következő 1. sz. birtokosragú alakok: *tailem*, *pailem*, *tailem*, *mailem*. Ugyaníyenek még *maul* mell és *poul* falu: v. ö. *mailem*, *pailem*. Ellenben *pūt* v. *pūřēt* kebel, melynek alsólozvai mása változó tövű (nöm. *pōt*, birtokosr. *pōtēm*, *pōtät*), itt a ragozásban változatlan: *pūtēm*, *pūtät* stb.

7. A tövégi mássalhangzó-csoportnak *e* hangzóval való szétbontására is találunk több példát a kondai nyelvjárásban, ilyenek: *khulēm* hamu: *khul'mēm*, *vqēm* arcz: *vqtmēm*, *kēpəl* ruhaelő: *kēplēm*, *tōrēm* isten: *tōrmēm* | *ātēx* adó: *ātkhēm*, *khōlēx* nép: *khōlkhēm*, *vōřēx* sarló: *vōřkhēm*, *nōřēx* híd: *nōřtkhēm* stb. Az *añsux* «őreg férfi» szónál is találunk hasonló viszonylással 3. sz. birtokosragú *qñskät* (középleozv. *añšekwät*) alakot ezek mellett: *qñsukēm*, *qñsukēñ*.

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — Egyes számi alakja rendszeren azonos a szótóvel s a mennyiben ez változó, annak gyöngült, vagy magánhangzóval bővült mellékalakjával (l. 1. §.). A többes szám képzése ugyanazon törvények szerint történik, mint a vogulság egyéb területén; példái: *kwäl* ház: *kwälēt*, *lont* lúd: *lontēt* | *ēri* ének: *ēřřēt*, *kwqli* kötél: *kwqlřēt*, *moř* mese: *mořtēt*, *lāx* beszéd, szó: *lāñkhēt*, *tōrēm* isten: *tōrmēt* | *jēkwē* asszony: *jēkwēt*, *khōņyē* rén-szarvas: *khōņyēt* || *oä* leány: *oat*, *nē* nő: *nēt*, *mō* föld: *mōt*, *lō* ló: *lot*, *pou* fiú: *pout*, *ou* ajtó: *out*, *tqu* galy: *tqwēt*, *towēt*. — A kettős

s z á m képzője: -äi' és -i (illetőleg: -är, -γ) úgy látszik attól függőleg, hogy a képző közvetlenül a tőszótag után következik-e, vagy nem, pl. *pal'χés* csizma: *pal'χésäi'* pár csizma, *posmēχ* czipő: *posmēχäi'* | *nōrä* gázló csizma (бродни): *nōräi'* | *sām* szem: *sāmi*, *pāl' fül*: *pāli*, *pout* arc: *pouti*, *voqj* harisnya: *voqji*, *kwäli-somlikäi'* ház és kamra (sing. *somliχ*), *son-läli* szántalpak (birtokosragokkal: *läl'qam*, *läl'qan*, *läl'q*) | *tōt-sunti* *qsjäi'* a ruhaújjak torkai szükek (sing. *qsjé*), *mäseχ* i *oqmp* *äkw'* *maunpäi'* at *ölä* a macska és eb nem egyalakuak (не похожа), *pal'χésäi'* *viši* a csizmák kicsinyek. A *kít* «két» mellett a «kettő» megfelelője: *kitäi'* s úgy látszik ennek analogiájára mondják a számolásban az «egy»-re is: *äkwäi'* (*khus-äkwäi'* 21, *vuot-äkwäi'* 31.), bár jelzőileg: *äkw'* (pl. *äkw' lo*). — A viszonzossági dualis képzője itt is -*iñs*, pl. *jä-pōr'iñs* atyafiak, *kiskē-äkiñs* a macska és az ő nagyapója.

2. Accusativus. — Ragja határozott tárgyat jelölő szókon: -*m*, -*mé*, pl. *o q n ä m* päsén-tármélné *votiēlən* helyezd a csészét az asztalra (поставь на столъ чашку)! | *n q r m é* *oqlentitē* emeli a gerendát | *khōlēχmē* *tē* *ērwestēsän* a népet kérdezgette (Vog. Népk. II. 225.) | *lélēñ* *pupēχtmē* *sāmē* *roqtsän* az eleven istenkéket agyonütötte (u. o. 231.). Birtokosragok mellől a tárgyviszony külön jele rendesen elmarad, kivéve az egybirtokú egyes 3. személyt, mely mellett azonban szintén elhagyható, pl. *om ēkum näi'* *oat* *käsēloqlilēn?* az én feleségemet nem láttad? (u. o. 226.) | *sērijin* *kiutēlən!* köszöröld meg kardod! (u. o. 229.) | *polwēs-tqutän* *jqlē* *khqritän* eloltják gyertyájuk lángját | *jūtpän-sērjän* *nōñkhwē* *mäsēsän* *pānczéljät*, *kardjät* *felöltötte* (227.) || *ēkwētäm* *kētite* *feleségét* *küldi* (229.) | *jōutētäm* *khqtēlēstē* *fölvonta* *íjjät* (228.) | *lōtētäm* *ñērēmtētä* *megragadta* *lovät* (239.); ellenben: *sērjät* *kwänē* *leutētē* *kardjät* *kivonta* (237.) | *tōkhät* *toqrē* *pütlēstē* *keresztül* *döfte* *torokesutkájät* (234.) | *khōlkhät* *ērwestēsän* *népet* *kérdezgette* (220.). A többesképző mellől is elmaradhat a határozott tárgy ragja, pl. *vōtkēsēt* *sqorox* *tē* *pōmtēsän* *vagdalni* *kezdette* a vizi manókat (226.) | *īnkät* *vōsēt* *nōñkhwē* *ñērēmtēsän* *szolgálója* *fölragadta* a ruhákat (225.) Különös alkalmazásai a tárgyragnak: *vuj-qñšuxmē* *nōltētē* a medvére *esküdött* | *tētē* *vūs mē* *nōkh-khōñkhilēm* ezt a várost *megmászom*, *réá* *folhágok* (224.) — A határozatlan tárgyviszonynak külön jele nincsen, alakja ugyanaz mint a nominatívusé, pl. *p ä ñ k* *pōnēs* *fejet* *hajtott*, *tett* (köszönt) |

äs khöntës egy lyukat talált (224.) | *rêi qjres* hőségért kiáltott (föl az égbe; u. o.) | *tösëm pumët kwöseltäm* száraz fűvet suhogtatva (u. o.).

3. *Locativus*. — Ragja *-t*. Használatára való példák: *vitët oqlä sēpēsëm* majd hogy el nem merültem a vízben | *säm änt ölnē oqmēlāmēm oqlīm* nem birunk megállani szemeid előtt (Vog. Népk. I. 169.) | *molēm el-pērtilēm, ton tēnt lō joutam* árum eladom, azon az áron (на ту цѣну) lovat veszek.

4. *Lativus*. — Ragja: *-nē, -n*. Használatára való példák: a) *dativus*: *vuj-ā hšuznē nolti* a medvére (tdk.-nek) esküszik | *nāi lāñ žānnē at äitam* a te szavaidnak (твоимъ словамъ) nem hiszek | *törēm nē äsintam* istenben nem reménykedem (надѣю на бога) | *sēmētän nār mūsti, ton tēi, äji* a mi szívének tetszik (что сердцу за ладъ), azt eszik, iszik. — b) *illativus*: *tētē kwäl nē šōkhō oqt loapīwe* ebbe a házba nem férünk be mindnyájan; — c) *allativus*: *kwäli-sōm līžän tē jojtsei* egy házhoz s egy éléskamrához érkeztek (*Kiskē-ākiñs mož*) | *jājän kwänē sām nē* jertek ki szem elé! (Vog. Népk. I, 169.) | *sām nē päts* megszületett (szem elé jött); — d) *superlativus*: *säkēt sētēpnē kēram* a gyöngyöket czernára fűzöm (на нитку) | *oqmpēm šēr nē vōtilēm* kutyám lánczra (на цѣпь) verem (helyezem); — e) *ablativus*: *täu oxsēr nē nēilēpqus* róka jelentkezett eléje (tdk. rókától megjelentésben részesült, megjelentetett; на лисицу попалъ) | *täu oxsän nē soarawē, oqēm oqt mītē* ő sajnálja pénzét (tdk. szíve égettetik pénzétől, деньги жалѣтъ), nekem nem adja; — f) egyébfélék: *nē-sēr jol tētē äš nē* mi haszna van ennek a dolognak (что-за польза въ этомъ дѣлѣ) | *soqtēn tqulēp tēnē* egy hétig tartó étel (Vog. Népk. II, 241.) | *tētē viš nē nē nāmtēm oqt pāti* ez a leány nekem nem tetszik (tdk. ezen kis nőhöz nem esik elmém, kedvem) | *khūrēm mō nē vōrtitē* három részre (v. felé, на три части) osztja | *tētē saor nār nē khoji? lqū selkovin khoji* ez a tehén mi be kerül? tíz rubelbe kerül. Essivusi használatára l. példákat a határozók közt (5. §.)

5. *Elativus-ablativus*. — Ragja, mint az éjsz. vogulban: *-nēl*. Használatára való példák: a) *elativus*: *viť kwoalti jō nēl* vizet hoz a folyóból (изъ рѣки) | *viš-kharēm nōkh-oqlmēslem oqpänēl* kisdedem fölemeltem a bölcsőből; — b) *ablativus*: *päsēn mōtänēl el oqt sēti* az asztal nem mozdul ki helyéből; —

c) comparativus: *ji w nêl tōñsēñ, p o m nêl tälkwä* a fánál magasabb, a fűnél alacsonyabb (a nyíl) | *täu q m n ä nêl äri kōm äñsi* ő néki több ereje van nálamnál; — d) instrumentalis (vlminél fogva): *pāñk-khojē m nêl puustē* üstökömnél fogva fogott meg | *pārkhätā nêl nōñkhwē khwostqus* törzsénél fogva fölrántotta (a fát); — e) *tētē két kh o m nêl äkw'-mät pērjelen* ezen két férfi közül válassz egyet!

6. Translativus-essivus. — Ragja: *äi'* (-*äi*), -i ugyanazon föltételek szerint, melyeket a dualis képzőnél is tapasztalunk (l. fönt 1.). Használatára való példák: a) translativus: *q m poum jän γi jēmts* az én fiam nagygyá lett | *lül-kk h a r i kwoqls* csúnyává lett (hószámban van) | *kiutkätne oχwtēs äi' tēlē!* teremj köszörűkövé! (Vog. Népk. 223.) || *lontēt an äñäi' äχtχatāt a* ludak most falkába gyűlnek; — b) essivus (-úl, gyanánt): *täu pānki öloχ jārli* ő vezérül (lenni) alkalmas (въ головяхъ служить удобенъ) | *tōrēm äi' oqt khañsētēn* nem ismerték föl, hogy ő az isten (isten gyanánt; Vog. Népk. I, 166.) | *vuot-khur šqulēχ-tēpi kwänē vuotēmtētē* szél-széli ocsu gyanánt fujta el őt (u. o. II, 228.) || *muji mēnqm* vendégül (vendégségbe) megyek | *q m jqlēm nūpi jorri oqt jäljēn?* nem jössz-e velem násztársul (u. o. 223.) | *khōnti mēnnēn mōnt* midőn hadba (hadképpen) mész (u. o. 236.) || *oqnēm oχsäl oqrēntäi' mājān!* adj nekem pénzt kölcsönbe (въ долгъ)! | *tētē lomē tōrēmne jorpiñäi' mīlēm* ezt a lovat istennek áldozatul adom || *q m vōtēpi kholtsēm* én árván maradtam | *täu q m oām erpi vēstē* ő megszerette (szeretőül vette) leányomat | *täu oqnēm tälkw-väipäi jqltitē* ő engem magához (maganemüvé) hasonlít (онъ меня сровняетъ вмѣсто себя).

7. Instrumentalis-comitativus. — Ragja kötőhangzóval kapcsolt -l, birtokosragok után -tél, mely utóbbi alak némely ragozatlan névszóhoz is csatlakozik, pl. *nājēr* király: *nājértél, ötēr* fejedelem: *ötértél*. E rag használatára való példák: a) instrumentalis: *vuj iqlētütél nōkhwi a* madár orrával (носомъ) kopácsol, szed (táplálékot) | *khölēxmē jūtpän-sērjēn äntél sērēχ-tēsän* a népet pánccéljával és kardjával megijesztette (Vog. Népk. II, 239.); — b) comitativus: *nājértél sonsoχ mēnēsēi'* a királylyal megnézni mentek (*Vis nājēr-pōu moχ*) | *oqrēñ-pōjēn kwälētätél* (v. *kwälēñ ta'il*) mēnēs leányos-fias házával együtt (совѣмъ съ семействомъ) ment el | *kwäl tqulēm-tél nqlwē voqntliwē* család-

dommal (teli házammal) együtt a folyóhoz utazunk | *jiw togré-tätél noŋkhwé mäniteslém* a fát gyökerestül fölrántottam || *vuor-pupi viš ōtértél älkäta* az erdei istenke a kis fejedelemmel verekesznek. (Vog. Népk. II, 233.); — *c*) módhatározó: *jänté-tätél päts* egész nagyságában (egész természetével) elesett (съ цѣлымъ ростомъ) | *naméntél kitiliŋa* nevükön kérdezte őket (Vog. Népk. I, 169.); 1. több példát alább a határozók közt; — *d*) tárgyhatározó: *oqném oχsäl pēltelēn* váltás föl nekem pénzt (мѣняй мнѣ денегъ!) | *tōrēmšiškwé oχwtēsél räkweš* a jó istenke követ (jégesőt) esőzött | *oqném sojél voqrítē* hirt ad nekem | *Pētr nämél mājwé* Péter nevet adnak neki; — *e*) anyaghatározó: *noqniél tqul téktésém* jóllaktam kenyérrel (наѣлся до сыты хлѣбомъ) | *kwäl toqntēs elēm kh olēsél* a ház megtelt emberrel (изба наполнилась людьми) | *kit khqlsél toqlēm khōp* két emberrel megszállt ladik | *poqkhwätél khwqltäl poqkhwēñ vuor* czirbolyatobzában (-val) kifogyhatatlan czirbolyatobzos erdő (шишки не кончатся въ томъ урманѣ. *Oqs-lōnt ēri*).

3. §. Birtokragozás.

Ragozási példa: *kwäl* ház.

Alsó-kondai alakok.

Felső-kondai alakok.

a) Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwälēm</i> házam	<i>kwälēm</i>
2. <i>kwälēn</i> házad	<i>kwälēn</i>
3. <i>kwälät</i> háza	<i>kwälät</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwälēmēn</i> kettőnk	} háza	<i>kwäläm</i>
2. <i>kwälän</i> kettőtök		<i>kwälän</i>
3. <i>kwälätēn</i> kettőjük		<i>kwälätēn</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwälqu</i> házunk	<i>kwälqu</i>
2. <i>kwälän</i> házatok	<i>kwälän</i>
3. <i>kwälänl</i> házuk	<i>kwälän</i>

b) Kettős számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>kwäläm</i> két házam	<i>kwälqm</i>
2. <i>kwälän</i> két házad	<i>kwälqn</i>
3. <i>kwälü</i> két háza	<i>kwälq.</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwäloqmen</i> kettőnk	} háza
két	<i>kwäläm</i>
2. <i>kwälän</i> kettőtök		<i>kwälän</i>
3. <i>kwälän</i> kettőjük		<i>kwälän</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwälqu</i> két házunk	<i>kwälqu</i>
2. <i>kwälän</i> « házatok	<i>kwälän</i>
3. <i>kwälän</i> « házuk	<i>kwälän</i>

c) Többes számú birtok.

1. <i>kwälänem</i> házaim	<i>kwäläm</i>
2. <i>kwälän</i> házaid	<i>kwälän</i>
3. <i>kwälän</i> házai	<i>kwälän</i>

Kettős számú birtokos.

1. <i>kwälänämen</i> kettőnk	} házai	<i>kwälänäm</i>
2. <i>kwälänän</i> kettőtök		<i>kwälänän</i>
3. <i>kwälän</i> kettőjük		<i>kwälänän</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>kwälénqu</i> házaink	<i>kwälénqu</i>
2. <i>kwälän</i> házaitok	<i>kwälänän</i>
3. <i>kwälän</i> házaik	<i>kwälänän</i>

Elvértve — különösen a Felső-Konda vidékén — előfordúl az egyes birtokra vonatkozó egyes számú 3. személyű birtokos-ragnak egyszerűbb -é alakja is, mely az éjsz. és középzv. -ä megfelelője, pl. *äs* dolog: *äsé* dolga, *viť* víz: *vité*, *poul* falu: *pqilé*, *lōχ* szó: *lōñkhé*, *lī* fark: *līřüt* v. *līřé*. — Az < ät végzet következő rag előtt rendszeren < *etä* alakban gyöngül, pl. *kwälät* háza: *kwälétäm* a házát, *kwälétätél* házával. L. az ilyen eseteknek, valamint a

birtokosragozás alkalmával jelentkező töváltozásoknak példáit az előbbi fejezetekben.

4. §. Névmások.

a) Személyi névmások:

- Nominativus: Sing. *qm*, FK. *om*, *om* én, *näi'* te, *täu* ő.
 Dual. *mën* mi ketten, *nën* ti ketten, *tën* ők ketten;
 FK. *mīn*, *nīn*, *tīn*.
 Plur. *mān* mi, *nān* ti, *tān* ők.
- Accusativus: Sing. *oqnēm*, *nāyēn* v. *nān*, *täwä* v. *täutām*, FK.
täwām.
 Dual. *mēnqmēm*, *nēnān*, *tēnān*; FK. *mīnqm*, *nīnan*,
tīnan.
 Plur. *mānqu*, *nānān*, *tānān*.
- Dativus: Sing. *qmnān*, *nāinān*, *tāunān*; FK. *omnqn*, *nāinqn*,
tāunān.
 Dual. *mēnān*, *nēnān*, *tēnān*; FK. *mīnqn*, *nīnqn*,
tīnqn.
 Plur. *mānān*, *nānān*, *tānān*; FK. *mānan*, *nānan*,
tānan.
- Ablativus: Sing. *qmnānēl*, *nāinānēl*, *tāunānēl*; FK. *omnqnēl*,
nāinqnēl, *tāunqnēl*.
 Dual. *mēnānēl*, *nēnānēl*, *tēnānēl*; FK. *mīnqnēl*, *nīnqnēl*,
tīnqnēl.
 Plur. *mānānēl*, *nānānēl*, *tānānēl*; FK. *mānqnēl*, *nānqnēl*,
tānqnēl.

Különös használatát tapasztaljuk a 3. személyű névmásnak az ilyféle szólásban: *tētē äš, täu khun jql-khwqli?* mikor végződik ez a dolog (когда кончится это дело?) Ép így halljuk a vulgáris németben: *diese sache, wann wird sie ein ende nehmen?* vagy a francziában: *cette chose quand sera-t-elle finie?*

Nyomatékosított személyi névmások: *qmk*, FK. *omk* én magam, *nāñkw* te magad, *täkw* ő maga | *mēnk* mi ketten magunk, *nēñk*, *tēñk*; FK. *mīñk*, *nīñk*, *tīñk*; | *māñk* mi magunk, *nāñk*, *tāñk*; vagy az egyszerű névmásokkal összetéve: *qm-qmk*, *nāi-nāñkw*, *täu-täkw* stb. Ragozásukra példák: *täu mēñkēm ērptijä*

ő szeret mi kettőnket (онъ насъ двухъ любитъ) | *tākwnqñēl squ nqmsi* magáról sokat gondol.

Az önálló birtokos névmások, mint a középlozvaiban, a személyes névmások és a *khqr* szó összetételével képződnek, így: *qm-khqrēm*, *näi'-khqrēn* a tiéd stb. (V. ö. *vis-khqr* kicsiny, *tāqrēñ-khqr* értelmes, *mäsñē-khqr* öltözők stb.)

b) Az «egymás» kondai vogul kifejezése: *ñou-*, *ñū-*, illetőleg ennek adverbialis alakja: *ñoutē*, *ñūtē*, pl. *ēkw'-qñšux ñoutē loq-χata* az öreg asszony és ember egymás között beszélgetnek (Vog. Népk. I, 166.) | *ñoutē vērētaχtā* egymással veszekednek (другъ съ дружкой спорятся) | *molti ñūtē sēmtaχtsēt*, *añ jql-šōplēst* előbb haragudtak egymásra, most kibékültek (прежде сердились, теперь смирлись) | *ñūtē lalt-pēši vōnlā* szemben ül egyik a másikkal (другъ противъ дружка сидятъ). Önállósított határozói minőségben jelentkezik e szó következő följegyzésemben: *tēñ ñūtī ērptaχtā* ők szeretik egymást (онъ другъ дружка любятъ). A pronominalis alaptőt világosabban föltüntetik a középlozvai *ñowäm-pēs* «egymásunk közt», *ñowän-peš* «egymástok közt» szerkezetek (l. erre vonatkozólag Ny. Közl. XXII, 413. és XXIII, 344. ll.).

c) Mutató névmások: *tē* ez (pl. *tē khwql* e reggel, *tē jē* ez éjjel, *tē tōji* e nyáron, *tē sēr* efféle stb.); szokottabban ikerített alakkal: *tētē*, *tēt*, (önállóan) *tētē khqr* ez (pl. *tētē āš* ez a dolog, *tētē nē* ez a nő; *tēt jiw* ez a fa, *tēt khul* ez a hal). Nyomatékosítva: *āñ-tē* v. *tē-nqñki* im ez (pl. *āñ ti ielt* ezen v. ugyanezen évben, *māñ jārqu tē-nqñki* a mi atyánk im²ez v. im ez, látszik) | *tqtē*, *tqt*, (önállóan) *tqtē-khar* az (pl. *tqt khom* az az ember); nyomatékosítva: *tqtēχ* amaz, im az (pl. *tqtēχ kwäl* amaz a ház, szomszéd ház; *tqtēχ kwäl khom* szomszéd) | *ton* az, *ākw' ton* ugyanaz (pl. *sēmētän nār mūsti*, *ton tēi* a mi szívének tetszik, azt eszik); *nār āri tqtän*, *ton lōñ* mennél (ami) többet hozol, annál (az) jobb (чѣмъ больше принесешь, тѣмъ лучше); *kwās-khot-pēl voqrē*, *oqmnän ākw' ton* akárhol tegye, nekem mindegy (все равно). A mutató névmások ragozhatók, pl. *tētēñāntēl ōlän!* éljetez ezekkel (ezen ruházatokkal; Vog. Népk. I, 169.) | *tōñāntēl ōlmejšrē* ezen esetük után (tovább) éldegéltek (u. o.) | *ārīñē āšēltēsēm*, *tonnē khōipe oqt vēslem* többet dolgoztam, annyit érőt (annak megfelelőt) nem kaptam.

Milyenségmutató névmás: *tēmlē* ilyen; (önállóan) *tēmlē-khqr* id. (pl. *tēmlē vōr* ilyen ügy; *tēmlē-khqr oqt ūsintēs* illet

nem látott). Az «olyan» kifejezésre való szólások: *täu väipät khom* olyan ember, mint ő, *täkw väipät, äkw' täu väipät* ugyanolyan, mint ő.

d) Kérdő és visszamutató névmások: *khon*, FK. *khwqn* ki; *) kicsoda? *khon-när*, FK. *kwqnär* kicsoda? pl. *khwqn lo-voqnt vognéptiné* kinek lófalkáját vezetitek? | *mqñs oqtém khwqné vorétawé?* ki fogja őrizni a vogul népet? (Vog. Népk. I, 170); *khwqné khqšwé?* ki tudja? (u. o. II, 225.) | *khwqnärt tēmle-khqt joxtést?* micsoda-félék, tdk. mi effélék — jöttek? | *khon-när jiw: am-né kāsén, am-né nāñkw?* ki fog jönni, öcséd-e vagy te? || *när* mi, ami; mi? (jelzőileg) *né* mi, mely; mi?; ikerítve: *nä-nér, né-né* mi, micsoda? *né-sér-när*, FK. *né-sé-när* id.; *khwqn-né-sé-när* kicsoda-micsoda? Példák: *när qln-surén khüntoꝝ úoran, khüntän!* a mi ezüstöt aranyat hátadon elvinni akarsz, vigyél! | *am nāñän né iñki ösém?* micsoda szolgálód vagyok én neked? (что-за служанка я тебе?) | *né maun täu äñši?* mi szépsége van neki? | *törém jal-poqłt né tēné oqłi, sqkh üli* a világon a mi étel csak van, minden van (что-за пища подъ небомъ не была, вся есть). *Kiské-äkiñs moꝝ* | *nä-nér khomél' jémti?* mi a pokol lehet ebből? (Vog. Népk. I, 168.) | *né-né té-sér tēné polän?* micsoda enni való bogyóid ezek? u. o. | *né-sér-när sölétän?* mit dolgozol (что робишь?) *né-sé-när koqréꝝ?* mi kell? | *nä' khwqn-né-sé-när ösén, kitilité* te kicsoda, micsoda vagy, kérdi. (Vog. Népk. II, 232.) || *né-sér* minő, milyen, pl. *né-sér jol tété äñné?* minő haszon van e dologban? *né-sér oqmélél voqrux?* minő módon csinálendő? || *né-sou* mennyi, pl. *né-sou moke äñsän?* mennyi lisztet van? (ti sawet ennyi).

e) Határozatlan névmások: *ql-khon-när*, FK. *qlé-khwqn-när* valaki | *ql-när*, FK. *oql-när* valami | *qlé-né-sér* valamiféle; *oqlé-né-sér-när* valamicsoda. Példák: *qlé-né-sér mojiñ khomné joxtwé-sémén* valamiféle vendégember érkezett hozzánk. (Vog. Népk. I, 166; *vosäm-kiné qlé-né-sér vuj tūs ruhamba* valamiféle állat bujt

*) Az evangelium-fordításokban szélteben használt «ki, mely» értelmű *chot-char*, illetőleg *chotyч-char*-féle visszamutató névmást saját kutatásaim alapján nem igazolhatom; ez azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kondai vogulság legalsó szélén, pl. Nachracsi közelében e szó mégis használatos. Megvan t. i. a tadvai-vogulban is: *khot-khor, khot-khqr* «ki, aki; ki?»

u. o. II, 225; *tāñēr oqlé-né-sér-när lokhwi* az egér vlmit zörget, (что-нибудь стучае́тъ) | *oql-né-şou-när* valamennyi, pl. *né-şou khul āñşén?* mennyi halad van? *oql-né-şou-när ōli* valamennyi van. || *kwqs-khon-när* bárki, *kwqs-när* bármi, pl. *kwqs-näräʼ-pël ōlë, añ lönñ jëmtni* bármi légyen, most jól jönne. || *khon—khon* némely—némely, egyik—másik, pl. *khon khom näléwāl, khon lön khom* némely ember hitvány, némely ember jó ember. || *tō—tō* v. *tō-khqr—tō-khār* id., pl. *tō-khqr tokho loqtti, tō-khqr motiñis loqtti* egyik így beszél, másik másképp beszél || *mät, mätë, mäter* valami; (tagadó mondatban) semmi, pl. *mäterné ju tajwës* valami állat fölfalta | *tënë mäter tqtkën!* hozz ugyan valami enni valót! | *mätë pupi-tör oqt voqrän ëriñ!*? vajjon nem fogsz-e valami bálványhangozt adni!? (Vog. Népk. III, 127); *mät soj oqtim* semmi hang sem halatszik; (u. o. I, 168); *mäter oqt voqrsëm* semmit sem tettem, u. o. 240.) || *khwtëx-mäter* valamelyik, pl. *tëtë kitäinël khwtëx-mätermë väjin!* ezen kettő közül vedd valamelyiket (возьми который-нибудь) || *äkw'-mät* egy valamelyik, egyik, pl. *tëtë két khomnël äkw'-mät përljën!* válaszd az egyiket ezen két férfi közül! || *oqti-khon, oqti-khon-när* senki, *oqti-när, oqti-né-sér-när* semmi, *oqti-në, oqti-né-sér* semminemű, semmilyen, pl. *oqti-né-sër ät tët oqt pāsi* semminemű szag itt nem érzik, *oqti-në* jól *tëtë äşnë* semminemű haszon éppen a dologban. || *soxëñ khqr* mindenki; *sokh, FK. şakhwë sokho* mindnyájan || *mät sërëp* valaminő, valamilyen, pl. *oqnëm mät-sërëp tërmël tqtelän!* hozz nekem valaminő edényt | *soxëñ-sër* mindennemű (pl. s. s. *vuj-khul* m. állat) | *kwqs-në väip* bárminő || *mot, mot khqr* más, másik, *mot-mot* más-más, pl. *mot-mot sër polël tqtwësyrë* másmás nemű bogyókat hozott nekik (Vog. Népk. I, 167).

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók.

I. Név mási töből származottak: *tët* itt, *tqt* ott; *äkw'-tët* ugyanitt, *äkw'-tqt* ugyanott | *tëi', tî'* ide, *tqu, tqu* oda; *äkw'-tî'* ugyanide; *äkw'-tqu* ugyanoda, *tî-tqu* ide-oda; *tîlë* v. *tîlax* erre felé, *tülë* v. *tūlax* arra felé (pl. *tîlax mënën!* errefelé menj!) | *tëil, tîl* innen, *äkw'-tîl* ugyaninnen; *tqul, toul* onnan, *äkw'-tqul* ugyan-

onnan; *tĩlt* innen kezdve (pl. *tõmẽn kũrõt tĩlt õli a* tó kezdete innentől van, *начатіе тумана отсюда*); *tĩl-tqñkkhẽl*: *tqjepoqlẽn tĩl-tqñkkhẽl* egyél egy keveset ebből (Vog. Népk. I, 128.) || *khot* hol, *kwqs-khot* bárhol, *ql-khot* valahol, *khotẽ* id. (pl. *om õkum khotẽ oqt khansĩlẽn* ? nem tudod-e valahol feleségemet? Vog. Népk. II, 227.), *oqti-khot* sehol | *khotāl'* hova, *kwqs-khotāl'* bárhova, *ql-khotāl'* valahova, *oqti-khwqt* sehova (pl. *oqti-khwqt vėl mẽn* ! *никуда не ходи*!) | *khotẽl* honnan, *kwqs-khotẽl* bárhonnan, *ql-khotẽl* valahonnan, *oqti-khwqtẽl* sehonnan (pl. *oqti-khwqtẽl at vėsẽm* *ни откуда не получилъ*). — A *tqũ* «oda» határozó gyakran szerepel, mint a magy. *oda* is igekötői minőségben, pl. *sãma tqũ-pãntsa* lehúnyta (tdk. *oda* fedte) szemeit (*закрылъ глаза*) | *tqĩlam tqũ-tãñertawẽl'* lábaimat szorítja (odasz.) esizmám (*сапоги малы, ноги сжимають*) | *koõtẽm tqũ-tãxtĩlẽn* odanyújtom kezem (*руку туда протяну*) | *kẽr tqũ-sẽmwẽs a* vas megrozsdásodott (*жельзо ржавьель*) | *khõlẽn nõu' tqũ-kãrti* a holttest (hús) megmerevedik | *tqũ-kholtẽsãnł* megmutatták (Vog. Népk. II, 239.).

II. Egyéb névszói tövekből képezett önálló (nem névutói) alkalmazású határozók:

el (*el mõ* távoli, idegen föld | *el-ol*, FK. *el-ql* első; *el-ol khqtẽl* első nap; *el-oli õlẽm-khols* első ember, *первой*): *elẽn* a távolban valami előtt, pl. *nãĩ' jĩt-kwãjĩlẽn*, *elẽn joxtĩlẽn-kẽt*: *joxtĩlẽn* te kövesd őt, ha a távolban utoléred, hát utoléred. (*Vis-nãjẽr moĩ*) | *elt* előtt, elől, pl. *elt jãli* elől jár (*впередомъ ходить*) | *elāl'*, *elãlax* előre, előfelé || *elẽ-nõu*, *el-nõu* előbbre, pl. *tõtẽ nqr elẽ-nõu lãkwĩẽn* ! mozdítsd előbbre ezt a gerendát ! (*подальше подвинь это бревно* !); *elnõu mẽn* ! menj előbbre ! (*дальше иди* !) || *elẽ-pãri* előre-hátra, össze-vissza, pl. *vuor-kiwẽrt elẽ-pãri sõsitãxw* az erdőben össze-vissza kószálni; *jĩw vuotnẽ elẽ-pãri sõtqũ* a fát előre-hátra ingatja a szél (*вѣтромъ шатаеть задъ и впередъ*). — Névutói alkalmazásban az *el-poql* összetétel járja: *qm eltẽm-poqlẽm* *võuli* én előtttem ül (személyragozva: *eltẽm-poqlẽn*, *eltẽ-poqltãt*; *eltãm-poqlãmẽn*, *eltãn-poqlãn*, *eltãn-poqlãn*; *eltqũ-poqlqũt*, *eltãn-poqlãn*, *eltãn-poqlãnł*) | *el-poqlnẽ* valami előtt előre, vminek elejére, pl. *õtẽr khõtõt el-poqlnẽ mẽnẽs* a fejedelem a hadak előtt előre ment (Vog. Népk. II, 231.) | *el-poqlnẽl* előlről, vminek elejéről (önálló használattal is), pl. *el-poqlnẽl pãri jãjĩn* ! *jer vissza előlről* ! (*съ передя назадъ иди* !) Az *el* (illetőleg teljesebb alakjában *elẽ*) igekötői szerepére példák:

el-khḡiti elfut, *el-tēilēmlī* elröpül, *el-qips* elszabadúlt, *el-pētilēm* eladom | *el-tōlpēs* le szakadt (оторвался), *el-pēsti* le old (pl. kötele, развязать), *el-ōñḡusaḡtam* le vetkőzöm (раздѣваюсь) | *el-tūls* v. *el-tuitpaḡts* elrejtőzött (спрятался) | *am* kérékem *el-vogréslēm* én bűnömet meggyóntam (tdk. elcsináltam, исповѣдался) || *tuñsēm* mōmnēl *elē-lōkēmestē* álló helyemből eltaszított (оттолкнулъ меня съ мѣста) | *oḡjrel-sōunē* *elē-oḡlēmweis* egy kiáltásnyi (versztnyi) távolságra emelte el (Vog. Népk. II, 228.) | *vuj-anšux-kwāšmē* *elē-šqoritā* a medvekörmöt megvágta (Medveeskü).

Az *el* határozói alapszóval ellentétes értelmű *ji* (éjsz. vog. *jui*) «utó, hátsó rész» (pl. *ji-pḡal* utófél, *jiw-ol* utolsó) ragozott alakja, *jit* «utól, hátul» főkép mint igekötő használatos, pl. *jort-khomēm* *jit-kwāḡilēm* v. *jit-jālilēm* társamat kísérem (tdk. utól kelem, utól járom, провожу) | *oḡsērmē* *jit-kwājilēm* a rókát üldözöm | *iit-vujti* kerget, üldöz. — Vele alkotott névutó: *jitém-poḡlēm* utánam, *jité-poḡlāt* utána stb. — A *jit*-nek megfelelő lativus és ablativus alakok (minők: éjsz. vog. *jūw*, *jūwlē* vissza, hátra, *jūil* hátulról) a kondaiban hiányzanak. Más azonértelmű névutók:

pāri vissza, hátra (pl. *mēa pāri!*). Gyakori igekötői alkalmazása, pl. *tḡitēm pāri-šākwentilēm* újjamat fölgyűröm (рукавъ загну) | *viš-khḡar rōsi*, *pāri-loḡtteln!* a kisdéd sír, csendesítsd le (tdk. szöld vissza, утиши его) | *vōnsēḡ* *pāri-khāulēt*s a palló oldalt fordúlt (повернулаъ на бокъ);

šīšīn hátra, mögé (ebből: *šīs* «hát»), pl. *šīšīn jālnē* *šīštōrēm* mögöttem (hátra) járó mögbeli isten (Vog. Népk. II, 380.).

jōn, FK. *jēn* benn; otthon a házban, *jōjil* belülről; hazulról, a házból, *ju* be; haza, a házba, pl. *jōn ōli* benn van, *jōjil* jésēm belülről, hazulról jöttem, *ju jājin!* jer be v. haza | *jēn vōsēt-kīt* benn a ruhákban (Vog. Népk. II, 225.) — A *ju* lehet igekötő is: *ju-nalijestē* elnyelte (проглотилъ) | *nañ-lamēt* *ju-toḡjpēs*lēm a kenyérdarabot megettem (съѣлъ) | *lomētne* *ju-tḡjwēs* a láng föl-emésztette.

kwūn künn, *kwānē*, *kwānāl*, FK. *kwḡnē* ki, kifelé, *kwānēl* kívülről (pl. *kwān ōli*, *kwānē mēni*, *kwānēl* jēs). — Igekötői alakja: *kwān*, *kwānē*, pl. *kwān-mēnēsēm* kimentem, *khul* *jālmēm*nēl *kwān-qitēs*lēm a halat kiszalasztottam (опустилъ) gyalomból, *loptē* *jiw-saunēl* *kwān-tēls* a levél kifejlődött (вышелъ) a farügyből | *okhšē* *kwān-rḡssēm* a pénzt eljátszottam (проигралъ) || *pḡlkhēn* *kwānē*

neils taknyod kijött (сопли вышли) | *lōñkh kwäné rǝwélés* az út fordulatot vett (дорога повернулась).

n o m: felső (pl. *n o m añkwél* felső ajtógerenda): *n o m élt* fölött, fönn, pl. *máilát-tármélt n o m élt v o n l i* melle fölött fönn ül (Vog. Népk. II, 233.) | *n o ñ k h é*, *n o ñ k h w é*, *n o ñ k h a l* föl, föl-felé. — Igekötői kopott alakja: *n o k h*-, melynek használatára példák: *vit n o k h - k w a l i* a víz árad, emelkedik (прибывает) | *n o k h - k h ü t é m x a t i* fölköti hátí batyúját (надѣнетъ котомку) | *t é t é l o m é t o r é m n é n o ñ k h é - j o r l i l é m* ezt a lovat istennek áldozatul föl-ajánlom (богу жертвую) || *vit n o k h - é s i l s* a víz fölforr (срѣла) || *v u o t n o k h - n o u r é m é s* a szél megerősödött (сильной сталъ) | *n o k h - p o j t é s* me g gazdagodott; v. ö. alább: *j a l é - j o r l i t ä x w* leszegényedni || *j ä n i - k h u l n o ñ k h é p ä j w é* a nagy halat szeletekre szabják föl (спластется) || *n é ñ - a t n o k h - t e l m i* még nem állott be a tél (еще нѣту зимы); v. ö. alább: *j a l é t u j i m i* beáll a tavasz, *j a l é t o j m i* beáll a nyár.

j a l «al» (*j a l - a l p o u* a fiatalabb fiú, младший сынъ): *j a l é n* lenn | *j a l é*, *j a l ä l* le, lefelé, *j a l ä l - t a r i* lefelé, *j a l é - m a s* lentig, pl. *j a l é - m a s ä l x a t q u* míg csak le nem terítjük egymást, verekedni fogunk (Khōrs-*qñsux ēri*) | *j o l - m a s ä l é s l ä m* egészen megöltem (до смерти убилъ). — Névutói alkalmazásra való összetétele: *j a l - p o a l*, illetőleg ragozottan: *j a l - p o a l t* alatt, pl. *j i w - é s - j a l - p o a l t v o n l q u* az árnyék alatt ülünk (за стѣнью сидимъ) | *j a l - p o a l n é* alá, pl. *ō x - j a l - p o a l n é n a l w é v a j l o x n o r a m* a hegy alá akarok alászállani (спускаться хочу подъ гору) | *j a l - p o a l n é l* alól, pl. *s ē m ē l m o j a l - p o a l n é l m o - k ä n - t ä r m é l n o ñ k h w é k w a l s* a fekete föld alól a föld színére jött fel (Vog. Népk. II, 230.). — Igekötői alakja: *j a l*, *j a l é*; alkalmazásának példái: *j a l - r ä m o x* eltemetni (похоронить) | *vit j a l - r a x i* a víz árad (убываетъ), *j a l - v o n t s* rendes mértékfokán áll (на мѣрѣ сталъ) | *j a l - k h o i j é l a m* lefekszem (лягу) || *j a l - q j w é s* elaludt (уснулъ), *v i s - k h a r m é j a l - q i l t i l é m* a kisedet elaltatom (ребенка усыплю), *j a l é j i n é m t a w é s é m* elszenderedtem (сдремалъ) | *j a l - k h ö l é s* v. *j a l - s ö k é r l é s* meghalt v. elpusztult (пропалъ), *j a l - ä l o x* megölni (убить) || *j a l é - ö r t é s* elfáradt (присталъ) | *j a l é o l m i j ä x w* letelepedni (помѣститься на мѣстѣ) || *t é t u j - a n s u x j ä l é s*, *j a l - l o a s i l é m* itt medve járt, meglesem (подкараулю) || *k w ä n s ä n j a l é - k k w a l n i s t* körmeinek lekoptával (Vog. Népk. II, 224.), *t é t é ä s j a l - k h w a l i* ez a dolog be végződik, elmúlik (кончится), *j o ñ k h é p j a l ä l k h w a l i* a hold fogytán van

(на ущербъ идетъ) | *polwés jál-pəşréläxw* a gyertyát elfujni (задуть свѣчку) || *sémém jál-təls* szívem lecsillapodott (сердце утѣшилось) || *jələ jörliäxw* v. *jələ mənšəx* leszegényedni (обѣднѣть) || *jələ-tūjimi* beáll a tavasz (весна стаетъ), *jələ-tojmi* beáll a nyár (лѣто стаетъ).

äl a folyónak fölvidéke (pl. *äl vōt* fölszél): *älre*, *älřäl* fölfelé a folyón.

lui a folyónak alvidéke (pl. *lui vōt* alszél): *ləñre*, *ləñçal* v. *ləñkhal* aláfelé a folyón, pl. *khul ləñre tārāti* a hal aláereszkedik a víz folyása irányában (спускается).

puj a folyótól, tűzhelytől, ágyszéltől távolabb v. feljebb eső tér: *pujin* a parton, hegyen, távol a tűztől stb. | *pō* fölfelé a folyótól, tűztől stb., pl. *əx-pāñkən pō mənəm* fölmegek a hegy-csúcsra (на гору иду) | *oqt mēni pō vuornē* nem megy föl az erdőbe. — Névtűs összetételére példa: *päsən-puj-poqlnē vōtsēt* az asztalhoz (за столъ) ültek.

noqlmēn lenn a folyónál, tűznél stb. | *nəlwē* (lativ), pl. *lomētnē nəlwē poqltētē* a lángba vetette (*Viš nājēr moǰ*), *nəlwē voqntliwē* leköltözünk a folyóhoz (на рѣку выѣдемъ), *nqr əxnel nəlwē pārs* a gerenda legurúlt a hegyről (покатилась подъ гору).

ūtēx ajtóküszöb: *ūtře*, *ūtřäl* a küszöb irányában (къ порогу) || *mōl* (*kwäl mōl-poqlät* a ház előrsze szemben az ajtóval): *mōlře*, *mōlřäl* a ház előrsze, a vendég hely irányában (въ переднюю сторону), pl. *ūtře khartēm*, *mōlře khartēm* a küszöb felé is van húzva, a ház előrsze felé is van húzva (a falgerendák réseit betömő moh). Tal. mese 105.

khwqšē hosszú: *khwqšät* messze, a távolban, pl. *tqt, khwqšät poul kēli* ott a távolban falu látszik (тутъ, далеко деревня видна) | *khwqšän*, *khwqšēnē* a távolba, messze, pl. *khwqšēnē jəlsqu* (далеко ходили).

vōt rövid: *vōtēn* v. *vōtřen* a közelben, pl. *tāu vōtēn ōli* (близко живетъ) | *vōtře* közelbe, közel, pl. *vōtře jājīn!* (приди ближе!)

tōpēt közel *), pl. *tōpēt ōli* közel lakik (близко живетъ)

*) E határozó valószínűleg névmási alapú s mint ilyen szoros mása lehet a teljesen ellentétes értelmű magy. *távol* szónak. A mi hozzánk «közelebb», az a viszonyítás pontjától «távolabb» s midőn pl. valakit magunkhoz közelebb hívunk, kifejezhetjük azt

toöl *tōpəl tē päts* a tél közelre jutott (близко стаеть), *tōpəl jājin!* jer közel!

k h q m i arczczal lefelé (ничкомъ) || *k h q n i* háttal lefelé, hanyatt, pl. *khqmi päts* arczra borúlt, *khōp khāni punsän!* fordítsd föl (развали) a ladikot (hogy t. i. a hátán hanyatt feküdjék)!

äkwé egy: *äkwēt* együtt, pl. *jōñkhēp-šōu äkwēt ūlsēt* egy hónapnyi időt voltak együtt | *äkwän* együvé, pl. *oätēm äkwän ähtxatāt* a nép együvé gyűl.

laχwé, *laχu* «szét; körül» főkép igekötői használatban, pl. *laχwé tōusän* szétszórta, *laχu-mēnēst* szétmentek (раздѣлились), *laχwé-mōknām lōñkh* szétágazó út (виловатая дорога) | *qm poul laχu-mūltāχw* *nōram* én körül akarom járni a falut (я обоиву деревню) | *pāñkēm laχwé sāmli* fejem forog (szédülök; голова кружится).

läpé, *läp* igekötői használatban «bevonás, befödés, berekesztés»-féle értelmű igéken szerepel (v. ö. *läp* fedél), pl. *jōmē ārel läpē tuštilēm* a folyót elzárom halászkertítéssel (запоромъ загорожу) | *khotēl tōlnē läp-läχwēs* v. *läp-tāttils* a napot elborítja a felhő (солнце морокомъ зашло) | *kōrēm läp-sūrtilēm* kemenczém bemázolom (выбѣлю) | *läp-tosjēxtqus* beszállotta a pizok, por (копать насыла) | *qm šoqrmē läp-jälēslēm* én bejártam az egész világot (я свѣтъ весь переѣздили).

tārçé külön-külön, szétválasztva, pl. *tārçé-tārçé ōlä* v. *kit rqñkh ōlä* külön-külön laknak (порозно, на двое, особливо живутъ) | *tan-pali-vortxats tārçé-tārçé* ők különváltak egymástól, mindegyik más-más felé (они другъ отъ дружка раздѣлились).

sop «darab, rész»: *sopi* ketté; át, pl. *poärt sopi nōrs* a deszka ketté tört (надломилась) | *sopi sqjēmtitē* ketté töri (по поламъ ломаетъ) || *tētē jōmē sopi šosilēm* ezt a folyót átgázolom (перебреду).

III. N é v u t ó i s esetleg egyszersmind igekötői minőségben alkalmazott helyhatározók:

kiwr «belső»: *kiwrt*, *kēurt*, FK. *kīt* -ben, pl. *vuj jiw-saw kiwért pīlēmli* a madár a bokorban fészkel (птица въ кустяхъ гнѣздитъ); *šišwē pumēt-kiwért sūtçeli* a nyúl a fűben futkos, *vōr-kēurt* az erdőben, *kwäl-kīt* a házban | *kiwérnē*, FK. *kīnē* -be, pl.

úgy is, hogy jöjjön eredeti helyéről távolabb. Vö. e dunántúli szólast: «oda adta nekem» e h. «ide adta».

kwäl-kiwèrné jálkämén! menjünk csak be a házba! *vösäm-kīnē* ruháimba (Vog. Népk. II, 225.) | *kiwér-poql*, FK. *kīnēl -böl* (pl. *kwäl-kīnēl kwän jim khom* a házból kijött férfi; u. o. 237.).

jōt közép: *jōtēt, jōt* vminek közepén, pl. *soqrés jōt* a tenger közepén | *vūs-jōt vōnlēp* a várban ülő (Vog. Népk. I, 131; II, 232.) | *jōtnē* vlminek közepére, pl. *kwäl-kän-jōtnē jōyts* a szoba terének közepére jött (*Kiskē-ākińs moý*).

khql «köz»: *sām-khqlt* szemben, szem előtt, pl. *s. kh. lattēn* mondd szemembe (въ глаза скажи)!

khuti mögé, pl. *jiw-khuti vōnli* a fa mögé ül (за соеной сидить), *kwäl-khuti* v. *kwäl-sēsne iunšpēsēm* a ház mögé álltam | *khutēl* mögül, pl. *jiw-khutēl jis* a fa mögül jött elő (изъ-за соеной пришелъ).

sqji mögé, mögött, pl. *vuot-sqji vōnli* a szél mögött (tőle megvédve) ül (за вѣтромъ сидить).

khqñkhē át, keresztül (vminek a felületén), pl. *ōχ-khqñkhē mēngu* a hegyen át megyünk (черезъ гору поидемъ). — Lehet igekötő is, pl. *khqñkhē-ilkhatnē mō* (két folyó közti) vontató út (волочекъ, перетаскъ изъ рѣки въ рѣку).

toqré át, keresztül (vminek a belsején, tartalmán), pl. *mō-toqré mēn!* menj a földön keresztül! (átokszó; сквозь земли провались!) | *sāχw-vit nāritāχw elēχ-toqré* tejet szűrni a szitán által (молоко цѣдить черезъ сито). — Igékkel való szorosabb kapcsolatára példák: *toqré-pūtoχ* keresztül döfni | *toqré-kholtilāχw* bebizonyítani (tdk. átmutatni), *noχsāt jal-ālem khom toqré-pāts* kiderült (nyilvánvalóvá lett), hogy ki volt az a férfi, ki az ő nyusztját megölte (Medveeskü).

mānt, *māntēl* vmi mentében, hosszában; vmin át, keresztül, pl. *vit-mānt vuji* víz mentében úszik (по водѣ плаветъ) | *lōñkh-māntēl jōmi* az út hosszában jár (по дорогѣ идетъ) | *kwōsnās-māntēl ju vqχtwēs* bedobták az ablakon keresztül (Vog. Népk. II, 231).

jörχ társ: *qm jatlēlēm* v. *jatlēm* velem (со мною), *tāu-jatlāt* övele | *mōkē vit-jot rāutitē* lisztet vízzel kever (муку водою мѣшаетъ). — Igekötői alakja *jat-*: *jat-tatχānl tañk vūsānnē* elvitték magukkal a maguk városába (Vog. Népk. II, 231.) | *qm jatlēlēm jat-jīχw oqt tānχi* velem együtt jönni nem akar (не хочетъ со мною идти).

tārmēl fölött (pl. *kwäl-tārmēl-jiw* a tető felső gerendája);

fölé, -ra pl. *jiw-tärmél nõkh-khõñkhqm* fölmászom a fára, на лисину пользу; *sansé-tärmél jql-räjäts* térdre esett (паль на колѣни) | *tärmelné id., pl. qanäm päsen-tärmelné vottelen!* tedd a csészét az asztalra (поставь на столъ чашку!) | *tärmelt* fölött, pl. *sisüt-tärmelt nõp khunti* hátán batyútartót hord (котомку носить на спинѣ); *joqñk-tärmelt jqlé-ropésém* a jegen alá buktam (на льду провалился сквозь лёдъ).

äli vminek tetejére, fölületére, színére, pl. *koqtätäm qm vqiném-äli võñjësté* kezét az én vállamra csapta (билъ рукою мое плечо) | *mõ-kän-äli sämé-tësté* a föld színéhez vágva agyonütötte | *koqt-pätta äkw-äli voxxa* tenyereit egymáshoz csapja | *tqilä oxwtés-äli kërilës-ä* lábai köbe botlottak (запнулся о камень). -- Személyragosan: *äljém, äljén, älját* stb.

tqari ellen; vmi irányában, felé; -hoz, pl. *oqmp khwqrtné-tqari tqa ménés* oda ment a kutyaugatás irányában (felé) || *jäni nor äñsi qm-tqrjém* nagy haragja van ellenem (шибко сердится на меня); *täu-tqrjät oşrqlm* haragszom rá (на его сержусь) || *oxsér-tqari loqtti* szól a rókához || *jqläl'-tqari* lefelé stb.

lq lt szemközt, szemben való (pl. *lq lt vuot* szemközt jövő szél, противный вѣтръ): *qm lq ltém jōmi* szemben jön velem (на встрѣчу идетъ) || *lq lt-pësi* szemben egymással, vis-à-vis, pl. *sēmél nājér jä sqirēñ nājér lq lt pësi soşsëxta* a fekete és fehér király szemben néznek egymással | *nūtē lq lt-pësi vōnlä* egymással szemben ülnek (другъ противъ дружка сидятъ).

põkh oldal: *põxén* -hoz, pl. *ōtér-põxén té ménés* a fejedelemhez ment (Vog. Népk. II, 229.) | *qm-põxémné jiw* hozzám jön (комѣ идетъ).

poql «oldal, fél»: *poqlt* -nál; -hoz, pl. *qm-poqltém ōli* nálam van; *ëkwëtäm jã-põjät-poqlt këtité* feleségét bátyjához küldi (Vog. Népk. II, 228); *võñ-khql jälqm täu-poqltē* gyakran járok hozzá (часто хожу къ нему) | *poqli* felé, pl. *lõñkh tēt kit-poqli tqwi* az út itt kétfelé ágazik (дорога здѣсь развилится) | *jūtmél poqli kholpēs* a varrás fölrepedt (ketté v. szétrepedt). Egyéb névutói szerepét l. fönt az *el, ji, jql* és *puj* határozók tárgyalásánál. — Igekötoi alakja *pali* a *láp* igekötőnek ellentéte «szét»-féle értelemmel szétválás, fölnyílás stb. jelentésű igéken, pl. *tan-poqlänl pali-vorjänl* ők a maguk felét kiosztják (они половину раздѣляютъ) | *tēt mōt jō pali-tqwi* v. *pali-toxlēpti* ezen helyen a folyó kétfelé v. szétágazik

(разоидется) || *oum pali-junsilēm* ajtóm kinyitom (v. szétnyitom, отворю) | *joǵñk ñoumtēs, jō pali-pātīli* a jég megmozdult, a folyó fölnyílik (откроется) | *pali khujēp mō* szabadon álló (jég nélküli) tér (полое мѣсто на льду).

b) Időhatározók.

I. Névmási többől valók: *tē* most, erre, pl. *ñōlēl pōχwtōχ tē nquwēs* most nyíllal kezdték lövöldözni (Vog. Népk. II, 240.) | *toni-poǵlt* azután, *tonātēl* id. || *tqkhēl'* azután, később (éjsz. vog. *tajēχ*, középlozvai *taχēl*), pl. *tqkhēlñū jājin!* jer később! || *khun* mikor, amikor, *kwq̄s-khun* bármikor, *oǵti-khun* soha || *molēχ* a minap | *molti* tavaly || *māntē* régebben, pl. *māntē loǵtēsēm* megmondottam régebben (давше говорилъ) | *āñ-mont* a minap, azelőtt, pl. *āñ-mont jāl ālēm khōm* a minap leölt ember || *māntēl*, FK. *mantēl* vmely időtől fogva, óta; vmely idő folyása alatt, pl. *sēmēl mō soñχēmlēl-māntēl* a fekete föld teremése óta; *visēn māntēl vitñēl pēlsēm* kis koromtól fogva féltém a víztől (съ изъ мала воды боялся); *pēs-mantēl tit ōli* régtől fogva van itt (съ изъ стари здѣсь живеть) | *pēs ielt-māntēl ēkw'-āñsux ōlsei* a régi években (évek alatt) volt egy öreg asszony és ember (Vog. Népk. I, 166).

II. Időt jelentő alapszókából származók: *sōu* «idő» (középlozvai *ši*): *ton-sōut* akkor | *jōñkhēp-sōu ākwēt ūlsēt* egy hónapnyi ideig éltek együtt | *pisēlēnēn sōut* midőn bőjtölsz | *khotēl-jot-sit* délkor, dél idején | *ākwē-māišt* egyszer csak (középlozvai *ākw'-māt-sit*); *tū jimēt-māišt* a mint oda jött (какъ онъ пришелъ) || *rān* «idő»: *kwqlēñ ton-rān mēnēsāmēn* éppen egyazon időben mentünk el (тожно въ одно время ушли) | *khwq̄sā rān tēt at ōlsēm* hosszú ideig nem voltam itt (долгое время не былъ я здѣсь) | *ton rānt* abban az időben, akkor || *lat*: *ton-lat* akkor, *ākw'-ton-lat* ugyanakkor || *pōs*: *ākw' pōst mēnēsāmēn* egy időpontban (въ одно время) mentünk el. || *khotēl* «nap» (dies): *tō-khotēl* (e h. *tē-kh.*) ma, *molχat*, FK. *molkañt khotēl* tegnap (вчера), *khwqlēl khotēl* holnap (завтра), *elēχ khql* holnapután (послѣ завтра) | *khotēlātēl* naponként (pl. *kh. kuleiti* кажной день гуляетъ) || *jē* éj: *jē jāli* éjjel jár, *jē khwojam* az éjjelen át alszom, *tē jē sq̄ls* ez éjjel dér esett | *jī-kwātēlnē joχts* éjjelre jár az idő | *jitēlātēl* éjjelenként, pl. *nājēr khōlkhē jitēlātēl khwq̄tē-khwqlilāχw tē pōmtsēt* a király népe éjjelenként elveszni kezdett (*Vis nājēr moχ*) | *jī tē khatēl* éjjel-nappal ||

khwql reggel: *khwqlt*, *kwaltän* holnap (завтра), *té khwql* ma reggel (pl. *té khwql oqlpél ménés* ma reggel korán elment), *khwql-tqur* v. *khwql-kēs* reggel, reggeli időben (утромъ) || *it* est: *itli* este (вечеромъ), *itli-tqur* id. | *it-poqläi* 'päts este felé áll az idő (вечеръ сталъ) | *itilätél* estenként (pl. *itilätél tèt ōli* онъ каждой вечеръ здѣсь) || *tēli* télen, *tūjä* tavasszal, *toj*i nyáron, *täxwsi* ősszel | *tē toji* a mostani nyáron (нынѣшное лѣто); *tēt toj* *patét oqlpél el-tēi-lēmlést* ezen a nyáron a réczék korán elröpültek || *iel* év: *än-ti* ielt az idén, ezen évben, *mol-ti* ielt tavaly, a múlt évben, *mot* ielt a jövő évben | *kkurmēt* ieltät v. *toqltät* *ōli* harmadik évében van (въ третьемъ году).

III. Sajátos időhatározó szók: *än* most, pl. *täu än tēt* ő most itt (онъ сейчасъ здѣсь) | *än-tē* ime most, pl. *än-tē pōmtilēm* (сейчасъ начну) || *ūs*, FK. *ōs* még; ismét, pl. *täu ūs tēt at ōls* ő még nem volt itt (его еще не былъ здѣсь) | *us äkw' por lattēn!* mondd még egyszer (еще разъ скажи)! | *us tē nējēlst* most már látszanak || *vēñst*, *viñst* csak ekkor v. akkor, pl. *tētē äs vēñst pōmtwēs vogroχ* ezt a dolgot csak most (тожно теперъ) kezdték csinálni | *jutpän-sērjān tē* 'mājān, *viñst iśēm mēinēm* adjátok ide pánczélsruhátokat, kardotokat, csak akkor adom oda húgom (Vog. Népk. II, 238.) || *errq*, FK. *ira* örökké, mindig; (tagadó igével) soha, pl. *errq lõn ōli* mindig jól él (все хорошо живетъ); *errq tōl-poqli jemtēn* sánta lesz az örökre (храмой будешь на вѣкъ); *vuj-änšuznē ira nōltoχ oqt kogrēχ* a medvére sohasem kell esküdni | *errq-mqš* örökkétig, mindenkorra, pl. *täu errq-mqš sōtēñ* ő szerencsés mindenkorra (онъ на всегда счастливъ) || *voqñsēñ* később, aztán, pl. *oqnēm māt-sérēp tērmēl voqñsēñiū tatēlān* hozz számomra valami edényt később (погода, послѣ) | *oqlpél* korán, előbb (ранѣе) || *jērtē* rögtön, pl. *täu jērtē joχti* (онъ сейчасъ придетъ) | *jērtēl* gyorsan, pl. *jērtēl mqlēmam* gyorsan sietek (скоро тороплюсь) | *äkwē-jērt* egyszerre, egy időben (= éjsz. vog. *äkwē-ērt*) || *säss* v. *äkwē-säss* (FK.) egyszerre, pl. *khōrēm kholēs säss* v. *äkwē säss mēnēst* három ember egyszerre ment el (въ разъ ушли).

Különös időhatározó névutó: *vuil*, *uil*, illetőleg loc. raggal *uitē*, *uit*, mely főkép nom. verb. képzésekhez csatlakozik. Példák: *täu päilnāt-uit* mialatt ő fürdött (*Viś nājēr moχ*) | *tētē lōxmē khōl-māt-uit* a mint ezt a szót meghallotta (Medveeskü). | *tqjepēmāt-uitē* a mint megette (Vog. Népk. I, 168.) || *täu nōltnāt-vuil lōχ pēltäχw*

at *ñarés* miután ő megesküdött, nem akarta szavát szegni (megváltoztatni) | *tan õxnél jal-vojlénänél-vuil oxsä-khuri khotsèt a* mint ők a hegyről leereszkedtek (какъ они съ горы спускались), pénzes zacskót találtak | *voqntértmē viñnēl nokh-nēlpēmüt-vuil ujpsēm* a vidrát, a mint a vízből fölbukkant (какъ вынырнула), meglátam | *vuj jiw-tqu-tärmēl vōtmät-vuil tqu khütsi* a midőn a madár az ágra ül (когда пташка насадится на сукъ), az ág meghajlik. Más alkalmazásban szerepel az *uil* e szólásban: *äkw' uil* «hirtelen, rögtön» (pl. *äkw uil oqlmejëstē* hirtelen fölemelte, вдругъ подыял).

IV. Térviszonyt jelölő határozók képes alkalmazása mutatkozik a következő időhatározókban: *elt* előbb, korábban, *jatēl* utóbb, később (pl. *täu elt lüñsēs, jatēl māñintäxw pōmtēs* ő előbb sírt, aztán nevetni kezdett, онъ прежде плакалъ, потомъ смѣяться сталъ) || *el-olt* kezdetben, előbb, *ji-olt* végre, utóljára (pl. *tētē lō el-olt tērēñ öls* ez a ló előbb szilaj volt, прежде дикая была; *vuj-añsux ji-olt täütäm elē-khwōltēptēstē* a medve őt végre elhagyta (Medveeskü) || *khwqšät* régen (pl. *khw. öls* давно былъ), *khwqšä*, FK. *khwqisē* soká, sokáig, sok ideig (pl. *pēs jēs khōlēx khwqšä ölēst* a régi korabeli emberek soká éltek, долго жили) | *vōt*, FK. *vuot* rövid ideig | *vōt khql* rövid időközökben, gyakran (pl. *täu vōt khql tē' jiw* онъ часто ходитъ сюда).

Névutói alkalmazásuak: *khwqštēl* «hosszában, vmely időn át», pl. *tēn ölnätēn-khwqštēl* az ő egész életükön át | *pält* id. (éjsz. vog. *palit*), pl. *ölnēn pält* | *ji pqałt* vmely idő után, leteltével, pl. *mqršēkölē ölnēn ji-pqałt jājin!* kevéskét várva (levén) gyere! (не много пороद्या приди!) | *māntēl* vmely idő letelte alatt (pl. *qm tēt vōnlēmēm-māntēl nqn šoaj ājān* mialatt én itt ülök (пока я здѣсь сижу), ti igyatok theát! *pišēlenēm-māntēl örokh vėl ājān* midőn böjtölsz (когда постуешь) pálinkát ne igyál!

V. Az *äkwē* «egy» számnév alapja a következő időhatározóknak: *äkeñ*, FK. *äkwēñ* hirtelen, egyszeriben, pl. *äkeñ khōlpēs-lēm* egyszeriben meghallottam (сразу услыхалъ), *äkwēñ v. tqłkhēl mēnēs* egyfolytában, minden megállás nélkül utazott tova (на проходъ уѣхалъ) | *äkwēps* egyhamar, pl. *äkwēps päri at jiw* egyhamar vissza nem jön (Vog. Népk. I, 166.) | *äk-mqs* egyszerre, hirtelen, pl. *äk-mqs ju-náltstē* egyszerre lenyelte, сразу проглотилъ | *äkwē-pēl* egyre, mindig, pl. *ēkwät äkwē-pēl oqłi* felesége egyre csak nincs (sehol); Vog. Népk. II, 235. L. még fönt *äkwē-jērt*, *äkwē-säss*.

c) Mód- és állapothatározók.

I. Név mási tövek származékai: *tokh*, *tokho*, FK. *tokhwé* így, úgy (pl. *tō-khar tokho loatti* némelyik így beszél, *иной такъ говоритъ*) | *tokhāl* id. (pl. *tokhāl oqt lāl̄ri* így nem lehet, такъ нельзя) | *tokhālīñ* id. (pl. *t. pātsēm úgy estem*) || *khōmēl*, *khōmlē* hogyan, miképpen, ahogyan (pl. *tāu khōmēl lauwē?* hogyan hívják őt? | *tētē-kharmē khōmēl sonätīlēn?* ezt mire becsülöd? какъ ты цѣнишь этого? | *oqt ḥōri-pēl khōmlē ērkēlqwe?* ! ha nem akar, miképpen kényszerítenők? ! если не хочетъ, какъ его заставишь? ! | *nortēkhān lūlsēñ khōmēl kērstēsān?* ! hidatokat ugyan hogy is csinálhattatok oly rosszúl? ! (*Kiskē-ākiñs moʒ*) | *khōmēl ḥōrān*, *tokh teltaʒtēn* ! ahogyan akarsz, úgy fizess !) || *khātēm* akárhogy, valahogy (pl. *khātēm vogrēn* ! какъ-нибудь дѣлай !)

II. Módhathatározói ragok: 1. <ēs, pl. *sāres loatti* igazán, őszintén (вѣрно) beszél (*sār khom* becsületes, igaz ember; честной, вѣрной). Többsnyire a melléknévi <ēñ képzőhöz csatlakozva használatos, pl. *rošēñēs* oroszúl, *mañsēñēs* vogulul, *motēñēs* másképpen | *āseñēs* vastagon, sűrűn (*šōq* *āseñēs āli* a thea sűrűn van főzve) | *sojēñēs oqʒri* hangosan kiált (громко кричить) | *vis-kharāt togrwētēñēs āñsēste* gyermekét nehezen szülte meg | *pāsīñīs tōtēʒtāʒw* könyökkel támaszkodni (облокотиться; *pās* könyök) | *moqrēñēs tat ōlēs* késedelmezve, időt töltve volt ott (давно время продолжалъ тутъ) || *jītēñēs* éjszak felől, *khotēlēñēs* dél felől, pl. *jītēñēs soqt por sūmilitā* éjszak felől (съ сѣверной стороны) kétszer ugrik feléje (*Kiskē-ākiñs moʒ*).

2. -l, pl. *loqšēl*, *lāšēl* lassan | *oqmpēm pērēl jēmtēs* ebem megveszett (одурѣла; *pēr* görbe, rézsútos). — V. ö. *noār t̄qilēl ōli* meztitláb van, *toqrwētēñ t̄qilēl ōli* terhes, бременная | *vōr* mód (éjsz. vog. ur) : *vōrēl* szerint, -képpen, pl. *kit vōrēl* v. *vōrnē loqttau* kétféleképpen mondják (на два слова говорить), *ḥq̄l-sāmūt-vōrēl* *khanšēslēm* arczáról megismertem (по лицу узналъ) | *jāntētātēl pāts* egész nagyságában elesett.

3. -nē, -n, pl. *tāu mēnoʒ toasñē ōli* ő kész menni (онъ готовъ ѣхать; *toas* kész) | *noqrēn ōli* meztelenül van (*noqr* meztelen) | *pošēn*, *saunē ōlēn* ! légy egészséges ! (будь здоровъ ! köszöntő szó-lás ; *poš khom* egészséges ember ; tatár *sol* id.) | *pālēn ōli* szabadon van (свободной человекъ) | *tq̄rʒān jūnitēslem* jól v. alaposan meg-

vertem (хорошенько ударилъ) | *rättén nokh-mänemtéslem rögtön*, hirtelen fölrántottam (съ разу выдернулъ); *rättén nokh-vuotémlés* hirtelen szél kerekedett (вдругъ вѣтръ подымался) | *léléñné ôli elevenen van* | *înkémén voqrsém* titokban cselekedtem (тайно дѣлалъ; *îñkém mō* titkos hely, тайное мѣсто). — V. ö. *voqñé vésté* erőszakkal vette el (силой взялъ).

4. < *i*, < *äi*, pl. *täu soxti vuor-kiwèrné mènés* ő egyenest (прямо) az erdőbe ment (*soxt* egyenes) | *përi sonsi* kancsalul néz (криво глядитъ; *për sämp* kancsal, косою) | *lõñi loqtti* helyesen szól (вѣрно говорить); *lõñkäi' junitéslem jól megvertem* | *kwälém jãlpéläi' läpéslem házam ujból* (съ нова) befedtem (*jãlpél* uj) | *mari hitvány módra, közönségesen* (éjsz. vog. *mori*): *mari oqñém toqré khomlë pütilén, nãi om lélém Nom-Törém jãjémné nõñkhal' qjãñ!* te engem hogyan szúrsz le amúgy hitvány ember módjára, kiáltsd te föl az én lelkem Fönséges-Ég atyámhoz. (Vog. NépK. II, 283.).

III. Mód- és állapothatározó igekötők és névutók: *khwté*, *khwt* (éjsz. vog. *χot*), pl. *om äjmém khwté lémsés v*, *khwté tōslés v*, *khwté-räpsés* az én ruhám összerongyolódott (моя лопатина въ доскутъи разодралась); *khwté-tërs* szétmálolt, szétfoszlott (издряхла) | *kwälém khwté-sëis* házam tönkre ment, elkorhadt (испортился, изгнилъ) | *tqilém khwté-sëlts* lábam meghasadt, hószámiban vagyok (моя нога раскололась) | *tōrätäm khwté-khwqtilésté* kendőjét elvesztette (потерялъ) | *käsi khwté-mänsés* a kés megtompult (затупился) | *roäsén khwté-sqxtésté* a madzagot összekűszálta (путалъ) || *khwt-nqłttqus* megkoszosodott (паршивой сталъ); *koätäm khwt-ästqusei'* kezeim megrühesedtek || *vuor-kiwrt khwt-tépsém* az erdőben eltévedtem | *tété lãxmé khwté jãruloqléslem* ezt a szót elfelejtettem (забылъ) | *khwt-roxtés* megijedt (испугался).

p o l i: *tqilém pōli jēsweś* lábamat feldörzsölte (a csizma) | *vis łomti v*, *pōli sqorlésté* apró darabokra vagdalta || *p o r t i*: *mäsném porti mäñitaxti* ruhám darabokra szakadt | *porti mäñitité* szétmarchangolja || *s ä m é*, *säm*: *sämé nãxsiteptésté* megfojtotta (ero задавилъ) | *mō-kän-äli sāmé tēsté* a földhöz vágva agyonütötte (Vog. NépK. II, 227) | *ñirél oqñém sām-khqintésté* engem megvesszőzött (прутьемъ застегалъ меня) | *nãñ löñi sāmé toxtilém* én téged alaposan jóllakatlak (я тебя до сыта накормлю) || *sāma-mqş poqté-*

təsləm agyonlőttem (до смерти застрѣлил) | *sämə tarts v. sämə-məs tarts* nagyon kaczagott (шибко захохоталъ).

kh qitəl, khoitəl -ként, képpen, pl. *täu qm-khəitləm vogri* ő úgy cselekszik, mint én (онъ такъ-же дѣлаетъ, какъ я) | *khul-khoitəl vuiti* mint a hal, úgy úszik (какъ рыба плаваетъ).

m q s (éjsz. *vog. mūs*) szerint, -ként, módjára, pl. *loqšəx khom-məs tākw ləqšənti* lassú ember módjára vánszorog. (Vog. Népk. III, 131.).

j q r «hely»: *qm-jarəm nāi' mənən!* menj te én helyettem (вмѣсто меня)! | *qm tāutām jəřəm jqr-mānt jqriləm* én őt atyám gyanánt (внѣсто отца) tisztelem || *pöu-jartli vəm pöu* fiú gyanánt fogadott fiú (приемный).

(A helyhatározók mód- és állapothatározói átvitelére l. példákat azok tárgyalásánál fönt).

IV. Sajátlagos módbatározó szók: *sək* nagyon, igen, szerfölött, pl. *sək esəm* igen forró (очень жарко), *sək koqšət khwəli* igen kedvetlen (много тоскуеть); *täu jorliləxəl sək ōli* ő nagyon küszködik (él) szegénységével (у него нужда большая) | *sək-məs id.*, pl. *sək-məs lüləmtəstə* nagyon szidta, шибко ругалъ; *sək-məs tqrtili* nagyon kaczag || *vəs, vos* leg-, pl. *vəs el-əl pörəm* a legelső fiam, *vəs viš pörəm* legkisebb fiam, *vəs jorēn tēnə* legkitűnőbb étel | *vəs-məs id.*, pl. *täu vəs-məs lül-khar* ő a legrosszabb, онъ самой худой || *qse, qs* «hiába, ingyen, czéltalanul» stb., pl. *qs v. qse-məs meiləm* ingyen (даромъ) adom | *pəskənəm qs šorektoqləs* puskám csütörtököt mondott (обсѣкалось); *qs qitesləm* eltévesztettem a czélt, nem találtam (обстрѣлился, звѣрь не попалъ) | *när-məs kōrsənlən?* miért búsulsz? — *qs v. qs tokh* csak! v. csak úgy! | *vuj-qnšuznə ju-tēnkum om qse pērilesəm-kēt!* egyen meg engem a medve, ha én hazudtam (hiábavalóságra fordultam; Medveeskü) | *qse vōrspitə nīrəl* gyöngén veregeti a vesszővel (легонько шлепаетъ) | *tqtəl šeləx qse tōmsi* az üres hordó kong | *qse oləřəm-khar* szabad, független (свободной) || *tqrvoj* hiába, haszontalanul, pl. *tqrvoj maitləsəm, oqti-när at khōtsəm* hiába (напрасно) fáradtam, semmit sem találtam (az erdőben) | *tqrvoj minən, jol at jemti* hiába mész, haszna nem lesz || *əkw-šol jəli* egyenletesen, szép lassan jár (ровно, тихонько ходитъ).

V. Az állítás bizonyosságát, illetőleg valószínűségi fokát jelölő határozók: *qwä* (FK.) igen, igenis (ja) | *kwəlēn* éppen,

pl. *kwǎlēñ tokh voarsēm* éppen úgy (тожно такъ) cselekedtem; *kwǎlēñ man ūrēm khumqu joxts* éppen a mi emberünk, a kire vár-tunk, jött (тожно котораго ждали) | *oqlä* csaknem, majdnem, pl. *vitēt oqlä sēpēsēm* majdnem elmerültem a vízben (чуть не утонуль въ водѣ) | *māntēm talán*, pl. *māntēm tāu at jiw talán* (развѣ) ő nem jön el | *ēriñ id.*, pl. *mātē pupi-tor oqt voqrǎñ ēriñ* valami bálvány-hangot nem fogsz-e talán adni? (Vog. Népk. III, 127.) | *sar* talán, vajjon: *tāu sar sōrs*, *qm tāutām pāri-kētīlēm* ő talán hazudott (вѣроятно навралъ), én őt kikérdezem; *pēmēn sar mǎrsē*, *qm lālēptilem tūrj talán* v. *tūrj* csak egy keveset, én megigazítom (погоди немножко, я излажу); *sonsitē*, *nē-sē-nār sar vuj-añsux voqri* nézi, ugyan mit v. vajjon mit is csinál a medve (Medve-eskü) | *sarē* alig, pl. *soj sarē kēli* a fenyves alig (чуть) látszik.

A tagadás kifejezései: *tāmē* «nem (nein)», pl. *vikälēn*, *toqjēn!* végy belőle, egyél: *tāmē*, *oqt tēm* nem, nem eszem | *tō-kho-tēl oqt āšletūn?* ma nem dolgozol? *tāmē*, *oqt āšletam* nem, nem dolgozom. — Igei alakok előtt a tagadószo alakja: *oqt*, *at*, melynek összetétele, *nēñ-at*, *nēi'-at* «még nem», pl. *nēñat nōkh-tēlmi* még nincsen tél (еще нѣту зимы), *nēñ-at joxti* még nem jön, *nēi'-at jiw id.* Az állítmányi «nincsen»-féle szó: *oqti*, pl. *jēnē oqmēlēm oqti* nincs módom rá, hogy eljöjjek (не могу придти) | *tōñkhāt vōǎñl*, *tākw-tē oqti* útját látják; de maga nincsen (*Viš-nājēr moǎ*) | *tōrēm jāl-poqit nē tēnē oqti*, *sākh ūli* a mi étel csak van (tdk. nincs) az ég alatt, minden megvan (что за пища подъ небомъ не была, все есть). Belőle alakított igei szerkezetek: *joxtilēn-kēt*: *joxtilēn*, *oqti-kēt*: *oqti* ha utóléred: utóléred, ha nem: nem (*Viš-nājēr moǎ*) | *oqlpēl pōnnē pōnēmēm tō oqti-p ēl nār khontīmēn* ha nem tettünk oda előbb semmit, mit találhatunk ott?! (Vog. Népk. I, 166.). | *tāu tēt oqtēm ōls* ő nem volt itt (не былъ здѣсь). Ugyancsak az *oqti* alak szerepel a névmások s a belőlük képzett határozók tagadó össze-tételeiben, pl. *oqti-nār* semmi, *oqti-khot* sehol, *oqti-khwat* sehova, *oqti-khun* soha stb., míg a lozvai nyelvjárások ilyenkor a rövidebb alakkal élnek, pl. alsólozvai *at-nār* semmi, *at-khañghwa* senki, középlozvai *at-khot* sehol, *at-khuñ* soha stb. — A «sem—sem» kife-jezése: *nē—nē*, pl. *nē-os*, *nē saur*, *oqti-nār at āñši* sem juha, sem tehene, semmije sincsen (ни овца, ни коровы не имѣеть). — A tiltó szó alakja: *vēl*, pl. *vēl sōrēn!* ne hazudjál!

VI. Mennyiséghatározók. — Collectiv számnevek: *kitäi'* ketten (pl. *kitäi' mensei'* ketten mentek), *khurémné* (pl. *khurémné ménést*) hárman, *ínlän* négyen, *ätné*, *khötne*, *soätne*, *íqläuné*, *läuné*, *khosné* (20-an), *voätne* (30-an), *nälménne* (40-en), *ätpénne*, *khötépénne*, *soät läuné*, *íql-sötne*, *äntél-sötne*, *sötne* (100-an), *sötérne* (1000-en) | *näzkänt* v. *äkw' täkw* egyedül (pl. *näzkänt vönli* egyedül ül, одинъ сидить; *tét jiw näzkänt twísi* эта лисипа одинако стоить; v. ö. *näzké jiw* egyedül álló fa, одинакое дерево; *näzké läx loqtén!* mondj egy szót! одно слово скажи!) | *sokh*, *sokho*, FK. *sqkhwé*, *sqkhwé-mqs* mindnyájan (pl. *khöléx sqkhwé-mqs ūlat* az emberek mindnyájan élnek; *Vis-näjér-moŋ*).

A mód-, illetőleg állapotjelző -l és -né ragok mutatkoznak a következőkben: *tété sōul méném khwqté joxtam?! ily mértékben* (ennyit) haladva, hova jutok el?! (Vog. Népk. II, 224.) | *sqwél vötät* sokat szedegetnek (a bogyóból; *sqw* sok) u. o. III, 126. || *äri né oŋsä nän votän?* miért kérsz fölöslegesen pénzt (зачѣмъ ты лишняя деньги просишь)? | *äri n vél väjén* többet ne végy (больше не бери)! | *kit pot äri n khul äילואלjém* két pudnál több halat fogok (больше двухъ пудовъ рыбы) | *tät söt äri n kholš ōls* több mint száz ember (больше сотни человекъ) volt ott. V. ö. *när äri tätän*, *ton löñ* mennél többet hozol, annál jobb (чѣмъ больше принесешь, тѣмъ лучше) | *tquli*, *äri at vō'am* elég, többet nem kérek (будетъ, болѣе це прошу) || *näzkänt ōli*, *äkwé kwäl jänti ñné* egyedül lakik, egy háznvi terjedelemben (nagyságban; одинако живеть, одинъ домъ только стоить тутъ, одинх домъ величины).

A «hányszor» (*nē-sōu por* v. *nē-sōu kes*) kérdésre megfelelő határozók: *äkw' por* egyszer, *khurém por* v. *poré* háromszor (v. ö. éjsz. vog. *porä* idő; alkalom) stb. — A «hányadiknak» v. «hanyad-szorra» kérdésre felelnek meg: *eloli'* elsőnek v. először (pl. *täu eloli' tī' joxts*) | *mōtentäi'* másodiknak v. másodszorra, *khur-mentäi'*, *ínläntäi'*, *äténtäi'*, *khöténtäi'* stb. — A *pis* «réteg, rét» szó összetételével lesz pl. *kit* v. *khurém-pis* máskhatém ōli két-szeresen v. háromszorosan van felöltözve (въ двойную одѣжду облокся.)

d) Okhatározók.

I. Névmási szerkezetek:

nān (= *närne*)? *néné*? miért, minek, mi okból? (pl. *néné ērptqu*? miért kelljen őt szeretni? по что ея любить?) | *när-mqs* id. (*nē mqu* *tāu āñši*, *när-mqs ērptāxw* mi szépsége van neki, miért szeressék?) | *nē-koqrēx*? mi végett? mi célból? (*koqrēx* = tatár *kerāk* «kell, szükséges»; pl. *nē-koqrēx tī jisnē* mi végett jöttetek ide? Vog. Népk. II, 238.) || *tont*, *ton-mqs* azért, a célból.

II. Névu tó alkalmazású okhatározók:

moqs, *mqs* (éjsz. vog. *mā'ēs* *) -ért, miatt, végett, pl. *qm tēt āš-mqs tēi jēsēm* én ezen dologért jöttem ide (я за этимъ дѣломъ сюда приѣхалъ) | *ālēm-kharēm-mqs šautam* örvendek zsákmányomon (радуюсь за свой промысль) | *tōrēm-mqs vōum jāli* istenért könyörögve jár=koldúl. Különös jelentésfejlődései e névutónak mutatkoznak a következő példákban: *sēmātāt vēsēm āñši qm-moqsām* szívében gyűlölet van irántam (tkp. én miattam; зло имѣтъ на меня) | *jāni oši āñši sēmātāt am moqsām* nagy harag van szívében ellenem || *tāu-moqsāt qm lāx khōlsēm* felőle én hirt hallottam (я вѣсть слыхалъ о немъ).

kāštēl vminek kedvéért, céljából, pl. *sérjim elēm-kholēs-pānk kāstēl leutinēm* kardom emberfő kedvéért húzom ki (Vog. Népk. II, 237.).

ñounē miatt, vmi következtében, pl. *mō āserēm ñounē pali-vqslēs* a föld megrepedt a hideg miatt (земля отъ морозу расколотась) | *vuotnē ñoutēnāt-ñounē jiw jqlē ñouli* a szélből való mozgás következtében a fa oldalra hajlik (дерево вѣтромъ шаталось и на бокъ навалилось, посадилося.)

e) Mondatszerkesztő határozók.

I. Önálló mondatkötők:

a *m* vagy, avagy, (éjsz. vog. *a-man*, *man*), pl. *tēt loqmme ōrmē-*

*) A nyelvtörténeti hangfejlődés következtében beállott alaki összeesésnek érdekes példáját mutatja a kondai vogul *mqs*, mely háromféle jelentése szerint háromféle eredetű: 1. kondai *mqs*-ig = éjsz. vog. *mos* -ig; 2. kondai *mqs* -kén t = éjsz. vog. *mūs* -ként és 3. kondai *mqs* -ért = éjsz. vog. *mā'ēs* ért.

län, ätēñ am at ätēñ ezt a levest izleld meg, izletes-e, vagy nem izletes (попробовай эти щи, сладки или нѣтъ) || *am-nä: khon-när jiw: am-nä kāsēñ, am-nä nāñkw ki jön*, öcséd-e vagy te magad (кто идетъ: братъ твой, либо ты самъ)? | *täu tī' jiw am-nä?* ő eljön-e, vagy nem (онъ придетъ-ли, нѣтъ-ли сюда)?

ko t — ko t akár — akár (хоть—хоть), pl. *ko t oḡsél, ko t mōlél teltaḡtēñ!* fizess akár pénzzel, akár áruval!

ko ḡ s, kwās, kwāsē 1. habár (éjsz. vog. *kwoss*), pl. *ḡm roḡ koḡs v. ko t-i at ōsēm, roḡsēñés loattam* én habár nem vagyok orosz, oroszúl beszélek (я хотя не русской, порусски говорю). — 2. «amint», pl. *elē kwāsē khōñti, soät khom jāḡänl-pōu jālē älwēs* amint előre néz, a hét férfi atyafiát leölték (Vog. Népk. II, 230.) | *ḡñsux kwās joḡti, ḡñsux nóḡrēñ* amint az öreg megjön, meztelenül áll (u. o. I, 168.).

us tagadó mondatban «még sem», pl. *täu lōñ khom, oḡmnän us at koḡrēḡ* ő ugyan jó ember, nekem még sem kell (онъ хорошиiй человекъ, мнѣ всетаки не надо).

II. Szóhoz símuló mondatkötékek:

-tē «és», pl. *khūrēm jī-tē khatēl* három éjjel és nappal | *vuj- añsux-kwāsmē elē-sḡoritā, tokhwē-tē loḡtti* a medvekörmöt ketté vágja s így szól (Medveeskü) | *khwojēs-te khwojēs* feküdt és feküdt v. csak feküdt, feküdt (Vog. Népk. II, 225.). Ugyane kötőszó «de, azonban»-féle értelemmel mutatkozik a következő mondatban: *lōñkhāt vōḡänl, tākw-tē oḡti* útját látják, de ő maga nincs (v. s ő maga nincs; *Viś-nāḡjēr moḡ*). — Önállóan alkalmazva a *tē*, mint az éjsz. vog. *ta* (l. NyKözl. XXII, 35.) «hát, tehát» jelentésű, pl. *tē loḡttēñ, ḡm ēkūm khotē ūli* tehát mondd meg, hol van a feleségem! (Vog. Népk. II, 227.).

-jä «és», pl. *sēmēl nāḡjēr-jä sḡirēñ nāḡjēr* a fekete és fehér király, *kwāl-kän-jä pātēlḡk* a padló és tető (tal. mese).

-pēl «is», tagadó mondatban «sem», pl. *kwās-ne vāip kul-pēl ōlē, añ koḡrkāi' jēmtni* bármilyen szövet volna is, most szükséges volna | *ḡm jatlēm pāsā-pēl oḡt voḡrēs* velem még köszöntést sem váltott (tett) || *-pēl — -pēl* «is — is», illetőleg «sem — sem», pl. *ḡñsux-pēl nóḡrēñ, ēkwē-pēl nóḡrēñ* az öreg is meztelenül van, az asszony is meztelenül van (Vog. Népk. I, 168.) | *khañšilēm-pēl oḡt loḡttam, oḡt khañšilēm-pēl oḡt loḡttam* ha tudom sem mondom meg,

ha nem tudom sem mondom meg (u. o. II, 226.). A *-pél* egyéb használatára nézve l. alább 8. §.

-l'i (= orosz -ли) «vajjon», pl. *kwäné jalkän mätér-li oqät khön-tiné* menjetek ugyan ki, vajjon nem találtok-e valamit (u. o. I, 166.).

-kēt, -kētél «ha, midőn»; l. alább 8. §.

Függő mondatoknak kötőszó nélkül való szerkesztésére példák: *oqnēm sōkītē nār-mas tau at jālēm* szid engem, hogy miért nem megyek oda | *ql-khon-närnē votqwēsēn-kētél tau jatlāt ākw' ajjēl mēnēñ, mēnēñ jatlāt kitäi'* ha valaki téged hív, hogy menj vele egy (versztnyire), menj vele kettőnyire! (Mát. evang. 5, 41.) | *qm nājēn tont sonstilēm, nāi' khañslēn* én azért mutatom neked, hogy te megtanúld (я за то покажу тебѣ, чтобы ты научился) | *jölēxti, ākwē sas kit pot ärin khul āliloqlēm* megesik, hogy egy óra alatt több halat fogok két pudnál (случается, что въ часѣ stb.).

B) Igeragozás.

6. §. Alanyi ragozás.

Igetők: *mēn-* menni, *ōl-* lenni, *jqrul-* feledni, *oqlm-* emelni, *ālt-* engedni, *lilij-* életet nyerni, *föltámadni*, *sōkōrl-* elpusztulni, meghalni, *kērīl-* botlani | *ēsēmqw-* szégyenkezni, *qiw-* elaludni.

1. Indicativus.

Cselekvő alak.

Præsens.

Sing.	1. <i>mēnam v. mēnjēm, ōlam</i>	a felső-kondaiban	{	<i>mēnam v. mēnjēm</i>
	2. <i>mēnän v. mēnjēn, ōlän</i>			<i>mēnan v. mēnjēn</i>
	3. <i>mēni</i>			
Dual.	1. <i>mēnīmēn</i>		{	
	2. <i>mēnīnē</i>			<i>mēnän v. mēnīnē</i>
	3. <i>mēnä</i>			<i>mēna</i>
Plur.	1. <i>mēnqu, lélējiwē, sōkōrliwē</i>		{	
	2. <i>mēnän v. mēnīnē</i>			<i>mēnän</i>
	3. <i>mēnät v. mēnjēt</i>			<i>mēnat v. mēnjēt</i>

Präteritum.

Sing.	1. <i>ménèsēm, ōlsēm</i> 2. <i>ménèsēn, ōlsēn</i> 3. <i>ménēs, ōls</i>	a felső-kondaiban	<i>ménsem</i>
			<i>ménsēn</i>
			<i>ménēs</i>
Dual.	1. <i>ménésämēn</i> 2. <i>ménēsän</i> 3. <i>ménesei', kērilesʒa *</i>		<i>ménésäm</i>
Plur.	1. <i>ménésqu</i> 2. <i>ménēsän</i> 3. <i>ménést.</i>		

Szenvedő alak.

Præsens.

Sing.	1. <i>ēsēmqum, qiwēm</i> 2. <i>ēsēmqun, qiwēn</i> 3. <i>ēsēmqwē, qiwē, oqlēmwe, ōlwe</i>	a felső-kondaiban	<i>ältqum</i>
			<i>ältqun</i>
			<i>ältwē</i>
Dual.	1. <i>ēsēmqwämēn, qiwämēn</i> 2. <i>ēsēmqwän, qiwän</i> 3. <i>ēsēmqwei', qiwei'</i>		<i>ältwäm</i>
			<i>ältwän</i>
			<i>ältwei'</i>
Plur.	1. <i>ēsēmqwqu, qiwqu</i> 2. <i>ēsēmqwän, qiwän</i> 3. <i>ēsēmqut, qiwét</i>		<i>ältwqu</i>
			<i>ältwän</i>
			<i>ältwét</i>

Präteritum.

- Sing. 1. *ēsēmqwésēm, qiwésēm*
2. *ēsēmqwésēn, qiwésēn*
3. *ēsēmqwēs, qiwēs*

Dual. 1. *ēsēmqwésämēn, qiwésämēn* stb. úgy mint a cselekvő alakban.

2. Coniunctivus.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Sing.	1. <i>jārulēm</i> 2. <i>jārulēn</i> 3. <i>jārulē</i>	<i>ēsēmāñkwēm, qiwēñkwēm</i>
		<i>ēsēmāñkwēn, qiwēñkwēn</i>
		<i>ēsēmāñkwē, qiwēñkwē</i>
Dual.	1. <i>jārulämēn, FK. jāruläm</i> 2. <i>jārulän</i> 3. <i>jārulei'</i>	<i>ēsēmāñkwämēn</i> stb.
		<i>ēsēmāñkwän</i>
		<i>ēsēmāñkwi</i>
Plur.	1. <i>jārulqu</i> 2. <i>jārulän</i> 3. <i>jārulēt</i>	<i>ēsēmāñkwqu</i>
		<i>ēsēmāñkwän</i>
		<i>ēsēmāñkwēt.</i>

*) Pl. *lailä oxwtēs-äli kērilesʒa* lábai kőbe botlottak (запнулся на камень) | *tēsʒé* ettek (ketten), *tūsʒé* bementek, *jäiwēsʒé* kettőjükhöz jött (passiv.).

3. Conditionalis.

Cselekvő alak.

Szenvedő alak.

Sing. 1. *mënnqm, òlnam,*FK. *mënnam**ēsēmānqum, qinqum*2. *mënnän, òlnän,*FK. *mënnan**ēsēmānqun, qinqun*3. *mënni**ēsēmānqu, qinau*Dual. 1. *mënnímën**ēsēmānqwāmën, qinqwāmën*2. *mënnínë**ēsēmānqwän stb.*3. *mënnä, FK. mënna**ēsēmānqwei'*Plur. 1. *mënníwë v. mënnqu*FK. *mënnqu**ēsēmānqwqu*2. *mënnínë, FK. mënnan**ēsēmānqwän*3. *mënnät, FK. mënnat**ēsēmānqut.*

4. Imperativus.

Sing. 2. *mënen! v. mën! òlën!**ēsēmqwën v. ēsēmānkwën! qiwën**v. qiwēnkwën!*3. *(täkw) mënë, òlé!**(täkw) ēsēmqwë v. ēsēmāñkwë!*Dual. 2. *mënnän! òlän!**ēsēmqwän v. ēsēmāñkwän!*3. *(tēñk) mënei', òlei'!**(tēñk) ēsēmqwei'*Plur. 2. *mënnän! òlän!**ēsēmqwän v. ēsēmānkwän!*3. *(tqñk) mënet, òlët**(tqñk) ēsēmqut v. ēsēmāñkwët!*

A jelentőmód jelenidejének kettős, jelesen *mënjëm, mënjën, mënjët* s másrészt *mënnqm, mënnän, mënnät*-féle alakjai a legkülönbözőbb alkotású tövekből képezhetők (pl. *khöl-* pusztulni: *præs. sing. 1. sz. khöljëm és khölam, ūr-, vor- vární, őrizni: ūrjëm és ūram, khwoj- feküdni: khwojřëm és khwojam, tēp- tévedni: tēpjëm és tēpam, pās- fejni: pāsřëm és pāsam, loqś- lesni: loqśřëm és loqśam | äñś- birni: äşřëm és äñśam, toñś- állani: toşřëm és toñśam, khqns- írni: khqşřëm és khqnsam | oqst- készülni: oqşřëm és oqstam) s kétneműségük nyilván csak az éjsz. vog. *mine'im, mine'in, mine'it*-féle alakokban visszatükröző eredetibb hangállapot kétirányú fejlődése, mely kétféle paradigmát teremtett az alsó-lozvaiban is (így t. i. *joxtëm, joxtën, joxtët* és *minnëm, minnën, minnët*). Egyazon eredetre vall az a körülmény is, hogy jelentésbeli különbség nem csatlakozik a különböző alakok használatához, a mint ez kitetszik a következő példamondatokból is: *sokho viş**

ōtēr-pōxén nōtoz mēn a t mindnyájan segíteni mennek a kis fejelelemhez (Vog. Népk. II, 230.) | *«nāi' khwqtāl' mēn a n — loqtti — mēnnē mōnt mātērnē ju tqjwēsēn-ket?! vėl mēnēn!»*, «sar om mēn a m!» «te hová méssz — mondja — mikor mentedben valami (állat) meg talál enni?! ne menj!» «De bizony én megyek!» (*Vis nājēr-pou moz*) | *om khwqtāl' mēn jēm, tq kwāikhqtēn!* a hová én megyek, oda kövess! (*Kiskē-ākiñs moz*) || *nār qln-surēn khūntoz nō r a n, khūntān!* amennyi ezüstöt, aranyat hátadon elvinni akarsz, vigyél! (u. o.) | *tōñkh ūntlāxw nō r rēm* utat akarok jelezgetni || *om khwqtāl' jāl jēm* én valahová megyek (u. o.) | *qm khqjēr vqr khōljēm* én ravasz dolgot sejték (hallok). Vog. Népk. I, 167. | *oqt oqstēm janoz* nem érek rá játszani (мнѣ не досугъ играть) | *marāt sālīñkūn khulilātjēt* lehelletének bugyborékai szállanak föl (Vog. Népk. II, 232.) || *oxsā oqt āñsam* nincs pénzem | *kwqs-nār votam, oqti-nārēl oqt moum* bármit kérjek, semmit sem adnak (что я не прошу, ничего мнѣ не даютъ) | *«tō-khotēl oqt āšletān?» «tqmē, oqt āšletam»* «ma nem dolgozol?» «nem, nem dolgozom.»

Példák a *conjunctivus* alakok használatára: *kwqs-khot-pēl voqrē, oqmnān akw' ton* akárhol is csinálja, nekem mindegy (мнѣ все равно, хоть гдѣ онъ дѣлаетъ) | *kwqs-nārāi' pēl ōlē, añ lōñi jemtni* bármi legyen is, most jól jönne || *qm pōum pōmentēslēm, āri toz vėl voqrē* én intettem fiam, hogy többé úgy ne tegyen (я своего сына торилъ, больше этой глупости не дѣлай) | *qm khwqtē vėl jārulēm* hogy el ne felejtsem (чтобы не забылъ) || *loqtsēm, nēn vėl rēt tātñkwān* megmondtam, [vigyáztatok] nehogy megcsaljon benneteket (Vog. Népk. I, 169.) — Ugyanily igealakok *imperativus* értelemmel: *kāsijāt mānsēs-kēt, om pōxēmne kiutāxw jālē!* ha kése megtompúlt, jöjjön hozzám köszörülni (u. o. II, 229.) | *jāni kwāl tēlē!* teremjen nagy ház elő! (u. o. I, 171.) || *khwoł-nājērnē vēñkwēn!* vigyen el az ördög fejedelem (чертъ возьми тебя!) | *uj-qñšuxēn ju-tēñkwēn!* egyen meg a medve! | *oqnēm jalē tē jāxtan, nāi-pēl khōnti mēnnēn mōnt jalē ālēñkwēn, sājēñ khom sājēn jalē jāxtēñkwē!* [ha] engem most levágsz, harczba való mentedben, hadd vágjanak le téged is; fürtös férfinak hadd vágják le fürtödöt! (Vog. Népk. II, 236.).

A cselekvés beállításának kifejezésére alkalmazott segédigék: 1. *pōm t-* «hozzáfogni, kezdeni» (= éjsz. vog. *puumt-*

«megfogni», mely mom. képzése a *pūγ-* «fogni» tőnek), pl. *qm jitem-poglēm̄t khon-nār vōnloγ pōmti tēt?* én utánam ki fog itt ülni (послѣ меня кто будетъ здѣсь сидѣть?) | *pupi-khwōrnē jālentāγw pōmtwān* a kigyó fog hozzátok járni (Vog. Népk. I, 167.) | *kwāl-soqm sūmuγ pōmtam* a ház szögletet fogom ácsolni (у дому уголъ рубить стану); — 2. *jēm t-* «válni», pl. *tēlmāγw ti jēm̄ts tēl fog* beállani, télre vált az idő (морозить хочетъ) | *tōkhētām toqrē pūtoγ jēm̄tstē* azon volt, hogy torokcsutkáját keresztülszúrja.

Kedveskedő fölszólítás alkalmával használatosak a kondai vogulban is az igetőhöz csatolt kicsinyítő képzős szerkezetek, pl. *jāl vōtkēn!* ülj le kérlek! (tő: *vōnt-*), *tēnē mātēr tātken* hozz, kedves, valami ennivalót! (tő: *tāt-*) | *jālkān!* ugyan menjete! *tajepōql-kān!* egyetek egy kicsit! | *vikālēn!* vedd el, kérlek!

7. §. Tárgyas ragozás.

Igetők: *roqt-* verni, *tāt-* hozni | *khqns-* tudni (melléktő: *khqš-*), *sōns-* nézni (melléktő: *sōs-*).

a) A cselekvés tárgya egyesszámú.

1. Indicativus.

	Præsens.	Præteritum.
Sing. 1.	<i>roqtilēm, FK. tātīlēm</i>	<i>roqtēslēm, FK. tātēslēm</i>
2.	<i>roqtilēn, FK. tātīlēn</i>	<i>roqtēslēn, FK. tātēslēn</i>
3.	<i>roqtitē, FK. tātītē</i>	<i>roqtēstē, FK. tātēstē</i>
Dual. 1.	<i>roqtilāmēn, FK. tātīlām</i>	<i>roqtēslāmēn, FK. tātēslām</i>
2.	<i>roqtilān, FK. tātīlān</i>	<i>roqtēslān, FK. tātēslān</i>
3.	<i>roqtitēn, FK. tātīlān</i>	<i>roqtēstēn, FK. tātēslān</i>
Plur. 1.	<i>roqtilqu, FK. tātīlqu</i>	<i>roqtēslqu, FK. tātēslqu</i>
2.	<i>roqtilān, FK. tātīlān</i>	<i>roqtēslān, FK. tātēslān</i>
3.	<i>roqtγānl, FK. tātγān v. tātγānl</i>	<i>roqtēsānl, FK. tātēsān</i>

2. Conditionalis.

Sing. 1.	<i>roqtnīlēm, FK. tātñīlēm</i>
2.	<i>roqtnīlēn, FK. tātñīlēn</i>
3.	<i>roqtnītē, FK. tātñītē</i>

3. Imperativus.

—
<i>roqtālēn! FK. tātān!</i>
<i>(tākw) roqtāt! FK. tātāt!</i>

Dual.	1. roqtnilámén, FK. tqtñilám	—
	2. roqtnílän, FK. tqtñilän	roqtélän! FK. tqtélän
	3. roqtnítén, FK. tqtñilän	(tēñk) roqtätén! FK. tqtätén!
Plur.	1. roqtnílqu, FK. tqtñilqu	—
	2. roqtnílän, FK. tqtñilän	roqtélän! FK. tqtélän!
	3. roqtniṛänl, FK. tqtñiṛän	(tqñk) roqtṛänl! FK. tqtänl!

b) A cselekvés tárgya kettősszámú.

(tété kit nañ om tqtṛqm ezt a két kenyeret én viszem.)

1. Indicativus.

	Præsens.	Præteritum.
Sing.	1. roqtṛqm, FK. tqtṛqm	roqtsäm, FK. tqtsqm
	2. roqtän, FK. tqtṛqn	roqtsän, FK. tqtsqn
	3. roqtä, FK. tqtṛq	roqtsä, FK. tqtsq
Dual.	1. roqtṛámén, FK. tqtṛqm	roqtsämén, FK. tqtsqm
	2. roqtän, FK. tqtṛqn	roqtsän, FK. tqtsqn
	3. roqtän, FK. tqtṛq	roqtsän, FK. tqtsq
Plur.	1. roqtṛénqu, FK. tqtṛénqu	roqtsénqu, FK. tqtsénqu
	2. roqtän, FK. tqtṛénän	roqtsän, FK. tqtsénän
	3. roqtän, FK. tqtṛän v. tqtṛänl	roqtsän, FK. tqtsän

2. Conditionalis.

3. Imperativus.

Sing.	1. roqtniṛqm, FK. tqtñiṛqm	—
	2. roqtniṛän, FK. tqtñiṛqn	roqtän! FK. tqtqn!
	3. roqtniṛq, FK. tqtñiṛq	(täkw) roqtä! FK. tqtq!
Dual.	1. roqtniṛámén, FK. tqtñiṛqm	—
	2. roqtniṛän, FK. tqtñiṛqn	roqtän! FK. tqtän!
	3. roqtniṛän, FK. tqtñiṛq	(tēñk) roqtän! FK. tqtän!
Plur.	1. roqtniṛqu, FK. tqtñiṛqu	—
	2. roqtniṛän, FK. tqtñiṛän	roqtän! FK. tqtän!
	3. roqtniṛän, FK. tqtñiṛän	(tqñk) roqtän! FK. tqtän!

c) A cselekvés tárgya többesszámú.

(qm tètə squ kwälmə sɔsɾam én nézem ezt a sok házat).

1. Indicativus.

	Præsens.	Præteritum.
Sing. 1.	<i>sɔsɾam, khaşɾäm</i>	<i>roqtsänem</i>
2.	<i>sɔnsän, khaşɾän</i>	<i>roqtsänən v. roqtsän</i>
3.	<i>sɔnsän, khaşɾän</i>	<i>roqtsän</i>
Dual. 1.	<i>sɔsɾénämén, khaşɾénämén</i>	<i>roqtsénämén</i>
2.	<i>sɔnsän, khaşɾän</i>	<i>roqtsénän v. roqtsän</i>
3.	<i>sɔnsän, khaşɾän</i>	<i>roqtsän</i>
Plur. 1.	<i>sɔsɾénqu, khaşɾénqu</i>	<i>roqtsénqu</i>
2.	<i>sɔnsän, khaşɾän</i>	<i>roqtsénän v. roqtsän</i>
3.	<i>sɔnsänl, khaşɾänl</i>	<i>roqtsän</i>

2. Conditionalis.

3. Imperativus.

Sing. 1.	<i>khaşniɾäm</i>	—
2.	<i>khaşniɾän</i>	<i>sɔnsän!</i>
3.	<i>khaşniɾän</i>	<i>(täkw) sɔnsän!</i>
Dual. 1.	<i>khaşninämén</i>	—
2.	<i>khaşniɾän</i>	<i>sɔnsän!</i>
3.	<i>khaşniɾän</i>	<i>(tēnk) sɔnsän!</i>
Plur. 1.	<i>khaşninqu</i>	—
2.	<i>khaşniɾän</i>	<i>sɔnsän!</i>
3.	<i>khaşniɾänl</i>	<i>(tänk) sɔnsän!</i>

A Jevra folyó vidékén az egyes tárgyra vonatkozó igeragozás alakjaiban, ép úgy mint a pelimi nyelvjárásban, a jellemző *l* mássalhangzó helyett, ennek *n* változata hangzik, pl. *sɔnsiném* nézem (e h. *sɔnsilém*), *khölténän* mutassátok! *jəl älésnén* megölted (e h. *äléslén*), *leutésném* kivontam (I. Vog. Népk. II, 237, 239. ll.).

8. §. Igenevek és gerundiumok.

1. Infinitivus. — Végzetei: *-oɾw*, *-oɾ* és *-äɾw* megfelelőleg az éjsz. vog. *-unkwé* és *-aňkwé* alakoknak. A magánhangzó két-neműsége a hangrendi törvény régibb uralmának lehet maradványa; a mai nyelvhasználat szerint azonban az egyik vagy másik

alak alkalmazására nem a törszótag magánhangzója, hanem úgy látszik, a mellék-hangsúly van inkább befolyással, a mennyiben t. i. a 2. és 4-ik szótagokban az infinitivusi végzet alakja rendszeren -o^zw, míg a 3-ikban rendszeren -ä^zw. Példák: *pēnno^zw* varázsolni, de *pēnilä^zw* id. (frequ.); *ra^zw* schwingen, de *ra^zulä^zw* id. (frequ.) | *séro^zw* üzni, *kwänso^zw* karmolni, *päjo^zw* (halat) szijalni, *përto^zw* eladni, *përmo^zw* tűrni, *jä^zto^zw* vágni, *mäto^zw* megöregedni | *khwā^zkh^zw* húnyni, *täjo^zw* olvadni, *šä^zkh^zw* kalapálni, *pono^zw* fenni, *vojo^zw* uszni, *sūmo^zw* versenyt futni, *pūto^zw* bökní || *pələmtä^zw* gyűjtani, *tələmtä^zw* telet eltölteni, *tä^zwsəmtä^zw* őszet eltölteni; *səpərtä^zw* boronálni, *ä^zsəltä^zw* dolgozni, *näritä^zw* szűrni, *täwəntä^zw* lecsendesedni (szél), *təlitä^zw* kavarni, *täätä^zw* fölakasztani, *päkepä^zw* fölkelni (nap), *läjepä^zw* löni, *pəsəlä^zw* böjtölni, *kəsəlä^zw* fűtyölni, *jənitä^zw* szabni, *lömertä^zw* ránczolni | *pa^znitä^zw* odanyomni, *oqləmtä^zw* festeni, *loqšketä^zw* lecsillapodni, *räsəxtä^zw* birkózni, küzdeni, *jorəstä^zw* könyörögni, *junitä^zw* megütni, *tu^zmentä^zw* lopni *tū^zjimtä^zw* tavaszt eltölteni. Az e példákban mutatkozó szabálytól eltérőleg alakul az infinitivus ezekben: *näljoqlə^zw* egyet nyalni (v. ö. *nälentä^zw* frequ.), *šoritayto^zw* veszekedni || *jənsä^zw* szabni, *səmtä^zw* haragudni, *jərktä^zw* átkozni, *pərjä^zw* kiválasztani, *pərsä^zw* hozzákötöni, *təlmä^zw* telbe fordulni (idő) | *jorlä^zw* megvendégelni, *vəntä^zw* leültetni.

2. Participium praesentis. — Rendes képzője -p (<ép, <äp, <ap), -pe, pl. *tätp khə^təl* olvadó nap, *khwə^tlöp jəⁿk^həp* kelő hold, *mätəp khə^təl* lenyugvó nap, *päkəpəp kh.* kelő nap, *lüşəp nə* síró nő, *soqtən tə^zuləp tənə* hétig telő étel, *roxtkhə^təp şən* rázós szán | *ləntijep kit khəm* két lúd vadászó férfi, *tələmlap sakwələ^z* tovaröplő szarka, *pə^zkh^zlöp mō* gödrös, fölrepedezett föld || *om lökšəp* ősem én csiklandós vagyok (v. *lökšə^zum*) | *tonnə khə^zpə* at *vəsləm* annyit éröt nem vettem. — A melléknévi -nə képzővel való kapcsolatára példák: *aⁿ kəsəxtənə tə^zəp* *p* *ēⁿ rāⁿ* most vadászatra alkalmas idő jár (v. ö. *tə^zə* alkalmasnak lenni, *угодить*) | *täu kh* *o^zp* *ēⁿ khəm* *pāⁿki* *vo^zro^zw* ő méltó ember arra, hogy vezérré tegyék | *koqt-tölə* *l* *ō^t* *ē^zp* *ēⁿ* ölelő keze újja ropogós (v. *lot^zi* id.).

3. Gyérebbe használatú particip. praes. képző az éjszaki vogulban általános -nə, pl. *vit ponnə* tərēm víztartásra (betetésre) való edény | *tənə* étel. — Az -nə képzővel való kapcsolatára példa: *tənənə mō* táplálékos föld. — Birtokosragokkal nomen actionis kép-

zésére szolgál, pl. *qm tau ērināt khōntlēsēm* én hallottam az ő éneklését | *ēsñāt vāip mō* leszállására alkalmas hely | *khōnti men-nēn mōnt* hadba mented helyén (Vog. Népk. II, 226.). — A *šit, šitān* «időben» szónak (l. NyKözl, XXII, 16.) összerántásából keletkezett <ist raggal a -nē part. képző időhatározói gerundiumot alkot, pl. *khotēl ūt-poglāi' pātñišt mēnqm* midőn a nap estefelé hajlik, megyek el (когда солнце на вечеръ, поиду) | *teništ* midőn szőnek (когда ткугъ) | *nāi' vuor kēsništ* midőn te vadászol (Vog. Népk. II, 226.).

4. Ugyancsak participium præs. jelzésére szolgál az igetökhöz csatlakozó -ñ képző, pl. *soqt ōñkhē mā'iñtēñ nē* hét hófajdképpen kaczagó nő (v. ö. *mā'ñtāxw* hangosan nevetni, kaczagni) | *Oqs jōñkhwēltēñ soāt vōl'* Obnak kanyarúlatos hét folyófordulója (Vog. Népk. II, 223.) | *nom törēm vōntēñ khōm* a felső eget ülő férfi (v. ö. *vōnt-* leülni; u. o. III, 126.) | *khqitsēñ lo* száguldó ló | *tqtēl šelēx tammēñ ōlenti* v. *qse tōmsi* az üres hordó kong | *koqt-tōlē khōškēñ ōlenti* a kézűjj ropog (v. ö. *khōšēxpāxw* ropogtatni). — Nom. actionis értelve van e képzőnek e példában: *khōšī-s qātēñ el tau oqtēmāt sātī* hangyabüvöllettel büvöli az ő népét (Vog. Népk. II, 223.)

5. Az alanyi ragozásbeli ind. præs. egyes 3. személyű alak participialis használatát igazolja a következő énekvers: *kam vōtli jur-squtātēl* szedegető medvetalp-köcsögével (Vog. Népk. III, 128.).

6. Participium praeteriti. — Rendes képzője -m, melynek azonban az előbbi participialis képzőkkel egyező használata is járja, pl. *pōkhām tōñkh* repedezett út | *soqt pansēm khotēl* hét befejező nap, vasárnap, *soqtēn tūm khotēl* hétbe menő nap, hétfő, *loqškēm vuot* csendes szellő (тихой вѣтръ), *qse ōlēm-khqr* szabad ember (свободной). Birtokragokkal s az -ist, -istān szócskával szintén alkalmas időhatározói gerundium képzésére, pl. *mēnmēništ* midőn elmentél, *elāl mēnemāšt* midőn ő előre ment (Vog. Népk. II, 240.) | *khōnt ātēm pasmāistān jōñkhēp tōlpēs* midőn a had gyűjtését befejezte a hold elfogyott (u. o. 227.) | *khōnt ātoχ pōmt-māišt* midőn a hadat gyűjteni kezdte (u. o.). Locativus -t raggal is alakítható ily gerundium, pl. *oqlpēl pōnnē pōnēmēmt oqti-pēl nār khōntīmēn?* ! ha előbb nem tettem oda semmit, mit találhatunk ott?! (u. o. I, 166.).

7. Állapothatározó gerundium. — Végzete: -ēm,

-ām (=éjsz. vog. -imé), pl. *sūtrelēm mini* szökéssel megy (скакoмъ бѣжитъ) | *kōxéstēm kwän läkwélts* megharagudva kiszökött | *tāu vōrlaxtēm pānsēs* ő aratását befejezte, tdk. aratva véget ért (жатву кончилъ) || *kit-pēs māschatēm ōli* kettősen van öltözve | *oxsērēm tqu nējēm ōls* rókám oda volt kötve | *ūs-ōut tōrtām ōlat* a várajtók be vannak zárva (Vog. Népk. II, 237) | *māitlām sāk ōli* sokat kinlódik (много маeтcя) || *khotēl tāutēm kēntēm?* honnan szerezted (tdk. van szerezve) sapkád? (отъ куль завель твою шапку; v. ō. *āutāxw* szerezni, приобрѣтъ).

8. Egy másik módja az állapot igei meghatározásának a személyragos igehez vetett -pél szócska útján történik, pl. *qāšux vōnli-pēl loḡtti* az öreg ültében szól (Vog. Népk. I, 166.) | *at nāri-pēl khōmlē ērkēlawē?* ! ha nem akar, miképpen kényszeríthető (если не хочеть, какъ его заставишь)? | *nār kogrēxlān-pēl vājān!* a mire csak szükséged van (szorúlsz) vedd (что тебѣ надо, возьми)!

9. A föltétel kifejezésére a kondaï vogul nyelv a kész személyragozott igehez -ke, illetőleg teljesebb alakjaiban: -kēt, -kētēl szócskákat csatol, pl. *khun-soj téxtoḡ vērtēsne-ke* ha igazán megvendégelni akartok (Vog. Népk. I, 166.) | *qm loñkhēm jārulēsln-ke* ha az én szavam elfeledtétek (u. o. 168.) || *kit khōm šoritaxta-kēt* ha két férfi veszekedik (Ethnogr. Jegyzetek) | *kāsijāt mānsēs-kēt, om-pōxēmne kiutāxw jālē!* ha kése eltompúlt, jöjjön én hozzám megköszörölni (u. o. II, 229.) || *ql-khon-nārne votqwēsēn-kētēl* ha valaki téged hívott. — A -pél szócskával kapcsolatban a -ke inkább állapotot jelez, pl. *loḡtsēm nēn vėl rēttāñkwān; khōmlē rēttqūsān-ke-pēl, jājān kwānē sāmne!* mondtam, [vigyázzatok] nehogy rászedjen benneteket; a hogyan rászedett (csúffá tett benneteket), jertek úgy szem elé! (Vog. Népk. I, 169.).

9. §. A változó tövű igeik ragozása.

Az igező változásainak jobbadán ugyanazon módjai divatoznak a kondaïban is, mint a lozvai nyelvjárásokban; tüzetesen véve, egyes esetei a következők:

I. A tő hosszú magánhangzójának a szótagzárás alkalmával történő megrövidülése s e mellett néha egyébszerű elváltozása. Ejelenség gyakori az alsó lozvaiban (l. NyKözl. XXII, 70), itt azonban csak gyér példákön mutatkozik, ilyenek: *mōñ-* bonyolítani: *præs-*

mōñam v. *māñjem*, præt. *māñsēm*, inf. *mōñox* || *nākh-* taposni: præs. *nākham*, többes tárgyra vonatkozva: *nqxxam*, *nqxxän* | *khōñkh-* hágni: præt. *khoxsēm*, *khōnt-* találni: præt. *khotsēm*, *vōñkh-* kalapálni, ütni: præt. *voxsēm* stb.

II. A tövégi mássalhangzó-csoport egyszerűsítése: ennek módjai:

1. A mássalhangzó-csoport előrészét tevő orrhangnak szótag-zárás esetén beálló elisiója; pl. *vont-* leülni: præt. *votsēm*, *khañs-* tudni: præs. *khañsam* v. *khašjem*, *āñš-* habere: præs. *āñsam* v. *āšjem*, *tuñš-* állani, præs. *tuñsam* v. *tušjem*, *khans-* írni, festeni: præs. *khansam* v. *khajsem*, *kéns-* keresni: præt. *késsēm*, *kéñš-* ébredni: præt. *késsēm* | *ōñxw-* levetközni: præt. *ōxwsēm*. L. még az 1. pontban említett ide tartozó példákat.

2. A mássalhangzó-csoport utórészét tevő *ɣ* (*χ*) mássalhangzó-nak mássalhangzói pótló nyújtással kapcsolatos asszimilációja, illetőleg *i* hangzóba való olvadása, pl. *khwašɣ-*: præs. 3. sz. (*törēm*) *khwašɣi* imádkozik, 1. sz. *khwašɣam*, imper. *khwašɣen!*; de infin. *khwašsoɣ*, præt. *khwašisēm* | *oajɣ-* kiáltani: præs. 3. sz. *oajɣi*, nom. actionis *oajɣinät* (kiáltása); de inf. *oajɣux* | *sälɣ-* köpni: præs. 3. sz. *sälɣi*, inf. *sälläxw* | *qrrɣ-* fésülni: præs. *qrrɣi*, *qrrɣam*, præt. *qrrés*, infin. *qrrux* | *pēnɣ-* varázsolni: præt. *pēnɣam*, *pēnɣi*, inf. *pēnnux* | *pənɣ-* szűrni (darázs): præs. *pənɣi*, infin. *pənnux* stb.

3. A mássalhangzó-csoport utórészét tevő *w*-nek elenyészte, pl. *ōñxw-* levetközni: infin. *ōñxox*, præs. *ōñxam*, *ōñxän*, *ōñxwi*; *ōñxwimēn*; *ōñxəu*, *ōñxän*, *ōñxət*, præt. *ōxwsēm*; többes tárgyú præsens: *ōxxām* (pl. *soɣ* *ōxxām* mind levetem) | *jēkw-* táncolni: infin. *jēkoɣ*, præs. *jēkwam*, *jēkwän*, *jēkwi*; *jēkwimēn*; *jēkwəu*, *jēkwät*, præt. *jēxwsēm*, imper. *jēkwēn!* | *läkw-*: infin. (*jīw-täl*) *läkoɣ* (ölfát) rakni, præs. *läkwam* | *ləkhw-*: infin. (*sētəp-rəsnä*) *ləkhuɣ* (ezéna-gombolyagot) gombolyítani; præs. *ləkhwam*, *ləkhwän*, *ləkhwi*; præt. *ləxwsēm*.

4. A mássalhangzó-csoport utórészét tevő *-t* mássalhangzó-nak kopása, illetőleg asszimilációja, pl. *vort-* osztani: tárgyas ragozású præs. sing. *vortilēm*, *vortilēn*; de plur. 3. sz. *vorɣänl*; többes tárgyra vonatkozva: *vorɣam* stb.; alanyi ragozású præt. *vorsēm*, *vorsēn*, *vortēs* stb. | *khwoit-* fölbújtani, uszítani: præs. *khwoitam*, præt. *khwoissēm*. Ilyesféle hangváltozás mutatkozik ez igénél: (*əu*) *‘étkoɣ* az ajtót kopogtatni: imper. *lētken!*; de præt. *letisēm* stb.

5. A *pömt-* és *jémt-*igék *präterium*-alakjai a Jevra vidékén: *jémétsém, jémétsén, pömétsét* a másutt elterjedt *jémtsém, pömtését*-féle alakokkal szemben.

III. A tövégi egyszerű mássalhangzónak elenyészte s ezzel kapcsolatosan a többeli magánhangzónak változatai; még pedig:

1. midőn a teljes tö vég-mássalhangzója -j:

v o j-, *u j-* látni: Ind. *vōm, vōn, voi*; *voimén, voinë, voiřé*; *voiřwé, voinë, vōt* | *præt. ūsēm, ūsēn, ūs* stb. | *cond. ūnam* stb. | *imper. ujin, ujān*! FK. *vojīn*! || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy. *præs. voilēm, voilēn, voitē* stb. | *præt. ūslēm, ūslēn, ūstē* stb. | *imper. voilēn*! — Kettős tárgyú *præs. vořam, vořān, vořä* stb. | *præt. ūsām, ūsān* stb. — Többes tárgy. *præs. vořānēm* stb. || *Infin. ūχw*, FK. *voūχw*.

t u j- bemenni: Ind. *præs. tūm, tūn, tūi*; *tūmén, tūnē, tūřé*; *tūwē, tūnē, tūt* | *præt. tūsēm, tūsēn, tūs* stb. | *imper. tujin, tujān*! || *infin. tūχw*.

m ä j- adni: Ind. *præs. mēřēm, mēřēn, mēi'*, FK. *mā*; *mēimén, mēinë, mēiřé*, FK. *māimén, māinë, māiřé*; *mēiřwē, mēinë, mēiřt*, FK. *māiřwē, māinë, mēřēt* | *præt. mēsēm, mēsēn, mēs* stb. | *cond. mēnam* stb. | *imper. mājīn, mājān*! || *Passivum*. Ind. *præs. mōum, mōun, mājwē*, FK. *mōwē* stb. || Tárgyas ragozás: *mēilēm*; kettős tárgy: *mēřam*; többes tárgy: *mēřānēm* stb. || *Infin. mēχw*, *part. mēp, mēnē, mēm*.

v ä j- venni: Ind. *præs. vořēm, vořēn, voi'*; *voimén, voinë, voiřé*; *voiřwē, voinë, voiřt*; FK. *vēřēm, vēřēn, vī*; *vīimén, vīinë, vīiřé*; *vīiřwē, vīinë, vēřēt* | *præt. vēsēm, vēsēn, vēs* stb. | *imper. vājīn, vājān*! || Tárgyas ragozás: *voilēm*, FK. *vīlēm* stb. || *Infin. voχw*, FK. *vēχw*.

l ä j- löni, dobni: Ind. *præs. lēřēm, lēřēn, lei'*, FK. *lā*; *lēimén v. lēřmén, lēinë, lēiřé*, FK. *lāimén, lāinë, lāiřé*; *lēiřwē, lēinë, lēit v. lēiřt*, FK. *lāiřwē, lāinë, lēiřt* | *præt. lēsēm, lēsēn, lēs* stb. | *cond. lēnam* stb. | *imper. lājīn, lājān*! || Tárgyas ragozás: *leilēm, leitē*, FK. *līlēm, lītē* stb. | *Infin. lēχw* | *part. præs. lēm* || *Passivum lēwē* lövetik; *præt. lājwēs* stb.

t ä j-, FK. *taj-* szöni: Ind. *præs. teřēm, teřēn, tei'*; *teřmén, teinë, teiřé*; *teiřwē, teinë, teit*; FK. *tēm, tēn, tī*; *tīimén, tīinë, tīiřé*; *tīiřwē, tīinë, tajēt* | *præt. tesēm, FK. tēsēm* stb. | *cond. tenam* stb. | *imper. tājīn, tājān*! FK. *tājīn, tājān*! || Tárgyas ragozás: *teilēm*, FK. *tīlēm* || *Infin. tāχw*, FK. *tēχw*.

jä j- jönni: Ind. præs. (a præsensképzőnek *w*-re történt változásával): *jiwēm, jiwēn, jiw; jiwēmēn, jiwēnē, jiwējē; jiwēwē, jiwēnē, jiwēt | præt. jēsēm, jēsēn, jēs; jēsēmēn, jēsēnē, jēsēi; jēsqu v. jēsūwē, jēsēnē, jēsē | cond. jēnam stb. | imper. jājin, jājän! || Passivum præt. dual. 3. sz. jāiwēsējē || Infin. jiw.*

tā j- enni: Ind. præs. *tēm, tēn, tēi; tēmēmēn, tēmēnē, tēmējē v. tēmējē; tēmēwē, tēmēnē, tēt | præt. tēsēm, tēsēn, tēs stb. | imper. tājin, tājän! || Passivum: tēum, tēun, tēwē stb. || Tárgyas ragozás: tēilēm stb. | kettős tárgy: tējam, tājän, tājä; tējamēmēn, tājän, tājän; tējngu, tājän, tājän || Infin. tējw, part. tēp, tēnē, tēm.*

ni j- nyúzni: Ind. præs. (FK.) *nijam, nijan, niji; nijimēmēn, nijimēnē, nija; nijqu, nijimēnē, nijat | præt. nīsem, nīsēn, nīs stb. | cond. nīnjam stb. | imper. nījin, nījän! || Tárgyas ragozás. Egyes tárgy: nījilēm, nījilēn, nījāt; nījilēm, nījilēm stb. plur. 3. sz. nījjan || infin. nīuj.*

2. a teljes tö vég-mássalhangzója -γ:

nē γ-, FK. *nēγ-* kötni: Ind. præs. *nējam, nējän, nēji; nējimēmēn, nējimēnē, nējā; nējqu, nējän, nējt, FK. nējam, nējan, nēji; nēmēmēn, nēmēnē, nēja; nējqu, nējän, nējt | præt. nēisēm, FK. nēisēm stb. | cond. nēinam stb. | imper. nējēn! || Tárgyas ragozás: nēilēm, FK. nēilēm stb. | többes tárgy: nējam stb. || Infin. nēuj, FK. nēuj | part. præt. nējēm.*

sē γ- törülni: *sējam; præt. sēisēm stb. mint nēγ-*.

sā γ- fonni: Ind. præs. *sājam, sājän, sāji; sājimēmēn, sājimēnē, sājā; sājqu, sājinē, sājāt | præt. sāisēm stb. | imper. sājēn! || Tárgyas ragozás: sājilēm stb. || Infin. sāuj.*

tā γ- tömni, dugni: Ind. præs. (FK.) *tājam, tājan, tāji; plur. 3. sz. tājat | præt. tāisēm stb. | imper. tājēn! || Tárgyas ragozás: tājilēm stb. || Infin. tāuj.*

mā γ- betömni, bedugni: Ind. præs. (FK.) *mājam, mājan, māji; mājimēmēn, plur. 3. sz. mājāt | præt. mājēsēm stb. | imper. mājēn! || Tárgyas ragozás: mājilēm stb. || Infin. māuj.*

3. a teljes tö vég-mássalhangzója -w:

lā w- parancsolni; igérni: Ind. præs. *lājam, lājēn, lāwi; lājimēmēn, lājinē, lāwā; lāwqu, lāwän, lāut; FK. lāwam, lāwan, lāwi stb. | præt. lāusēm stb. | imper. lāun! || Tárgyas ragozás: lāwilēm, præt. lāwēslēm stb. || Passivum: lāuwēm, lāuwēn, lāuwē stb. || Infin. lāuj; part. lāunē, lāum.*

r a w- himbálni, hinteni (schwingen) : *raqam*, *rāwi* | *raqusēm* ||
 Passivum: *raqwēm* stb. úgy mint *l a w*-.

n a w- hozzáfogni, kezdeni : præt. *nqusēm* | Passivum : *nquwēm* stb. úgy mint *l a w*-.

ń o w- mozogni : Ind. præs. *ńowam*, *ńowän*, *ńowi* stb. | præt. *ńousēm*, *ńousën*, *ńowës* stb. || Infin. *ńouȝ*.

v o w- hívní : Ind. præs. *vōam*, *vōän*, *vōwi* ; *vōřimën*, *vōřínë*, *vōwa* ; *vōřqu*, *vōřínë*, *vōwat* | præt. *vōusēm* stb. | cond. *vōunam* stb. | imper. *vōun*, *vōwän* ! || Tárgyas alak : *vōwilēm* stb. || Infin. *vōoȝ*.

pu w- megfogni : Ind. præs. *puwam*, *puwän*, *puwi* ; *puwimën*, *puwínë*, *puwa* ; *puwqu*, *puwínë*, *puwät* | præt. *pūsēm*, *pūsën*, *pūs* stb. | imper. *puwën* ! || Passivum : *puwqum* stb. || Tárgyas ragozás : *puwilēm* stb. || Infin. *puoȝ*.

ń o w-, FK. *ńäw*- kitépni, gyomlálni (füvet), kihúzni (pl. tolerat) : Ind. præs. *ńowam*, *ńowän*, *ńowi* ; *ńowimën* stb. FK. *ńäwam*, *ńäwan*, *ńäwi* ; *ńäwimën*, *ńäwínë*, *ńäwa* stb. | præt. *ńousem*, FK. *ńäusem* stb. | imper. *ńowën* ! || Tárgyas alak : *ńowilēm* stb. || Infin. *ńouȝ*, FK. *ńäuȝ*.

4. A teljes tö vég-mássalhangzója *ř* és *w* alakokban jelent kezik :

t o ř-, *tow*- évezni : Ind. præs. (FK.) *tōřam*, *tōřan*, *tōři* ; *tōřimën*, *tōřän*, *tōřëi* ; *tōřqu*, *tōřän*, *tōřët* | præt. *tousēm* stb. | cond. *tounam* stb. | imper. *towën* ! || Infin. *touȝ*, part. præs. *towép*.

V.

A pelími vogul nyelvjárás.

Valamint a közép- és alsó-lozvai, úgy csatlakoznak szorosabban egymáshoz a pelími és kondai nyelvjárások is. Még néhány századdal ezelőtt bizonyára szakadatlan földrajzi egységet alkottak területeik, melyeknek összekötő vonalai a jelenleg is használatban levő közlekedési utak lehettek: délfelől t. i. a Konda folyamvidékéhez tartozó *Jevra* (*Jivr-jō*) és a Pelímkába (*Palēm*) torkolló *Kondinka* (*Khontiñ-jā*) közti átkelő, éjszak felől pedig a felső-pelími nagy tó (*Tumēn*) és a *Sájim* (*Шаймское, Soajēm-poul*) egyházas falva közti mocsaras terület. Pelím városának 1593-ban történt alapítása után az oroszok lassanként az egész környéket magukévá tették, úgy hogy ma a vogulok vidéke összesen csak pár falura szorítkozik a Pelímka felvidékének mintegy 40 versztnyi területén, melyek névszerint a következők: *Tarlē-powēl* (Торла), *Jāni-vār-p.* (Хольшой лѣсъ), *Pekun-p.* (Пѣгуновъ), *Rēkw-p.* (Зарѣчная), *Niñkēt-jā-p.* (Шемталекъ), *Sal̄tiñ-p.* (Сальтинская), *Vołēp-p.* (Вотьпа), *Partēz-p.* (Портыхъ), *Massau-p.* (Массава), *Ātēm-jā-p.* (Вершинская). Nyelvjárásilag ezekhez sorakoznak a Pelímka és Lozva közti területen folyó és a Tavdába (*Tait-Palm*) ömlő *Vagljā* (Вагли, *Vōl-jā*) folyó vidékének vogul falvai is, jelesen: *Rint-tit-p.* (Ринты), *Vōl-jā-p.* (Сотники), *Turalēm-poał-p.* (Заозерное), *Kām-p.* (Кама), *Puj-jā-p.* (Вусьпины) és *Tiñ-pōl* (Тыня). — Bár Reguly is, Ahlquist is keresztül utaztak e folyó vidékén (erre vevén t. i. útjokat a *Tapēs-jā*, illetőleg éjszaki Szoszva felé), hagyományaikban kevés nyoma mutatkozik itteni tanulmányaiknak, mely Reguly szótári jegyzeteinek pár adatában s a «*Pelym'sche lieder*» cím alatt található kis szöveg-

gyűjtésben áll. Ez utóbbinak tartalma: 1. *Kqiss-jéri* (*Khais-jeri*, *Khaisz-ének*; Vog. Népk. III., 521.); 2. *Voki-jéri* (*Voki-jeri*, *Medve-ének*; u. o. 538.); 3. *Agapi Stepanovna voarem jeri* (A. S. *vārēm jeri*, Muratkova Agáfija készítette ének); 4. *Nastase Feodorovna voarem jeri* (A. F. készítette ének); 5. *Agsinja Apanasejevna voarom jeri* (N. A. készítette ének); 6. *Ätimjä puäl jeri* (Ätimjä falusi ének). — Magam *Rëkw-powël* állomásomon 1888. novemberben foglalkoztam a pelimvidéki nyelvvel,* a midőn szótári és nyelvtani gyűjtéseken kívül főkép Regulynak idézett rendkívül fogyatékos följegyzésű szövegeinek megfejtése, illetőleg átírása képezte célotomat. Mint mindenütt az eloroszosodott vidékeken, úgy itt is jóformán kiveszett az ének- és regetudomány, melynek selejtes maradványaiból csak ügygyel-bájjal volt módomban megszerezni egy kis mutatványt a *Joak-jeri* (Nénike-ének) bohózatban.

A) NÉVSZÓRAGOZÁS.

1. §. NÉVSZÓ-TŐ.

I. A tövégi γ -nek más nyelvjárásokban is divatos gyöngülésének példái: *vā* erő: birtokosragokkal *vām*, *vān*, *vāt*; *vayām*,

*) Legyenek itt megemlítve azon személyek nevei, kiket az egyes nyelvjárások tanulmányánál tanítókül alkalmaztam; ezek voltak: az ejszaki nyelvjárásra nézve: Tatjana Alexejevna Szotyínova szül. Szalavárova asszony *Tat-tit-paul* (Jurkina) faluból; — 2. a középszovai nyelvjárásra nézve: Michail Grigories Përsä *Törëx-poël* (Përsina) faluból; — 3. az alsólozaira nézve: Fadjej Ignatjev Lachtjin *Jaul-tit-pöl* (Kuzjina) faluból; — 4. a kondaira nézve: Rodjion Djimitrijics Pupin, Jefim Djimitrijics Pupin, Szergej Jakovljeries Csorin és Mikolaj Grigories Kartjin (volosztbeli golova) mindnyájan *Lous-poul* (Leuši) faluból; továbbá a felsőkondaira nézve: Ivan Tjimofejics Szatjigin (az utolsó kondai fejedelem, Szatik unokája) *Lōx-voqni-pöl* (Szatyigi) faluból; — 5. a pelimi nyelvjárásra nézve: Szjergerj Kiriljics Manzirkov *Rëkw-powël* (Зарьчная) faluból; — 6. a tavdaira nézve: Mitrij Jepimov Kosztyin *Čoumitär-poul* (Csandiri) faluból és Pavel Tjimofejics Torgajev *Ütiñ-khuli-poul* (Kuzjajeva) faluból.

vq̄än; vq̄au stb. *vq̄n* erős, *vq̄tal* erőtlen | *oq̄* leány (*jäi-q̄* testvér): *q̄m* v. *q̄rēm*, *ān* v. *q̄rēn*, *q̄rät* | *pū* fiú: dual. *pūrei*; *pūän* fiai | *mō* föld: *mōm*, *mōn*, *mōät* | *jäi* atya: *jäim*, *jäin*, *jäät*; dat. *jätän*. — Mássalhangzó-csoportban a tövégi *γ*-nek gyöngülése történhetik a lozvai nyelvjárások módjára pótló nyújtással is, pl. *kwal̄* kötél: instrum. *kwall̄l* | *täri* fenyő: *tärrēm*, *tärrēn*, *tärrät* | *jeri* ének: *jerēm*, *jerrēn*, *jerrät* || *säs* anyai nagybátya: *sässem*, *säsät* (v. ö. éjsz. vog. *kwāl̄i' tari'*, *ēr̄i'*, tő: *kwal̄γ-*, *tarȳ-*, *ēr̄γ-*; kondai *säs*, tő: *säsγ-*). Azonban gyakoribb eset az afféle, melyet az igei præsens *γ* képzőnél tapasztaltunk (v. ö. éjsz. vog. *mine'im*, *mine'in*, plur. 3. sz. *mine'it*, pelimi *minēm*, *minein*), pl. *pup̄i* bálvány (éjsz. vog. *pup̄i'*, tő: *pup̄γ-*): *pupeim*, *pupein*, *pupät*; *pupiām*, *pupiän*; *pupijau* stb. | *jani* játék (éjsz. vog. *joni'*, tő: *jonγ-*): *janeim*, *janein* *) *janät* | *ñoli* kigyó: *ñoleim*, *ñolein*, *ñolät* | *pq̄ri* fűszár (éjsz. vog. *pori'*): *pq̄reim*, *pq̄rein*, *pq̄reit*; *pq̄riām*, *pq̄riän*; *pq̄rijau* stb. | *tōri* daru: plur. nom. *toreit* || *vq̄ni* hegyi erdő: *vq̄neim*, *vq̄nein*, *vq̄nät*.

Nylván az utóbbi töcsoport analogiájának hatása az *i* (eredetileg *j*) tövégnek változása az efféle szókban, mint: *jengi* szolga (работникъ; éjsz. vog. *ēnkaj*, kondai *īnki* szolgánő): *jengeim*, *jengein*, *jengiä*; *jengiām*, *jengiän*; *jängijau* | *š̄iri* kard (éjsz. vog. *sirej*, kondai *sēri*): *š̄ireim*, *š̄irein*, *š̄irät*; *š̄iriām*, *š̄iriän*; *š̄irijau* stb. || *l̄ami* szúnyog (éjsz. vog. *l̄ām-uj*): plur. nom. *l̄ameit*. Ezekkel szemben az éjsz. vog. *lili* lélek, *ñuli* lúczfenyő, *rusi* rojt stb. efféle szók-nak megfelelőleg a pelimiben ilyen alakokat találunk: *lēt*, *ñut*, *rus*; birtokosragokkal: *lëlēm*, *lëlēn*, *lëlät*; *ñutēm*, *ñutät*; *rusēm*, *rusät* stb.

A tövégi *w* szokásos gyöngülésének példái: *ñän-jau* morzsa: *j̄qum*, *j̄qwēn*, *j̄qwät* | *käu* malomkő: *š̄ām-käwē* szembogár | *j̄kwē* aszszony: *j̄ekum*, *j̄ekun*, *j̄ekwät* | *oq̄kw* nagynéne: *oq̄kum*, *oq̄kwät* | *q̄rakhw* pálinka: *q̄rakhum* stb.

II. A tő belsőjében mutatkozó gyöngülések: a) a diftongus elváltozásával: *tōl* láb: *lailēm*, *lailēn*, *lailät* | *tōt* ruhaújj:

*) A gyöngülésnek ilyen módja magyarázza meg az alsó-lozvaiban a *jani* «játék» szónak egészen különálló és sajátos ragozási alakját, mely t. i. a következő: *janium*, *janiun*, *janiät*; míg *š̄ori* «virág» (éjsz. vog. *š̄ori*) mellett a megfelelő alakok: *š̄orim*, *š̄orin*, *š̄oriät*.

taitēm, taitēn, taitāt | *mōt māj: maitēm, maitēn, maitāt* || *poul, pōwēl* falu: *pailēm, pailēn, pailāt*; — b) az orrhang kivetésével és a többeli magánhangzó rövidítésével: *lāḡ* szó: *lāñghēm, lāñghā* v. *lōñghā* | *lēḡ* ég (éjsz. vog. *lñk*): *instrum: lēñghēl* | *naḡ* a kelepceze kifeszítő fapeczke: *birtokosr. 3. sz. nāñghāt* | *ket* sapka: *kēnlēm, kēntāt* | *khut* háti batyú: *khuntēm* | *kwāš* karom: *kwānšēm* | *šus* bolha: *šunšēm* | *khup* hab: *khumpāt* stb.

III. Érdekes alakulata a tövégi mássalhangzó-csoportnak mutatkozik az ilyenekben: *vulmē* «álom» e mellett: (nom.) *vulēm*, *ñulmē* és *ñulēm* seb, *ñilmē* és *ñilēm* nyelv, *pitmē* és *pitēm* ajak, *surmē* és *surēm* tetőnyílás, *khašmē* és *khašēm* hagyma | *puḡnē* és *puḡnē* köldök, *tarñē* és *tarēñ* réz | *ḡol-khōnrē* és *ḡol-khōnrē* a láb térdhajlata (hátnál); v. ö. éjsz. vog. *ūlēm, ñulēm, surēm, ñelm, pitmi, puḡñi*. Ez alakok ugyanolyan hangalaki viszonylást tükröznek, mint a régi magyar *álmu* és a későbbi *álom*; azonban tekintve szűk terjedtségi körét az elősorolt vogul alakok végső töhangzóját aligha lehet az ősugor tövégi magánhangzó maradványának tartanunk, hanem inkább a ragozott alakok analogiai hatása alatt (pl. *vulmē-m, vulmē-n*) keletkezett új nominativusi fejlemény-alaknak.

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — A kettősszámban képzője: *-ei*, pl. *vqtēm* arcz: *vqtmei*, *sām* szem; *sāmei*, *khum* férfi: *khumei*, *pū* fiú: *pūrei*. A *kitei* «kettő» mellett itt is van *okwāi* «egy», *khus* *āri* *okwei* huszonegy, *vōt* *āri* *okwei* harminczegy stb.; ellenben jelzőileg: *okw* *lū* egy ló). — A többes képzője: *-t* (köthangzóval *-ēt*), pl. *mōt* földek, *lūt* lovak | *khumēt* férfiak, *oḡmpēt* ebek, *vujēt* állatok | *lḡmeit* szúnyogok, *tōreit* darvak stb. (l. 1 §.).

2. Accusativus. — Kifejezése, mint az éjszaki nyelvjárásban, ragtalan még határozott tárgy esetén is, pl. *jāḡām tēm sāmiñ* *Vutēp ju-tatilām* atyánkat, mely felfalta, a nagyszemű ugatót vigyük haza | *tḡut-vul-šup* *nuñk-listē* a tüzes üszökdarabot földobta (Vog. Népk. III, 521.) | *tñ vḡar lḡḡw mūtīm* körüljáróm ezt az erdőt || *vuj-āñšux* *vuj-ātāt* *tārēm-vuntēstē* az «állatöreg» szagát megülte (Vog. Népk. III, 523.).

3. Locativus. — Ragja: *-t*. Képes használatára példák: *vḡar-jū ā šēr māt taršēti* az erdei fa a hidegben fölpattog (деревина

трещить отъ морозу) | *natiñ tōrēm n a t t ē pilnē mātr at khantloq-lin* koros világ korában (v. kora óta) nem találtak felni valót (Vog. Népk. III, 523.).

4. *L a t i v u s*. — Ragja: *-ne, -n*. Példák alkalmazására: *a*) *allativus*: *mot l'ongh ne perémtes* más útra (на другую сторону) fordúlt | *mart mō ne teilentī* déli vidékre (за теплое море) repül || *poñkāt v ű t n e mājīt* fejét vízbe (въ воду) dugja | *mātr tōr ne jel-mqñimtōxw* valamit kendőbe (въ платокъ) göngyölni; — *b*) *superlativus*: *voq nēp ne tōñs nuñk-puptau* a horogra (на уду) föl-túzik a férget | *khul kērux šal-jūne* halat túzni a nyársra (на шестикъ); — *c*) *dativus*: *tōrēm s i s k w ē n āsenteim* istenben reménykedem (надѣюсь на бога); — *d*) képes használatok: *kit v u r t n e pa'-vurtinqu* két részre (на двое) osztjuk föl || *š o r n e pātsei* összevesztek (ссорились, pörbe estek) | *amqñēm tūu šō u n e pättitā* ő engem bajba juttat (меня досадить) | *khwoitēp-khar j o l n e pāts* a beteg megkönnyebbült (легче сталъ) v. könnyebbségbe jutott | *jāni n u ű n e tātīmē* nagy eskü elé v. esküvéshez viszlek téged (въ присягу я тебя поведу) || *kit šō t n e khoji* két rubelbe kerül (два рубля стоить).

5. *E l a t i v u s*. — Ragja: *-nēl* gyér használatban, pl. *v a r n ē l tēlēm vqr-vantert* erdőből termett erdei vidra (Vog. Népk. III, 521.).

6. *T r a n s l a t i v u s - e s s i v u s*. — Ragja: *-āi*. Példák: *tayt-jū i s -k ā r k w ā i khañtelān!* hasítsd a tűzifát apróra (дрова мелко коли)! | *tī mō pontāi vārēm* ezt a földet sikká teszem | *raqsēn l ā k w ā i soxtux* a madzagot karikába fölszedni (веревку въ кругъ sobрать) | *khañtēl v ű ñ k w ā i itst* a napok rövidek lettek (дни коротки стали) | *tā' i l ā pun!* tedd telivé! | *mōwēst okw' āñāi puntlān!* rakd a ruhákat egy csomóba (въ кучу складывай одежу) || *tīt m u j ā i ōli* itt vendégül van (онъ въ гостяхъ здѣсь) | *parāi khuji* ugaron fekszik (парой полежить) | *o a r e n t ā i v i x w, m i x w* kölesön (въ долгъ) venni, adni.

7. *I n s t r u m e n t a l i s*. — Ragja kötőhangzóval kapcsolt *-l*, pl. *tupēl nārēkhti* evezővel tolja ladikját (весломъ пехатся). Képes használatára példák: *šāmān tūs- v ű t ē l khañtījē* szemei könnyekkel omlanak (futnak; слезы бѣгутъ изъ глазъ) || *t i n ē l lāl p -taytux* árra nézve egyezkedni (ладиться въ цѣнѣ) || (módhatározó) *am-poqlēm tūu v ā l ā k ē l o x s ā vis* ő tőlem erőszakkal vett el pénzt (силой отъ меня деньги взять) | *nqr l q m tēl jāli* meztelenül jár

(нагишомъ ходитъ) | *täu näxät po ñ kél ôli* ő egyedül (tdk. egymagában való fővel) él (одинако живетъ) || *jäʒi-ñkwel khwari* az apjával anyjával szitkozódik (матерится).

3. §. Birtokragozás.

Ragozási példa: *kwäl ház*.

a) Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos. Kettős számú birtokos. Többes számú birt.

1. <i>kwäläm házam</i>	<i>kwäläm kettőnk</i>	} <i>háza</i>	<i>kwälqu házunk</i>
2. <i>kwälän házad</i>	<i>kwälän kettőtök</i>		<i>kwälän házatok</i>
3. <i>kwälät háza</i>	<i>kwälän kettőjük</i>		<i>kwälän házuk</i>

b) Kettős számú birtok.

1. <i>kwäläm két házam</i>	<i>kwäläm kettőnk</i>	} <i>háza</i>	<i>kwälqu két házunk</i>
2. <i>kwälän „ házad</i>	<i>kwälän kettőtök</i>		<i>kwälän „ házatok</i>
3. <i>kwälän „ háza</i>	<i>kwälän kettőjük</i>		<i>kwälän „ házuk</i>

c) Többes számú birtok.

1. <i>kwälänäm házaim</i>	<i>kwälänäm kettőnk</i>	} <i>házai</i>	<i>kwälänqu házaink</i>
2. <i>kwälänän házaid</i>	<i>kwälänän kettőtök</i>		<i>kwälänän házaitok</i>
3. <i>kwälänän házai</i>	<i>kwälänän kettőjük</i>		<i>kwälänän házaik</i>

Az egyes sz. birtok egyes 3. személyének *kwälät*-féle alakja mellett néha az eredetibb egyszerű alak is hallható, pl. *lailät* és *lailä lába*, *länghä* szava, *jengia* szolgája, *poñghwél-poalä* fél válllapoczkája, *täu-poalä* tőle.

4. §. Név mások.

a) Személyi név mások:

Nominativus: Sing. *qm én*, *näi te*, *täu ő*.

Dual. *mën mi ketten*, *nën ti ketten*, *tën ők ketten*;

Plur. *man mi*, *nan ti*, *tan ők*.

Accusativus: Sing. *qmnam*, *näinän*, *täwät* v. *täwä*.

Dual. *mënnäm*, *nënnän*, *tënnän*.

Plur. *manngu*, *nanngän*, *tanngän*.

Dativus: Sing. *amnanēm, nāñcn, tāwān.*
 Dual. *mēñqñāmne, nēñqñānne, tēñqñānne.*
 Plur. *manqñqune, nanqñānne, tanqñānne.*

Nyomatékosított személyi névmások: *amēx v. amk* én magam (pl. *amk nāxēmt* én egyedül), *nāñkw* te magad, *tākw* ő | *mēñk* mi ketten magunk, *nēñk, tēñk* | *mank* mi magunk, *nank, tank* || Dativ. *amēxnanēm, nāñkwnanēn v. nāñkwēnne, tākwātān* | *mēñkñqñāmne, nēñkwñqñān, tēñkwñqñān* | *mañkwñqñqune* | *nañkwñānān, tañkwñānān.*

b) Az «egymás» kifejezései: *ñowām, ñowān* stb., pl. *mēñ ñowāmt vōkhtēmē* mi egymást megláttuk | *tēñ ñowānt tatēltaxtijē* ők egymással versenyt futnak (они въ запуски бѣгаютъ). Másnemű szólás ugyane fogalomra: *tēñ jēñēptaxtijē tēñk nāxāñt* ők egymással szeretkeznek (они сами собою любятъся).

c) Mutató névmások: *tī, tīt* ez (pl. *tī kwāl* ez a ház, *tīt mēñēr?* ez micsoda?) | *tā* az, amaz (pl. *tā kwāl* az a ház; *tā-poql tī jājin!* jer onnan ide! отсюда приди сюда!) | *tāñ* id. (pl. *tāñ jiw am jēl-sāirēslēm* azt a fát én levágtam; *tāñ-jī-poqlt* aztán). — Milyenségmutatók: *tīmlē, tīmlē-khar* ilyen, *tēmliñ-khar* olyan (pl. *at vašintalēm tēmliñ-khar* nem látott olyat, не видалъ такого).

d) Kérdő és visszamutató névmások: *khqñ, khwqñ?* ki? mi? (állatra vonatkozva; pl. *khqñ ālsēñ?* mit fogtál? кого добылъ? — *sqt ālsēm* csukát fogtam | *khwqñ joxtēs?* ki jött meg? кто пришел?) || *māñ* mi? micsoda? (jelzőileg), *māñēr* id. (önállóan; pl. *māñ kēñēs kēñēstiijē?* micsoda ügyben tanácskoztok? | *māñ vujēt khqñtesēñ?* micsoda állatokat találtál? | *māñērñē khōjī?* mibe kerül? чего стоить? | *pilñē māñēr khqñsāñ?* micsoda félni valót találtatok? Vog. Népk. III. 523.) || *māñ-sēr?* milyen, miféle? (v. ö. *mōt-sēr* másféle; *okw' vuipā v. okw' śi khumei* egynemű, egyforma emberek) || *māñ-sī v. māñ-saut?* mennyi? (v. ö. *mārsā-sī joxts* kevés jött).

e) Határozatlan névmások: *khan* valaki: *khanne vqñēm śuñiñ tōrēm* valakitől alkotott boldogságos ég (*Nastase Feodorovna jeri*; v. ö. közép-lozvai *khañkhā* «ki» és «valaki», l. NyKözl. XXII. 11. l.) | *ql-khqñ* valaki | *qtē-khqñ* senki || *māñēr* valami: *kaš nāi māñēr vqñēñ, šokh okw' śi* bármit (tdk. bár te valamit) csinálj, mindegy | *al-māñ* (jelzőileg), *al-māñēr, al-mār* (önállóan) valami, valamicsoda (pl. *al-māñ kēñēs kēñēstiijē* valami ügy-

ben tanácskoznak; Vog. Népk. III. 521.) | *oq̄ti-män* (jelzőileg), *āti-mänēr* semmi (pl. *oq̄ti-män pilnē mätēr at khantloqln* semminemű felni valót nem találtok; Vog. Népk. III, 523; *āti-mänēr jol ātim* semmi haszon sincs benne; никакой пользы нѣту, *am-paltēm āti-mänēr ātim* nálam nincs semmi; у меня ничего нѣту) || *mätēr* valami (pl. *am nāinan pälēnne mätēr lq̄pātaleim* én neked valamit sugok füledbe; *pilnē mätēr* valami felni való) || *šq̄kh, šokh, šq̄khiñ* minden, mind (pl. *šq̄khiñ kholēx tiť ōls* mind a nép itt volt, весь народъ здѣсь былъ; *šq̄khiñ por* mindenkor, всегда; *šq̄kh okw' šī* mindegy, все равно; v. ö. *vuj ālnē tēmāt šokh ōli* medveölő fegyvere sok van; Vog. Népk. III. 523.) || *mot* más (*mot-sēr* másféle).

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók.

I. Név mási töből valók: *tiť* itt, *tüť* ott | *ti* ide, *tqu* oda, *ti-tqu* ide-oda (pl. *ti-tqu kōñeralēm jū* ide-oda görbülő fa, *pēñkh-lēm-khar ti šailkhati, tu šailkhati* a részeg ide hajlik, oda hajlik) | *ti-poql* innen,*) *tā-poql* onnan || *khot?* hol? *khwqtē* valahol (pl. *am nāinan khwqtē iťt-joytilēm* én utólérlek valahol téged, я тебя гдѣ-нибудь настегу) | *khwqtē?* hová? *al-khwqtē* valahová (pl. *al-khwqtē jelē-tuitēst* valahová elrejtőztek) | *khot-poql?* honnan?

II. Más névszói tövekből származó önálló alkalmazású határozók:

jēl (*jēl-ōl* első, legelső): *jēlt* elől, az előfélen (pl. *jēlt jōmēn!* elől járj! впереди иди!) | *jēl-poql* előlről, az előfélről (pl. *jēlēm-poqlēm pāri jājin!* jer előlem vissza! спереди назадъ иди!) | *ilā, ilāl* előre, az előféltre (pl. *ilāl min!* menj előre! впередъ иди!) — Igekötői alakja: *il, ilē*; használatának példái: *ilē pqrq-mēs* elugrott (отскочилъ) | *tujt il-rēpēn!* rázd le a havat | *kq̄tāt ilē-nārātīt* kezét kinyújtja (руку протянетъ) | *lq̄lēm il-takemti* lábam elcsúszik (нога раскатится) | *ilē tajelaxtux* hótalpakon futni (на лыжахъ бѣжать) | *tusjēx ilē-pišēmēn!* fúdd el a port! || *kwärt-mowēs il-päsértux* a fehérneműt kifacsarni (бѣлье выжимать) | *oqrēs ilē-*

*) A *tiť* itt, *ti* ide határozóknak megfelelő *tīl* időre vonatkozólag használatos «ezután, ez időtől kezdve» jelentésben (l. alább).

leštux megigazítani a tüzet | *mowēsän il-säriän, at äñšiän* ruháit kíméli (берересть), nem viseli.

jij utó (*jij-öl* utolsó): *íýt* hátul, utóbb, mögött (pl. *täu täkw jēlt mini, man íýt miniwé* ő hadd menjen elöl, mi hátul v. utóbb megyünk, позади поидемъ, *íýt tuñši* hátul áll). — Igekötoi alakjai: *jít* és *íýt*, pl. *jít-kwäjmētāxw* nyomozni, nyomában járni (pl. a vadnak; звѣрь слѣдовать) | *íýt-jozteim* utólérem (настеры его).

pär «vissza», főkép igekötői alkalmazásban, pl. *šqš pär kúšeri* a nyírbéj visszafelé göngyölődik (назадъ ескарчивается) | *rāsnē pär-lqškēmés* a madzag meglazúlt (веревка ослабла) | *pūlē-pēm pär-kwglēs* daganatom visszament (опухоль отлегла).

ju i, jii belső, benső fél (*juix kwäl* a belső szoba): *jij-poql* belülről; hazúlról (pl. *jij-poql šüštēm-khār* hazúlról szerzett hozomány, приданное невѣсты) | *ju be*; haza. Az utóbbi alak egyszersmind igekötő szerepű, pl. *kwälne ju-tuxw, ju-tūlux* a házba bemenni (зайти), bevinni (принести въ избу), *ju-nālejāxw* elnyelni (проглотить) | *pōtēlkē ōrokhw ju-ājis* egy butella pálinkát ivott ki (выпилъ) | *sil koqtēmne ju-sēlēs* a szálka behatolt a kezembe (занозилъ руку).

kwän külső, külfél (*kwänēx kwäl* külső szoba): *kwänēl* kívülről, távolról (pl. *kwänēl minēs* távolról ment, kikerülte) | *kwänē* kifelé, ki. — Igekötoi alakja: *kwän, kwänē*. Példák: *vūt pētēr-poql kwän-lipēsti* a víz kiloccsan a vederből (плещится изъ ведра) | *nālā ša'irēp-poql kwän at šēti* nyele nem jön ki (не вынимется) a fejszéből, *kwän-lāxtim* v. *kwän-lokhwim* kiverem (выколочу) | *lēin kwän-pēti* az evet szórét hullatja (линяетъ), *tqul-pun kwän-nūlūti* a bőr szőre hull (шерсть обливается), *kwän-narmēs* csupasz lett (голою сталъ) | *koqt-kwänšēm kwän-kušpēs* kezem körme leesett (отпалъ) | *noxs tqulāt kwän-nūxw* a nyuszt bőrét lenyúzni (снимать кожу); *jū sēmāt kwän-khultux* v. *kwän-oxwtux* a fa kérget lehántani (кору снимать); *tqul-pun kwänē-khāxurux* a bőr szórét lekoppasztani (szerszámmal; шерсть выскоблить) | *am-pqsnēm kwänē khwglēs* liszttem elfogyott (мука вышла) | *oxšām kwän-multesēm* pénzem eljátszottam (проигралъ) | *kwän-lautēm sqiriñ mowēs* kimosott fehérnemű (стиранное бѣлье).

num felső (pl. *num-öl* a legfelső. Vog. Népk. III, 523.; *Num-Törēm* Felső-Ég): *numēn* fönn (pl. *numēn khani* fönn függ) | *nuñk* föl, vmi fölé, főkép igekötői alkalmazásban. Példák: *jū-tāremne*

nuñk-lokwén kússzál föl a fára (Vog. Népk. III, 523.) | *voqnépne* *tōjś nuñk-puptau* a férget a horogra föltüzik (на уду надѣвають червь) | *vār-jū nuñk-šāštś* az erdei fa felnőtt (лѣсъ выросъ) | *nuñk-tēlś* föltermett (ember) || *nuñk-māškatuḡ* felöltözni (v. ö. *jel-oñkwsaḡtuḡ* levetközni) | *lū nuñk-naīrētōḡw* a lovat fölnyergelni (осѣдлатъ) || *nuñk-kēñśś* fölébredt (разбудился); *nuñk-kitim* felköltöm (разбужу) | *nuñk-lēleis oqśel-poql* föltámadt (föllélekzett) a halálból (ожилъ изъ смерти) || *oqrśś nuñk-pēlēm-tāḡw* tüzet gyújtani (разжигать; ellenben: *jel-khartāḡw* eloltani, погасить); *nuñk-pēlēm-lauś* meggyúlt, megégett (заропѣлся) | *kwāl nuñk-iśels* a szoba fölmelegedett (нагрѣлась) | *kēr oqrśś-kēt nuñk-sonāti* a vas a tűzben izzóvá lesz (паскалится) | *pum nuñk-tōśś* a fű megszáradt (трава подсохла) || *nuñk-pērētōḡw* v. *nuñk-leštūḡ* megjavítani, megfenni (a kést; поправить ножикъ); *nuñk-kiutuḡ* megköszörülni | *tēp-kān nuñk-khartuḡ* fölszántani a szántóföldet (пахать).

j el alsó (*jel-ōl* alsó, legalsó; Vog. Népk. III, 523.; *jelēḡ törēm* alvilág = éjsz. vog. *joli tārēm*: *jelēḡ törēmne minś* a más világba ment, на тотъ свѣтъ ушелъ): *jelē*, *jel* «le, alá» főkép igekötői alkalmazásban, pl. *tol-poql jel-rāts* leesett a lábáról | *vār-jū jel-khūti* az erdei fa hajlik (наклонится) | *kḡtēl jel-vunti* a nap leszáll (закатится), *jañghēp jel-uitenti* a hold alámerül | *oqñā jel-oitēstē* a csészét elejtette (чашку уронилъ) || *sun kwālēl jel-tārsōḡw* v. *jel-nāsōḡw* a szánt kötéllel lekötözni (веревкой завязать) | *pāsēn-poqr̄t laīlā jel-nūrēm-tim* az asztaldeszka lábát megerősitem (окрѣплю) || *kwārt jel-šartuḡ* az inget beszegni || *jel-pūḡ* elfogni v. lefogni vlkit (поймать) | *sā'ir jel-lokhuḡ* a tehenet leszúrni, levágni (колоть корову) || *tōrēm jelē khwaśši* imádkozik (молится) || *jelē tuitēst* elrejtöztek (запрытались) | *sāmān jel-kḡññān* behúnyja szeméit (зажмурить глаза) | *māter törne jel-mḡñim-tōḡw* valamit kendőbe göngyölni (завернуть) || *lū jel-oḡśāmes* v. *jel-sōrlaḡts* v. *jel-jarmēs* a ló lesoványkodott (отощалъ) | *jel-ōrtōḡw* elfáradni (пристать) | *jel-junēm-tauesēm* elaludtam (сдремнуль) | *jel-šūltausēm* megöszültem (осѣдѣль) | *kwārtēm jel-tōlpēs* ingem elszakadt (оторвалась) || *jel-šātepi* sötétedik (темнѣется) | *jel-iñḡels* besötétedett (отемнилось) | *polwēs jel-piśšuḡ* a gyertyát eloltani (задувать свѣчку) || *iśēm vūt jel-lañśi* a meleg víz meglanguyl (простынетъ) | *jā jel-pōlēś* a folyó befagyott (рѣчка стала); *lām jel-pōlēś-lim* a levest lehütöm | *vōj jel-jānti* a zsir megfagy, lehül (стынетъ).

äl a folyónak fölvidéke (*äl mōkhēm* fölvidéki nép): *ällē, äläl'* fölfelé (a folyón, на верхъ), pl. *äläl' t̃auz* fölfelé evezni | *äl-poql* felülről (съ верху).

lui a folyónak alvidéke (*lui mōkhēm* alvidéki nép): *lañghē, lañghäl'* lefelé (a folyón; на низъ) | *lui-poql* az alvidékről, alulról (снизу).

p u j a víznek part felé eső része: *pō* a partra föl, a nagy folyóból a beléje torkolló kisebbbe (pl. menni), pl. *khul pō kwali* a hal a kisebb folyóba megy föl (въ рѣчку подымается). Ellentéte:

nal a víz irányában befelé, a nagyobb folyó irányában lefelé, pl. *khul nal-taräti* a hal a kisebb folyóból a nagyobbba ereszkedik (въ рѣчку пускается) | *khōp nal-vortēn!* taszítsd el a parttól a ladikot! (отпexай отъ берегу лодку!) | *ngr ēz-poñk-poql nal-pä'irmenti* a gerenda a hegycsúcsról alá gurúl.

kh w a š ē hosszú: *khwašät* messze, a távolban (pl. *khwašät tuñsi* messzire áll) | *khwašan* a távolba, messzire (pl. *khwašan jālsēm* messzire mentem, далеко ходилъ) | *khwašt* hosszában (l. alább a névutók közt).

vō t rövid: *vōtne* közelben, közel (pl. *vōtne tuñsi* közelben áll, близко стоять) | *vōttē* közelébe vlminek (pl. *pōwēlne vōttē jōtim* közelebb megyünk a faluhoz, ближе къ деревнѣ подоидемъ).

kh q m ä i, khqmē hason, kidomborodó részével v. arczczal lefelé, pl. *khōp khqmäi khuji* a ladik hasán fekszik (на брюхѣ лежить), *khqmē tušp khōp* laposan terülő, hasas ladik (прямая, не крутая лодка). — Igeköttöi alakja: *khqm*, pl. *khōp khqm-khqmuz* v. *khqmäi punuz* a ladikot szádjával lefelé borítani (навалить) | *khqm-rawēlōzw* id. | *khqm-kämsértayti* összekuporodik.

kh o n ä i háttal lefelé, hanyatt, pl. *khōp khonäi khuji* a ladik hanyatt (на спинѣ) fekszik | *khonäi* v. *pal punšuz* hanyatt vetni (a ladikot, распрокинуть). V. ö. *khāniñ khōp* meredek, magas oldalú ladik (крутая лодка).

ō k w i egy: *ōkwän* együvé, egybe, pl. *t̃aulēm ōkwän kušers* állatbőröm egybezugorodott, összeránczosodott (сморщилась) | *kit kwälē ōkwän oltuz* két kötelet egybe toldani (наставлять, спростать).

l a x w, lax «körül» igekötői használatban, pl. *t̃i ṽar laxw-mūltim* ezt az erdőt körüljárom (обоиду) | *kwärt laxw-käsuz* v.

laɣw-šartuɣ az inget körülszegni (кругомъ обшивать) | *pəñkəm laɣ-joñɣhi* fejem forog, szédül (кружится).

läp igekötő a «teljes elfödés, elzárás» értelmével, pl. *tī jū täläl läp-puɣim* ezen fát öllel átfogom | *läp-lěɣtuɣ* leszegezni vmit | *kwäl-ou läp-təwértöɣw* a ház ajtaját bezárni (запирать на крюкъ) | *šämän läp-šikwértausei* szemei bevonódtak hállyoggal | *tī lūr läp-šunštaus* ez a kidölt fatörzs moszattal vonódott be (чунжой заросло), *läp-khəištəus* bemohosodott (мохомъ заросло).

o q l t-p ē s egy sorban, egymás mellett: *mən kwäləm oql pēs tuñsīfē* a mi házaink egymás mellett állanak (рядомъ стоятъ.)

III. Né v u t ó i alkalmazású határozók :

-k ē t -ben (pl. *oql-kēt tatau* ölben hordják, *vār-kēt ōli* az erdőben lakik) | *-kēn* -be (pl. *vəšəɣ-kēn jəl-nopēs* belesüppedt a sárba; *khəp-kēn toɣluɣ* a ladikba beszállani | *-ker-poql* -ből (pl. *khul khū-nuɣ pūt-ker-poql oqñē-kēn* halat merni az üstből a csészébe, изъ котла въ чашку).

šup ē át, keresztül, pl. *jā-šupē* a patakon által (черезъ рѣчку). — Igekötői alakja: *šup-*, pl. *jā šup-šusim* átgázolom a patakot (переброжу рѣчку) | *tāñgēr kwəlē šup-šōšsēt* az egér keresztülrágta (перепрызла) a kötelet.

tār ē m t, *tärmēt* fölött, rajt, -n, pl. *noɣs jū-tārēmt khuji* a nyuszt a fán fekszik | *šanš-tärmēt narsi* térden csúszik (пользеть на колѣнахъ) | *joñk-tārēmt takəšəɣw* a jégen csúszkálni (кататься на льду) || *tärmēl* fölött; -ről, pl. *vəñē-tärmēl ələmtəɣtuɣ* vállon emelgetni, hordani (на плечѣ тащить) | *tusjəɣ ilē-pišsēmən pāsən-pārt-tärmēl* fúvd el a port az asztalról || *tärm*, *tärmēnē* fölé, -ra, pl. *pētəɣ kwärəɣ-tärm nākhi* a kakas a tyúkra hág (tojózik) | *is vuj khol-tärm nuñk-isəps* a madárka a nyírfára szállott (пташка на березу сяла) | *jū-tärmne nuñk-lokwən!* küsszál föl a fára (Vog. Népk. III, 523.). — Az utóbbi alak igekötői szerepű is, pl. *vuj-añsəɣ vuj-ätāt tärm-vuntəstē* a medve medveszagára ült (medveszagát ráülte; u. o.).

tā n ē m ē n : *əɣ-tānēmən* a hegyen (на горѣ), *jū-tānēmən* a fa tetején (на вершинѣ дерева) | *tāniñ* v. *tāniñ poql* felülről, a magasból: *oāmp tāniñ nāl-āt vī* az eb felülről szaglászik.*)

*) Figyelemre méltó, hogy a kézirati evangeliumfordítások az «ég» (cəlum) szót mindig тəнүмъ s nem a közbeszéd tərēm

p o q l fél, oldal: *poqlt* (*palt*) -nál; -hoz, pl. *näi-paltén* te nálád (у тебя) | *am oqšélém am-poqltém ti jožts* im megjött (hozzám) halálom || *poql* -tól; -ből; -ról, pl. *am-poqlém ožšá vis* pénzt vett tőlem (отъ меня) | *jěkwät-poql rañkhě ōli* külön lakik a nejétől || *vüt pětér-poql kwän lipěsti* a víz kilocsog a vederből | *nälä ša'irěppoql kwän at šěti* nem jön ki a nyele a fejszéből (изъ топора) || *šqkhiñ mē-poql ōlst* minden vidékről (со вѣсхъ сторонъ) voltak | *ož-poñk-poql* a hegyről. -- Igekötői alakja *pal* «szét», melynek használatára példák: *jā pal-pātelēs* a folyó szétnyílt, fölnyílt (t. i. levetette jég-burokját, рѣчка открылась) || *šāñgěl pal-peštux* szétoldani a csomót (узелъ развязывать) | *kīñ pal-ojtux* a gombot kigombolni (разстегнуть) || *lōñkh tiť pal-khasti* az út itt ketté v. szétágazik (развиlitся) | *khul pal jašux* v. *pal-šiltux* a halat széthasítani, folszrijalni (пороть) | *khēp pal-poxtlayts* a ladik megrepedt (расщелялась), *pal-kholpēs* széthasadt (раскололась) | *jū pal-pākmānts* a fa megrepedt (a fagytól; деревина отъ стужи стреснула) || *šur-kēn ponš-punāt pal-šōkōrtitē* a fajd farktollait szétfeszíti (расширить) || *kit vurtne pal-vurtingu* két részre osztjuk szét (раздѣлимъ). V. ö. *pal mē* szabadon fekvő, sík terület (плосклатое мѣсто).

t q r ē ellen; vlmi irányában, pl. *am tārēm ōšiti* haragszik reám (сердится на меня) | *am tārēm oamp šauti* az eb örvendezve jön felém.

m ä ű t ē l vlmin át, pl. *kušnäs-māntēl kwän-āñkwěts* az ablakon át kipillantott (выглянулъ въ окошко).

k h w a š t vlmi hosszában, pl. *pat ožwtěš vüt-aš-khwāšt patli* a lapos kő a víz felülete hosszában (по водѣ) pattan || *tquľ khwāšt nūñslōžw* a bőrt hosszában nyújtani (кожу растягивать).

j ä t -vel, együtt, pl. *am-jätēm* velem, *näi jätēlén* veled, *täu-jätlät* ő vele (*täu am-jätēm äk vujip* ő egyforma velem, *näi-jätēlén jät at mineim* nem megyek együtt veled) | *jū tārät-jät nuñk-mānē-tōžw* a fát gyökerével együtt folszakítani (съ корнями вырвать).

szavával fordítják. Ez nyilván azért történik, hogy ne kelljen egyazon vogul szót használniok az «isten» és «ég» fogalmakra, a mint e törekvést a Popov-féle evangélium fordításokban is tapasztaljuk, melyekben: *törem* «isten», de «ég» *aul*, holott a közbeszédben ez is: *törēm*.

m q s -ig, pl. *tī mē-poql vār-mqš kit qjēl* innen az erdőig (отсюда до лѣсу) két verszt | *vār-ju jēl-khūti mē-tārm-mqš* az erdei fa a föld színéig (до земли) hajlik le.

Egyéb nyelvjárásokban névutói szereppel is jelentkező ige-kötők:

tār át, keresztül, pl. *tār-pēltuž átszúrni* (проколоть), *tār-pūtuž* átbökní, *pārt tār-pērētēmē* a deszkát átfúrtam (провернул).

khāñghē át, keresztül, pl. *khāñghē-tuštēsēm* átléptem (перешагнул) | *jā-šupē khāñghē-vaxtkhatsēm* átvetettem magam (перемахнулся) a patakon.

lāl szemben, pl. *tāu jātlāt lāl khojekhatsēm* szemben találkoztam (встрѣтился) vele.

b) Időhatározók.

I. Név más i szerkezetek: *khuñ* mikor, *al-khuñ* valamikor, *ti-khuñ* soha || *tī* most, *tī* ... *tī* im most, pl. *tāu tī minēs* most oda ment (Vog. Népk. III, 521.) | *tī ōkwān tī nqwēlaytsei koqtēl* most im kézzel egybefogózkodtak (u. o. 523.) | *vuj-anšux tī jēl tī sōplēs* a medve im ezzel megengesztelődött || *tīl* ezzel, ezután, pl. *tī mē-nēs*; *tīl mqrštān tī joxts* ekkor elment; ezután rövid idő múlva im [ismét] jött (u. o. 539.) | *ōs tīl neilēs*, *vuj-anšux tīl ōs at tēstēs* erre ismét előtűnt, a medve ismét nem merészkedett (u. o. 523.) || *tān-jipoglt* azután, később || *tak* (éjsz. vog. *tajēx*) később, pl. *tak ōs joxtēim* később ismét jövök (послѣ опять приду) || *māntē* előbb, minap, multkor, pl. *am māntē qmiltēsēm* én a minap megmondtam (я въ прошлый разъ сказалъ) | *āñ-māntē* nem régen, éppen az imént, pl. *āñ-māntē tīt ōls* давне здѣсь былъ || *mōtti* tavaly, *mākat khqtēl* (kond. *molxat*, *molkañt*) tegnap.

II. Idő t jelentő alapszókkal képzett időhatározók: *ši* idő (pl. *soqt ši ants* egy hét telt le, недѣля прошла): *ton-šit* akkor | *lū jēl-ortēnāt-šit šēkhi* a ló, ha elfárad (когда пристанетъ) liheg | *ōkw māt-šitēl* egyszer csak (Vog. Népk. III, 521.) || *qrēm* idő: *nai kwaln qrmāt pūkhtēsē* napkolte idején fogózkodtak egybe (u. o. 523.) || *tī khqtēl* ma (сегодня) | *khurt khqtēl* holnapután (послѣ завтра) | *tīl-khqtēl* mostantól, e naptól fogva: *sol-pēl Khqis jepriñ ōsēn*, *vqr-nēl tēlēm vqr-vāntērt tīl khqtēl jepriñ ōli* igazad van, Kh., ügyes vagy; de az erdőből termett «erdei vidra» (medve) ettől fogva még ügyesebb (u. o. 521.) || *jī* «éj»: *jītalēn* éjjel (ночью) | *jī-šupne joxts*

éjféltre ért az idő (полночь сталъ) | *jī-tē khatēl* (pl. *jōmi*) éjjel-nappal (jár) || *khwōlt* reggel (утромъ) | *khwalitiñ* holnap (завтра) || *jēt est* (вечеръ): *jētāi* (pl. *jōxts*) este (вечеромъ) || *tujāi* tavasszal, *tui* nyáron, *tāxwsi* ősszel, *tēli* télen.

III. Különös időhatározó szók: *ān* most, *ān-kānt* (pl. *jōxts*) azonnal, *ān-ti* mindjárt, nem sokára (pl. *ān-ti jōxtēim*) | *ōs* ismét, megint; még, pl. *ōs šunšēs*, *ōs loqškats* megint nézett, megint leskelődött (Vog. Népk. III, 523.); *ān ōs at jōxts* még most nem érkezett meg (еще не пришелъ) | *īnšt* csak most, pl. *īnšt jānēmēp vār-jū* csak most nővé erdei fa; *ān īnšt pilnē manēr khatšan?* hát most mi félelmetst találtatok? (Vog. Népk. III, 523.) | *jīra-mqš* (pl. *minēs*) örökre, örökké (вѣчно) | *vaškān* v. *vaškē* törémne id., pl. *am tīt vaškān ōlneim* én örökké itt élnék (я-бы здѣсь до вѣку прожилъ); v. ő. közélpozvai *vaškē* «teljesen, éppenséggel» (= or. вообще). || *okw-sās* egyszerre (pl. *jel-ālsām* ütöttem agyon őket).

Különös időhatározó névutó: *vuil*, pl. *īsiñ* törém *vuil vunlēp kwāl* régi idő óta álló ház (съ изстари стоящій домъ) | *pēs-vuil moṛāt tīt ōli* régi idők óta él ő itt földjén (съ вѣку живетъ онъ здѣсь на своей землѣ) || *okw' vuil* egyszerre, hirtelen, pl. *okw' vuil pōtēlkē ōrokhw ju ājis* egy butella pálinkát egyszerre (спазу) ivott ki.

IV. Tér- és mennyiségi fogalmak időhatározó átvitelei:

v ē t rövid ideig, pl. *khwqšē ōlseī*, *vēt ōlseī*; *khwqšē rāšēs* soká késett (долго замешкался) || *tūkwēs-poglnē jōxts* őszre ért az idő (осень сталъ) | *šir tēlnē j ē l-p o q l t minēsēi* hajnaltámadat előtt mentek el (до зарыи уѣхали) || *tqut-vul-šup jel-jōxtnāt m a š khurēm por nālēl khajwēs* az üszkös fadarabot, míg leérkezett, háromszor találta nyállal (Vog. Népk. III, 521.) || *marštān* kevés idő múlva, nem sokára, pl. *marštān jōxtēim* за мало буду || *šakhiñ por* mindig (всегда), pl. *š. p. khwqrēkhati* mindig szitkozódik | *khūrēm por* háromszor stb.

c) Mó d h a t á r o z ó k.

I. Név má s i t ö b b ö l v a l ó k: *tok* úgy || *khum*, *khumlē* hogyan, pl. *khum ints tāu?* hogyan lett ő? mi lett vele? (чего доспѣлъ съ нимъ?); *am nālēm khumlē at khojis* hogy nem talált az énnylim?

(какъ моя стрѣла не попала?); *am tãwãn sōnetésmé khumlê tõi-mentés én őt észrevettem, a mint lopott* (я его замѣтилъ, какъ онъ кралъ) | *alé-khum* valahogyan, valamikép, pl. *sus at khoiwés alé-khum* a jávort valahogyan nem találta (а ныл; звѣрь какъ то не попалъ) | *at-khumlê, áté-khum* sehogyan, sehogysem, pl. *at-khumlê varne oqmélém átím* sehogy (никакъ) *sincs módomban megcsinálni, áté-khum at šeleim vāruž* sehogy sem tudom megcsinálni (никакъ не могу сдѣлать).

II. Mó d h a t á r o z ó i r a g o k :

1. *-is, -iñis*, pl. *nūris rašši* erősen ordít, *sír* (шибко рыдаеть) | *solĩñis qmélti* igazán beszél (*sol* igaz). V. ö. *pilés* «félénken» (а *pil* «félni» igéből, pl. *vuj-ätät pilés té tārétésté* medveszagát félénken v. félve bocsátotta ki; Vog. Népk. III, 523.), melyhez hasonló az éjsz. vog. *pilišmä* «félelmetes».

2. *-n, -ne*, pl. *täu säin oli* ő józan (онъ трезвой); v. ö. *säi khum* józan ember | *puššén oli* egészségben v. egészségesen van (онъ здоровъ); *vqtém-punän pušné khvultést* arcza szőre épen maradt (Vog. Népk. III, 523.) | *täkw jänkémän oli* v. *qmélti* ő magában (magánosan) él v. beszél (самъ собою живетъ, говоритъ) | *raqtén* rögtön, hirtelen (въ другъ); v. ö. éjsz. vog. *rottí* id.

3. *-äi, -e*, pl. *mqaräi päwiti* hiába, czél nélkül lő (пустячно стрѣлить); v. ö. *mqaré lāž* hiábavaló beszéd (пустячное слово) | *pērē šunšuz* görbén nézni (съ боку глядѣть) | *rañkhê* külön, pl. *täu jëkwät-poql rañkhê oli* ő külön él a feleségétől (онъ отъ жены rozno живетъ); *rañkhê-rañkhê vurtuz* külön-külön elosztani (порозъ раздѣлить).

4. *-l*, pl. *jorél jožtélesém* szándékosan (нарочно) jöttem el; v. ö. éjsz. vog. *juri* id. | *okw' loqšél jōmēn!* egyenlő lassan járj (тихонько ходи)!

5. *-t*, pl. *täu nāžät oli* ő egyedül (одинако) él, *am nāžemt oleim* én egyedül élek, *nänkw nāžént, mēñk nāžāmt* stb. V. ö. *tutét pērtésmé* olcsón adtam el (дешево продаль).

III. Mó d h a t á r o z ó i g e k ö t ő k :

kh w q t, khwqté, pl. *pänk-törém khwqt-pättésmé, khwqt-khwql-télésmé* főkendőmet elejtettem, elvesztettem (потерялъ) | *khwqt-kisétésmé* elcsúsztam (скатился съ ногъ) || *khwqt-rožtés* megijedt (испугался) | *khwqté-tipés* eltévedt (заблудился) | *khwqt-rimlēs* összezavarodott (pl. a beszédben, запутался).

pél, pèle (éjsz. vog. *puł*) kiterjedt alkalmazásban főkép a «szétmenés, szétbomlás» eredményének jelzésére. Példák: *puł pèl-nalux* bogyót szétnyomni (ягоду мять) || *vuj-anšuxne pèle-khatwés* a medve szétmarczangolta (задралъ его) | *oampne pèl-purwesém* az eb megharapott (укусилъ) | *näi nirel pèl-šairtaun* téged megvagdalnak vesszővel v. jól megvesszőznek (тебя отстегаютъ) || *khōl pèl-šāpaus* a nyirfa elrothadt (изгнила) | *ašjakēm pèl-kāsmela-wés* subám tönkrement (исчахла), tdk. «tönkre sárgúlt», *pèl-šārjaus* megpörkölődött | *kāmka pèl-laršātaxts* a varsa szétment (камка развалилась) | *am šetenēm pèl-ježšētētē* szétrombolta az én kerítésemet (испортилъ мое прясло) | *pèl-tattit* szétolvasztja | *pèl-šitli-lām* tűzben sütvé fölégetjük (Vog. Népk. III, 525.) || *lām pèl-osīts* v. *pèl-sāwés* a leves megsavanyodott (кашница прокисла) | *nqul' pèle-sēis* a hús megrothadt (изгнило) | *pèl-khašētaus* megpenészedett (заплеснѣлъ) || *pèl-seiltēptux* v. *pèl-khatelux* festőfűvel befesteni | *pèl-šultausēm* megöszültem (осѣдѣлъ).

sām, sāmē, pl. šām-āitux megmérgezni, megitatni (запоить) | *šām-ñaletkats* megfuladt (nagyot nyelve; подавился, ладно проглотуль) || *joñkkép sāmē-tañēnts* a hold megtelt, telivé lett (мѣсяць полонъ).

Módhatározó névutó: *-khaitél* -ként, -képpen, pl. *ñautép jū-khaitél katlāt tarri* rezgő faként rezeg kezeckéje (Vog. Népk. III, 523.).

IV. Különös módhatározó szók: *šāk* igen, nagyon, pl. *šāk mołēmi* nagyon siet (очень торопится) | *āšēx* id., pl. *tāu jēsīñ āšēx* ő eszes, nagyon (шибко хороша память у него); *tuñsīñ sōjim āšēx* igen magas patakmenti erdő (шибко высокой лѣсъ при рѣчкѣ); *pōl-kān vqšikiñ āšēx* az utcza nagyon sáros (улица шибко грязна); *nūris āšēx owrēx* nagyon meredek part (шибко крутой берегъ); *nūris āšēx qumiñ* nagyon fáj (шибко больно) | *mārsākw* kissé, kis mértékben v. módon, pl. *mārsākw jel-ojilmentlaum* kissé elaludtam (маленько уснулъ) | *sār* alig, nagy nehezen, pl. *powēl sār jāppi* a falu alig látszik (на сило видно); *sār lēlā khartelit* nehezen lelekezik (на сило дышетъ) | *nēsē* csak úgy, könnyedén; ingyen, pl. *nēsē mussi* könnyedén mosolyog (улыбается), *khēp vūt-qštē* *nēsē kōññi* a ladik a víz színén csak úgy sikamlík; *nēsē tixtit, oxšā* *at vī* ingyen (даромъ) tart el táplálékkal, pénzt nem vesz érte || *mqlēx* gyorsan.

V. Az állítás bizonyosságának, illetőleg valószínűségének fokának jelzésére szolgáló határozók: *ä-ä* igen, úgy van, pl. *näi minein am-jätēm?* te méssz-e velem? *ä-ä, am mineim* igen, én megyek || *jērēn* talán, pl. *jērēn joxti, jērēn at joxti* talán jön (может-быть идти), talán nem jön | *māntēm id.*, pl. *tāu māntēm khuji, māntēm at khuji* ő lehet alszik (может быть спать), lehet nem | *al* valószínűleg, aligha nem, pl. *tāu al ti khatēl joxtē* valószínűleg ma jön (может сего дня будет) | *tāl* csaknem, pl. *vūtne tāl khwaḡllesēm* csaknem a vízbe veszttem (чуть не утонул) | *tāl jel at pütēsēm* csaknem elestem (чуть не пал) | *mārśāk* kevés hija, csaknem, pl. *oqmp mārśāk at purēs* kevés hija, hogy az eb meg nem harapott (чуть не укусила).

A tagadás kifejezései: *tuma* nem (önállóan), pl. *tuma, at mineim* (jössz-e velem?) nem, nem megyek (нѣтъ, не поиду) || *at, oqt* nem (igei kapcsolásban) | *ātīm* (állitmányi szerepben) «nincs», pl. *am āsēm oqtīm* nem az én dolgom (не мое дѣло); *kōm ātīm* tehetség nincs (силы нѣту) | *atē — atē sem — sem*, pl. *am-paltēm atē sā'ir, atē lū, atē-khān ātīm* én nálam sem tehén, sem ló, semmi sincs (у меня ничего нѣту, ни коровы, ни лошади). — A tiltó szó alakja: *ul* (pl. *ul min!* ne menj!).

d) Okhatározók.

I. Névmási szerkezetek: *mēr?* miért, mi okból?, pl. *mēr at minein?* miért nem méssz (почему не идешь)? | *mān-kārēx?* mi célból, mi okból? (tdk. «mi kell»), pl. *mān-kārēx ti joxtsēn?* mi célból jöttél ide (для чего сюда пришел)?

II. Ok- és célhatározói névutó: *-mas*, pl. *ju-tatilām khōlēx šušnē-mas* haza viszem, hogy a nép lássa (tdk. a nép látása végett; Vog. Népk. III, 525.) | *šimēm näi-masēn iūrīs jēri* szívem miattad nagyon ég, nagyon szeretlek (шибко люблю тебя) || *am näi-masēn khwaššux inteim* én reád (miattad) panaszkodni fogok (я на тебя жаловаться стану) | *tāu-masä at khōlkhati, qsnä ātīm* ő felöle (ő végette) semmi sem hallik, hire nincs (ничего не слышать про его).

e) Mondatszerkesztő határozók.

I. Önálló mondatköthők:

män vagy, avagy, pl. *Khais kišp-khar äñši, män oqt?* van-e Khaisznak keresője, avagy nincs? (Vog. Népk. III, 523.)

kwoš amint, pl. *vuj-añsuz katl'-poqlät kwoš almějogliti a* medve a mint kezeckéjét emeli (u. o. 523.).

kaš—kaš akár—akár, pl. *kaš näi mänēr vāreīn, kaš jel-äleīn, šokh okw' ši* akármit csinálj velem, akár megölj, mindegy (хоть убей, хоть то дѣлай надо мною что хочь, все равно).

-tē «és», pl. *ji-tē khatēl* éjjel és nappal.

-ē? vajjon? -e?, pl. *mineīn-ē?* mész-e?

-lē id. (=or. -ли), pl. *näi mineīn-lē, at mineīn-lē!* mész-e te, vagy pedig nem mész?

-pēl is, pl. *näi-pēl minneīn-e?* mennél-e te is? (пошелъ-бы и ты) | *šol'-pēl Khais, jepriñ ösēn* igaz is, Kh., ügyes vagy (Vog. Népk. III, 521).

-kel, -ketēl «ha, hogyha» igei alakokkal kapcsolatban, pl. *vūt-kēt šuššēleīm-kel, vūt poškhēltaŋti* ha a vízben gázolok (если я въ водѣ брожу), a víz locsog | *khopliñ mō ölēš-ketēl tissäi vārešlām* ha dombosföld volt, síkká fogom tenni (Vog. Népk. III, 523.)

B) Igeragozás.

6. §. Alanyi ragozás.

Igető: *min-* menni, *neilēp-* megjelenni.

1. Jelentő mód.

Præsens.

Sing. 1. *mineīm*
2. *mineīn*
3. *mini*

Dual. 1. *minīme*
2. *minīné*
3. *minīŋē*

Plur. 1. *minīwē*
2. *minīné*
3. *mineŋt v. minet.*

Præteritum.

1. *minesēm*
2. *minesēn*
3. *minēs*

1. *minēsām*
2. *minēsän*
3. *minēsēi v. neilēpēsŋē*

1. *minēsqu*
2. *minēsän*
3. *minēsť*

2. Föltétes mód.

1. *minneim*
2. *minnein*
3. *minni*

1. *minnimé*
2. *minniné*
3. *minnízé*

1. *minniwé*
2. *minniné*
3. *minneíjt v.*
minnet.

3. Fölszólító mód.

2. *minén!*
3. *(tákw) mini!*

2. *minän!*
3. *(tēñk) mi-*
nízé!

2. *minän!*
3. *(tank) mi-*
net!

A passivum ragozási alakjaira példák gyűjtéseimből: *muñmēn-taum* izzadok | *šairtaun* vágatol | *puptau* föltűződik, *purau* harapódik, *nētau* a vizen úszik, *šimēm kwāšau* szívem ég (kesereg; сердце горить) | *šāmām pašēmue kwašértawēi* szememet égeti a füst (мои глаза дымомъ бить) || *vārwesēm* szereztetett nekem, *ñulmēl itwesēm* megsebesültem, de *khātuz intaus* szakítódni kezdett; *tāu tēlwēs* odanőtt, *pēlē-khātweš* szétszakíttatott, *khoiwēs* találtatott (a nyiltól) | *pāttaus* ejtődött, *voštaxtausem* bemázolódtam, bepiszkolódtam, *pēl-šāpaus* elrothadt.

Példák az *int*-segédige használatára: *am nāi pāñkēnnē khwaš-suz inteim* én te ellened panaszt fogok jelenteni (я на тебя жаловаться стану) | *khum ints tāu?* mi lett vele? (чего доспѣлось съ нимъ) | *ñulmēl itwesēm* megsebesültem (sebbel lettem).

7. §. Tárgyas ragozás.

Igetők: *joxt- jutni* (tárgyas alakban: utólélni), *tāt- vinni*, *šair- vágni*, *jekēl- befogni* (lovat), *āl- fogni* (vadat), *ölni*, *rast-dobni*, *ñüremt- megerősíteni*, *manent- szakítani*, *pajt főzni*.

a) A cselekvés tárgya egyszámú.

(Pl. *am nāinan íjt-joxtilēm* én téged utólérlék, *nāinan jērptim* szeretlek téged, *ton jiw am jel šairēs mē* azt a fát én levágtam; de *āfi-mānēr at šairēs mē* semmit sem vágtam).

1. Jelentő mód.

Præsens.

Sing. 1. *joxtilēm* | *šairīm v. šairim*, *ālim v. ālim*, *jērptim*, *jekelim*
rastim, *ñüremtim* | *tātimē*.

2. *joxtilēn* | *šairin* v. *šairin*, *älän* v. *älin*, *jerptin*, *jekēlin* | *tqtinē*.

3. *joxtitē* | *šairitē* v. *šairit*, *älitē* v. *älit*, *jekēlitē*, *jerptit*.

Dual. 1. *joxtiläm* v. *joxtinäm*
2. *joxtilän* v. *joxtinän*
3. *joxtiän*

Plur. 1. *joxtilqu* v. *joxtinqu*
2. *joxtilän* v. *joxtinän*
3. *joxtiän*

Præteritum.

Sing. 1. *šairēslēm* v. *šairēsmē*, *jekēlēslēm* v. *jekēlēsmē*
2. *šairēslēn* v. *šairēsne*, *jekēlēslēn* v. *jekēlēsnē*
3. *šairēstē*, *jekēlēstē*

Dual. 1. *šairēsläm* v. *šairēsänäm*
2. *šairēslän* v. *šairēsänän*
3. *šairēsän*

Plur. 1. *šairēsnu*
2. *šairēslän* v. *šairēsänän*
3. *šairēsän*

2. Föltételes mód.

Fölszólító mód.

Sing. 1. *šairnülēm* v. *šairnīmē*
2. *šairnülēn* v. *šairnīnē*
3. *šairnūtē* v. *šairnūt*

—
šairän! *tajän* (egyél)!

Dual. 1. *šairnüläm* v. *šairnīnäm*
2. *šairnülän* v. *šairnīnän*
3. *šairniän*

—
šairälän! *tajlän!*

Plur. 1. *šairnülqu* v. *šairnīnqu*
2. *šairnülän* v. *šairnīnän*
3. *šairniän*

—
šairälän! *tajlän!*

b) A cselekvés tárgya többesszámú.

(Pl. *am ti kit khul* v. *ti khulēt pajtiäm* én ezen két halat v. e halakat megfőzőm).

1. Jelentő mód.

Præsens.

Sing. 1. *pajtiäm*
2. *pajtiän*
3. *pajtiän*

Dual. 1. *pajtinäm*
2. *pajtinän*
3. *pajtiän*

Plur. 1. *pajtinqu*
2. *pajtinän*
3. *pajtiän*

Præteritum.

1. *pajtésäm*
2. *pajtésän*
3. *pajtésän*

1. *pajtésänäm*
2. *pajtésänän*
3. *pajtésän*

1. *pajtésnu*
2. *pajtésänän*
3. *pajtésän*

2. Föltételes mód.

1. *pajteniäm*
2. *pajteniän*
3. *pajteniän*

1. *pajteninäm*
2. *pajteniän*
3. *pajteniän*

1. *pajteninqu*
2. *pajteninän*
3. *pajteniän*

3. Fölszólító mód.

2. *pajtän!*

2. *pajtän!*

2. *patän!*

8. §. Igenevek és gerundiumok.

1. Infinitivus. — Végzetei: *-uz* és *őzw* fölismerhető szabályosság nélkül. Példák: *őzwutuz* (kérget) lehúzni; de *ēñkwsőzw* (bőrt) lehúzni a medvéről és *jel-ēñkwsaztuz* levetközni | *kāmlemuz* lágyulni; de: *kāmlemtőzw* lágyítani | *kwānšuz* karmolni; de *kwāšēztőzw* összekarcolni magát | *khañštőzw* tanítani; de *khañstaztuz* tanulni | *khēltuz* hámozni; de: *khēltelőzw* (frequ.). Értelemkülömbözéssel: *khartuz* «vonni»; de *jel-khartőzw* «eloltani (tüzet)», éjsz. vog. *zariti*. V. ö. még: *rautuz* szórni, *khanšuz* irni | *kwājuz* nyomon járni, *nāruz* örölni, *šāptuz* temetni, *jānmeltuz* nevelni | *šiltuz* hasítani, szíjalni, *lēztuz* szegezni, *ilätaluz* hordani | *ālmuz* emelni, *khwqššēkhatuz* panaszkodni | *vōñghuz* csépelni, *khōntlayztuz* hadakozni | *vurtuz* osztani, *vuttuz* ültetni, *jel-türtuz* kifogni (lovat) || *alptőzw* festeni, *vāñēptőzw* vezetni | *pelēmtőzw* gyújtani, *tēlätőzw* fizetni | *pēñkhlőzw* részegedni | *sipértőzw* boronálni, *šinēlőzw* csókolni, *títēltőzw* nedvesíteni | *khajérlőzw* hamiskodni, *šqlitőzw* sajnálni | *jel-örtőzw* elfáradni, *vōtlőzw* (gabonát) szelelni | *nūnšlőzw* nyújtani, *khušetőzw* tépni, kitépni.

2. Nomen verbale *-p*, *-pā*, főkép melléknévi igenév jelölésére alkalmazva, pl. *khwoitēp-khar* a betegen fekvő, *khañštēp-khar* tanító, *vožētēp-khar* verekedő | *lāzwēp khēp* könnyen járó ladik (ходная лодка), *pāntlēp šās* házfedésre való nyírkéreg, *šimēm jērpā pū* szívemnek kellő, kedves fiú (любезный сынъ). V. ö. *mujlēp* ajándék, *tēp* táplálék, gabona stb. — Az *-iñ* képzővel való kapcsolatára példa: *lūmiñ roš gumēltpiñ-khar* a zelniczés fővénypart fájdalmat okozó (*Joqk jeri*).

2. Nomen verbale *-nē*. Példák: *pilnē mātr* félni való, félendő valami, *vuj ālnē kēñēs* medvevadászatot tárgyaló tanakodás, *noys kišnē jaš* nyusztvadászatra való ösvényrovás, *pālwēs leštnē kēr-kat* «gyertyaoltó vaskéz», koppantó, *pārtēn' jū* mángorló fa | *am okwān khañštaytēn' nēm* nöm, kivel egybeszoktam.

4. Nomen verbale *-iñ*. Példák: *šazl řammiñ sujil řammi* a mennydörgés zengő zajjal zeng (гремить) | *pāt tquliñ lēpeñkēl lēpēxti* a récze szárnyas lebegéssel fut lebegve tova (на водѣ бѣжить на крылахъ). V. ö. *tuñsiñ* magas (*tuñš-* állani) stb.

5. Nomen verbale *-m* főkép participium præteriti alkalmazásban, pl. *sūltēm poñk* öszült fej (*pēl-sūltqus* megöszült) | *tāu am*

pāñstēm jāim ő az én nemző atyám (родной отецъ). Lehet mint más nyelvjárásokban *præteritum*-jelölő is, pl. *at vāsintālēm tēmliñ-khar* nem látott ilyet (не видалъ такого).

6. Gerundium -imé, -im, -ēm. Példák: *ogrés paltim e ogrésnē paltitām* tüzet rakva tüzbe vetjük (fölégetjük); Vog. Népk. 525. | *kēsēr j a n n i m oxsā mulesēm* kártyát játszván nyertem (въ картахъ деньги выигралъ) || *tāu poqksi : nuñk-t ē l ē m at vāsintālēm tēmliñ-khar* ő csodálkozik: felnövekedvén nem látott olyat (не видалъ отъ роду такого) | *kha j ē r l ē m qmiltēin* hamiskodva beszélsz, hazudsz (время) | *tā'ilēm ōleim* jól vagyok lakva (ситой сталъ).

A föltételkifejező -kél, -ketél szócskára nézve — mely több nyelvjárásban az igetökhöz csatlakozva gerundiumot képez, ellenben itt a kész személyragos igéhez járulva, inkább kötőszónak tekinthető — l. fönt. 24. l.

9. §. A változó tövű igék ragozása.

I. A teljes tö végmássalhangzója: -γ, illetőleg belőle fejtett -j:

m a γ- dugni, betömni: Ind. præs. *mām v. mājēm, mām v. mājēn, mājī ; mājim, mājīn, mājjē ; mājwē v. mājqu, mājīn, mājēt v. mājēt* | præt. *māsēm v. māsēm* | imper. *mān ! mājān !* || Tárgyas rag. *mājim, mājīn, mājīt* || Inf. *māγw*.

p ū γ- fogni: Ind. præs. *pūm, pūn, puji ; pujim, pujīn, pūjē ; pūγqu, pūγīn, pūγēt* | præt. *pūsēm* | *pūn ! pūγān !* || Tárgyas rag. *pūγilēm* || Inf. *pūγ*.

s ā γ- fonni: Ind. præs. *sāγēm v. sāγēim, sāγēn v. sāγēin, sāji v. sāji ; sājim, sājīn, sājē ; sājiwē v. sāγqu, sāγīn, sāγēt* | præt. *sāisēm* | imper. *sāγēn !* || Tárgyas rag. *sāilēm v. sāim, sāilēn v. sāin, sāit* || Inf. *sāuγ*.

n ē γ- kötni: Ind. præs. *nēγēim, nēγēin, nēji ; nējim, nējīn, nējē ; nējqu, nējān, nējēt* | præt. *nēsēm* | imp. *nēn !* || Tárgyas rag. *nēilēm v. nējimē* || Inf. *nēγw*.

II. A teljes tö végmássalhangzója: -j.

t a j- enni: Ind. præs. *tēm, tēn, tēi ; tējim, tējīn, tēji ; tējqu v. tājqu, tējīn v. tājīn, tēt* | præt. *tēsēm* | imp. *tājīn ! tājān !* || Tárgyas

rag. *tīlēm, tīlēm, tīt* | imp. *tājān! tājān!* || Inf. *tēzw*; nom. verb. *tēnē, tēp, tēm*.

vāj- venni: Ind. præs. *vūm, vūn, vui v. vī*; *vājmē v. vīmē, vīnē, vājfé*; *vājwē, vājné, vījēt* | præt. *vusēm* | imp. *vājīn! vājān!* || Tárgyas rag. *vāilēm, vāilēm, vāit* | præt. *vuslēm, vuslēm, vustē* | imp. *vājān! vājān!* || Inf. *vūzw*.

vāj- látni: Ind. præs. *vēm, vēm, voi*; *vājmē, vājné, vājfé*; *vājwē, vājne, vēt* | præt. *vosēm* | imp. *vājīn!* || Tárgyas rag. *vājilēm* || Inf. *vēzw*.

jāj- jōnni: Ind. præs. *jīēm, jīēm, jīj*; *jijim v. jijmē, jijne, jājfé*; *jijwē, jijnē, jāiýt* | præt. *jisēm* | imp. *jājīn!* || Inf. *jīzw*.

māj- adni: Ind. præs. *mājim, mājin, māji*; *mājim v. mīmē, mājin, mājfé*; *mājwē, mājin, mājiýt* | præt. *misēm* | imp. *mājīn!* || Tárgyas rag. *mēilēm* || Inf. *mīzw*.

lāj- lōni; *vetni*: Ind. præs. *lēēm, lēēm, lēi*; *lēm, lēin, lēifé*; *lēiwē, lēinē, lēiýt* | præt. *lēsēm* | imper. *lājīn!* || Tárgyas rag. *lēilēm* || Inf. *līzw*, part. præt. *līm*.

šāj- rothadni: Ind. præs. *šājeim, šājeim, šāji*; *šājim, šājin, šājfé*; *šājau, šājin, šājiýt* | præt. *šāisēm* | imp. *šājēn* || Inf. *šājuw*. V. ö. *šait- rothasztani*.

šēj- törölni (éjsz. vog. *sēy-*): Ind. præs. *šēēm, šēēm, šēi*; *šējim, šējin, šējfé*; *šējau, šējin, šēt* | præt. *šēsēm* | imp. *šēn!* || Inf. *šēzw*.

tēj- szōni: Ind. præs. *tēm, tēm, tēi*; *tējim, tējin, tējfé*; *tējwē, tējin, tējet* | præt. *tēsēm* | imp. *tējin!* || Tárgyas rag. *tēilēm* || Inf. *tēzw*.

tuj- bemenni: Ind. præs. *tūm, tūn, tui*; *tujim tujin, tujfé*; *tujwē, tujin, tujet* | præt. *tūsēm* | imp. *tujīn!* || Inf. *tūzw*.

III. A teljes tö végmássalhangzója: -w:

rqw- rázni, csapdosni: Ind. præs. *rāweim, rāweim, rāwi* | præt. *rāusēm* || Inf. *rāuw*.

lāw- igérni: Inf. præs. *lāweim, lāweim, lāwi* | præt. *lāwēs* || Inf. *lāuw*.

nāw- koppasztani, kiczibálni (haját, tollat): Ind. præs. *nāweim, nāweim, nāwi*; *nāwim*; plur. 3. sz. *nāwēt* | præt. *nāusēm* || Tárgyas rag. *nāwim* || Inf. *nāuw*.

Ugyanígy: *jēkw- tánczolni*: *jēkweim, jēkweim, jēkwi* | præt. *jēwsēm* | inf. *jēkuz* || *sākw- szopni*: *sākweim, sākwi*; de inf. *sākuz*.

IV. A tövégi mássalhangzó-csoport orrhangú előrészének kivetésével támadt tövváltozásokra példák: *int-* kezdeni, fogni vmihez: *præs. inteim, inti*; *præt. itsém, itsén, intés* | *khqnt-* találni: *khqntésém* találtam, *khqtsän* találtatok | *vunt-* leülni: *nqi rutné grém* a napleszállás ideje | *kíns-* keresni: *part. kišné, kišp*

VI.

A tavidai vogul nyelvjárás.

A Tavda folyó alvidékén csekély számban fönmaradt vogulok nyelve a vogul nyelvterület legönállóbb s legsajátságosabb része, mely első tekintetre olyan benyomással hat a figyelőre, mintha benne nem is egy tájbeszédnek, hanem az uráli ugor nyelvek egyik külön tagjának őriződött volna meg végső maradványa. Merő véletlen — a Közép-Lozva vidékére került orosz hajómunkásoknak értesítése — juttatta tudomásomra a vogul nyelv ez érdekes szigetének létezését. Ahlquist útleírásaiban semmi említése, s ha Reguly egyik szótári adatánál ott is találtam a «tavidai» jelzést, jó okkal tehettem föl, hogy az a mai napság már végleg eloroszosodott felső-tavidai vidékről való, honnan Reguly egy medvéene- ket is jegyezhetett föl, t. i. a «Kosmaki erdő énekét». Az 1583. év nyarán jelentek meg először az oroszok Szibéria meghódítója, Jermák Tyimofejics vezérlete alatt a Tavda mellékén, hol véres harcok árán bevették a mai Labuta, Kosuki (vogulúl: *Kharpas-poul*) és Tabari (*Tuparq-poul*) falvak helyén épült várakat s idők multán annyira kiszorították az őslakosságot, hogy ma összes területük csak hét kis falura terjedt a kosuki járásban *) (l. NyKözl. 321.). Mintegy száz évvel az oroszoké előtt történt a tatárok letelepedése e vidéken, kiknek nagy társadalmi hatása a vogulokra mutatkozik ezek nyelvének nemcsak szókincsében,

*) Két ízben utazván a tavidai vogulok közt (1888 augusztusban és 1889 áprilisben) nyelvjárásukat a két szélső (legéjszakibb és legdélibb) ponton, Csandiri (*Čumitār-poul*) és Kosuki falvakban figyeltem meg. Az észlelt nyelvi eltéréseket *AT.* (=alsó tavidai) és *FT.* (=felső tavidai) rövidítésekkel jelzem.

mely telve van tatár elemekkel, hanem grammatikai részletekben is, minő pl. a hangsúly, melynek eredeti ugor természete egészen megváltozott.

Azonban úgy látszik a tavdai nyelv különválása és elszigeteltsége a vogulság többi részeitől még ezen korszaknál is régiebb eredetű. Erre mutatnak t. i. egyes jelenségek a hang- és alaktan terén, melyekkel a tavdai eltér mind a többi nyelvjárások közösségétől s részben az eredetibb állapot tükrözője. Ilyen eset pl. az eredeti magashanguság föntartása a közvogul hangmélyítés ellenében az effélékben, mint: éjsz. vog. *āmp*, déli vog. *oāmp*, *āmp*: tavdai *āmp* «eb» (v. ö. magy. *eb*) | éjsz. vog. *vār-*, déli *voqr*, *vār*: tavdai *vār-* «tenni, csinálni» (v. ö. osztjB. *ver-* «machen») | éjsz. vog. *lām*, déli *loqm*, *lām*: tavdai *lām* «leves, kásapép» (v. ö. magy. *lé*, *lev-*) | éjsz. vog. *tāl*, déli *toql*, *tāl*: tavdai *tēl* «tél» (v. ö. magy. *tél*) | éjsz. vog. *kwāl-*, déli *kwoql-*, *kwāl-*: tavdai *kāl-* «kelni» (v. ö. magy. *kél*) | éjsz. vog. *kwālī*, déli *kwoqli*, *kwālī*: tav. *kālu* «kötél» (v. ö. osztB. *kel*, magy. *ostor* *telek*) | éjsz. vog. *lās-*, déli *loqś-*, *lās-*: tav. *lāś-* «lesni» (v. ö. magy. *les-*) | éjsz. vog. *sa'ir*, kond. *šōqr*: tav. *šār* «lófark-ször» (v. ö. magy. *ször*) | éjsz. vog. *āmīś*, kondai *oqmēlēs*: FT. *āmālēs* «találós mese» (v. ö. magy. *mese*).*)

Mint tanulmányos alaktani külön fejlődést emelhetjük itt ki pl. az igei präsensképzést, melznek jele az egész többi vogulságban, hangzó, vagy lapangásba jutott *γ*; ellenben itt: *-nt* és *-l* frequ. képzők (pl. *lāśānt* «les», *khāntānt* «talál»; *khālkhatql* «hallatszik»: *jānumel* «növekszik»), a mint az osztjákban is *-l* (pl. *manlem*, *manlen*, *manl* «megyek, mész, megyen»).

*) Ugyanily módon mutatja az eredeti hangrendi állapotot a tavdai vog. *khul* «ház» szó egyezőleg az éjsz. vog. *kwol* alakkal; de ellentétben a déli vogul nyelvjárások *kwāl*-jével. Ott, hol hangrendi zavarok vannak, többnyire könnyen rátalálunk különös okaira; így *j* vagy jésített mássalhangzó befolyása alatt történt eredeti mélyhangnak átcsapása magashanguságba ezekben: *jāñkh-* «játszani», *jānu* «játék» (de a ragozásban még mélyhangú végzetekkel: *jānghēnq* játéktok, *jānghqn* játéku); v. ö. éjsz. vog. *jonγ-*, *jonī* id., magy. *játék*, *játsz-* | *āñt* «szarv»: v. ö. éjsz. vog. *āñt*; osztjB. *oñēt* | *tāplīχ* «tapló»: éjsz. vog. *tāplēχ*, magy. *tapló*. — Ezekben *kuñkā* «könnyű», *suñ* «ék» az *u* nyilván labialis magas hang (ö, ü) elváltozása; v. ö. magy. *könnyű*, *szög*.

Szókincsbeli elemek is igazolják a régi elszakadást, ilyen pl. a *tō* «tó» szó, melylyel szemben az egész többi vogulságban *tūr*, *tur* képzést találunk (de v. ö. osztB. *tū*, *tuv*, magy. *tó* «see»), vagy a *tēp* «epe», mely helyett a közvogulban *vošrēm*, *vašrēm*, *kwašérēm*-féle átviteles kifejezések járnak egyedül a medveműnyelvben maradván meg az eredeti *tāp*, *toqp* szó «medveepe» jelentéssel.

Jellemző sajátossága a tavdai nyelvjárásnak a képzők és ragok hangrendi illeszkedése is, mit egyéb vogul nyelvjárások közül csak az alsó-lozvai őrzött meg hasonló terjedelemben. A képzőilleszkedés példái: *khqlkatql* «hallatszik», *ngukhots* «kezdet» : *ājketi* «beivódik», *souketēl* «fonódik», *ālkētēl* «szidalmaz» | *khanštaytem* «tanulok» : *āmētāyxtus* «merődött» | *khānštāp* «tanuló», *pūtāp* «kopja» : *īntāp* «öv» | *vonghq* «gödör» : v. ö. éjsz. vog. *vāñxa* ; *qsmā* «vánkos» : v. ö. éjsz. vog. *qsmā* | *uuñ-ghar* «sebes (folyó)», *ux-khōr* «egyféle», *tēs-khēr* «kész».

A) Névszó-ragozás.

1. §. Névszó-tő.

A névszó-tő gyengülésének esetei a tavdaiban nem mutatkoznak oly változatossággal, mint egyéb déli vogul nyelvjárásokban. Megvan mindamellett:

I. A tövégi *w*, *j*, *γ* spiransok hangzósulása a következő módokon:

a) tövégi *w* (többször eredetibb *γ*) *u*-vá gyöngül: *tāu* ág (éjsz. vog. *taw*) : plur. *tāt*, birtokosragozva : *taum*, *taun*, *tawē*; *tāwu*, *tāwēnnā*, *tāwān* | *ū*, *jā-wū* a víz folyama (быстрѣть; éjsz. vog. *qu*) : birt. 3. sz. *uwo* ; *uuñ-ghar* *jā* sebes folyó || *vou*, AT. *vou* erő (éjsz. vog. *vaγ-*, nom. *vaī'*) : *voum*, *voun*, *vowi* ; *vowu*, *vōēnnē*, *vōwān*, v. *voum*, *vowi*, *vowu* stb. | *āu*, *āw* leány (éjsz. vog. *āγi*) : *āum* v. *āwēm*, *āwēn*, *āwi* ; *āwu*, *āwēnnē*, *āwān* | *jāu*, AT. *jū* atya (éjsz. vog. *jāγ-*, nom. *pī'*) : *jāum*, *jāun*, *jāwi* ; *jāwu*, *jāūnnē*, *jāwān* ; vagy : *jūm*, *jūn*, *jūwē* ; *jūwu*, *jūnnē*, *jūwān*, FT. *jāw-āu* leány-testvér (éjsz. vog. *jāγ'-āγi*) | *sou* (āt-sou) hajfonat (éjsz. vog. *saγ-*, nom. *saī'*) : *soum*, *soun*, *sowi* ; *sowu*, *sounnē*, *sowān* | *tō* tő (v. ö. osztS. *toγ* id.) : plur. *tōwēt* ; birt. *tōm*, *tōn*, *tōtē* ; *tōwu*, *tonne*, *tōwān* ; *tōwānnēm* tavaim stb. | *pou*, AT. *pū* fiú (éjsz. vog. *pīγ-*, nom. *pī'*) : *poum*, *poun*, *powi* ; *powu*, *powēnnē*, *powān* ; *powānnēm* stb., vagy *pūm*, *pūn*, *puwi* ; *puwu*, *puwēnnē*, *puwān* | *sou* gadus lota (halfaj ; éjsz. vog. *sīγ-*, nom. *sī'*) : *soum*, *soun*, *sowi* ; *sowu*, *sounnē*, *sowān* | *mā* föld (éjsz. vog. *mā*, teljes tő : *māγ-*) : translát. *māwū* | *nī* fő (éjsz. vog. *nē* ; teljes tő : *nēγ-*) : translát.

nīwū; *nīwān* nejei | *lu* «ló» (éjsz. vog. *lūw*): plur. nom. *lut*; *luwān* lovai.

b) tövégi *j* (eredetibb *γ*) *i* magánhangzóvá gyöngül e szóban: *rei* hőség (éjsz. vog. *rēγ*-, nom. *rēi'*): *reim*, *rein*, *reji*; *reju*, *rejine*, *rejän*.

c) régibb tövégi *γ* megelőző mássalhangzóval kapcsolatban *k*, *g*, *kh*, *gh* alakot ölt s bizonyos esetekben *u*-vá gyöngül, pl. *khōru* zsák (éjsz. vog. *γurγ*-, nom. *γuri'*): acc. *khōrúmē*, birtok. *khōrkhēm*, *khōrkhēn*, *khōrkhē*; *khorkhu*, *khōrkhēnā*, *khōrkhan* | *jisū-khōrō*, AT. *jisi-khōrō* árnyék (éjsz. vog. *γuri* alak, *jis-γ*. árnyék, szellem): *jisēm-khōrkhom*, *jisēn-khōrkhon*, *jisi-khōrkhē*; *jisu-khōrkhu*, *jisne-khōrkhoŋā*, *jisān-khōrkhan* | *jēru*, AT. *ēru* ének (éjsz. vog. *ērγ*-, nom. *ēri'*): *jērkēm*, *jērkēn*, *jērki*; *jērkiu*, *jērkin*, *jērkān* vagy *ērķēm*, stb. | *tāru daru* (éjsz. vog. *tāri'*): *tarkhēm*, *tarkhēn*, *tarkhē*; *tarkhu*, *tarkhēne*, *tarkhan* | *tārū* fenyőcsemete (éjsz. vog. *tarγ*-, nom. *tari'*): *tārkēm*, *tārki* stb. | *tāru* perca cernua, kaulbarsch (éjsz. vog. *tārķā*): *tārkēm*, *tārkēn*, *tārki*; *tārku*, *tārkēnē*, *tārkān* || *kālū* kötel (éjsz. vog. *kwālγ*-, nom. *kwālī'*): *kālkēm*, *kālkēn*, *kālki*; *kālku*, *kālkēnē*, *kālkān*; *kālkānēm* stb. || *jānū* játék (éjsz. vog. *jonγ*-, nom. *jonī'*): *jānghēm*, *jānghēn*, *jānghē*; *jānghu*, *jānghēnā*, *jānghān* | *sānū* serke (éjsz. vog. *sānγ*-, nom. *sānī'*): plur. *sāngēt*; de birt. *sānum*, *sānun*, *sānuti*; *sāniū*, *sānunne*, *sānuān*; *sānuānēm* stb. | *ānū* fenyő: *ānkhēm*, *ānkhēn*, *ānkhē*; *ānkhū*, *ānkhēnā*, *ānkhān* | *šinū* nyírfa-dudorodvány: *šingēm*, *šingēn*, *šingi*; *šingu*, *šingēnēnē*, *šin-gān* || *kusū* üveg: *kusūm* v. *kuskēm*, *kusūn* v. *kuskēn*, *kuski* stb.

II. Tövégi *k* több esetben *γ*-vá gyöngül szótagzáró szerepében, pl. *āγ* anyós: *ākēm*, *ākēn*, *āki*; *āku*, *ākēnē*, *ākān* | *ēγ* emlő, csecs (éjsz. vog. *śakw*): *ēkum*, *ēkun*, *ēuki* stb. | *ēγ* só (kond. vog. *śāγ*): *ēikēm*, *ēikēn*, *ēiki* stb. | *noγ* íz, tag (éjsz. vog. *nak*): *nokēm*, *nokēn*, *noki*; *noku* stb. || *ēilāγ* kádacska (tatár *ēilāk*): *ēilākēm*, *ēilāki* stb. | *ēumlāγ* fazék (tat. *ēölmāk*, azerb. *ēömlāk*): *ēumlākēm*, *ēumlāki* stb. | *āricāγ* karó (tatáros mása az or. *рычаг*-nak); plur. *āricākēt*.

III. A *tō* belsejében mutatkozó gyöngülés esetei:

a) a hosszú magánhangzónak megrövidülése olyan szókban, melyeknek tövégi mássalhangzója gyöngülni szokott, pl. *tō* *tó*: *tonne* tavatok | *jū* atya: *juwē* atyja, *juwān* atyjuk | *pū* fiú: *puwi*, *puwān* || *tāru daru*: *tarkhēm*, *tarkhē* stb. L. még fönt I. c) alatt *tārū*, *kālū*, *sānū*, *ānū*, *šinū* szavak ragozását.

b) a tövégi mássalhangzót megelőző nasalis elenyészte ebben: *lāγ* szó (éjsz. vog. *lāñγ*): *lāñghēm*, *lāñghēn*, *lāñghē*; *lānghu*, *lāñghēnā*, *lāñghān*. Az «*ūt*» jelentésű *lāñ* (éjsz. vog. *lāñγ*) szó a ragozásban kétféle tövel jelentkezik: *lāñēm* és *lāγkēm* utam, *lāñē* és *lāγkē* útja. — A kiesett nasalis egyébként nem jelentkezik újra töváltozattal, pl. *khōš* bélgiliszta (éjsz. vog. *γūñs*): *kkōšēm*, *khōšē*;

khōšēne, khōšān | *šōš* bolha (éjsz. vog. *sunš*): *šōšē*; *šōšēnē, šōšān*. A nasalis eltűnésére egyéb példák: *khuš-wit* húgy, éjsz. vog. *χunš*, tavidai *khuššun* hugyozni | *pāt* lapos: éjsz. vog. *pānt* | *āpp-ou-pū* kutyakölyök, tdk. «eb-leány-fiú», tavidai *āmp* eb | *khup* hullám: éjsz. vog. *χump*. V. ö. ezekkel szemben: *khōnš* csillag: éjsz. vog. *χōs, tašš* földi giliszta: kondai *tōnš*.

A tövégi mássalhangzó-csoportnak hangzóval való szétbontására tavidai példák: *ōlēm* álom: *ōlmēm, ōlmēn, ōlmē*; *ōlmu, ōlmēna, ōlman* | *tāχēm* tetű: *tāχmēm, tāχmēn, tāχmi*; *tāχmu, tāχmēne, tāχmān* | *pitēm* ajak: *pitmēm, pitmēn, pitmi*; *pitmu, pitmēnē, pitmān* || *jālēm* gyalom (tat. *jilim*): *jālmēm, jālmēn, jālmē*; *jālmu, jālmēna, jālman* | *ōkhēšēm* imádság (v. ö. tat. ar. *aγšam* *namazi* esti imádság): *ōkhēšmēm, ōkhēšmēn*; de 3. sz. *ōkhēšēmē, plur. 1. sz. ōkhēšēmu*, míg a többi alakok ismét: *ōkhēšmēnnē, ōkhēšman*. — *sapēl* villáskaró: plur. nom. *saplēt* | *puχtēl*: *jar-p, alāt-p*. matrác, tollderékaj: *puχtlēm, puχtlēn, puχtli*; *puχtlu, puχtlēnē, puχtlān* || *ajuw* ajtó (éjsz. vog. *āwi*): *ajwēm, ajwēn, ajwē*; *ajwu, ajwēna, ajwan*; plur. nom. *ajwēt*. — A hasonló alkotású *ōñjēl* «levágott fátörzs, czölöp» szóban az *ē* nyiltabb hangzóból való gyöngülés eredménye (mint az éjsz. vogulban is *āñkwāl-, nom. āñkwēl*); birtokosragos alakjai: *ōñgēlēm, ōñgēlēn, ōñgēli*; *ōngēlu, ōñgēlne*.

Egyéb érdekes tövátalakítások mutatkoznak a következőkben: *ōñj* anya: *onχum, ōñjun, onχi*; *onχu, ōñjunē, onχān*, melyekben a kötőhangzónak *u-s* jellegét a megfelelő éjsz. vog. *āñkw* alak végzete magyarázza meg (v. ö. *āñk nāj āñk* úri nő; magy. *anya*, melyekhez képest az *āñkw* alak végzete a dimin. *-kw* képzőnek mutatkozik). Az alsó tavidai *ōñk*, «anya» rendes ragozása: *ōñkēm, ōñkēñ, onki*; *onku, ōñkēnē, ōñkān* | *khum* «férfi, férj» a ragozásban magánhangzós tövű: 3. sz. *khumiš*, AT. *kkumēt* (acc. *khumētim*) ép úgy mint az éjsz. vogulban is *χum* mellett a birtokosragos alakok: *χumim, χumitā* (ellenben tavidai acc. *khumē*) | *āci* «nagyatya» viszont csak a nominativusban tartja meg képző értékű magánhangzós tövéjét; egyéb alakjai: *ācēm, ācēn, āci*; *ācēn* stb. (v. ö. éjsz. vog. *ās, ānš* «atya, ő» s mellette *āsikēm* «atyuskám»; ugyanigy: *šāñ* anya: *šāñim, šāñin, šāñitā* stb.).*)

*) Figyelemre méltó, hogy a vogul tögyengülésnek csaknem összes módja megvan a magyarban is, mi egyrészt e hangjelenség igen régi korára vall, másrészt újabb föltűnő bizonyítékot képez a szóban forgó nyelvek legszorosabb rokonsága mellett: magy. *ló*: *lova*, *tó*: *tava*, *szó*: *szava*, *kő*: *kőve*, *ő*: *öve* úgy viszonylanak egymáshoz, mint a megfelelő éjsz. vog. *lū* *ló*: *luwā* *lova*, tavidai *tō* *tó*: *tōwēt* *tavak*, éjsz. vog. *saw* (*kaj-saw*) *szó*, ige: *sawā* kondai *kāu* *malomkő*, dual. *kāwi, tāu* *ő*: *tāwā* *őt*. — A *j* (eredetibb *g, γ*) tövégi enyészetével járó tögyöngülés világos példái: *fi*: *fiam, fiak*

2. §. Viszonyragok.

1. Nominativus. — Egyes és többes számi alakja a többi vogul nyelvjárások módjára képződik; de az utóbbinak rendszeres *-t* képzője mellett néha *-t'* is hallik, pl. *jū-pūt* atyafiak, *āwit*

(*fijam, fijak*), *i-fjak*; v. ö. éjsz. vog. *pī'fi*: *pīrem, pīrēt* | *é, í* ebben: *é-fiu, í-fiu*; v. ö. *ijatok-fijatok, ijas-fijas*. Az *é* nyilván az éjsz. vog. *āri*, osztj. *ēvi* »leány» szó mása, úgy hogy *ija-fia* tdk. ezt jelentené: »leánya-fia», mint a vogulban is használatos *āritā-pīrā* gyermekei értelemben (a *leány* szó tudvalevőleg eredetileg nem specialis szó a »filia» jelzésére; hanem más alapértelmű szavak összetétele = éjsz. vog. *nāj āñk*) | *fő, vő* (a régi nyelvben: *fé, vé*) megfelelői: déli vogul *pāñk*, tavdai *poñ*, továbbá osztják *pāñ*. Látva azt, hogy vogul *χqatāñ* a magyarban *hattyú* és osztS. *kōlañk* a magyarban *holló*, megértjük az *ő* hangszín keletkezését a *fő, vő* szókban, melyekhez analog módon alakult a tavdai *jāu* atya, *sou* hajfonat, *pou* fiu szók végzete is eredetibb *γ*-ből (l. föntebb). A teljesebb tő ezekben: *fej-, vej-* (*fejem, vejem*), melyekből a ragozásban könnyen fejlődhetett: *fé*. Ugyanígy fejtendő meg a *nő, né* s teljesebb *nej*-tők viszonylása (v. ö. éjsz. vog. *nēγ-*, nom. *nē* id.) | A tövégi *j* eltűnése hozhatta létre a *szüle*: *szülém, fa: fák, apa: apám* töváltozásokat, melyeknek teljesebb tövét a *szülej-e, szülej-ük, szülej-im*-féle alakok tükröztetik. Ezek szarint a *j*-s kezdetű birtokosragok (*-ja, -je; -jük, -jük; -jaim* stb.) tulajdonképen *j* végű tövek analogiai hatásának eredményei volnának, melyekben eredetibb tőképző elem ragképzővé változott. — A tavdai *tāru* daru: plur. *tarkēt* egész világosan magyarázza meg a magy. *daru- darvak* töváltozatokat, melyeket a török *turūa* »daru» szó alakja kellőleg meg nem értet. — A tő belsejében mutatkozó tőgyengülések közül közönséges a magyarban is a hosszú magánhangzó megrövidítése: *úr: urak, szív: szivem, tűz: tüzet, nyár: nyarat*; sőt valószínű, hogy a *kéz: kezet, tél, telet*-féle hangváltoztató hajlandóság is igen régi korú, bár egyes nyelvemlékek hosszú hangzókat jeleznek efféle szókban ott is, hol ma rövidet ejtünk. — A nasalis enyészttével kapcsolatos tőgyengülés (pl. középzozvai *khup* hab: plur. *khumpēt, sut* szád: *sūntū* stb.) eredményezhette, hogy a magyarban az ilyen nasalisok végképen elvesztek olyformán, mint sok esetben a tavdai vogulban, pl. *had*: éjsz. vog. *χānt* lúd: éjsz. vog. *lunt, eb*: tavdai *āmp, jég*: éjsz. vog. *jāñk, húgy*: éjsz. vog. *χuñs* stb. Ezen alapon az *ördög* és *ördögös* alakok viszonya egy régi töváltoztató hajlandóság maradványának tekintendő. Érdekes a magy. *domb* szó el nem enyészett nasalisával: a megfelelő vog. *tump* (kondai *tomp*, pelimi *tump*) »sziget» szintén megőrzi e hangelemét minden

leányok, *mišäkil* id. A kettős szám a tavdaiiban általában hiányzik. Egykori léteztének gyér nyomai: *kiti* »kettő» a jelzői *kil* »két» alak mellett, melynek analogiájára mint a kondai és pelimi nyelvjárásokban itt is az önálló »egy» számnévre *uki* alak divik, míg jelzői párja: *uɣ* | AT. *voji* harisnya (pár): v. ö. éjsz. vog. *vāj* renbörharisnya | *mānā* a két heremony: *mān* az egyik h.; de: *šomēt* »szemek», *āntēt* »szarvak» | *nī-ɣumu* »nő és férfi» (pl. *nī-ɣumu ūitēl* *istē* nő és férfi együtt eljöttek). — A viszonyossági dualis képzője: -*iñšit*, -*iñšt* (pl. *jū-āwiñšit* nőtestvérek, *jū-pūñšit* v. *jū-pūñšt* fiútestvérek), mely egyéb ragokat is fölvesz, pl. acc. *jū-pūñšitme*.

2. Accusativus. — Ragja határozott tárgy esetén -*mi*, -*mē*, pl. *ām ti āumī sujālelilēm* én ezt a leányt szeretem (я эту девушку люблю) | *tāut mē il-kharutlem* a tüzet eloltom (огонь погашу) | *āl khān titimi!* ezt ne érintse (это не тронь)! | *khummē kātīnēl pūstēl* a férfi megfogta kezénél (за руку поймалъ). — Birtokosragok után az acc. jelle, hol elmarad, hol ki van téve; ez utóbbi esetben a 3. személyű birtokosraghoz járulva alakja végmagánhangzó nélkül: -*m*; pl. *šām tāuti il-pūlem* a gyertya tüzet elfúvom | *toš-punēm il-khurātlem* szakálam leborotválom || *ām oñumi nāntāntil* anyámat nevezgeti (szidja) | *šomim ju-khuñantel* szemét behunyja (глаза жмурить) | *āɣélēm il-aitstēl* elvesztette eszt (съ yma сомелъ) | *mqltqɣém* *ustil* fogta fegyverét | *khqlkhānēm vātstāne* népét hívta.

3. Locativus. — Ragja: -*tq*, *tā*, *tē*, vagy a vég-magánhangzó lekoptával -*t*, pl. *jartā* helyen (на мѣстѣ) | *lañtā* úton, *sojtā* erdőben *mātā* mezőn | (на пути) | *tāutē* tűzben | *ti mā-utt* ezen a vidéken. — Állapothatározói használatára példák: *tqul* *tāut-reitē* *il-šqkhujus* a bőr a tűz hőségében (на жару) megperzselődött | *lāñ-oumt khuj* hideglelésben (tdk. »jégbetegségben», въ горячкѣ) fekszik | *ām khurtim khātēlēt sairañ-gharq* *sōs* az én gyolesom a

esetben. — Egyeznek a vogulban és magyarban egyébféle töváltozások is: vog. *ūlēm*: *ūlmēm* = magy. *álom* és *álmom*, tavidai *jālēm*: *jālmēm* magyarul: *gyalom*: *gyalmom*, kondai *kēpēl* ruhaelő: *kēplēm* magyar megfelelői: *kebel*: *keblem*. Ugyanez alapon fejtendők meg a *hamu*: *hamvas* (e h. *hamuvas*), *tetū*: *tetves* (e h. *tetüves*) töváltozások is; v. ö. tavidai *tāɣēm*: *tāɣmēm*. — Az, hogy a tavidaiiban *āci* »nagyatya» mellett a birtokosragos alakok *ācēm*, *ācēn*, *āci* (s nem *ācim*, *ācīn*, *ācit*) csak olyan eset, mint midőn a magyarban *apa*, *anya* nomin. mellett a 3. sz. birtokosalak *apja*, *anyja* (nem *apája*, *anyája*); míg az öcs: *öcsé-m* alakok viszonylása a vog. *ɣum* »férfi»: *ɣumim*, *ɣumitā* (e h. **ɣumēm*, **ɣumä*) töviszonymásokra emlékeztet.

napon (napfényben) fehérre lett (мой холстъ поблѣднѣлъ на солнцѣ).

4. **Lativus.** — Ragja: *-ng, -ne, vagy -n, pl. ālpnā* hősnek, *khupnā* hullámba | *utné* vízbe, *māné* mezőre. Alkalmazásai: a) dativus: *khum ng nōplilēm āumi* megkérem magamnak, mint férjnek a leányt (дѣвкѣ за мужъ за себя сватать стану) | *tārēm ēn ešāntlem* istenben (tdk. -nek) reménykedem (на бога надѣюсь). — b) illativus: *utné il-ontēs* elmerült a vízbe (утонулъ въ воду) | *kātin pūmti* kezébe veszi | *īsīn pāts* eszébe jutott (на умъ палъ). — c) allativus: *pāōlnā joxtānt* a faluhoz érkezik | *tēltne khajem* a kikötőhöz kikötök (на пристань пристану) | *āune ālu vārketēm* a leányhoz közeledett (къ дѣвкѣ приблизился). — d) superlativus: *pālne puñ!* tedd a padra (положи на лавкѣ)! | *khōl nōrn g kērāntem* a halat nyársra tűzöm (рыбу сдѣваю на шестикѣ). — e) ablativus: *tārēm poñ tuln g ujus* az eget bevonta a felhő (ткп, felhőtől bevonatott; небо морочилось) | *pot šāiln g il-ālus* a fűvet elpusztította a dér (трава инеемъ попортила). — f) terminativus: *khōrēm jāmpn g taulē* három hónapra elég lesz (на три мѣсяца хватить) | *lou tāln e il-ālmėjus jārēngl* tíz ölnyi távolságra emelkedett el helyéről. — g) egyéb-félék: *ām āmpēm tārēñ ēn kērlēxtel* ebem medvére merészkedik (смѣеть на мѣдвѣдя ийти) | *tusne mināntem* vadászatra megyek (на промысль иду) | *ešne ukitel* dologhoz fog (за работу принимается) || (oroszság:) *puwi kh qtn g khañstaxtāl* fia írást tanul (къ грамотѣ учится). — Essivusi használatára lásd példákat a módhatározók közt.

5. **Elativus-ablativus.** — Ragja: *-ngl, -nél, pl. lotēngl* lovától, *utnél* a vízből. — Alkalmazásai: a) elativus: *khulnēl kun kālāps* kijött a házból (выскочилъ изъ избы) | *moltēx nēl kun pētits* kilőtt a fegyverből (выстрѣлилъ изъ ружья) | *pum solnēl nēulānt* a fű kijön a földből (трава исходить изъ земли) | *lu ām kātēm nēl kun-qjmaťs* a ló kiszabadult kezemből (лошадь выпалась съ моихъ рукъ). — b) ablativus: *tī p qsnēl ām urtīm* e jeltől az én részem, съ этой примѣтки мой паекъ) | *qulēnēl ngukhotsēn* a szélénél kezdtem (съ краю началъ). — c) delativus: *āxnēl vailant* leereszkedik a hegyről (съ горы пускается) | *pqlxēsēm nēl ūcēxmē il-jaratlem* csizmámról lekaparom a sarat. — d) instrumentalis (vlminél fogva): *ātēnēl nōñ towitus* hajánál fogva fölakaszkodott | *kīplīnēl āmān khqšēmtstēl* ruhálmamnál rántott meg (меня за poloy дернулъ) | *kātinēl pūstēl* kezénél fogva fogta (за pyку поималъ). — e) anyaghatározó (eredet-h.): *kūnēl poñim voš* kőből épült város | *kālu nōxornēl vārketel?* miből készül a kötél? || *ñilu khār nēl nāqlallu khār sūs* negyven csődörből nyolczvan csődör lett || *šqu-khārt nēl āitānt* sok kőz ől választ (выбираетъ съ многихъ). — f) comparativus:

ar-kh a n n é l ajalt minánt mindenkinél előbb megy (вѣхъ впередъ идетъ). — g) causativus: *jiw ī s i r m ē n ē l l ǵ ǵ s ǵ n t* a fa a fagytól fölreped (лѣсъ съ морозу щелкаетъ) | *p o ǵ m o r n ē l i r-ri-pāntiu* reszket a mámortól (съ похмѣлья тресеця) | *ā m t i o u m- n ē l ā k u n ā l l e m* nincs nyugtom ettől a betegségtől (съ этой болѣзни не могу терпѣть) | *seim-khōru t i t i n ē l ā m s o w ǵ n t e m* ettől leszek én sovány.

6. Translativus-essivus. — Ragja: -u (mely az éjsz. vog. transl. *i'* ragnak szabályos megfelelője, mint éjsz. vog. *ērī'* ének, *kwālī'* kötél is itt: *ērū, kālū*). Alkalmazásai: a) translativus: *ālpū sōs* hőssé lett | *ā m u l ū v ā r k ā t ā m* én vízzé változom (обмочуясь) | *j ā n ū k i u sōstā* nagyokká lettek. — b) essivus: *l o n t ū t o u l ē m l ē s* lúd gyanánt (lúd alakjában) repült el | *n i v ū nōpluñ* nőül kérni (замужъ сватать) | *ā m p ē l i u p ē l ǵ t ǵ t ǵ m* én munkásnak szegődöm (я въ работники наимусъ; *pēlī* munkás) | *ā m k h ā s i ű - k h ǵ r u s u w e m* én katona leszek (я салдаты буду). — Egyes szókon a transl. -u a tatár dat. -ka, *kā* raggal társulva jelentkezik, pl. *ā s ā t k u m ā j i n ā m ā n ā i t l ē n* adj nekem kölcsön (дай мнѣ въ займы) őt kopékát (v. ö. arab-tatár *āǵāt* kölcsön, *āǵātkā* bérlek, *almak* kölcsön adni, venni) | *t ē t ā t i m j o r t k h o ū j ű t - u s t i l* nagybácsiját magával vitte társúl (дядю собою взялъ въ товарищъ).

7. Instrumentalis. — Ragja: -l. Alkalmazásai: a) instrumentalis: *p ā r t p o i s t ē l v o n t l a y t l e m* deszkát ácsolok fejszével (топоромъ) | *t ā l ē l m ā r t e m* öllel mérem | *n a r p ā n ǵ ē l s a r l a t a l* gerendát korommal mázol | *n o u l p o s ē m ē l k ā l t i l ē m* a húst füsttel járatom (megfüstölöm) | *l u l i l s ű k i t l e m* lóval nyargalva utólérem (я его загоню лошадою). — b) modalis: *u t ā ű i l l ǵ ǵ j ā n ǵ a n t* a víz csésze módjára (какъ чашка) körben forog | *n o u l s ű t t ē l j i y t l u ű* szeletekben vágni húst (рѣзать пластами) | *s ā n s ē l p ā t s t* térdre estek (пали на колѣни) | *n ī t i k i ǵ r ē l sōs* neje terhes (tdk. hassal) lett || *j u m ǵ s l ǵ ǵ ē l k h u l t i n ! m a r a d j a t o k j ű l !* (tdk. jóssággal; köszönés az elváláskor; счастливо оставайтесь!) | *j u m ǵ s n ǵ m t ē l k h ǵ r ǵ t ǵ l* jó gondolattal (szándékkal néz (съ добрымъ умысломъ смотреть). c) tárgyi viszony: *l a u l ē n ē l m i s* három kopékát (tíz evetet) adott | *t i p ā r t ā s ē l p i s k i l ē m* ezt a deszkát lyukkal átfúrom (на этой плахѣ дыру проверчу) | *ō s ē l j ā n k h e u* bábjátékokat játszunk (въ городки играемъ) || *ā i t i ű ā i t ē l p i s ā n t* jóféle illattal illatozik ((сладкой духъ несеть) | *n ǵ l ē m u r ē l p o s k h o t ǵ l* orrom vérrel cseppog (кровью сморкается носъ).

8. Comitativus. — Ragja: -nǵt, -nēt; pl. *k h ā l t ā r ē i k i n ē t n o ű - m ē n ē m t ē s* egy nyirfát gyökerével együtt (съ корнями) föl-rántott | *ā u - p u ā n ē n ē t j u - m i n ű s* gyermekeivel együtt (вмѣстѣ съ ребятами) haza ment. — Rendes helyettesítője az «és»-féle kötőszónak, pl. *k h ǵ t ē l n ē t j i* nap és éj (tdk. nappallal éj) | *n i n ē t k h o m k h a i t ē l* nő és férj módjára | *j u k ā n ē t ā ű s ű ǵ ā l s t* egy öreg

asszony és egy öreg ember élt | *ngl-sopnqt täreñ-pū* a félorrú és a medvefű. — Ugyane rag van, úgy látszik, alkalmazva a következő szólásban is: *tít qluñ šqz khōrmúnqt äcäl sowe* az itt való élésből mind a hármunknak (t. i. együtt, *всѣмъ троимъ*) halál következik. E rag utórésze nyilván a többi nyelvjárásokban ismeretes *-tél* comit.-rag kopása, mely az alsólozvaiban is már csak *-tē* alakban fordul elő. Az *-n* előrész megvan az irtisi osztják instrum. *-nat* ragjában is (pl. *kara* «boden»: sing. instrum. *kara-nat*, dual. *karagannat*, plur. *karagalnāt*).

3. §. Birtokosragozás.

a) Mássalhangzós végű tövek.

Ragozási példák: *khōl'* posztó, *tqu* ág, *sqor* tehén | *nām* név, *pitēm* ajak, *khōl'* nyírfa.

1. Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>khōlēm</i> posztóm	<i>sqorēm</i> <i>tqum</i>	<i>nāmēm</i>	<i>pitmēm</i>	<i>khōlēm</i>
2. <i>khōlën</i> posztóid	<i>sqorën</i> <i>tqun</i>	<i>nāmën</i>	<i>pitmën</i>	<i>khōlën</i>
3. <i>khōlē</i> *) posztója	<i>sqorē</i> <i>tqwē</i>	<i>nāmi</i>	<i>pitmi</i>	<i>khōli</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>khōlū</i> posztónk	<i>sqorū</i> <i>tqwū</i>	<i>nāmū</i>	<i>pitmū</i>	<i>khōliu</i>
2. <i>khōlēnq</i> posztótok	<i>sqorñē</i> <i>tqwēnnq</i>	<i>nāmñē</i>	<i>pitmñē</i>	<i>khōlinñē</i>
3. <i>khōlān</i> posztójuk	<i>sqoran</i> <i>tqwan</i>	<i>nāmān</i>	<i>pitmān</i>	<i>khōliān</i>

2. Többes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>khōlānēm</i> posztóim	<i>sqorānēm</i>	<i>nāmānēm</i>	<i>pitmānēm</i>	<i>khōliānēm</i>
2. <i>khōlānēn</i> posztóid	<i>sqorānēn</i>	<i>nāmānēn</i>	<i>pitmānēn</i>	<i>khōliānēn</i>
3. <i>khōlānē</i> posztói	<i>sqorānē</i>	<i>nāmāni</i>	<i>pitmāni</i>	<i>khōliāni</i>

Többes számú birtokos.

1. <i>khōlānū</i> posztóink	<i>sqorānū</i>	<i>nāmānū</i>	<i>pitmānū</i>	<i>khōliānū</i>
2. <i>khōlānēn</i> posztóitok	<i>sqorānēn</i>	<i>nāmānēn</i>	<i>pitmānēn</i>	<i>khōliānēn</i>
3. <i>khōlānēn</i> posztóik	<i>sqorānēn</i>	<i>nāmānēn</i>	<i>pitmānēn</i>	<i>khōliānēn</i>

*) Az alsótavdaiban: *qzqlō* esze, *uwō* folyása, *šqom* ingét.

E mintapéldákból levonva a birtokosragok alakjait, azokat a mássalhangzós végű töveknél következőknek tapasztaljuk:

1. Az egyes birtokú egyes 1. és 2. személyű birtokosrag mély- és magashangú szókön egyaránt a kötőhangzóval (*é*) csatolt személyrag (-*m* és -*n*).

2. a megfelelő 3. személyű birtokosrag mélyhangú szókön: -*é*, az alsótavdaiban -*o*; magashanguakon: -*i*.

3. Az egyes birtokú többes 1. személyű birtokosrag mély- és magashangú szókön egyformán -*ū*, esetleg -*iu*.

4. A megfelelő 2. személyű birtokosrag mélyhangú szókön -*na*, -*nnā* v. -*nē* kötőhangzóval v. a nélkül; a magashanguakon -*ne* v. -*innē*, amaz szintén kötőhangzóval v. a nélkül.

5. A megfelelő 3. személyű birtokosrag mélyhangú szókön: <*an* v. <*an*, magashanguakon: <*än* v. <*iän*,

6. A többes-számú birtok alakjai mélyhangú szókön: <*qnēm*, <*anēm* stb., magashanguakon: <*änēm*, <*iänēm* stb. az előbbi pontban jelzett alakhoz alkalmazkodva.

Mélyhangú töveknel a birtokosragozás uralkodó alakja a *khol* 'posztó' szóval bemutatott minta. Szorosan ezt követik, pl. *pās* jegy, *nōp* leánykérő, *pōt* kebel | *atlam* lépés, *qšzēs* kulcs, *ōlēm* álmom (*ōlmēm*, *ōlmē*), *jālēm* gyalom (*jālmēm*, *jālmē*), *ajuw* ajtó (*ajwēm*, *ajwē*) | *khōru* zsák (*khōrkēm*, *khōrkē*), *ānu* fenyő (*ankhēm*, *ankhē*). Ebből *užšar* róka: többes 2. sz. *užšarnā* (egyébként: *užšarē*, *užšarān*).

A magashangú ragozás alakjai csatlakoznak mélyhangú szókhoz a következőkben:

1. Az egy birtokú egyes 3. személyű birtokosrag -*i*: *vāntérqat* vidra: *vāntérqati*; *vāntérqatēnā*, *vāntérqatān* | *majt* (éjsz. vog. *mōjt*) mese: *majti*; *majtēnā*, *majtan* || *suj* hang: *sujim*, *sujin*, *suji*; *sujiu*, *sujina*, *sujān* || *jurs* sógor: *jursi*; *jursiu*, *jursēnē*, *jursān*.

2. Az egy birtokú többes 2. személyű birtokosrag -*nē*, -*enē*, -*ennē*: *šun* szán: *šunē*, *šunū*, *šunnē*, *šunān* | *vār* lúczfenyő (елка): *vārē*; *vārēnē*, *vārān* || *ōš* város: *ōšē*; *ōšū*, *ōšēnē*, *ōšān* | *šoš* bolha: *šošē*, *šošēnē*, *šošān* | *tāru* daru: *tarkhē*; *tarkhēnē*, *tarkhān* | *pālts* sógorasszony: *pāltsē*; *pāltsēnē*, *pāltsan* || *ōkhēsēm* imádság: *ōkhēsēmēm*, *ōkhēsēmē*; *ōkhēsēmū*, *ōkhēsēmēnē*, *ōkhēsēmān*.

3. Az egy birtokú többes 3. személyű birtokosrag -*ān*: *qš* fűlszín: *qšē*; *qšēnā*, *qšān* | *jurs* l. 1. pont. — Jgyane rag -*an* alakú: *ožsal* réz: *ožsalē*; *ožsalēnā*, *ožsalān* | *majt*, *pālts* l. 1. és 2. pontok.

4. Összes alakjaikban magashangú szók módjára ragozódnak: *ōñ* anya: *ōñrum*, *ōñri*; *ōñrū*, *ōñrunē*, *ōñgān*, AT. *ōñkēm*, *ōñkēn*, *ōñki*; *ōñkū*, *ōñkēnē*, *ōñkān* | *ōñgēl* fatörzs: *ōngēli*; *ōngēlnē*, *ōngēlān* | *jar-puxtēl* matrác: *puxtēm*; *puxtēlnē*, *puxtēlān* | *vou* erő: *voum*, *voun*, *voui*; *vouū*, *vouēnnē*, *vouān*. — Eredetileg magashangú szók: *ut* víz (éjsz. vog. *vit*, középlovai *wüt*): *uti*; *utēnē*, *utān* | *ūr* vér

(magy. *vér*): *ūri*; *ūrñé*, *ūrān* | *čux* csecs (éjsz. vog. *säkw*): *čukum*, *čukun*, *čuki*; *čukū*, *čukuné*, *čukān*.

Arra is van eset, hogy magashangú szó veszi fel a mélyhangú birtokosragozás alakjait, pl. *lāx* szó (éjsz. vog. *lāñx*): *lāñghēm*, *lāñghē*; *lāñghēnq*, *lāñghān* | *jānu* játék (éjsz. vog. *jonī*): *jāñghēm*, *jāñghē*; *jāñghēnq*, *jāñghān*. Hogy ez utóbbi szó eredetileg mélyhangú s csak a *j* behatása következtében lett első szótagjában magashangúvá, bizonyítja a megfelelő magy. *játsz-*, *játék* szó is.

A magashangú tövek ragozásában eltérés főleg az egyes birtokú többes 2. személyű birtokos alakjánál mutatkozik, melynek ragja hol kötőhangzóval kapcsolódik, hol a nélkül, pl. *tāxm* tett: *tāxmēm*, *tāxmī*; *tāxmēnē*, *tāxmān* | *āu* leány: *āwi*; *āwēnē*, *āwān* | *tāru* fenyőcsemete: *tārkēm*, *tārki*, *tārkēnē*, *tārkān* | *kālu* kötél: *kālki*; *kālkēnē*, *kālkān* | *āx* anyós: *āki*; *ākēnē*, *ākān* | *čilāx* kádacska: *čilākēnē* | *čumlāx* fazék: *čumlākēnē* | *noy* íz, tag: *nohēnē* | *vāps* vő: *vāpsēnē*, *vāpsān* || *moul* mell: *mouli*; *moulēnē*, *moulān* | *čitān* sövény: *čitānnē* | *poišt* fejsze: *poištēnē* | *pišār* berkenyefa: *pišārēnē*. — Ugyanez az alakja -*nnē* ezekben: *jāu* atya: *jāum*, *jāun*, *jāwi*; *jāwū*, *jāunnnē*, *jāwān* | *sou* hajfonat: *sounnē* | *sou* gadus lota: *sounnē*. — A kötőhangzó -*i* hangszínére példák a mintául idézett *khol* «nyírfa» szón kívül: *jēru* ének: *jērkēm*, *jērki*; *jērkiu*, *jērkin*, *jērkan* | *čix* só: *čikēm*, *čiki*; *čikū*, *čikinē*, *čikān* | *reī* hőség: *reīm*, *reīn*, *reji*; *rejū*, *rejine*, *rejān*.

Az egyes birtokú többes első személyű birtokosrag alakja -*eu* e szónál: *ānt* szarv: *ānti*; *ānteu*, *āntēnē*, *āntān*. V. ö. *jērkiu*, *kholiu*.

b) Magánhangzós végű tövek.

Ragozási példák: 1. mélyhangúak: *apa* ipa, *saila* karó, *noxta* erdei tűz, *šupu* tokhal, *šōšu*, *šōšo* ribiszke, *lopī* ledőlt fatörzs, *čalxo* kasza.

1. Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. *apqm*,¹⁾ *sailam*,²⁾ *noxtēm*, *šupum*,³⁾ *šōšum*, *lopim*,⁴⁾ *čalxom*⁵⁾
2. *apqān*, *sailan*, *noxtēn*, *šupun*, *šōšun*, *lopīn*, *čalxon*
3. *apqatē*, *sailatē*, *noxtati*, *šuputē*, *šōšutē*, *lopitē*, *čalxotē*

¹⁾ Ugyanígy ragozódnak: *saltpa* hársfa, *khāpkhā* nyárfa, *ulā* rúd, *qsmā* párna, *āñghā* hófajd.

²⁾ Ugyanígy: *čarša* merítőkánál.

³⁾ Ugyanígy; *lu* ló (*lutēm* lovát), *ñqlu* kigyó.

⁴⁾ Ugyanígy: *ñoli* eskü, *ñolmī* seb, *ñuli* lúczfenyő.

⁵⁾ Ugyanígy: *šāñlo* fűzfá, AT. *ñolo* eskü, AT. *ñolo* lúczfenyő.

Többses számú birtokos.

1. <i>apau,</i>	<i>sailau,</i>	<i>noxlēu,</i>	<i>šupuu,</i>	<i>šošuu,</i>	<i>lopiu,</i>	<i>čalxeu</i>
2. <i>apānnē,</i>	<i>sailannē,</i>	<i>noxlēnnē,</i>	<i>šupunnē,</i>	<i>šošunq,</i>	<i>lopiinnē,</i>	<i>čalxonnē</i>
3. <i>apān,</i>	<i>sailān,</i>	<i>noxlān,</i>	<i>šupuān,</i>	<i>šošuān,</i>	<i>lopiān,</i>	<i>čalxoān</i>

2. Többses számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>apānēm,</i>	<i>sailānēm,</i>	<i>noxlānēm,</i>	<i>šupuānēm,</i>	<i>šošuānēm,</i>	<i>lopiānēm,</i>	<i>čalxoānēm</i>
2. <i>apānēn,</i>	<i>sailānēn,</i>	stb.	stb.	stb.	stb.	stb.
3. <i>apānē,</i>	<i>sailānē</i>					

Többses számú birtokos

(úgy mint a mássalhangzós végű töveknél).

2. Magashangú ragozási példák: *tātā* atya, *purā* árr, *āsi* nagyatyja, *vāji* hasisnya, *āni* nagybátyám felesége, *nagnēne*.

1. Egyes számú birtok.

Egyes számú birtokos.

1. <i>tātām,¹⁾</i>	<i>purēm,</i>	<i>āsim,</i>	<i>vājim,²⁾</i>	<i>ānim</i>
2. <i>tātān,</i>	<i>purēn,</i>	<i>āsin,</i>	<i>vājin,</i>	<i>ānin</i>
3. <i>tātāti,</i>	<i>purāt,</i>	<i>āšiti,</i>	<i>vājiti,</i>	<i>āniti</i>

Többses számú birtokos.

1. <i>tātāu,</i>	<i>purāu,</i>	<i>āšiu,</i>	<i>vājiu,</i>	<i>āniu</i>
2. <i>tātānnē,</i>	<i>purānnē,</i>	<i>āšēnē,</i>	<i>vājinnē,</i>	<i>āninnē</i>
3. <i>tātān,</i>	<i>purāan,</i>	<i>āšian,</i>	<i>vājiān,</i>	<i>ānian</i>

2. Többses számú birtok.

1. <i>tātānēm,</i>	<i>purāanēm</i>	<i>āšianēm,</i>	<i>vājiānēm</i>	<i>ānianēm</i>
stb.	stb.	stb.	stb.	stb.

¹⁾ Ugyanígy ragozódnak: *māmā* anya, *pāhā* bánya, *sitā* czérna, *āpā* böcső.

²⁾ Ugyanígy: *vārti* csikos evet, *kipli* ruhaszárny, *āki* anyós.

Levonva e példákból a magánhangzós végű tövek birtokos-ragozásának szabályait, látjuk, hogy a mássalhangzós végű tövektől eltérés főleg az egyes birtokú egyes 3. személyű birtokosragban van, mely amazoknál a *tő* hangrendje szerint: *-té*, vagy *-ti*. — A tövégi magánhangzó a rag előtt rendszeren változatlan, csak itt-ott van gyöngülésnek alávetve (pl. *noxtā*, *purā*), vagy olvad egybe hosszú magánhangzóvá a rag magánhangzójával (pl. *apān*, *tātān*, *sailānēm*). — Az egyes birtokú többses 2. személyű birtokosrag többnyire *-nnē*, ritkán *-nē*, illetőleg *-nq*.

4. §. Névmások.

a) Személyi névmások:

Nominativus:	Sing. <i>äm én; nou, AT. nū te; tou, AT. tū ő.</i> ¹⁾ Dual. <i>mēñ mi ketten, nēñ ti ketten, tēñ ök ketten.</i> Plur. <i>māñ mi, nāñ ti, tāñ ök, AT. moñ, noñ, ton.</i>
Accusativus:	Sing. <i>ämāñ, noññ, towi; AT. nūñ, tuwi</i> v. <i>ämāñmi, noññmi, towimi</i> v. <i>towim, AT. nūñmi, tuwimi</i> v. <i>tuwim.</i> Dual. <i>AT. mēñēñmi nēñññmi, tēñññmi,</i> Plur. <i>māññ, nāññ, tāññ, AT. monēññmi, nonēññmi, tonēññmi.</i>
Dativus:	Sing. <i>ämāñ, noññ, towiñ, AT. nūñ, tuwiñ,</i> Dual. <i>AT. mēñēññ, nēñññ, tēñññ,</i> Plur. <i>māñññ, nāñññ, tāñññ, AT. monēñññ, nonēñññ, tonēñññ.</i>
Ablativus:	Sing. <i>ämāñññ, noññññ, towiñññ,</i> Plur. <i>māññññ, nāññññ, tāññññ.</i>

Nyomatékosított személyi névmások: *äm-iñk* én magam, *nuñ* v. *nūñēz* te magad, *tuz ő* maga; *māñz* mi magunk, *nāñz* ti magatok, *tāñz* ök maguk. Ragozásukra példák: *ämēzki-mēñ* magamnak | *uz-nūñkin khōlilēm* egy-magadat hagylak hátra (я тебя одной оставляю) | *khalkhanēm tukifin vatstqñé* népeit magához hívta, *tāñ esāñtel tukifin ő* bízik magában (он надеется на себя).

Önálló birtokos névmások: *äm-khqrēm* enyém, *nou-khqrēñ* tied, *tou-khqrē*; *māñ-khqrū*, *nāñ-khqrñé*, *tāñ-khqrāñ* (v. ő. *äm poulēm-khqr* földim és falumbeli).²⁾

b) Mutató névmások: *ti* ez (pl. *ti nājār-āu* ez a király leány, *ti-khōrēm lqñ* ez a három út, *ti-mā-ult* ezen a vidéken) | *ti-ti* ím ez (pl. *sēm-khoru titiñēñ* *äm sowāñtem* lám ettől leszek én sovány, *äl khqñ titimi!* ne bántsd ezt!) | *tikāñiñ* íme ez (pl. *tikāñiñ* *äm qlpēm* íme ez az én hősöm, *воть этотъ*) || *tu* az, *amaz* (pl. *tu-jart* azon a helyen, *tu-χalt* akközben, *tu-kun* ott künn, az ucczán,

¹⁾ Ebből érdekes képzés: *tūtālītāl* ő nélküle, tkp. ötelen, pl. *tūtālītāl ā kunālilēm* nem élhetek v. lehetek el nélküle (безъ ея не могу терпѣть).

²⁾ Az «egy más» tavdai vogul kifejezése: *lēt-piš*, mely a kon-dai *lālīt-pēs* szólásnak felel meg. Példák: *ser-kul lēt-piš pāytkhqtlet* kavicskákka! dobálgatják egymást (каменками бросаются другъ на дружка) | *lēt-piš sujälēytle* egymás közt szeretkeznek (другъ дружка любятъ) | *lēt-piš ālkitlet* veszekednek egymással.

tu-šout akkor, *jā tu-pāl* a folyó túloldala, amazon oldala, *tu-pāl poul* amaz a falu, *tu-pāl pgsnēl* amattól a jeltől; *tu-khur* izé; v. ö. középlovai *tā-khar* id.) | *tu-kāniñ* ímaz (БОТЪ ТОТЪ) | *tu-ti* az, ím az (pl. *ñozor-khar pāti*, *tu-ti ēslätel* ami előjön, azt dolgozza, что попадетъ, то и робить, *khot-kharēn nqntēn pāti*, *tu-ti vun!* amelyik megdetszik, azt vedd!)

Milyenségmutató névmások: *tāmēñ*, AT. *tāmnēñ*, (önállóan) *tāmēñ-khar* ilyen (pl. *tāmēñ lañ* ilyen út, этакая дорога; *tāmnēñ tōlmož māñ-poltūt ā suqant* ilyen tolvaj nem fordul elő nálunk; *ām khulēm tāmēñ-khar* az én házam ilyen) | *tqmēñ*, (önállóan) *tqmēñ-khar* olyan (pl. *tqmēñ nī* olyan nő, такая баба; *āmān nī tqmēñ-khar kērāž*, *khot-khar tīni vārēñ šilānt* nekem nő olyan kell, aki ételt főzni tud).

c) Kérdő és visszamutató névmások: *khqñ* ki, kicsoda? (esetleg állatra is alkalmazva); aki, akicsoda (pl. *lōnt khqñ āñšqñt?* ki tart ludat? *khqñ pūstēl, nājārēn tou uss tqtēl!* aki fogta, az vigye a királyhoz; *sojta āž-khqñ ālēñ ā šilānt* az erdőben nem tud semmit sem ölni v. vadat fogni); ablat. *khqñq, lhanēl* mint a kondaiban: *khwqñē* (pl. *ā khañšantēt khqñq tumlantalēu* nem tudják, kitől tolvajoltatik el; *āž-khqñēl ā pilāntem* senkitől sem félek) | *khqñā* ki, kicsoda? (v. ö. kondai *khon-nār, khwqñār*; pl. *il-khañšun ā šilstil, khqñā āls tou* nem tudta fölismerni, hogy ugyan kicsoda volt ő, не могъ узнать, кто такой онъ былъ) || *ñozor mi*, micsoda? ami, amicsoda = kondai *nē-khar* (pl. *khañšēu ñozor ti?* tudod-e mi ez? *ñozor khqñi tu-ti pātitem* ami találkozik, azt lövök, чего попадетъ, того и стрѣлю | *ñozor-khar* id. (pl. *ñozor-khart nou-poltēt tīt?* micsoda holmik, v. micsodák ezek tenálad? что за вещи эти у тебя?) || *ñozor tāmēñ* (pl. *ñ. t. ātām?!* micsoda efféle ember?! miféle ember?! что-такой человекъ?! *tīt ñozor tāmēñ khqñ?* ez miféle holmi v. micsoda ilyes? это что-за вещь || *nār mi*, micsoda? (pl. *nār tou juntit qñ* micsoda v. mennyi az ő nagysága? сколько онъ величины? *nār tāmēñ muš tēn tou-māsi?!* micsoda v. micsoda ilyen kis ár ez érte? что-за дешевая цѣна за его?!) | *nār-šqu*, AT. *nār-čout* hány, mennyi? (pl. *nār-šaut ātām?* hány ember? *nār-čou lein khāji?* hány kopékába kerül? сколько копѣекъ стоитъ?) || *khot* mely, melyik! (pl. *khot laž-sei mīñu?* melyik úton menjünk? *ā khañčēm khot-meš qlēm tū-pāltit* nem tudom meddig, vagy mely ideig leszek ő nála) | *khot-khar* ki, kicsoda? (pl. *rautsmēl khañtēu, khot-khar mqlē!* fussunk versenyt, ki győz! рысью бѣжимъ, который передить! *khot-khar ārun puwqse khōšōn?* ki fű tovább? кто дальше дунеть? *khot-khoru vōñ sōwē?* melyikünk v. ki közülünk lesz erősebb? *āmān tqmēñ-khar kērāž, khot-khar...* nekem olyan kell, aki...).

d) Határozatlan névmások: *qlq-khqñ* valaki, *ālā-ñozor* valami, *ālā-nēr* valamely, valamiféle (pl. *ālā-nēr tōlmož vala-*

mely tolvaj, какой-нибудь воръ) | *mitār, mētār valami* (pl. *mētār an-čein-khqr valami* csunya, что нибудь худое; *mitār äitām ti jis valami ember jött*, кто-то пришел, какой то незнаемый) | *khqñkhènnq jəvqlé, khqñkhènnq mā kharté!* egyikötök erdőt irtson, másikötök földet szántson (который изъ васъ убери лѣсъ на чисто, который спаши на пашнѣ) | *tají—tají egyik—másik*, (pl. *tají-khqr tīp rütin, tajit jinqlnq urālin!* egyikötök gabonát vessetek, másikötök hátul arassatok! которые сѣйте, которые взади выжните! *tajinna itmāx taleltin, tajinna itmāx pōnslin!* egyikötök kenyeret kovászoljatok, másikötök kenyeret süssetek!) | *qr-khqn bárki*, mindenki (pl. *qr-khqnél ajalt minānt mindenkinél*, v. *bárkinél előbb jár*, всѣхъ впередъ идетъ), *qr-ñoxor bármi*, minden | *āx-khqn*, AT. *ā-khan senki* (pl. *āx-khqn ā jānt senki nem jön, ā-khqn ā als tuť senki sem volt ott*), *āx-ñoxor*, AT. *ā-ñoxor semmi* (pl. *ā-ñoxor āläus semmit sem mondott*), *ā-nér semmi* (pl. *ā-nér āk semmi sincs*, ничего нѣту) | *khqlās*: *kh. ikēm senki sincs* (никого нѣту); v. ö. középlovzvai *khqls tīt at ölēs senki sem volt itt* (tdk. *khqls ember*) | *ār minden* (pl. *ār it minden éjjel, ār-khul minden reggel, ār pum mindenféle fű*), *ār-khqr id.* (önállóan; pl. *ār-khqr saw āñšem mindenfélem sok van*, много держу вещей) | *mqt, mot*, AT. *māt más, másik*, idegen (*mot äitām*, AT. *māt äitām idegen*, чужой, посторонной, *māt inä másik éjjel, mqt pum-pälēp lu másod füves ló*); AT. *mātēx másik* (pl. *mātēx khomēt jis másik embere jött*, другой пришелъ).

5. §. Határozók.

a) Helyhatározók.

I. Névmási többől származottak: *tīl itt, tuť ott* | *tī ide, tīli erre felé, tū oda, tūli arra felé, tīli-tūli ide oda* (pl. *tīli-tūli khqrātant ide-oda nézdegél*) | *tīl, tīlnél innen* (pl. *in miniu tīlnél ilkil' menjünk most innen tovább*), *tūl onnan* || *khqt hol, älä-khqt*, AT. *qlä-khqt valahol* | *khqt, khqtäl'*, AT. *khot, khotäl'* hová (pl. *khot mināntēn?* hova méssz, куда пошелъ?), *älä-khqt, älä-khqtäl'*, AT. *qlä-khotail'* valahova, *āx-khot sehová* (pl. *māñun tīlnél āx-khot ā minōñ nekünk innen nincs sehová se menni*, не увиди намъ никуда) | *khqtél*, AT. *khotél honnan, älä-khqtél*, AT. *qlä-khotél valahonnan*. — Az «oda» határozó igekötői használatára példa: *ām kätēm tou-maj-rutstil* az én kezem odaszerította (прижимать).

II. Egyéb névszói tövekből való önálló alkalmazású határozók:

il (ili-päl) előrészt: *ilkil' el*, a távolba, tovább, odébb, pl. *miniu tīlnél ilkil'!* menjünk innen tovább! *ilkil' khaitst* elfutottak, *ilkil' lukēm* odébb mozdulok (дальше подвинуясь). A többi határozói ragos alakok úgy látszik e nyelvjárásból kiveszték; helyettük

használatos kifejezések: *ajalt* előtt, elől; *elé*, előre, pl. *tou ajalt ikhälel* ő elől jár (онъ на передѣ ходитъ), *qr-khannel ajalt minänt* mindenkinél előbb megy (всѣхъ впередъ идетъ); *ajalt min* menj előre (пойди на передъ)! | *ajalnel* előlről, pl. *ajalnel puru jājin*! jer vissza előlről (спереди назадъ иди)! Az ezekben mutkozó *ajal* tö értelme egyszersmind »első» (pl. *ajal khul* első ház, первый домъ), miből világosan kitetszik, hogy a kondai vogul *el-ol*, *el-ql* (= éjsz. vog. *ēl-aul* »elővég») »első» összetétel változata. Más hasonló alkalmazású összetétel: *ili-pāl* »előfél, előrés», pl. *ām ili-pālēm* előtttem, *tou ili-pāl* előttte. — Rendkívül gyakori használatú az *il-* mint igekötő, mely azonban ez alakjában kétféle eredetű, t. i. nemesak a közvogul *ēl*, *el* »el», hanem s talán az esetek nagyobb részében a közvogul *jol*, *jql*, (éjsz. vog. *jol*, kondai *jāl*, lozvai *jol*, *jel*) »alá, le» igekötő változata. Biztosan »el» jelentésű az *il-* a következő példákban: *lou tālnē il-ālmejus jārēnql* tíz öl távolnyira emelkedett el helyéből (v. ö. kondai *ēlē-oglēmwēs*) || *lūn-qst il-takašql* a jegen elcsúszik (нога катается; v. ö. pel. vog. *il-takēmti* elcsúszik) | *il-surēntēxts* megbotlott (запнулся) | *il-pērtōñ* vlmely árút eladni (продать) | *q̄xām il-turēpstēm* pénzem elköltöttem (растратилъ), *il-turpantlem* elköltöttem | *khōs kōti il-taqlas* húsz éve eltelt (наполнились) | *ti khōru il-pošatōñ kērāx* ezt a zsákot ki kell üríteni || *q̄xēlēm il-aistēl* elvesztette eszét (съ ума сошелъ) | *āmp il-aistēl* v. *il-lāmtus* az eb megveszett (одичалъ) || *āw il-nōp-lēstīl* feleségül szerezte (высваталъ) a leányt | *il-pñčāllētēxtst* megesküdtek egymással (вѣнчались) || *āmp il-nōnšqntaxts* az eb kinyújtózkodott, *il-nōntant* kipiheni (elnyújtja) magát (отдыхаетъ) || *ti pārt il-lq̄ñmqt* v. *il-khaškhūs* ez a deszka meghasadt, elrepedt (разкололась) | *il-lq̄tqlēm khāp* szétrepedt v. hasadt ladik (разколота лодка) | *jōntēm-khqr il-khalutlem* a varrást fölfejttem, elbontom (распору) | *ām nqlī-šōmēm il-utqntel* végig v. megsimogatja arczom (гладитъ мое лицо) | *il-posuñ* kimosni (pl. ruhát, выстирать) | *ulñ šupēm il-pērutātilēm* vizes ingem kifacsarom (ужимаю; v. ö. pel. vog. *il-pāsertux* kifacsarni) || *kēñš il-lōñšlts* egyszerre csak sírva fakadt (заплакалъ; v. ö. éjsz. vog. *ēlā-luñsi* sírni kezd) | *il-nqmēlmatem* elgondolkozom, búsulok (тосковать буду) | *il-čout-kētst* megörültek (обрадовались; v. ö. éjsz. vog. *ēlā šauti* megörvend vlminek) | *il-qstēs* megharagudott | *korolēt-šōmt il-šāmstīl* a királyok szemében megszegyenített engem. Inkább »el» mint »le»-féle jelentését vélhetjük az *il* igekötőnek a következő »romlani, pusztulni» jelentésű szólásokban: *nēul il-sēis* a hús megrothadt (изгнило); *il-āstēs* megsavanyodott (прокисло), *il-ātujis* megszagosodott | *čuk-it il-uits* a tej megaludt (молоко свернулось) | *ur il-punšqnt* a vér megalszik (кровь испекется) || *lq̄tq̄ il-lq̄tkhēts* a levél elhervadt (поблелъ) | *il-tāšēm khāp* kiszáradt ladik (сухая лодка) || *tqul il-šutūrs tāuttē* a bőr összeugrott, összeránczosodott

(изгробила, сморщилась) a tűznél | *tqu' il-posmets* a bőr megázott, átnedvesedett (опрѣла) || *ušlamem il-aškhets* ruhám elviselődött (лопатина сносила) | *jāptem il-pêrlés* késém kicsorbult (выкрошился); *il-mānšes* megtompult (вытупился); *il-semus* megrozsdásodott (заржавѣлъ) || *il-ēlētus* megöszült (поcѣдѣлъ). — Ide tartozóknak látszanak még: *lām il-ōšiltōñ* a levest fölmelegíteni (щи грѣть; v. ö. pel. vog. *nuñk-išels* fölmelegedett; ellenben: *jelp-ōlēs* lehült) || *lu il-roxtas* a ló megijedt (испугалась; v. ö. főntebb *il-aštēs*) | *il-sērēxtēys* megrezzent (подрожаъ) || *il-vāstil* meglátta (увидѣлъ); *il-vāxētōñ* viszontlátni egymást, találkozni (свидаться) *il-khanšōñ ā šilstil* fölismerni nem tudta (не могъ узнать, кто такой онъ).

Az éjsz. vog. *jui* «utó» tavadai megfelelője: *jun áł, jin áł* (= éjsz. vog. «*juin gul*»), pl. *arāp junāł kolosat* a szekér hátsó kerekéi (v. ö. *qjal kolosat* előkerekék). Ragos alakjai: *jinqātēn* «hátra-visszafelé», pl. *jinqātēn khqratlet* hátranéznak (назадъ глядятъ) | *jinqāt, nql* «hátról, hátulról», pl. *tqji-khqt tīp-rūtīn, tqjit jinqātnql urqlīn!* némelytök gabonát vessetek, mástok hátul (vzadi) arassatok! Ugyane határozói összetétel névutói alkalmazása: *jīn-āłt* «után», pl. *āwit jīn-āłt* a leányok után (послѣ дѣвокъ). Más ilyféle kifejezés: *juni-pālt* «után», pl. *ēs juni-pālt* a munka után (послѣ работы) | *ām-juni-pāltēmt* utánam (послѣ меня) | *ju-ājim juni-pālt* miután ivott. — A magy. «meg»-nek jelentésfejlődését látjuk ugyane határozónak következő igekötői alkalmazásában: *āumi ju-šonutlem* a leányt megölelem (дѣвушкы обнимаю) | *tāwi ju-uñulsēm* megcsókoltam (поцѣловалъ) őt | *šun-khult ju-rīpāntium* a szánban megrázódok (въ санихъ тресетъ меня). A «vissza»-féle értelemmel mutatkozik ez igekötő e szólásban: *uχ pāst ju-vojłats* egyszer csak haza (v. vissza) gondol (домой думать сталъ).

puru, puri «vissza» igekötői alkalmazásban; pl. *puru-miñānt* visszamegyo | *lāñnēl puru-jāñēstēm* az útról visszafordítottam (воротилъ его назадъ) | *lu puru-ārātēn!* tartsd vissza a lovat, akadályozd tovaftutását (забѣрай, лошадь не пускай!) | *jāmp puru-khqiwēs* a hold fogyóban (visszamenőben) -*xañ* (на ущербъ идетъ) | *taitem puri-sērilem* ruhaujjaim fölgyűröm (рукавы закру) | *lotmēl puru-pistilem* a kötést feloldom (узелъ развяжу) || *nñ puru-tōñsēn!* védelmezd meg (tkp. «álld vissza») nődet (защити жену свою)! | *kēñs il-āštaps, puru-qmāłlilem* hirtelen megharagudott, kiengesztelem (tkp. «visszabeszélem», угроваривать стану).

jun «benn, otthon, a házban», pl. *jun āł* otthon van (онъ дома), *ñoχor soj tu-jun?*! micsoda zaj van ott benn (что-за шумъ въ этомъ домѣ)?! | *jinnēl* «belőlről; a házból, hazulról», pl. *toñ jinnēl jis ō* hazulról jött. — Igekötői alkalmazására példák: *ajuw ju-pāntilem* beteszem az ajtót (затворю дверь) | *ju-ēlēmtilēm* beragasztom (заклею) | *khqt-khul ju-pērilem* papírba göngyölöm |

ju-lipkitem betakarózom (одѣнусь) | *jā ju-palant* a folyó befagy (замерзаетъ) | *šomim ju-khuinantel* szemét behunyja (глаза жмурить) | *ñulmimē ju-kotstil* bekötötte sebeit || *tältēn ñoulēl ju ēlākēt!* töltsd teli hússal (склади полно мясомъ) a vedreket! | *tquz ñamērtketim ju-nāxantel* a tyúk tojását orrával betöri (носомъ раздолбить) || *ātā ju-sowānt* haját befonja (волосы плететь) || *tī utmē ju-ājilēm* ezt a vizet megiszom (выпью) | *ñoulmi ju-nēlējistil* a húst lenyelte (сразу проглотить) | *ju-šqulēstēl* szájába kapta (въ ротъ хватилъ).

kun (*kuni-pāl* «külfél», *kuni-khar* ami künn van, pl. *kuni-khar* réptámál künn virrad; на улицѣ сумеркается): *kun* künn, kívül; ki, pl. *tu-kun* ott künn (tdk. «oda-k.»), az ucczán (на улицѣ), *āmān tārtus kun* én eresztettem ki (a lovat). Névutói alkalmazású összetétele: *kuni-pāl*, pl. *poul kuni-pālēn* kials a falun kívül ment (вышелъ за деревню). Igeköti használatának példái: *khāp-khulnēl ut kun-jaxtantem* a ladikból a vizet kimerem (вычерпаю) | *lu ām kātēmnlē kun-ajmāts* a ló kiszabadult (вырвалась) kezemből | *moltēxnēl kun-pētits* kilőtt (выстрѣлилъ) a fegyverből | *ajuw kun-pon-šantem* kinyitom (отворю) az ajtót | *tārāsnēl kun-kharatsem* kinéztem (выглянулъ) az ablakból || *tāutne kun-tājus* a tűz kiégette (ямочка выгорѣла на пр. въ лисинѣ) | *jāptēm kun-pērmēts* késem kicsorbult (выкрошился).

num (*numō*, *numi* felső: *n. pāl* felső rész, *tōš-numō-pon* bajusz, tdk. «száj-feletti szőr»; *numō-rāt* felszél, mely a folyó felvidékéről jő, *numō-poul* felvégi falurész): *numēl*, AT. *nomēl* felülről (pl. *nomēl čerkētēn ut čorkhomlēš* felülről a padlóra víz csepegett) | *nuñghal*, AT. *noñghāil* föl, fölfelé (a többi vogul nyelvjárásoktól eltérőleg névutói alkalmazásban is, pl. *āx-nuñghal jaman-tem* a hegyre megyek, на гору иду). Igeköti alakja: *nuñ*-, AT. *noñ*. Példák: *tou jiw-qšēn nuñ-khāñghant* fölmászik a fára (на лисину лезетъ) | *ut nuñ-kālānt* a víz emelkedik (árad, прибываетъ); *alāt-qšnēl nuñ-kālem* fölkelek az ágyból (стану съ постели) | *pum nuñ-māremtsēm solnēla* füvet fölszakítottam (вырвалъ) a földből | *poum nuñ-jānumēs* fiam fölnevelt (выросъ) | *lqptā tqu-qšēn nuñ-toumēyts* a levél fönnakadt az ágon | *ñqlēm nuñ-puwantel* fönn tartja az orrát, gögös (носъ высоко держить) || *khātēl takhlapaskha nuñ-māstil* a nap felöltötte süvegét és keztyűjét (sugarakat szór) | *intāp-kālkēm nuñ-intāptilēm* övem fölővezem (подпояшу) | *tquļ ulq-qšēn nuñ-šonāsilēm* a bőrt fölfeszítem a karóra | *jāptēm nuñ-nēltilēm* késem nyélbe ütöm (на черень посажу) || *ñoulī nuñ-khuipālēl teste* (húsa) fölpuffad (раздухнеть) || *khul ux-vail nuñ-postuls* a ház egyszerre kivilágosodott (разсвѣтало) | *nuñ-kišēmtsēm* hirtelen fölébredtem | *noñ-roxtast* fölimentek || *non-qmaltēn v. noñ-loun!* beszéld el, mondd el (разскажи)! || *kāt-lqutān čuprāki nuñ-khanstil* a keszkenő rongyát fölismerte (узнала тряпину) || *khul tāutne nuñ-pilulus* a házat fölemésztette a tűz (домъ загорѣлся) | *nuñ-pājtaptilēm* meggazdagítom (обогачу его) | *nuñ-jimlātlem* föl-

gyógyítom (лечу), *nuñ-jimlätēxtem* fölgógygulok (вылечуь) [*jāmp nuñ-tāñts* a hold megtelt, teli fényben van (пополниься).

jql, jēl (AT. *jqló'mā, jqló'χ mā* az alsó világ, túlvilág, тотъ свѣтъ, FT. *jēlēχ mā* id | AT. *jqló pāl, FT. jēli-pāl* alsó fél; *jeli-numi khul* emeletes ház, этажный домъ): *jēlkhēl, jqlkhēl, AT. jqlkhāil, le, lefelé* (pl. *jēlkhēl khqrātql* lefelé néz, подъ низъ смотритъ). Névutói összetétele: *jqló-pāl, jēli-p., ēli-p., ili p.*; pl. *pqol jqló-pālt* a falu alsó felén || *āχ jqló-pālēn ās* a hegy alján egy nyílás van (по подгору нора) | *ñqr jēli-pālēn puñastanē* a kő alá tette | *jiv āχnēl āχ-ēli-pān il-powārel* a fa a hegyről a hegyaljába gurúl | *khqtēl tul-ili-pālēn pāturs* a nap felhő alá (mögé) rejtőzött (солнечко подъ морокъ спряталось) || *khqtēl qntēltaχtē tul-ili-pālēnēl* a nap eltűnik a felhő alól (солнце покажется изъ подъ тучи) || *kālu nārem lāñ ili-pāl-sēi* kötelet tolok a jég alatt végig (подо льдемъ). Igeköző alakja rendszeren *il*, melynek azonban egyes helyeken *jil*, *jēl* alakjai is halhatók. Használatának példái: *tāutuñ khōñs il-pāts* tüzes csillag (meteor) hullott alá | *lotē-qānql il-vails* lováról leszállt (слѣзъ) | *poñēmñēl kāt-jqoloχ il-posmqts* fejéről a kendő lecsúszott (съ головы скатился) | *jqot-nēlēn numēl il-ūlēm* ijj-nyíladat felülről leveszem | *tī khul il-rāmāsāl* ez a ház ledől (валится; v. ö. kond. vog. *jql-rāmoχ* eltemetni) | *khq il-khamutlem* fölfordítottam (szájával lefelé) a ladikot (лодку навалю) | *solne il-khojlaql* lehajlik a földhöz (къ землѣ кланется) | *jiv il-khōtant* a fa lehajlik (гибается) | *il-šāñsilt*s térdre esett (на колѣни сталъ) || *khqtēl il-vōntant* a nap lenyugszik, *il-qntēn* ! ülj le (сядись) ! *utne il-ontēs* (AT.) elmerült (утонулся) a vízbe, *Tāut il-qnts* a Tavda befagyott (leült, рѣка стала) | *ut ir-rqχnt* a víz leapad (вода убываетъ; v. ö. kond. vog. *vit jql-rqχi* id.) | *uskilīχ il-khujlalem* egy kevéssé lefekszem (маленько отдохну) || *pqlχēsēm il-āñēlēm* csizmám levetem (я скину сапогъ) | *kāti il-taps* keze letörött (рука отломилаь), *pārt jēl-tqpnat* a deszka leszakad (доска ломается) | *tqu jivñēl jēl-ēuymqtoñ vātēl* az ág leszakadni készül (оторваться хочетъ) a fától || *pqlχēsēmñēl ūēχmē il-jaratlem* a csizmámról lekaparom (оскоблю) a sarat *tōš-punēm il-khuratlem* szakálam leborotválom (обрѣю) | *tī ustāl il-šeisēn* ! töröld le (вытри) ezt az asztalt ! || *tī jērmi il-tusätlem* ezt a helyet kiegyengetem, egyenlővé taposom (это мѣсто я выровняю) *supēm il-jontsēm ql* ingem ki van varrva (рубаша вышита; v. ö. középlovai *jēl-juntilēm* levarrom) || *tqrēñghqñ il-puwus* a medve elfogta (поймалъ), *lumē il-puwēlēm* megfogom a lovat (лошадь пойму, v. ö. pelimi vog. *jēl-pūχ* id.) | *lu il-ujkhēts* a ló megcsökönyösödött | *āmp khqēsēχ ās-khult il-šqpmqts* az eb a szűk lyukban megrekedt, odaszorult (завязла) || *il-āruts* megmaradt, fölösen maradt (лишно остался; v. ö. éjsz. vog. *jol-ariti*) || *qñu-šisīñ il-tōjtkhqtēn* ! rejtőzz el a fenyő mögé ! | *il-pātermēts* eltűnt, elrejtőzött (скрылся) | *khqtēl il-pāntēltaχtēls* a nap elfödte magát, elsötétült (солнца затмѣ-

nie) || *pāñēl il-ustaytēm* v. *il-pāñlēytem* korommal mázoló (v. kormozó) (замараю сажей) || *sām tāuti il-püllem* a gyertya lángját elfúvom (задуну; v. ö. kond. vog. *polwēs jal-posyēlāxw* a gyertyát elfújni) | *il-khərułim qł* elaludt (a tűz); *tāutmi il-kharutlem* eloltom a tüzet (погаси) || *ou-pūmē jil-ailtēlēm* elaltatom (усплю) a gyermeket (v. ö. kond. vog. *jal-ailtēlēm* id.) | *ām-ūs-khəq jil-ailmatēlēm* én kissé elalszom (маленько уeny) | *il-junsēs* elszenderült (v. ö. kond. vog. *jəlē-jinēmtawēsēm* elszenderedtem) || *lonētytēm il-pajtēs* megszűnt sirni | *ti eš il-punšas* ez a dolog bevégződött (это дѣло кончилось); *jəmp il-punšas* a hold fogytán van (кончился) | *vəwi il-khuləs* ereje elfogyott (v. ö. kond. vog. *jal-khwəli* múlik, bevégződik) || *khumił il-khələs* férje meghalt (умеръ; v. ö. kond. vog. *jal-kholēs* id.) | *tārēñēn il-ālus* megölte (убилъ) a medve (v. ö. kond. vog. *jal-āloz* megölni) | *il-āitus* megmérgezték (напоили его) | *āmpne tauz-pou il-pošitus* az eb megfojtotta a csirkét (цыпленка задавилъ) | *sārkešmi il-pātētēn vātēlil* a sast le akarja lőni (застрѣлить хотеть) | *puzan jēl-putusēm* a bika ledőfött (забулъ меня) | *il-porewu* megfojt bennünket fogaival (задавить насъ) || *āmpēn il-purusēm* v. *il-təultusem* az eb engem megharapott (укусила) | *qəli-šomēm il-tēpēlmātstil* arczomat megcsipte (щипнулъ) | *puji il-vəñkəhəñ kərəx* farát el kell verni (выстегать надо его) || *il-jərant* elátkoz (проклинаеть) | *il-pəlas* megfagyott, megmeredt (околѣлъ; v. ö. pel. vog. *jel-pōlēš*); *il-pəlləytsēm* meghűlt (простудился) || *jil-vatipmēs* elárvult (осыроталъ) | *il-jərlōmēs* elszegényült (побѣднѣлъ; v. ö. kond. vog. *jəlē jōrlitāxw* leszegényedni) | *il-artsēm* elfáradtam (я присталъ; v. ö. kond. vog. *jəlē ortsēm* elfáradt). Talán ide valók még a következő szólások is: *il-pāñlēm* lerészegedtem (пьянный буду) | *lailēm il-pīsuls* lábam megzsibbadt (нога отерпела) *ām ti jqr til-lozšlēlium* én e helyt csiklandós vagyok (на этомъ мѣстѣ цокотеть меня) || *jāptēm il-korēptilēm* késem kiélesítem (вострымъ дѣлаю; v. ö. fönt *jāpt il-mānsēs* a kés megtompúlt).

tail «le, alá»: (v. ö. éjsz. vog. *talkwē*, déli *tālkwē* «alacsony»): *vənkəhə-khuln tail vailsēm* a gödörbe leszállottam (сnyстился внизъ въ яму) | *tailnēl* alúlról: *ut tailnēl nuñ-lētkānt* a víz alúlról fölbugyog (снизу выбурываеть); *tailnēl, vəñghə-khulnēl nuñ-kāls* följött alúlról, a gödörből (снизу, изъ ямы вышелъ).

poj (*poji pāl* a folyónak a part felé eső része, горная сторона; ellentétben ezzel: *nālmi-pāl* a folyónak a víz közepe felé a partnak a folyó felé eső része, зарѣчная сторона): *pojin* a parton fönn, a hegyen, a folyó fölött eső erdőben, pl. *am pojin jīne joxtusēm* az éj az erdőben ért (меня вечеръ въ лѣсу хватилъ) | *pā* föl a partra, a folyó fölötti erdőbe vagy hegyre, pl. *pā khajasēm* kikötöttem a parthoz (я присталъ къ берегу). A többi nyelvjárástól eltérőleg e határozónak a tavdaiban névutós alakja is él, pl. *āx-pu n kāls* kiment a part-hegyre (на берегъ вышелъ) | *āxnel*

v. *āχ-pun nēl ut-khuln vailēs* a hegyről, v. a hegyoldalról a vízbe szállott (съ горы въ воду ушелъ). Egyéb névutói kifejezés e szóval: *poj-pāl*, pl. *kwir poj-pālén vontēs* a kemencze mögé ült. E példából egyszersmind látjuk, hogy mint egyéb nyelvjárásokban, úgy a tavdaiban is a *poj* a «tűz» helyi viszonylásainak kifejezésére is alkalmazódik.

kh u š o, *khōš o* «hosszú» (pl. *khuš o lqñ* hosszú út): *khōš o t* messze a távolban, pl. *khulnēl khōš o t ikēm* nem messze a háztól (не далеко отъ избышки); *khōš o t q̄lant* messze lakik (далеко живетъ) | *khōš on* messzire, távolba, pl. *khōš on miñānt* messzire megy, (далеко идетъ) | *khōš onēl jis* távolról jött | *khōš o* hosszában pl. *lqñ-khōš o* miñānt az út hosszában megy (вдоль по дороге идетъ); ebből: *khuš ti* hosszant való, hosszában menő, pl. *khuš ti sitā* hosszában menő fonál a szövésben (v. ö. *ult i sit i* szélteben menő fonál; l. alább).

āl ā u, *ālu* «közel» (*ālāu poul* közeli falu), pl. *poul ālāu q̄l* a falu közel van (деревня близка), *ālāu jamqnt* közel jár | «közelre», pl. *ālāu jājin!* jer közelébb (ближе иди!), *āune ālu vār-kētēm* közelebb tette magát, v. közeledett a leányhoz (къ дѣвкѣ приблизился). Alsótavdai alakja: *lā*, pl. *poul lātā q̄l* a falu közelben van (деревня близка) | *t i lā jājin!* jer ide közelébb (ближе иди)!

kh q̄ l «köz»: *khq̄lt* középén, *khq̄lnē* közbe, középre, pl. *ām khq̄lnē pārt tuštantem* én a középre deszkát állítok (доску ставлю въ середину). — Mint egyéb nyelvjárásokban névutói alkalmazása is van, pl. *māñ khulānu-khq̄lt jiw tōñsi* a mi házaink közt (между нашихъ домовъ) fa áll.

kh a n q u «hanyatt», pl. *kh. pāts* hátra v. hanyatt esett (упалъ задъ себя). — A többi nyelvjárások *χami*, *khāmi* «arczczal lefelé» határozójának megfelelőjét a tavdaiban önállóan nem hallottam; ellenben meg van igei képzéssel: (*khāp*) *il-khqm̄utlem* a ladikot fölborítom, öblével lefelé (лодку навалю), *puru-khqm̄utlem* visszaborítom (отвалю).

ūχ, *uki* «egy»: *ukiñ* «együvé» és «együtt», pl. *tult ukiñ jalt-let* a felhők egybegyűlnek (въ кучу сходятся) | *t i ki t kālū ām ukiñ punanilem* ezt a két kötelet én egybefonom (вмѣстѣ свиваю) | *solmē ukiñ powārtlem* az agyagot egy csomóba gyúrom (закатаю въ кучу) || *ukiñ miñāntet* együtt mennek, *ukiñ tuslejiu!* vadászsunk együtt (промышляемъ вмѣстѣ)! V. ö. *ūχ-itēl* együtt; l. alább

lēp igekötői alkalmazású határozó «befödés, beborítás»-féle értelmű igék kapcsolatában, pl. *ustēl lēp-pāntilēm* az asztal betakarom (покрою) | *tou isēmtēxtēl, nq̄l i šomim lēp-vārāntil* ő szegyenkezik, orezáját befödi (закрываетъ) | *ām šomēm lēp-khqr̄tkhatu* az én szememet bevonta a hályog (бѣльмо настрегала глаза) | *q̄it utne lēp-khaēwlantus* a mezőt elöntötte a víz (залился) | *tou lošmēl turēn lēp-ōntēu* az ő-csontjával megülededik torkod (megfulladsz

rajta; костями ея подавишся) | *pučkāmi kušil lép-älilēm* a hordót leverem abronccsal (набью обручами бочку).

tārēχ külön, félre, el-, v. szétválasztva» (kond. vog. *tārē*) igekötői alkalmazásban, pl. *šopom tārēχ-poñil* az inget külön v. félretette (tőlük; рубаху положить прочь от ихъ) | *poñi tārēχ-šourus* a fejét lecsapta (напрочь отсѣкъ) | *jivēl tārēχ-nārutstil āmānmi* fával félretolt engem (отпихалъ мене на сторону батонкомъ) || *tārēχ-piš qantet* elválva v. külön élnek (отдѣльно живутъ).

III. Névvutói s e mellett esetleg igekötői alkalmazással is szereplő helyhatározók:

kwir, kūr, kēr, FT. *khul* «belső»: *kwirt, kūrt*, FT. *khult*-ben, vlminek belsejében, pl. *kwir-kwirt jiv tājänt* a kemen-czében fa ég (въ печкѣ дрова горять) | *pāñā-kūrt* a fürdőkamarában (въ банѣ) | *rēi-khult* melegben | *piliñ-ās-khult cō-ñānt* zúg a füle (tkp. fülében; въ ушахъ звенить) | *lu nār-khult ju-kērs* a ló bennakadt a sárban (загрязла). — *kwirén*, FT. *khuln*, vagy kopott alakkal: *kwir, kēr*, FT. *khul*-be, vlminek belsejébe, pl. *khōl elēm-kwirén ju-puukhōts* a hal beleakadt a hálóba (спуталась въ сѣть) | *khul-khuln tōsēm* bementem a házba (зашелъ въ избу) || *jālēm rastōñ ut-kwir* gyalmot vetni (неводъ бросить) a vízbe | *tō-kēr khqratqal* a tóba tekint | *ut-pul tqšam kälčēχ-khul ju-miñās* egy vízcesep a czigánytorokra ment (капля воды въ сухое горло прошло).

lāχ: *tux lāχēt il-ālkēts* maga magában v. magától bénúlt meg (самъ себя изувѣчилъ) | *tux-lāχēt rūtkēts* maga magától zavarodott meg (сама собою размѣшалась) || *tāñ-lāχant khaškhētst* ismerték egymást (другъ дружка знались). V. ö. éjsz. vog. *lāχ* «zúg» s az énekekben gyakran használt *sim-lāχ* «szív zuga, kebel» kifejezést, mely szerint *tux-lāχēt* «maga magában» eredeti értelme «maga belsejében» volna, azaz utórészében olyan elemet tartalmazna, mint a magy. -ben (e. h. *beln; v. ö. bēl) s az előbbi pontban tárgyalt -*kwirt* (éjsz. vog. *keurt, kiwrt* «-ben», ebből: *kiwr* «belső»).

pāχ «oldal»: *pāχt, pāχtē* «mellett, pl. *jiv-pāχt toñsi* a fa mellett (возлѣ дерева) áll | *pilēm-pāχtē ālā-nōχor lāpkhant* fülem mellett valamit susog (шопчетъ въ уши); — *pāχén* «mellé, -hoz», pl. *jā-pāχén miñ!* menj a folyóhoz (къ рѣчкѣ) | *āχ-pāχén joχtēt* a hegyhez érkeztek (до горы дошли). — V. ö. *pāχ-piš* «egymás mellett», pl. *tāñ khulāñ pāχ-piš ōnet* az ő házaik egymás mellett állnak (рядомъ стоятъ) || *māñ khulu pāχ-sēi tāru jamqs mi* házunk mellett (mimo нашего дому) ment el.

ši š «hát»: *šišēn, šišēn* mögé, pl. *ānu-šišēn il-tōjtkhātēn!* rejtőzzél el a fenyő mögé (за сосну!) — *šišu: khōl ū-šišu miñānt* a hal a vízfolyás mögött (v. irányában) megy (по низъ водѣ идетъ); ellentéte: *ū-lēt* (супротивъ воды).

puj «far»: *pujit, pojit* «mögött; után», pl. *tū pujit miñānt*

mögöttük (за нимъ) megy | *äm-pujimt tē āx-khan ā jänt* utánam (послѣ меня) senki sem jön ide || *jū-pūñsīt-pojit naul-khqtql* az atyafiak után nyargal (üldözve; за три братьевъ гоняется).

témér, temér «fölrész» (v. ö. éjsz. vog. *tärmel*): *témert* rajt; -on, pl. *lu-témert* lovon | *ñoxor vārēm ām pəum-témert*? mit tegyek én fiamon (чего я сдѣлаю своимъ сыномъ)? — *témér* «rá», mint igekötő: *nou lailēn ām témér-tanšepstēm* én ráhágтам a te lábadra (твою ногу я наступилъ) | *témér šapitqlstēm rá-* v. megnyomтам (прижималъ) | *temér-pošitus* ránehezéddel agyonszorították (придавили) | *temér-khujusēm* boszorkánynyomásom volt (судько давилъ) | *lāmmi temér-tqtkhētstēm* a bogyót szétnyomтам (раздавиль) | *Ugyanez* a névutó van az összetett számnevekben: *lu-tomor-uki* tizenegy, *lu-tomor-kiñi* tizenkettő, FT. *lu-turm-uki*, *lu-turm-kiñi*.

pəñ «fej»: -*pəñt* «rajt; -on», pl. *āx-pəñt onē* a parton ül (на берегу сидитъ) | *pqš-pəñt* a tornáczon (на крыльцъ) || *lāmmi temér-tqtkhētstēm pisi pəñēm* a bogyót szétnyomтам könyökömmel (szoimъ локтемъ). — *pəñen* «rá», pl. *pqš-pəñen jis* a tornácra jött.

qš «fölszin»: -*qšt* -on; rajt, pl. *ulēx-lo-qšt-jānt* lovon jön | *lix-qšt khqñqñtql* szegen (на спицъ) függ | *tou santal-qšt onē* ő a széken (на стулъ) ül. — *qšēn* rá, -ra, pl. *taul ulq-qšēn nuñ-šəñāsilēm* a bőrt fölfeszítem a karóra | *šun-qšēn tētkētī* szánra rakódik (на сани наладется). — *qšnēl*, AT. *qšñql* -ról, pl. *lotē-qšñql il-vails* leszállott lováról | *jiw-qšñēl tārktētēl* alá bocsátkozik a fáról (спускается съ дерева) | *alat-qšñēl nuñ-kālem* az ágyról fölkelek (я стану съ постели). — *qš-šei* vlminek mentében, v. hosszában, pl. *khqñtērēm qš-šei ilāntlet* a híd hosszában (v. a hidon át) mennek.

ālāu: *jiw-ālāu il-sūrentēxts* megbotlott a fába (запнулся о дерево). V. ö. kond. vog. *ālī* «vlminek fölszínére, tetejére» alkalmazva az idézett példa jelentésében is (l. NYK. XXIII, 378.).

šūpu «át, által», pl. *khunail jā-šūpu pātem?* hogyan jutok át a folyón (какъ я черезъ рѣчку попаду)? — Igekötői alakjai: *šūpu*, *šup*, pl. *jā šup-unšilēm* átgázolom a folyót (перейду черезъ рѣчку) | *ñalu khqt pəñē šūpu-šourstānē* a kígyó hat fejét átvágta | *jiw šūpu-šāmütlem* a fát keresztülmetszem (пересѣкаю) | *āmp kāl-kim šūpu-tistil* az eb a kötelet keresztülrágta (веревку переѣла).

tāru «át, által» (kond. vog. *togrē*), pl. *wōlēm-tāru tarxēntal* álmán át (álmában) hortyog (скрозъ сну храниль). Igekötői alakjai: *tāru*, *tār*, pl. *kātēm jiw-pulne tār-kerus* szilánk ment a kezembe (tdk. kezem átszurattott, занозилъ щепкой руку) | *tār āl pātītēn!* ne lőjj keresztül! | *tāplix utne tār-pošus* a taplót átnevesítette a víz (тпруть промокъ) || *jā tār-pātīnt* a folyó megnyílik, jégburokját leveti (рѣчка откроется) || *tāru-ilkālel* mellettünk elmegy, keresztülmegy előttünk (мимо насъ ходитъ).*)

*) Az éjsz. vog. *ulttē* «át» határozó továbbképzései a tavdai nyelvjárásban: *ūlti lqñ* keresztuceza (переелокъ), *ūltkheñ āitām* nem ide való, átmenő ember (посторонный человекъ).

s e i, s q i «hosszában, mentében, vlmín végig, pl. *kālu närem läñ ili-pāl-sei* kötelet tolok a jég alatt végig (jéghalászatkor; *веревку нарю подо льдемы*) | *māñ khulu pqx-sei tāru jamqs* a mi házunk mellett ment el (мимо нашего дому прошел) | *lqñ-sqi ā ilkälēl* nem jár az út mentében (по дороге).

lēt «szemben, átellenben» (kond. vog. *lqłt*), pl. *vqt -lēt szemben* a széllal | *ū-lēt tuwqntem* a vízfolyás ellenében evezek (противъ воды гребусь) | *khurti sairēmql khatēl-lēt* a gyóles fehéredik a napon (nappal szemben; *холеть на солнць побѣлѣть*). — Igekötoi alkalmazására példák: *āmāñ lēt-pāts* velem szemben találkozott (мнѣ встрѣчу попалъ) | *āwēñ lēt-kālus* a leány vele szembe jött | *tou jortlē lēt-khaikhatsēm* vele szembe találkoztam (съ нимъ встрѣтился). V. ö. *lēt-pis khqrqtlet* egymással szemben néznek (глядятъ другъ на друга) | *lēt-pis ālkitlēt* egymás közt veszekednek (ругаются).

lēx «körül» (személyragokkal: *lēxkēm, lēxki* stb.) pl. *put ām-lēxkēm tāululēl* a vadréce körülöttem (округъ меня) röpül | *poul-lēx minānt* a falu körül megy (по деревнѣ ходить) || *šqtērq salkovoi-lēx il-pērtstāñ* körülbelöl ezer rubelért adta el. — Igekötoi hasznátanak példái: *lēx-khqrqtlet* körülnéznek (кругомъ смотреть) | *poulmē lēx-jāñqstēm* a falut körüljártam (кругомъ обошелъ) | *khumlax lēx-pērkēts tička-qšēñ* a komló a rúdra tekerőzött körül (обвился округъ тишины) | *šopēm khqrkhaul lēx-juntus* ingem körül lett varrva szegélylyel (кругомъ обшита рубцомъ).

j ort «társ»: *jortēl*, AT. *jitel* -vel (személyragosan: *jortlēm, jortlē* és *jitelēm, jiteli*), pl. *nālu-jortēl vāxxqātēñ!* verekedjél a kigyóval! | *vouñ ātāmēt-jitel khāntlaxtoñ miniu te!* menjünk ugyan hadakozni az erős emberekkel! | *māmām-jitel jiwā* anyámmal jövünk. — Igekötoi alakja: *jit, it, it* (kond. vog. *jat*), pl. *ou-pūm it-ālmāntēm* gyermekem magammal hordom (собою тащу) | *tētātīm jit-ustil* atyját magával vitte (társul; собою взять въ товарищъ) | *sojñq it-khqrttus* magával czipelte az erdőbe (ея въ лѣсъ собою тащилъ). A *jitel* összetételes alakja: *ūx-jitel, ūx-itēl* együtt (вмѣстѣ), pl. *ni-χumu ūjitēl istē* nő és férfi együtt jöttek (мужъ съ женой пришли оба).

raqñ «kívül», pl. *āmānnēl-raqñ ā-khāñ ā qls tuł* rajtam kívül (кромя меня) senki sem volt ott | *nounne-raqñ lōnt khqñ āñšqñt?* rajtad kívül (кромя тебѣ) ki tart ludat?

mi s «ig» (kond. vog. *mqš*), pl. *khōt-mēs minānt?* meddig megy (докуль и деть)? | *tiñ-miš mā ām-khqrēm* eddig a föld enyém (до этого мѣста) | *šāñš-pōñi-miš* térd fejéig.

pāl «fél, oldal» (kond. vog. *poal*): *ām pōltēm* mellettem, nálam, *nāu pōltēt, tāu pōltit*; *māñ pōltut, nāñ pōltēñt, tāñ pōltāñt*, pl. *ā-nōxor ā khalkhatqñ* *tāu pōltit* semmi sem hallható felölē (ткп. nála; отъ его ничего не слышно) || *pāl felē*, pl. *jumās pāl*

miñ menj jobb felé (иди на правую сторону)! || *pālnēl* felől, pl. *tu pālnēl* onnan felől, onnan (оттуда). — Igekötoi alakja: *pāl*, *pālu* «szét»-féle jelentésben nagyobb szerepkörben használatos, mint megfelelője a többi nyelvjárásokban. Példái: *santaymē* v. *šomim pāl-ponštil* a ládikát v. szemét kinyitotta (открыл) | *pēr pālu-pēratuys* a rügy kifakadt (мочка развернулася в лист) || *jā tīt pāl-pāñmēs* a folyó itt kiszélesedett (широкой сдѣлалась) | *pītēm kartompē pāl-ušitlēm* a főtt burgonyát széttaposom (варенную картошку раздавлю ногой) | *tqu' pāl-khārtilēm* a bőrt szétfeszítem (роспелю кожу) || *khāp pāl-lāyталus* a ladik széthasadt (искололась) | *pārt pāl-lāñmāts* ez a deszka szétrepedt (раскололась) | *jiv pāl-khāšlēs* a fa megrepedt | *tau pāl-khašmatē* az ág leszakadt (сукъ разорвется отъ дерева) | *pāl-mālēmtilēm*, *pāl-khātēlēm* szétszakítom (разорву) || *šārkā ešim uñnēl pāl-lātuls* a csésze megrepedt a forró víztől (чарка отъ горячей воды раскололась). — Mint névutós összetétel utórésze szerepel az itt tárgyalt *pāl* ezekben: *ili-pāl* előfél, *juni-p.* utófél, *jeli-p.* felső, *kuni-p.* külső, *poj-p.* hegytáj (l. föntebb).

Az egyéb nyelvjárásokban névutói szerepű *khānghā* «át, keresztül» szónak igekötoi használatát tapasztaljuk e példában: *ām lum nou lunmē khānghā-kālstil* v. *mālstil* az én lovam a te lovadat túlhaladta, megelőzte (опередилъ твою лошады).

b) Időhatározók.

I. Névmási alapszavak: *tī* most, erre, ím ezennel, pl. *tul tī lānt* most amaz szól || *tul, tōl* aztán, pl. *khārqulqal mārs, tul minānt mišākiltēn* kevés ideig örködik, aztán megy a leányokhoz || *khōn* mikor? pl. *khōn tū jū* mikor jön ő? (когда придет онъ?) | *āy-khōn* semmikor, soha || *mānt* előbb, régebben, pl. *mānt tīt als, in ikēm* előbb itt volt, most nincs itt (прежде здѣсь былъ, сейчасъ его нѣтъ) || *mālakhat* tegnap (вчера), *māla it* id. (l. alább). E csoportba valóknak látszanak a következők is: *tāmēñ* «mai» t. *ītu* mai este (сегодняшній вечеръ), t. *khulāt* mai reggel, t. *khātēl* mai napon (сегодняшній день) | *tultaj* tavaly nyáron, pl. *tultaj tīt āls* tavaly nyáron (прошное лѣто) itt volt; v. ő. *toj* «nyár»

II. Időt jelentő szók alkalmazásai: *khōr* (AT.) «kor, idő»*):

*) Ez tehát a magy. *kor* szoros megfelelője, mely azonban nem zárja ki a Budenz féle magyarázat helyességét, vagyis az idézet szónak a finn *korkea* «magas», cser. *kuruk*, zürj. *kir*, votj. *gurež* «hegy» stb. szókkal való rokonságát. Erre utalnak t. i. az *akkora*, *mekkora*, *jókora* nemcsak idő-, hanem «térbeli nagyságot» jelző kifejezéseken kívül a *korács* szó, melynek «magnitudo» jelentésére a NytörtSzót. több példát idéz (mint: a *gulo* nagyságára nézve *eb-korātsu* stb.; v. ő. ezekhez Miskolczy

ti khōrnql mostantól, ezen időtől fogva | *inēz-khōr-mēs alqn-tēt* mostanáig (a mostani korig) élnek (теперь да живутъ) || *šou, čou vidō*: *tī-šout* ekkor, *tu-šout* akkor (въ то время), *tut šout* ugyanakkor, *ti-čou-khalt* ekközben (AT.), *uχ-mēt-čout* egyszer csak (разъ), *šom répcāšne šaut* egy szemhunyorítás ideje alatt (пока съ глазомъ мигнуть) || *pār* «idő, kor» (éjsz. vog. *porā*): *ti-pār šau lām kāls* ez idén sok bogyó nőtt (нонче много ягоды родилось) | *uχ-pārt ju-vojlqts* egyszer csak haza felé kezdett gondolni (въ одно время домой думать сталъ) | *ār-poru vozzatql* mindig verekedik (всегда, кажное время дерется) || *pās* «idő»: *uχ-past vowi il-khu-las* egyszer csak (egy időben, въ одно время) elfogyott az ereje | *lāt*: *khātēl-lātēl jānumāl* napról napra (по дняхъ) növekedik, *jamp-lātēl* hónaponként, hónapról hónapra (по мѣсяцу) | *khātēl* «nap»: *khātēl khaṇantāl* nappal függ | *tā-khātēl*, FT. *ta-khātēl mā* (сегодня), *mōlayāt-khātēl*, AT. *mqlakhať* tegnap (вчера) | *mqt khātēl* holnap után (послѣ завтра), *khōrmēt khātēlēn* harmad napon, *ār khātēl* minden nap || *jēt* urdélben (въ полдень) || *jītu*, AT. *ītu* «este» (вечеръ); pl. *jītu sūs* este lett): *ītun* v. *ītutin* este, esti időben (вечеромъ) || *jī*, AT. *ī* «éj» (ночь): éjjel *ītē* (ночью); *ti jīt tīl khujem* ez éjjel itt hálók | *māt īne* másik éjjel (на другую ночь), *khōrmēt īne tou pāsē jozts* harmad éjjel az ő ideje jött el | *jī-jēt*, *ī-jēt* éjfél, éjjelkor | *mōlay-āt*, AT. *māq-īt* tegnap (tkp. múlt éjjel) | *ī-khātēl* éjjel nappal (день и ночь; pl. *ilāntel* utazik) || *khul*, AT. *khōl* «reggel» (pl. *khōl-pos* regg-hajnal): *ti khul* (pl. *pqlles*) ma reggel (fagyott), AT. *khultq* reggel (утромъ) | *khulēt*, AT. *khōlait* v. *khōlāilātēn* holnap (завтра) || *sāt* «hét»: *ām sāt qlantem tīl* én egy hétig élek itt (я недѣлю живу здѣсь) || *toj-poñ* «tavasz» (vesna): *toj-poñēl* tavasszal (весною) | *toj-tārēm* «nyár» (лѣто): *tojū nyáron* (лѣтомъ) | *tukēs* «ősz» (осень): *tuzsū* ősszel (осенью) | *tēl* «tél» (зима): *tēltē* télen (зимой), *tēlne tāštks* a télire fölszerelte magát (на зиму припасался).

III. Különös időhatározó szók: *in* most, pl. *in vās-tēm*, *il pātermēs* most láttam, eltűnt (теперь я его видалъ,

Gáspár könyvéből: a pontynak «nagy öreggaras-korátsú haja-vagyon». Hermann O. Halászat könyve 805. l.). Sőt a Jordán-szky codexből vett egyik idézet szerint a *koros* is használatos volt «magas» értelemben: Ky közzöletek athat ég senghet *hw koros voltahoz!* quis vestrum potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? — Megjegyzendő, hogy — mint erre Vámbéri már régóta utalt — a keleti törökben is van *kur* «idő, alkalom» (время, случай, pl. *tört kur* négy alkalommal, въ четырехъ случаяхъ); *kurun* «koron, időben» (во время; Budag. II. 73.), melynek összefüggését az ugor alakokkal talán ősrökonsági viszonyoknak foghatjuk fel. Szakasztott ilyen eset a magy. *sok*, cser. *šuko* «multus», vog. *šay* «omnis» s más részről a török *çok* «multus» összefüggési viszonya.

скрылся) | *in-pel* még most, pl. *nou in-pel vër-khar āsèn* te még most fiatal vagy (ты еще молодой), *ā khqlas in-pel* még most nem halt meg (еще не умеръ) | *in-qs* id., pl. *tāu in-ās ā jis* ő még most sem jött (онъ еще не пришелъ) | *in-ti* ime most, éppen most, pl. *in-ti minūs* éppen most ment el (теперь ушелъ) | *in-ēñ* id. (теперь; v. ö. tatár *çin* «való, igaz») || *unšit* csak most, nem rég (kond. vog. *vinšt*), pl. *poum amallaxtoñ unšit pättéléxtel* fiam csak most kezd beszélni (теперь начинает говорить) | *unšit tit als* nem rég itt volt (дальше онъ здѣсь былъ) | *unšet postulal* alighogy (éppen előbb hogy) virrad (чуть свѣтаеъ) || *qs* még; ismét, pl. *marš qs onem* még egy keveset ülök (еще маленько посижу) | *in qs vukotst* most ismét egymásba fogózkodtak (звѣлисъ опять) | *tū qs ā jis* ő még nem jött meg (онъ еще не пришелъ) || *sūz*, AT. *šiz* gyorsan, azonnal, nem sokára, pl. *šiz pās mqlas* az idő gyorsan múlt (время скоро прошло) | *sūz ilkāscm* gyorsan jártam (скоро ходилъ) | *šiz jiw tāu* ő nem sokára jön (онъ скоро будетъ) || *sūz-mqlqx* id., pl. *sūz-mqlqx rukhuls* csakhamar megeredt az eső (скоро дождь пошелъ). || *kenš* hirtelen, rögtön, pl. *keñs il-āštaps* hirtelen megharagudott (вдругъ осердился) || *čil*, FT. *čil*, *čil* mindig, folyton, pl. *čil ālkitlēt* mindig veszekednek (всегда ругаются) || *čil pāñlēm al* mindig (всегда) részeg || *tēl* amint, amely időben, pl. *ti lhālēt tārēñ tēl āliu, tuz il i khqlas* ezzel a nyírfával amint a medvét megüti, úgy el is pusztult (какъ ударилъ, такъ и пропалъ) | *tārēñ-pāzēñ tēl khqsiti, tārēñghan tuz il-puucus* amint a medvéhez rohan, a medve őt fogja le (какъ набѣжалъ на медвѣдъ, медвѣдъ самого поималъ) | *jiw tēl naukhotē šouroñ, polqñē kušux-ās tāru ju-pātāllet* amint a fát elkezdte vágni, forgácsai a kürtő nyílásán át behullanak (какъ началъ дрова сѣкчи, щепки полетѣли черезъ трубу чувала). — *ēlpel* előbb, korábban (kond. vog. *oqlpel*), pl. *ti poult ēlpel čola ālst* ezen faluban előbb kevesen laktak (въ этой деревнѣ въ старинные года мало жили) || *pīšne* régen, hajdan (ebből: *pīš* régi), pl. *pīšne tit als* régen itt lakott (прежде здѣсь жилъ).

E csoportba tartozó névutói alkalmazású határozó: *v a i l* «óta» (kond. vog. *vuil*), pl. *pū khqntqm-vail kil küt mqlas* a fiú születése (találta) óta két éve múlt (два года прошелъ ужъ какъ родился).

IV. Terveviszonyt jelző névutók időhatározói alkalmazásai: *i-jēt kil pält* éjfél tájt (tdk. éjfél két oldalán; около полночи); *grqšp kit-pält* karácsony tájt (около Рождества) | *pālu* «felé»: *jīt-pālu joum* este felé jövök (около вечера приду), *khqtēl il-vōntnē pālu nap* leszállta táján || *khqñghq* vmely időn át, keresztül; múlva, pl. *khqtēl-khqñghq eslātēl* egész napon át (naphosszant) dolgozik (черезъ день робить) | *āt khqtēl khqñghq ti jouöt* nap múlva ide jön (черезъ пять дней сюда придетъ) || *miš* vmely ideig, pl. *ti khōrēñ-mēš* v. *ti qar-mēš* ezen ideig (до этого времени, до

этой поры), *ātu-mēs* estig (до вечера), *tēlne-miš* télig (до зимы), *khot-mēs* meddig, mennyi ideig (*ā khañcēm khot-mēs alēm tū-poltit* nem tudom meddig fogok nála lakni; не знаю до какого времени буду жить у него) || *khālt* vmely idő közben, alatt, pl. *jī-khālt jis* éjjel (ночью) jött, *tu-žalt* akközben (в то время) | *lā khālél vātažtal tukitīn* gyakran (часто) hívogat magához || *puit* vmely idő után, pl. *ruž-puit nuñ-jqsmēs* az eső után (послѣ дождика) kiderült || *sai* : *khātél-sai ilkelāl tī* naponként járogat ide (каждый день ходитъ сюда) || *lā* (FT.) vmely idő közeleiben, táján, pl. *tuj-tārem-lā jōu* nyár táján jön (около лѣта придетъ) | *grāšp-lā* karácsony-táján (около Рождетства). — Térviszonyt jelölő szónak időhatározói alkalmazása mutatkozik ebben is: *pēru* később, aztán, pl. *p.jōu* később jön (послѣ придетъ); v. ö. *pēr khul* utolsó ház (послѣдній домъ).

V. Számvizonyt jelző szók időhatározói alkalmazásai: *šauta* «régen» (ebből: *šau* sok), pl. *tāu šauta khalas* ő régen meghalt (давно умеръ), *šauta ikēm als* régen nem volt (itt; давно не бывалъ) || *šauñ* soká, hosszú ideig, *čölq* rövid ideig, pl. *šauñ-čentēm čölq miñäst* hosszú, vagy rövid ideig mentek (додго-ли, коротко шли) || *mqrš* kevésbé, kevés ideig, pl. *uškiliz jēl-khujlalem* egy kissé lefekszem (не множко отдохну).

Módhatározók

I. Névmási többől valók: *tux* úgy (такъ), *tāž*, TF. *tāž* így (этакъ), pl. *titi ēru tux ēržitel* ezt az éneket így éneklék (эта пѣсня вотъ такъ поется), *tāž jāmēn!* így járj (такъ иди)! *kērt tāž vārēn!* éppen így cselekedjél (точно этакъ дѣлай)! || *khunāž?* hogyan, miképpen? pl. *khunāž ikēm nūñ āloñ?* hogyan nincsen ki tegedet megölhessen?! || *khunāl?* id., pl. *nōu khunāl kītentiun?* hogy hívnak (kérdeznek) tégedet (тебя какъ зовутъ)? | *khunāl mātāwimē pättilu?* hogyan jutunk mi hozzá (какъ мы его достanemъ)? || *ālā-khuñuñ* valahogyan, pl. *ā. kh. vārem* valahogyan megcsinálom (какъ нибудь сдѣлаю).

II. Módhatározói ragok:

1) *-is* *-és*, pl. *ilmis* szerfölött, nagyon (tkp. élesen; v. ö. éjsz. vog. *elmi* «él»): *ilmés vāitiñ āu* igen szép leány, *ilmis jānu-khar* igen nagy (шибко большою); *ilmis es lätel* erősen dolgozik (шибко робить), *ilmis šouts* nagyon örült (очень обрадовался), *khātél ilmés šets* a nap erősen süttött | *čölās is-lätel* keveset dolgozik (мало робить); v. ö. *čola* kevés | *tañis kotēn!* kösd erősen! (крѣлко завяжи!) v. ö. éjsz. vog. *tāk* erős | *tālkiš* alacsonyán (v. ö. éjsz. vog. *talkwē* alacsony) | *kuñkās* könnyen (легко; v. ö. *kuñkā* könnyű). — Az *-iñ* képzővel kapcsolatban jelentkezik pl. ezekben: *māñšiñis* vogulúl, *šapriñis* v. *šapriñs* oro-

szúl, *jormoñis* tatárul, *tõñsiñis* magasan, *vouñis* erősen, *kẽrtiñis* igazán. — Különös kapcsolata a módhatározó ragnak mutatkozik ezekben: *jãnukis* «nagyon», pl. *jãnukis pũlaxtẽm al šisit* nagyon föl van dagadva a hátán (értsd: nagy daganat van a hátán, большая опухоль у него на спинѣ; v. ö. *jãnu* nagy) | *ãm seimkis v. lãxkis alantẽm* én rosszúl v. jól élek (я худо или хорошо живу; v. ö. *seim*, *lãx* alapszavaiakat) | *jã tiuwãtkis ũlatql* a folyó csendesen folydogál (тихонько бѣжить; v. ö. *tiuwãt* csendes, pl. szél, v. folyás) | *jãptẽm korpkis vãrilẽm* késem hegyessé v. élessé csinálom (ножикъ вострымъ дѣлаю; v. ö. *il-korẽptilem* kiélesítem) | *ti sojta jiw sërãxkis toñsi* ezen erdőben a fa ritkán áll (рѣдко стоятъ дерева; v. ö. *sërãx* gyér, ritka. Képzői értékű e rag ebben: *pũlkẽs* félénk (боязливый); pl. *p. äitãm*, *lu* félénk ember, ló.

A módhatározó -is rag a *superlativus* jelzésére is szolgál, pl. *muš ustãl* kis asztal, *mušux u.* kisebb a., *mušis muš u.* legkisebb a. Más módjait a melleknévi fokozásnak mutatják a következő példák: *tiñi jãnu khum* ez nagy ember, *tuñi qs tũl-pẽl jãnu khum* v. *tũl-pẽl jãnuk* amaz még ennél is nagyobb (тотъ еще большой), *šãx jãnu khum* v. *jãnu jãnu khum* mindnyájánál nagyobb (всѣхъ высшій).

2) -l, pl. *lẽcãl ilkelãl* lassan jár (тихонько ходить) | *mañtãl jamãnt* gyalog (пешкомъ) megy | *jã tiuwãtẽl ũlatql* a folyó csendben folydogál (l. fentebb) | *jõrẽl ils* szándékosan járt (напочи сходилъ); v. ö. éjsz. vog. | *juri*, tatár *jorij khajarẽl amallãl* hazudik, hamisan beszél; v. ö. *khajar* hamis | *ẽãtẽxẽl* v. *ẽãtxẽl* méstıl ingyen adta (даромъ далъ); v. ö. *ẽãtẽx arãx* ingyenes pálinka | *usqkhel minãnt* lassan megy (тихонько идетъ); v. ö. tatár *ozak* «sokáig tartó, huzamos». — Fõnévi tövekbıl való hasonló kifejezések: *khul pãxẽl šãñghãsiu* oldalt rugja (szétrugja) a házat, *pãxẽl khujimelem* gáncscsal oldalt vetlek (съ подвалу уронью я тебя) | *toit ux pũtẽl šãx-tãlãs* a hó az utolsó szemig, mind elolvadt (снѣгъ до одной снѣжинки растаялъ; v. ö. alább: *pũllu*) | *ti nĩ tõlmẽxẽl tatus* ezt a nõt lopva vitték el (крадчи увезли) | *nãr lãškhãnẽl ilkãl* meztelenül (meztelen testtel) jár (голымъ тѣломъ, нагымомъ ходить); v. ö. *nãr-lãškhãniñ äitãm* meztelen ember | *šup-kharẽl al* hõszámos (на рубашинѣ). Ugyanezen -l rag szerepel valószínűleg az *uxwãl*, *ux-vail*, AT. *uk-ãil*, *ux-ãitẽl* «teljesen; épen, tökéletesen, egyáltalán» határozóban is, melynek példái: *ti sojte sus uxwãl ikẽm* ezen erdőben egyáltalán nincs jávor (вовсе нѣту звѣри) | *uxwãl utne minãs* teljesen elmerült (вовсе утонулъ) | *ux-vail ä khañsant mãñsiñis* éppenséggel nem tud (вовсе не знаетъ) vogulul | *uxãitẽl kun-pãñust* végképpen (teljesen) elkergette õket (вовсе прогналъ ихъ).

3) -nq, -nẽ, -n, pl. *tãsnq pãtsẽm* megfosztottak mindentõl (голою сталъ), *tãsnq khulãstẽl ämãnmi* kopaszon hagyott engem

(mindenem elvette; оголѣлъ меня); v. ö. *tas*, tatár *taz* «tar, kopasz» | *miñuñ täsën q̄sēm* kész vagyok menni (я готовъ идти); v. ö. *täs* kész | *ulēsën jũtsēm* olcsón vásároltam (дешево купилъ); v. ö. *ulēs*, tatár *uñuz* olcsó | *čātēxën mēstil* ingyen adta (даромъ далъ); l. föntebb: *čātēxël* id. | *čölne ujusēm* megöszültem (öszön lettem láthatóvá; посядѣлъ). v. ö. *čöl* ősz | *šq̄w-pisën qlantën?* v. *šq̄unä, pisën khaitutlën?*, AT. *šqlën, pisën qlanten?* egészségesen vagy-e? (köszöntés találkozáskor; живой, здоровой живешь-ли? здравствуй!). V. ö. tatár *sau*, éjsz. vog. *pus* egészséges, ép. és votj. *žec-na-a?* köszöntés találkozáskor, tkp. «jól vagy-e?» — Ugyanily kifejezések főnévi tövekből: *ārulaxën* nagyon, szerfölkött, pl. *ārulaxën süjälēxtlet* nagyon szeretik egymást (шибко любятся) | *täut ārulaxën täjänt* a tűz nagyon ég (огонь шибко горить) | *āremlaxën* id., pl. *khqlēx āremlaxën kăn* a nép szerfölkött sok (страсть много) | *paḡmērën khuj* mámorosan fekszik (съ похмѣлья спить); v. ö. *paḡmēr*, tatár-arab *maḡmūr* mámor.

4) -i, pl. *tōlī ql* hoszámban van (tdk. csúnyán van; на рубашнѣ); v. ö. éjsz. vog. *lūl* csunya, rút. — Az egyéb nyelvjárások -äi', -ei', módhatározó ragjának megfelelőleg itt is tapasztalunk -u, -eu végzetet egyes ide tartozó szókon, pl. *poñ-pérū* püts fejével leesett (низничкомъ упалъ), AT. *poñ-pērqu ònē* fejét lehorgaszta űl | *jérēu khq̄ratql* kancsalul-néz (косо смотреть), *taḡlātēm jérēu māšim āñšil* sapkáját félre csapva viseli (шанку на боку носить), *jēru pātītstēm susmē, ā khajwēs* hibásan (félre) czéloztam a jávort, nem találtam (мимо стрѣлилъ звѣря, не попалъ) s jelzőileg is, pl. *toñ amāñ jérēu šemēl khq̄ratql* ő engem kancsal szemmel néz (косо на меня смотреть); v. ö. éjsz. vog. *jēr* «oldal», *jēri* oldalvást | *ām tāwime ālū ālētēm maḡtoḡxël* én majdnem hogy megöltem őt a fegyverrel (я его чуть съ ружья не убилъ) | *il ālū lōñcānt* majdnem hogy elordítja magát (чуть не воетъ; v. ö. éjsz. vog. *ālāi'* majdnem) | *surū Täut-pāxën joxtst* nagy nehezen (на силу) elérkeztek a Tavdához | *māñ uru* mi szerintünk, a mi módunk szerint (по нашему); v. ö. *ur* mód, szokás.

5) -t, pl. *itmāx nārt ql* a kenyér nyers (tdk. nyersen, sületlenül van; v. ö. *nār itmāx* nyers kenyér) | *nou ārūt vēr-khqr q̄sën* te nagyon fiatal vagy (шибко молодой); v. ö. éjsz. vog. *arjën* nagyon, szerfölkött. Főnévi többől alkotott hasonló határozók: *lēt* tártén bocsáss el elevenen (пусти насъ живыхъ); v. ö. *lël* lélek | *uḡ-polt ju-ñelejñlēm* egy falattal (однимъ глоткомъ) lenyelem; v. ö. éjsz. vog. *pul* falat.

III. Mó d h a t á r z ó n é v u t ó k :

khaitēl -ként, -képpen, módjára, pl. *jēt powi jānu jāwi-pou-khaitēl mišäkittēn ilkālel* a középső fia a nagyobbik testvér módjára a leányokhoz jár | *nñēt khòm khaitēl qlantēt* úgy élnek mint nő és férj.

i s ä p helyett, gyanánt, vlminek számába (= tatár-arab *esäb* szám), pl. *khälëx tuwimi kitäntilän täñëx näjäu-isäp* a nép őt tiszteli királya gyanánt (его почитаютъ вмѣсто царя).

t i k ê s (tatár *tigëz* egyenes, sik): *mišäx-pü tikës joxts* egyenesen a macska fiúra v. fiu felé jött (прямо на kota выѣхалъ) | *tü-tikësi jänt* egyenesen ő reá jön. Használatos önállóan is, pl. *ti khäjin tikës äm khulëmën* ide térjetek be egyenesen az én házamba!

IV. Különös módhatározó szók: *pëx* nagyon, szerfölött, erősen (tat. *bék*), pl. *vät pëx sükhant* a szél erősen sivit (шибко шумить), *lu pëx khajtant* a ló erősen fut (быстро бѣжитъ) *pëx ajušëm* mélyen elaludtam (крѣпко уснулъ) *käši pëx ikëm* nagyon kedvetlen (шибко жалко) | *säptël* mód nélkül, szerfölött (a tat. *esäb* a vog. -täl fosztó képzővel), pl. *säptäl kân khälëx* szerfölött sok nép, *säptël päñ-khqr* nagyon részeg | *näi* (AT.) igen, nagyon, pl. *näi islätal* nagyon dolgozik (шибко робить) | *kërt* igazán, pontosan pl. *kërt täx vären!* pontosan így tégy (точно такъ дѣлай)! | *tus* egyenesen; jól, biztosan, pl. *tus jamën!* egyenesen menj (прямо иди)! | *nounmi tus näjären tätilëm* téged egyenesen a királyhoz (прямо къ царю) viszlek; *tus khañsantlem* jól v. biztosan tudom (хорошо знаю): v. ö. tat. *töz* egyenes; igaz, becsületes | *niss* csak amúgy, tétlenül, hiába, haszon nélkül, pl. *niss önë* csak úgy (тétlenül) ül (такъ просто сидитъ). Jelzőileg is szerepel mint egyéb nyelvjárásokban, pl. *niss pum* közönséges, értéktelen fű (простая трава) | *qräm* hiába, haszontalanul (tatár-arab *äräm* «haszontalanság, semmiség»), pl. *qräm minënten* hiába mész (напрасно идешь), *qräm nouätnt* hiába fárad (напрасно беспокоится) | *rätëm* sorban, rendben (ör. рядомъ), pl. *rätëm toñset* sorban állanak (рядомъ стоятъ) | *tužšq* hasonlóképpen, szintén (ör. также), pl. *tužšq mišä-kittën ilkälël* hasonlóképpen a leányokhoz megy.

A pelimi nyelvjárásban gyakori *pël-*, éjsz. vog. *puł-*, kon-dai *poli* igekötő megfelelője mutatkozik-e példában: *ñoul pultu punšas* a hús széjjelfőtt ((мясо разварилось).

V. A *ta ga d ó i g é n e k* alakja a tadvai nyelvjárásban: *ä*, pl. *nounmi il ä tärtilem* téged el nem bocsátlak | *ažšq ä äñšem* pénzem nincsen. — Az állitmányi alak: *ikëm* «nincsen», vagy *äk*, nyomatékosítva: *äki*. Példák: *tuł äx-khan ikëm* ott senki sincsen (никого нѣтъ) | *ä-när äk* semmi sincs (ничего нѣтъ); *toujänt, intëm äk?* jön-e ő, vagy pedig nem? *äk, ä jänt* nem, nem jön | *tiñ khunäl kiñäntiu?* (ezt hogy hívják?): *khañsantnë nël* (írótok); *äki!* ej nem (t. i. nem úgy hívják)! — Präteritumi szerkezet: *ikëm qls*, pl. *tuł äx-khan ikëm qls* ott senki sem volt (никого тутъ не было). Többes: *ikëmiñët*, pl. *tini-khqrän ikëmiñët* enni valójuk nincs, *ikëmiñët khul-kërt* nincsenek a házban.

A «sem — sem» kifejezése: *ni* — *ni*, pl. *täu-poltit ni niti*,

ní owi puwi ikém ő neki sem felesége, sem gyermeke nincsen (y него ни жены, ни дѣтей нѣту).

A tiltó ige alakja: *äl*, pl. *äl l'õnsén!* ne sirj!

Az igenlés szócskája; *ē*, pl. *nou ā khanšantēn* (te nem tudod)? *ē*, *khanšantēm* igen, tudom (да, я знаю) | *ē*, *läwēm* igen, mondom. — A lehetőség jelzésére alkalmazott szó: *intām*, pl. *intām jou*, *intām ājou* lehet hogy jön, lehet hogy nem (можетъ быть придетъ, можетъ нѣтъ).

VI. Mennyiséghatározók. — Collectiv számnevek: *kil-kil* ketten (pl. *mān kilkil mināsu* mi ketten mentünk; мы двое ушли), *khõrmel* hárman v. személyragozva: *khõrmunqt* mi hárman (pl. *tīt glõñ šaz khõrmunqt ācāl sowe* ha itt élünk, mind a hármankra halál következik, вѣсь троимъ), *khõrmānnqt* ök hárman (pl. *šaz khõrmānnqt kīyrēl sōstā* mind a hárman terhesek lettek), *nīlīn* négyen, *āitnā* öten, *khātñā* hatan, *sātñā* heten, *nāqlālun* nyolczan, *qntālun* kilenczen, *lqunā* tizen, *lu-turum-uz-khurnā* tizenegyen, *khusnā* huszan, *voitñā* harminczan, *nīlūn* negyvenen, *āitlūn* ötvenen, *khātllūn* hatvanan, *sātllūn* hetvenen, *nāqlālun* nyolczvanan, *qntāllun* kilenczvenen, *sātñā* százan, *šatērēn* ezren (ebből: *šatērā* ezer) | *šaz* mindnyájan, mindannyian, pl. *šaz tīt alsu* mindnyájan itt voltunk (вѣсь здѣсь были).

A «hányszor» (*nār-šgu-por*, AT. *nēr-čou-pqr*) kérdésre megfelelő határozók: *uz-pqr* egyszer, *kīt pqr* kétszer v. *uz pqrēl* egyszer (pl. *uz pqrēl puwqsēu* egyszer fűvük). — A «hanyadszorra» kérdésre felelnek: *mātkēu* másodszorra, *khõrmētkēu* harmadszorra (въ третій разъ). — A «hányával»-féle számnévi kifejezések: *kil-kil* kettesével (двое и двое) pl. *ilkället* (járnak), *khõrmēlē-khõrmēl* hármasával (трое и трое), *āitnā-āitnā* ötivel stb.

Különös mennyiséghatározó névutó: *sqtēr*, melynek példái: *ār ātām-sqtēr lqu lēnēl mis* minden emberre számítva (emberenként) három kopékát (tdk. tíz evetet) adott (каждому по три копейки далъ) | *tīpim il urtstil khqlēx sqtēr* gabonáját szétosztotta a népnek (népszerte; свой хлѣбъ раздавалъ по народу). V. ö. *sqor sqtērqn ilkälel* a télen mindenfelé jártál (корова вездѣ ходитъ).

Másnemű mennyiséghatározó kifejezések példái: *nõxorēn khāji?* mennyibe kerül (сколько стоитъ)? | *ārūn ikēm* több nincs (больше нѣту), *vōwī ārun sōs* ereje több lett (сила по больше сталъ), *khot-khqr ārun puwqsē khōšōn?* ki fűvja tovább (v. inkább messzire, кто дальше дунеть)? | *pāl it ārkiñ pūkhqtlet* fél éjszakanál tovább birkóznak (больше полу ночи) | *šqū ilkālsēm* sokat jártam (много ходилъ) | *us-khqr ājem* egy keveset iszom (маленько выпью) | *ut mqrš lañšumēs* a víz egy kevésé meglangyúlt (маленько теплою сдѣлалась) | *kītāx tāl sōu nūñ ā joxtēstēl* két ölnyire (körülbelöl két öl mértéket) neked nem jut (ерѳд фѳлвонсѳлн, ca-

жени двѣ тебѣ не дотащить до верху). | *khōrēm urtē v. mǎn il-urtilēm* három részre osztom.

d) Ok- és célhatározók.

I. Név mási szerkezetek: *nin*, FT. *in?* miért, mi okból? (= kond. vog. *nān* e. h. *närne* «minek»?), pl. *nin jisēn?* miért jöttél (зачѣмъ пришелъ)? | *āmānmē in ālānten?* engem miért versz (зачѣмъ меня бьешь)? *tī in jisēn* сюда зачѣмъ пришелъ? | *nēr* miért? (tkp. «mit»?), pl. *nēr ā jānten?* miért nem jössz (но что не идешь)?

II. Ok határozó névutó: *mās* -ért, végett, miatt; helyett, pl. *hōxor-mās namsalēn?* miért gondolkozol (búsulsz; за чѣмъ тоскуешь)? | *tufi-mās jisēm* azért jöttem (за то пришелъ) || *ām-māsēm* v. *ām jērēm-mās tōu minānt* helyettem (вмѣсто меня) ő megy.

e) Mondatszerkesztő határozók.

I. Önálló mondatkötők:

intām, AT. *éntām* vagy, avagy, pl. *sūx ilklāsēm, intām ā ilklāsēm* gyorsan jártam-e, vagy nem (скоро ходилъ, либо нѣтъ)? | *nuñēx-poñēn ācāl kiškāllēn, éntām ām-poñēm* magadra nézve sejt-e halált, vagy én rám nézve (на себя чуетъ-ли несходу, или на меня) Megváltozik a hangsúly és kiejtés e szólásban: *tōu jānt, intēm āk?* jön-e ő, vagy pedig nem (придетъ-ли онъ, либо нѣтъ). V. ő. e kötőszó másnemű használatát fönt (323. l.) s utórészére nézve alább: -ēm.

āli vagy (= or. али, или), pl. *tā khatēl sāurāntēn-ti, āli āk?* kaszálsz-e ma, avagy nem (сегодня косишь-ли, али нѣтъ).

khōš habár, bár; bármint, akármennyire, pl. *khōš kēnsānt, qkhčal ā mājāntiu* bármint kér (какъ не просить), nem adnak neki pénzt.

tā de, hanem, pl. *ām vēr-khqr āsēm, tā nūn ā mēkētēm* én fiatal vagyok, de neked meg nem adom magam (я хоть молодой, да тебѣ не поддамся).

tē — *tē* csak . . . csak, egyre, pl. *Tārēm tē' khoškhānt, tē' khoškhānt* csak imádkozik, csak imádkozik istennek | *tē' mināst, tē' mināst, tē' mināst* csak mentek, mentek (или, или) | *tē' jānghēu, tē' jānghēu* csak játszunk, játszunk. Ugyanez a kötőszó a kondaiban még simuló szerepben használatos; alig lehet kétség, hogy egyazon a tatár -*ta*, -*tā* «és» jelentésű simuló kötőszóval.

i és; is (= or. и), pl. *lōus i minās* szólott és elment | *tux ā jis, i nīti ā jis* maga sem jött s neje sem jött || *tārēn tēl āliu, tux il i khaḷas* amint a medvét üti, úgy el is pusztult.

II. Szóhoz simuló mondatkötők:

-ēm vagy, avagy (kond. vog. *am*), pl. *šqu vōnās-ēm, cōlq vo-*

nas sokáig ült, vagy rövid ideig ült (долго сидѣлъ, коротко сидѣлъ). Megkettőzve is: *şau vonaş-ēm, çola vonaş-ēm*.

-*p él* is; tagadó mondatban: sem, pl. *khatél šetänt, täut-pél šetänt* a nap süt s a tűz is süt | *tou qs mqlq=it-khqrnql-pél seim-khoru sōs tü khatél* ő ma még a tegnapi állapotnál is rosszabbul lett (она еще хуже сдѣлалась сегодня вчерашняго дня) || *īsērmäti-pél ikēm* szégyenérzete sincsen | *nājār-vōšt-pél ikēm tqmēñ khatēi* a király városában sincs olyan írástudó.

-*li -e*; vajjon? (= or. -ли), pl. *sanatēn ti lām äitēñ-khar-li* ízleld meg ezt a levest, ízletes-e (попробуй эти щи, сладкие-ли) | *minēn sojnq tuslejiçtēñ, Tārēmēn mētārēl ā li mowun!* menj az erdőbe vadászni, nem ad-e (не дасть-ли) isten neked valamit.

A föltétel kifejezése a tavdaiban, mint egyéb nyelvjárá-sokban rendesen gerundialis alakkal történik (l alább 331. l.); azonban ezen, valamint bármely kötőszói jelzés esetleg el is maradhat, pl. *il-tāşēm khāp il-talētoñ kērüz; taşas, ā khurlätēl* a kiszáradt ladikot meg kell nedvesíteni, ha átmedvesedett (если замокнетъ), nem folyik (nem hatol bele a víz) | *utiñ uşlamēl qntēn, uşlamēn laçkhant* ha a vizes ruhával ülsz le, a ruhád locsog.

B) Igeragozás.

6. §. Alanyi ragozás.

Ragozási példák; *ōr-* várni, *min-* menni, *şour-* vágni | *aş-* haragudni, *ōsint-* ásítani, *tuslej-* vadászni, *işlät-* dolgozni

Jelentő mód.

1. Præsens (folyó cselekvés).

Sing. 1. <i>ōrāntem, mināntem, şourāntem</i>	<i>aştlem, ōsintlem, işlätlem</i>
2. <i>ōrānten, minānten, şourānten</i>	<i>aştlen, ōsintlen, işlätlen</i>
3. <i>ōrānt, minānt, şourānt</i>	<i>aştal, ōsintal, işlätäl</i>
Plur. 1. <i>ōrānteu, minānteu, şourānteu</i>	<i>aştaleu, ōsintaleu, işlätäliu</i>
2. <i>ōrānten, minānten, şourānten</i>	<i>aştalen, ōsintalen, işlätälin</i>
3. <i>ōrāntet, mināntet şourāntet</i>	<i>aştlet, ōsintlet, işlätlet</i>

2. Futurum (beálló cselekvés).

Sing. 1. <i>ōrēm, minēm, şourēm</i>	<i>aştēm, işlätēm</i>
2. <i>ōrēn, minēn, şourēn</i>	<i>aştēn, işlätēn</i>
3. <i>ōrē minē, şouri</i>	<i>aştē, işlätē</i>
Plur. 1. <i>ōreu, miniu, şouriu</i>	<i>aştēu, işlätēu</i>
2. <i>ōren, minin şourin</i>	<i>aştēn, işlätēn</i>
3. <i>ōrēt, minēt, şourēt</i>	<i>aştēt, işlätēt</i>

3. Präteritum (bevégzett cselekvés).

Sing. 1. <i>ōrásēm, miñāsēm, šoursēm</i>	<i>qštēsēm, iślātsēm</i>
2. <i>ōrásēn, miñāsēn, šoursēn</i>	<i>qštēsēn, iślātsēn</i>
3. <i>ōrás, miñās, šours</i>	<i>qštēs, iślāts</i>
Dual. 1. <i>ōrásū, miñāsū, šoursū</i>	<i>qštēsū, iślātsū</i>
2. <i>ōrásnē, miñāsēnē, šoursēnē</i>	<i>qštēsēnē, iślātsēnē</i>
3. <i>ōrāst, miñāst, šourst</i>	<i>qštēst, iślātst</i>

Föltétes mód.

Sing. 1. <i>miñnēm</i>	Plur. 1. <i>miñniu</i>
2. <i>miñnēn</i>	2. <i>miñnin</i>
3. <i>miñni</i>	3. <i>miñnēt</i>

Fölszólító mód

Sing. 2. <i>miñēn, ō'rēn, iślātēn!</i>	Plur. 2. <i>miñín, ōrī'n, iślātīn</i>
3. <i>(uss) miñi, ōrē</i>	3. <i>(uss) miñēt, ōrēt</i>

Látnivaló e példák-ból, hogy a folyó cselekvés alakjának képzése a tavidai nyelv-járásban merőben eltér az egész többi vogulsá-gétól, amennyiben e czélra részben az -nt, részben osztják módra a l- frequentativ (ill. durativ) képző van alkalmazásban. A kétféle jelzésre nézve az általános szabály az, hogy egytagu tövekhez az -nt, többtaguakhoz a -l csatolódik, pl. *khqt-* szakítani: præs. 3. sz. *khqtánt, nōj-* nyúzni: *nōjant, lāš-* lesni: *lāšānt, vār-* tenni: *vārānt | khait-* futni: *khaitánt, khqnš-* írni: *khqnšānt, jēr-* kénekelni: *jērkānt || ilānt-* utazni: *ilāntāl, ōsint-* ásítózni: *ōsintāl, vāyātāl* látszik; *punkhētāl* fonódik, *āltātāl* csalogat, *šujātāl* szeret, *khajtūtāl* futkos, *jānūmāl* növekszik, *āmertāl* merit. Csak gyér esetben tapasztaljuk, hogy egytagu tö is -l képzővel alkotja a præsensst, minők: *qšt-* haragudni: *qštāl, voxt-* vetni, dobni: *voxtāl, ū-* folyni: *ūtāl, juns-* szenderegni: *junsāl; lux-* mozditani: præs. 1. sz. *luxtlem.* — Az *āl-* «lenni» igének præsens-ragozása: *ālēm, ālēn, āl;* *āleu, ālen, ālēt* (pl. *ām qšt ālēm* én ébren vagyok, *ām ālēm tit* én vagyok itt; *tou ārēntāti āl āmān* neki adóssága van velem, szemben, adós nekem); segédigei szerepében: *qšēm, qšēn* (pl. *ām vēr-khqr qšēm* én ifju vagyok).

A beállló cselekvés képzésmódja ugyanaz, mint egyéb nyelv-járásokban a præsensé: a hosszú *ē* hangszóban (mely elég gyakran röviden is hallható) az eltűnt *γ* képző nyomát sejtethjük. Az egyes 3., valamint a többes 1. és 2. személyében a végzet magánhangzóinak eltérése úgy itt, mint a præsensben a magánhangzói illeszkedés maradványa. Az *ōrē, ōreu, ōren* mintát követik ugyanis általában a mélyhangú, vagy eredetileg mélyhangú tövek, pl. *juns-* szenderegni: præs. plur. 1. sz. *junsāleu, qjtātāl-* csalogatni: *qjtātāleu,*

urql- aratni: urqlleu, fut. 3. sz. *urqlé*, *khōjlql* hajladozik: *khojlqlqlleu*, fut. 3. sz. *khōjlqlé* | *tat- hozni: fut. 3. sz. taté*, *jam- járni: jamé*; *ñqt- segíteni: ñqté*, *khqt- szakítani: khqté*, *tqrkh- reszketni: tqrkhé*, *mql- múlni: mqlé*; *khōl- hálni: khōlé*; *šunš- nézni: šunšé*, *jūt- vásárolni: jüté* || *jāñkh- játszani: jāñkhé* (mert eredetileg mélyhangú; v. ö. éjsz. vog. *jonγ-*, magy. *játsz-*) | *khōñgh- hágni: khōñghé* (v. ö. éjsz. vog. *žānγ-*, magy. *hág-*) | *šāñgh- rugni: šāñghé* (v. ö. éjsz. vog. *sāñkw*). — A *mini*, *miniū*, *miniū* mintájához alkalmazkodnak viszont a magashangú, vagy eredetileg magashangú tövek s a mélyhangúak közül olyanok, melyeknek tövégi mássalhangzója *j*, illetőleg jésült egyéb mássalhangzó. Példák: *sujāl- szeretni: præs. plur. 1. sz. sujāleliu* (v. ö. tat. *sōj-* szeretni), *il- járni: iliu*, *lās- lesni: lāšiu*, *sāt- igézni: sātīu*, *čont- csörögtetni: čontīu* | *luk- mozogni, luyt- mozgatni: lukiū*, *luytiū* (v. ö. lozvai vog. *lākw-*, *lākw-*) | *taj- hótalpon járni: tajiū*, *nōj- nyúzni: nōjiū*, *tōj- havazni: fut. sing. 3. sz. tōji*, *uj- úszni: uji*, *kuj- nyomozni: kuji* (v. ö. lozv. vog. *kwäi-*) | *khuñ- húnyni: khuñi*, *khul- hagyni: khulī* | *khajt- futni: khajti*, *khajtiū*, *ajt- ejteni: ajti*, *ajtiū*. Ritkán tapasztalunk másnemű töveknél is hasonló futurum képzést, mint: *šuzl- köhögni: šuzli*, *šuzliū* (v. ö. præs. sing. 3. sz. *šuzlānt*), *khal- vájni: khali*, *khalīu* (v. ö. præs. *khālānt*), *khqñš- írni: khqñši*, *khqñšiu* (præs. *khqñšānt*).

A bevégezett cselekvés alaki jelzésénél eltéréseket tapasztalunk a képző kötőhangzóját illetőleg, mely legtöbbször hiányzik (még mássalhangzó-csoportulat esetén is, pl. *khqñš- írni: khqñšēm*, *khqñšs*; *šunš- nézni: šunšs*, *voxt- vetni, dobni: voxtēm*; v. ö. *tqrkhqñt* reszket: præt. *tqrēys*, *jāñkhqñt* játszik: *jāñekhšem*, *polγqñt* köp: *polēysēm*), de nem ritkán hangsúlyos *a*, *q*, hangzó alakjában jelentkezik, mint az *ōrásēm* példán kívül még a következőkben: *utt- ültetni: præt. uttāsēm*, *tat- hozni: tatāsēm*, *jam- járni: jamāsēm* | *khul- elhagyni: khulās*, *tōj- havazni: tōjās*, *tul- behozni: tulās*, *khōl- hálni: khōlās*, *mql- múlni: mqlās*, *ql- olvadni: qlās*, *šāñgh- rugni: šāñghās*, *khqñt- szülni: khqñtās*. V. ö. *šuzl- köhögni: šuzlisēm*.

A főlszólító mód második személyű alakjai egytagú töveknél a hangsúly tekintetében is különböznek az egyes és többes számban, pl. *āl- ölni: imp. sing. ālēn*, plur *ālīn!*, *rūt- vetni: rūtēn*, *rūtīn!*, *khqñt-*(szántani, húzni: *khqñtēn*, *khqñtīn*; de *urālēn* arass! *urqlēn* arassatok! A *j-* végű töveknél minthogy a végzet magánhangzójának hosszúsága nem mindig határozott, a hangsúlykülömbőség határozza meg az egyes, vagy többes számot, pl. *jājīn* gyer! *jājīn*, *jājīn* jertek! *mājīn* adj, *mājīn*, *mājīn* adjatok, *āj- inni: ājīn*, *ājīn!*

A főlszólító mód alakjai függő mondatokban is szerepelnek, tehát esetleg *coniunctivus* értékűek is, pl. *ām pilāntem*, *mitār*

il-jorkhulayté én félek, hogy valamit elfeled (я боюсь, чего нибудь забудеть) | *tältén hóulél ju cöläkét khōrém, jampnq taulé rakd telí* hússal a kádat, hogy három hónapra teljék (чтобы хватило на три мѣсяца) | *rqutsmél khaiteu, khut-khar malé* fussunk versenyt, ki halad tovább (рысью бѣжимъ, который передить) | *ukiñ saintaptilaném, ál vaxatét* együvé békítem őket, hogy ne veszekedjenek (я ихъ вмѣстѣ сведу, чтобы не дрались).

A kettős szám a tavdaiban az igénél is hiányzik a mint a következő példamondatokból is látható: *ni-χumu ūxitél i st é* férj és feleség együtt jöttek (пришли оба) | *jukänét ańśuχ ālst, khōrém pou ańśast* egy öreg asszony s egy öreg ember élt, három fiujok volt.

A szenvedő ragozás mintája az *āl-öl*ni, *üt*ni, *aiv-*alunni, *vāṭ-*hívni, *pun-*fonni, *por* harapni igéken:

Jelentő mód.

1. Præsens.

Sing. 1. <i>ālántium, vātánteum, jañhtqléum</i>	Plur. 1. <i>ālántiwū</i>
2. <i>ālántiun, vātánteun, jañghtqléun</i>	2. <i>ālántiwén</i>
3. <i>ālántiu, vātánteu, jañghtqléu</i>	3. <i>ālántiwet, vātántéut</i>

2. Futurum.

Sing. 1. <i>ālūm, ajūm</i>	Plur. 1. <i>ālūwū, ajūwū, poréwu</i>
2. <i>ālūwén, ajūwén</i>	2. <i>ālūwéné, ajūwéng</i>
3. <i>ālūw, ajūw v. ajiu, punéu</i>	3. <i>ālūwet, ajūwet</i>

3. Præteritum.

Sing. 1. <i>ālūsēm, aivēsēm v. ajūsēm</i>	Plur. 1. <i>ālūsū, aivēsū</i>
2. <i>ālūsén, aivēsén v. ajūsén</i>	2. <i>ālūséné, aivēséng</i>
3. <i>ālús, aivés v. ajús</i>	3. <i>ālúst, aivést</i>

Föltétes mód.

Sing. 1. <i>ālneum, aineum</i>	Plur. 1. <i>ālnewū, ainewū</i>
2. <i>ālneun, aineun</i>	2. <i>ālnewéné, ainewéng</i>
3. <i>ālneu, aineu</i>	3. <i>ālnewét, ainewet</i>

Fölszólító mód.

1. (<i>uss</i>) <i>āluñgēm</i> (hadd üssenek en-	1. (<i>uss</i>) <i>āluñgū</i>
2. " <i>āluñgwén gem</i> , пущай ме-	2. " <i>āluñgéné</i>
3. " <i>āluñgi</i> ня бьютъ)! 3. " <i>āluñgwét</i>	

7. §. Tárgyas ragozás.

Igetök: *āl-öl*ni, *tat-*hozni, *khultul-*elveszteni, *pōñ-*helyezni, *kitul-*kérdezni.

a) A cselekvés tárgya egyes számú.

Jelentő mód.

1. Præsens.

Sing. 1. <i>äläntlēm, kitülällēm</i>	Plur. 1. <i>äläntlū</i>
2. <i>äläntlēn, kitülällēn</i>	2. <i>äläntlēne</i>
3. <i>äläntil, kitülälil</i>	3. <i>äläntlän v. äläntilän</i>

2. Futurum.

Sing. 1. <i>älilēm, tatélēm</i>	Plur. 1. <i>älilū</i>
2. <i>älilēn, tatélēn</i>	2. <i>älilēne</i>
3. <i>älil, tatél</i>	3. <i>älilän; poñilän</i>

2. Præteritum.

Sing. 1. <i>älästēm, khultústēm, tatástēm</i>	Plur. 1. <i>älästū, khultústū</i>
2. <i>älästēn, khultústēn, tatástēn</i>	2. <i>älästne, khultústēne</i>
3. <i>älästil, khultústél, tatástél</i>	3. <i>älästän, khultústän</i>

Föltétes mód.

Sing. 1. <i>älñilēm</i>	Plur. 1. <i>älñilū</i>
2. <i>älñilēn</i>	2. <i>älñilēne</i>
3. <i>älñil</i>	3. <i>älñilän</i>

Fölszólító mód.

Sing. 2. <i>älilēn! tatélēn!</i>	Plur. 2. <i>älilän!</i>
3. <i>(uss) äilil, tatél!</i>	3. <i>(uss) äililän!</i>

b) A cselekvés tárgya többesszámú.

(Pl. *äm nänänmē khōrmēl äililänem* én hármótokat agyonütlek, я вась троихъ убью).

Jelentő mód.

1. Præsens-futurum.

Sing. 1. <i>älilänēm</i>	Plur. 1. <i>älilänū</i>
2. <i>älilänēn</i>	2. <i>älilänne</i>
3. <i>äliläni</i>	3. <i>älilän</i>

2. Præteritum.

Sing. 1. <i>älästänēm, vātstänēm</i>	Plur. 1. <i>älästänū</i>
2. <i>älästänēn, vātstänēn</i>	2. <i>älästänne</i>
3. <i>älästäni*) vātstänē</i>	3. <i>älästän</i>

*) Egy mesében a præsensalakok analógiai hatása alapján keletkezett kombinált szerkezetű mása ez alaknak mutatkozik e

2. Föltétes mód.

3. Fölszólító mód.

Sing. 1. <i>álníläném</i>	Plur. <i>álnílänū</i>	Sing. —	Plur. —
2. <i>álnílänén</i>	<i>álnílänne</i>	2. <i>äilälänén*)</i>	2. <i>äilälänne</i>
3. <i>álníläni</i>	<i>álnílän</i>	—	—

8. §. Igenevek.

1. Infinitivus. — Végzetei: *-oñ*, *-uñ* és *-eñ* a tőnek mély-, vagy magashangúsága szerint, pl. *khantōñ* találni, *qlōñ* élni, *jāwqlōñ* egybegyűjteni | *minēñ* menni, *kēnsēñ* keresni, *tāitēñ* etetni, *ñelejēñ* nyelni, *ilkēñ* mennydörögni, *tulātēñ* fizetni (v. ö. tatár *tulāt*- id.) E szabályosságnak zavarai mutatkoznak e példákban: *äloñ* ölni (kond. vog. *äl-*), *qrkheñ* fésűlni. — Példák az infinitivus használatára: *māñu äloñ ti mā-utt äz-khan ikēm* nincs ezen a vidéken senki a ki bennünket megöljön | *nūn ju ā tññ ämänmi* neked nem lehet megenned engem || *tññ äloñ šay khōrmunqt äcāl sowē* itt élve (tkp. élni) mindhármunkra halál következik | *ñumqs pāl lax-sei minēñ*: *äcāl, älmay-pāl lax-sei minēñ*: *tññ-khar ā khantōñ* a jobboldali úton menni: halál, a baloldali úton menni: enni valót nem találni (t. i. következményében). — Az infinitivus ragozására példa: *tāremēñ khantōññāñm ām nāññ ā älinänēm* isten büntessen beneteket (tkp. istentől való találtatásra), én nem öllek meg benneteket (пускай васъ богъ накажетъ, наидеть; я васъ не убью).

2. Participium praesentis. — Rendes képzője: *-ne*, *ñe*, magashangú szókon vidékenként *-ni*; pl. *khanšantñe* nél írótok, *vayñe jiw* csép (молотило), *luzkutne suj khalkhātāl* kopogó zaj hallik, *nñ vuni-pasē-joyts* növevő ideje érkezett, *khātēl kälāntne ur* napkelő táj, *khātēl ontantne ur* napnyugvó táj, *sujälälñi mičay* szerető (sz. leány, любовница), *sujälälñi poum* kedves (szeretett) fiam (милой сынъ). Önálló (nem jelzői) alkalmazására példák: *sātní* ígézet, ráolvasás (наговоръ): *sāt-* ígézni | *ilixñi* mennydörgés (громъ): *ilkānt* mennydörög | *mēsñe* ruha, öltözék: *mēs-* öltözni. Gerundialis használata mutatkozik e példában: *qolēñel naqstēm māt qolēñ j o x t n e* az (egyik) végénél kezdve a másik végéig (eljutva; съ краю зачалъ до другаго дошелъ).

Hasonló értékű, de gyéresebb használatú képző: *p* (*-ap*, *-ēp*),

példában: *khōrēm šām kätin v u s t i l ā n i* a három gyertyát kezébe vette.

*) Jegyzeteim közt találom a következő tavadai példamondatot: *tāu nārā āñā!* ő vesse le cipőit (пускай онъ скинетъ обуви)! Itt úgy látszik a kettős tárgy igei alakjainak maradt meg nyoma. V. ö. kond. vog. *tākw roqtā* hadd verje a kettőt!

pl. *jāñkhantēp āitām* játszó, tréfás ember (игравитый человек) *khajtutalēp* lu jól futó ló (удалая, бѣжная лошадь) | *ñōplaxtalēp khum* kérő vőfely (сватавщикъ). Gyakrabban találkozik főnévi képző szerepében, pl. *cāželtap* harmonika (éjsz. vog. *sāñkweltēp* hegedűhárfa), *khōñeltap* hágeső, *khqñstap* tanítvány, *khanstaxtlēp khul* iskola (*khanstēñ* tanító), *pilātēp* madárijesztő (*pil-* félni), *kēr-vañghantēp* kovács (tkp. vasütogető), *khul-pāntēp* házfedél, *ajuw-lukātēp* ajtózár (*ju-luxtoñ* a tolózárral bezárni), *khōl-pūtāp* halszigony (tkp. döfő) | *cāñghétalēp-khāt* mielőtt (tetűt) nyomkodtak.

3. Participium perfecti. — Képzője: -m (-am, -ēm, -im), pl. *pālam khātēl* fagyos nap (melyen t. i. fagyott), *kītēm āñcux* (szibériai) száműzött (tkp. elküldött öreg), *pītēm kartop* főtt burgonya (варенная картошка), *utñe miñim āitām* vízbe merült (ment) ember (утопший), *pāntēm khāp* fedett lakik, *ūm pou* fogadott (vett) fiú (приемникъ). Az -ñ képzővel való kapcsolatára példa: *ām ložšmēñ-khqr āsēm* én esiklandós vagyok (v. ö. *ložšlilēm* esiklandoztatlak).

4. Állapothatározó gerundium. — Végzetei -ēm és -im, pl. *laptā pātīm nuñ-khqnēm* a levél leestében (leesve) önnakadt (листъ палъ, повѣсился) | *jāñkhēm iqot-ñēlēm* turmá-qšēn *nuñ-pātētstil* játsztaban nyilat fogház-torony tetejébe lőtte föl | *khqrqulqtim vōñe* örködve ül | *khāp khāmutēm khujī* a ladik fölboritva fekszik (навалено лежить) | *tōjim pajts* havazni megszűnt (tkp. havazva, снѣгъ пересталъ), *loñsim il ā paitant* nem szűnik meg sírni; *kālu pōñsqs punēm* a kötél elkészült fonván. — A segédigével kapcsolatban állítmányi szerepű, pl. *lāž mqtēm ql* jól meg van mérve, *ēqlkhqn tumlantim ql* a répa el van lopva, *šōp pōñsēm ql* az ing elkészült.

5. Föltételhatározó gerundium. — Alaki jelzése a präteritumképzőhöz csatlakozó-ke, melyhez a birtokos személyragok járúlnak, pl. *tāž vārēsken*, *nūn lāž sowē* ha így cselekszel (этакъ если дѣлаешь), neked jó lesz | *āwēñ ā mosken* ha leányodat nem adod | *tož ā lāūsken* ha nem úgy mondod | *khōñ nōun tārkuñēñ sūs-kāt amidōñ* (v. ha) neked nehéz lesz (когда тебѣ тяжело будетъ) | *iñi-pāl joxtūskeñ ju-tīwu* ha utól ér bennünket, megesz.

9. §. A változó tövű igék ragozása.

I. A teljes tö vég-mássalhangzója -j:

t ā j- enni: Ind. præs. *tājānt* | fut. *tīm, tīn, tī; tīwe, tīne, tīt* | præt. *tīsēm*, plur. 2. sz. *tīsne*, 3. sz. *tīste* | Cond. *tīnem* | imp. *tājīn!* *tājīñ* || Tárgyas rag. *tīlēm* | *tīlāñēm* || Passiv *tīum*, plur. *tīwu* || infin. *tīñ*, part. *tīni*.

m ā j- adni: Ind. præs. *mājānt* | fut. FT. *mōum, moun, mou; mowe, mōune, mout*; AT. *mēm, mēn, mou; mōuā, mōnā, mētā* | præt.

FT. *mäsēm*, AT. *mēsēm* | imp. *mäjīn*, *mäji'n*, AT. *mäjinä* || Tárgy. rag. *moulēm* || Passiv *mowum* Inf. *māñ*.

j ä j- jōnni: Ind. præs. *jānt* | fut. FT. *jōum*, *joun*, *jou*; *jōwe*, *jounē*, *jout*; AT. *jīm*, *jīn*, *jī* v. *jū*; *jīwā*, *jīnā*, *jītā* | præt. *jisēm*, plur. 2. sz. *jisēnā* (AT.), 3. sz. *jistā* | cond. *jīnēm* | imp. *jājīn*, *jājī'n*! || Passiv. (*khōmna*) *jājus* (egy férfi) jött hozzá || Inf. *jēñ*, *jīñ* | Part. *jīne*, *jīm*, *jēp* (pl. *jēp kōt jōvō év*).

v a j- látni: Ind. præs. *vajant* | fut. 1. sz. *vajēm* v. *vām*, AT. *vām*; 2. sz. *vajēn*, *vān*, AT. *vāñ*; 3. sz. *vaji*, *vā*, AT. *vā*; plur. *vajiu* v. *vāwā*, 2. sz. *vajin* v. *vāñā*, 3. sz. *vajet* v. *vāt* | præt. *vāsēm*, AT. *vāsēm* | imp. *vāñ*! plur. *vājī'n*! || Tárgy. *vālēm*, AT. *vālēm* | præt. *vastēm* || Passiv. *vāum*, *vāwēn*, *vāwē*; *vāwu*, *vāwēnē*, *vāwet* | præt. *vajusēm* || Inf. *vāñ* v. *vāñ*.

t o j- bemenni (заидти): Ind. fut. *tōm*, *tōn*, *tō*; *tōwe*, *tōng*, *tōt* | præt. *tōsēm* | cond. *tōñēm* | imp. *tōin*! | plur. *tōjī'n*!

u j- venni, fogadni (éjsz. vog. *vīj-*): Ind. præs. *ujant* | fut. *ūm*, *ūñ*, *ū*; *uwe*, *unē*, *ūt* | præt. *usēm* | cond. *unēm* | imp. *uñ*, *ujī'n*! || Tárgyas rag. *ulēm*, *ulēñ*, *ulil*; *ulu*, *ulēñē*, *ulāñ* | imp. *ulēñ*, *ulēñ*! | Többes tárgy: *ulāñēm*, præt. *ustāñēm* || Pass. *ujūm*, præt. *ujús* || Inf. *uñ* | part. præt. *ūm*.

š ē j- törölni: Ind. præs. *šējānt* | fut. *šējem*, *šējen*, *šēji*; *šējīu*, *šējin*, *šējet* | præt. *šēsēm* | imp. *šēñ*, *šējī'n*! || Tárgyas rag. *šēilēm* || Inf. *šēuñ*. — Ugyanígy: *š ē j- rothadni*:

II. A tövégi mássalhangzó -w:

t u w- tgv- evezni: Ind. præt. *tuwānt* | fut. *tuwem*, *tuwen*, *tuwē*; *tuwēu*, *tuwēñ*, *tuwet* v. *tqwem*, *tqwen*, *tqwē* stb. | præt. *tūs* v. *tqus* | imper. *tūñ*! plur. *tuwēñ*!

m o w- dugni, tömni: Ind. præs. *mōwānt* | fut. *mōwem*, *mōwen*, *mōwi*; *mōwiu*, *mōwīñ*, *mōwet* | præt. *mōusēm* | imper. *mōuñ*, plur. *mōwī'n*! || Tárgyas rag. *mōwīlēm*.

p u w- fogni: Ind. præs. *puwānt* | fut. *puwem*, *puwen*, *puwē*; *puwēu*, *puwēñ*, *puwēt* | præt. *pūsēm* | imper. *pūñ*! plur. *puwē'n*! | Inf. *pūñ*. — Ugyanígy: *p u w- fúvni*, *s u w- lenni*, *váln*, *ú u w- mozogni*; *ellenben*: *ú u w- koppasztani*: præs. *úuwānt* | fut. *úuwem*, *úuwen*, *úuwi*; *úuwiu*, *úuwin*, *úuwet* | præt. *úūsēm* | cond. *úunēm* | imper. *úūñ*! plur. *úuwi'n*.

r o w- lengetni, lóbálni: Ind. præs. *rowānt* | fut. *rowem*, *rowen*, *rowi*; *rowiu*, *rowīñ*, *rowet* | præt. *rousem* | imper. *rouñ*! plur. *rowī'n*! || Inf. *rouñ*. — Ugyanígy: *s o w- fonni* (át *sowānt* *hajat fon*).

l ä w- mondani: Ind. præs. *lānt* | præt. FT. *lāwem*, *lāwen*, *lāwi*; *lāwiu*, *lāwin*, *lāwet*; AT. *lowem*, *lowen*, *lowi* stb. | præt. *lāusēm*, AT. *lousēm* | cond. *lāunēm* | imp. *lāuñ*, plur. *lāwī'n*; AT. *lōuñ*! plur. *lowīñā* || Inf. *lāuñ*, *lōuñ*.

A tövégi mássalhangzó- csoport orrhangú előrsze ellentétben a többi vogul nyelvjárásokkal meg szokott maradni a tavidai-

ban szótagzárás esetén is, pl. *khuńš-* hugyozni, præs. *khuńšantem* : praet. *khuńšsēm* | *konš-* kérni, fut. *konšem* : praet. *konšsēm* | *āńš-* habere, fut. *āńši* : praet. *āńšasēm* | *jōnt-* varrni, fut. *jōntēm* : praet. *jōntsēm*. Ez a hangsajátság alighanem csak újabbkori, azaz a teljes alakok analogiai hatásának eredménye; erre vall t. i. az a körülmény, hogy képzésekben, tehát megmerevült alakokban többször találkozunk a szóban forgó tögyöngülés jelenségeivel, pl. *šānghant* rugdos : *šāykhātāl* rugdalózik | *khuńšant* hugyozik : *khōš-vit* húgy | *vontem* rovásjegyet metszek : *votmēt* rovásjegy. Az alsó tavdaiban meg is van nyoma e gyöngülésnek : *ontēn!* ülj le (сядись)! de : *jiw ottoñ* fát ültetni.

TARTALOM.

	Lap
A vogul nyelvjárások szóragozása	1
I. Északi vogul nyelvjárás	6
II. Középzozvai vogul nyelvjárás	101
III. Alsólozvai vogul nyelvjárás	153
IV. Kondai vogul nyelvjárás	181
V. Pelimi vogul nyelvjárás	231
VI. Tavdai vogul nyelvjárás	255

MOLNÁR

1841
1
3
10
331
181
121
332

